

Brytningstider

Medborgare, människor och medier i Västsverige

Den västsvenska SOM-undersökningen 2013
SOM-rapport nr 62

Annika Bergström och Jonas Ohlsson
(red)

Redaktörer: Annika Bergström och Jonas Ohlsson

© Författarna och SOM-institutet

Administrativ redaktör: Kerstin Gidsäter

Omslag: Daniel Zachrisson

Redigering: Henny Östlund

Tryck: Ale Tryckteam, Bohus, 2014

ISBN: 978-91-89673-31-1

ISSN: 0284-4788

ISRN: GU-STJM--62--SE

INNEHÅLL

Förord	7
Brytningstider Annika Bergström och Jonas Ohlsson	9
SDN-reformen och göteborgarnas nöjdhet med demokrati och service David Karlsson	31
Bil eller kollektivt – morötter och piskor för ökat kollektivresande Jonas Hägglund	45
Ifrågasatt välfärdspolitik Lennart Nilsson	63
Medelklassuppror i väst? Dennis Andersson och Henrik Oscarsson	87
Trängselskatten och den kommunala demokratin Folke Johansson	101
Vådan av att stryka folkviljan mothårs Sören Holmberg	115
Vindkraftsopinionen i Västra Götaland Per Hedberg	125
Den goda utbildningen Ulrika Andersson och Lennart Weibull	135
”Lokalt var nog viktigare förr” Ulrika Andersson, Emelie Dimberg och Julia Ingemarsson	161
Nedlagda nyheter Jonas Ohlsson	177
Nationellt och lokalt i tryck och digitalt Annika Bergström	191

Det västsvenska civilsamhället Edvin Boije	205
En fritid som andra? John Magnus Roos	217
Religiositet och kyrkoval Lennart Weibull	239
METODREDOVISNING	
Samhälle Opinion Medier – Västsverige 2013 Josefine Bové	267
BILAGOR	
Om författarna	289
Frågeformulär	293
SOM-institutets böcker	317

FÖRORD

I boken *Brytningstider*, rapport nr 62 i SOM-institutets bokserie, presenteras analyser baserade på de västsvenska SOM-undersökningar som genomförts sedan 1992. I vanlig ordning finns ett starkt fokus på den senaste undersökningen, den som är genomförd 2013, men i flera fall görs jämförelser med tidigare år och också med de årliga nationella SOM-undersökningarna.

SOM-institutet är en undersöknings- och forskningsorganisation vid Göteborgs universitet som drivs gemensamt av Institutionen för journalistik, medier och kommunikation (JMG) och Statsvetenskapliga institutionen. Sedan 1986 genomför SOM-institutet årliga nationella medborgarundersökningar och 1992 gjordes den första motsvarande undersökningen i Göteborgsregionen. Från och med 1998 utökades undersökningsområdet till hela Västra Götaland. 2013 års västsvenska SOM-undersökning omfattar ett urval om 6 000 personer i åldrarna 16 till 85 år boende i Västra Götaland och Kungälv kommun. Undersökningen genomfördes under perioden september 2013 till februari 2014.

Annika Bergström och Jonas Ohlsson har varit undersökningsledare för den västsvenska SOM-undersökningen 2013. Biträdande undersökningsledare Josefine Bové har ansvarat för fältarbete och dataförädling. Josefine Bové ansvarar för metodpresentationen i denna bok, som är en del av det samlade metodutvecklingsarbetet vid SOM-institutet där även biträdande undersökningsledare Jonas Häggglund och Frida Vernersdotter är delaktiga.

Bokproduktionen har samordnats av Kerstin Gidsäter vid SOM-institutet och Henny Östlund vid Ale Tryckteam har ansvarat för redigeringen. Kinnmark Information AB är det undersökningsföretag som genomfört datainsamlingen i 2013 års SOM-undersökningar. I bokens avslutande kapitel återfinns en detaljerad redogörelse för undersökningens utformning och genomförande.

Dataunderlaget från SOM-undersökningarna finns tillgängligt för forskare via Svensk Nationell Datatjänst vid Göteborgs universitet (www.snd.gu.se) ett år efter att datamängderna har auktoriserats. De publikationer som hittills utgivits av SOM-institutet finns förtecknade längst bak i boken. Information om undersökningar och publikationer finns på SOM-institutets hemsida: www.som.gu.se.

Göteborg i december 2014

Annika Bergström och Jonas Ohlsson

SOM-institutet

Göteborgs universitet

BRYTNINGSTIDER

ANNIKA BERGSTRÖM OCH JONAS OHLSSON

I 22 år har SOM-institutet genomfört årliga frågeundersökningar i Västsverige. I början inskränktes undersökningarna till Göteborg och angränsande kommuner, men från 1998 inkluderas även hela det område som sedan regionbildningen ingår i Västra Götaland. Sedan de första enkäterna skickades ut hösten 1992 har över 65 000 västsvenskar svarat på SOM-institutets frågor. Den västsvenska SOM-undersökningen saknar därmed motsvarighet när det gäller regelbundna systematiska frågeundersökningar som syftar till att öka kunskapen om den breda allmänhetens vanor och attityder ur ett regionalt perspektiv. Få regionala populationer torde vara så väl beforskade inom den svenska samhällsvetenskapen som just den västsvenska.

Det empiriska underlag som vi vilar oss mot i den här forskarantologin är med andra ord väsentligt. Vi kan därför känna oss trygga när vi med boktiteln *Brytningstider* väljer att göra en sammanfattande karakterisering av de huvudsakliga mönster som kommer till uttryck i resultaten från 2013 års undersökning. För just nu pågår det ett antal genomgripande förändringar i det västsvenska samhället. Vi ser brytningstider för den lokala politiken, för de lokala medierna och för välfärd och offentlig verksamhet. Invanda åsikter och vanor bryts när medborgarna inte blir lyssnade till, när den lokala mediebevakningen blir allt mer anorektisk och när det uppstår mättnad i frågor som till exempel fortsatt privatisering av offentlig sektor.

Titeln till trots, i resultaten från undersökningarna framträder också områden där utvecklingen utmärks av förutsägbarhet, där samsyn råder och där förskjutningarna över tid varit ytterst begränsade. Bokens femton kapitel, skrivna av forskare från skilda discipliner vid Göteborgs universitet, visar tillsammans på det breda spektrum av attityder, preferenser och vanor som existerar i den västsvenska befolkningen.

Till sitt innehåll präglas *Brytningstider* av de tre övergripande ämnesområden som allt sedan starten varit utgångspunkten för SOM-institutets undersökningar, nämligen Samhälle, Opinion och Medier. Boken har följande disposition: I resterande delar av detta inledningskapitel ges en övergripande bild av viktiga frågor på västsvenskarnas agenda, deras syn på demokrati och politik, förtroende för olika yrkesgrupper, hur de ser på det område där de bor, samt av i vilken utsträckning de är tillfreds med de liv de lever. I det därpå följande kapitlet presenteras en analys av vilka konsekvenser den s.k. SDN-reformen haft för medborgarnas syn på den lokala demokratin och servicen i Göteborg (David Karlsson). Därefter görs en utvärdering av västsvenskarnas resvanor och de medel som står till buds för att få västsvenskarna att överge bilåkandet för kollektiva alternativ (Jonas Hägglund).

Fyra av bokens kapitel ägnas specifikt åt västsvenskarnas åsikter i olika politiska sakfrågor. I tur och ordning handlar det om medborgarnas attityder till privatiseringar inom den offentligt finansierade välfärden (Lennart Nilsson), skattepolitiken (Dennis Andersson och Henrik Oscarsson), trängselskatten i Göteborg (Folke Johansson) och den fortsatta utbyggnaden av den västsvenska vindkraften (Per Hedberg). Ett återkommande inslag i de västsvenska SOM-undersökningarna har varit en utvärdering av regionala och lokala politiker, så också i denna volym: fokus den här gången är göteborgskt och analysen görs mot bakgrund av den uppmärksammade trängselskattsfrågan, vilken kommit att sätta djupa avtryck i relationen mellan göteborgarna och deras folkvalda i kommunen (Sören Holmberg). Här efter följer först ett kapitel om västsvenskarnas syn på högre utbildning i allmänhet och de västsvenska universiteten och högskolorna i synnerhet (Ulrika Andersson och Lennart Weibull), och sedan tre kapitel som på olika sätt belyser det västsvenska medielandskapet och västsvenskarnas nyhetsvanor. Här diskuteras och analyseras ungas nyhetsanvändning (Ulrika Andersson, Emelie Dimberg och Julia Ingemarsson), konsekvenserna av nyligen genomförda neddragningar i det västsvenska nyhetsutbudet (Jonas Ohlsson) och räckvidden för de västsvenska lokal-tidningarna när en allt större andel av den samlade medieanvändningen försiggår i digitala kanaler (Annika Bergström). Efter det vidtar analyser av västsvenskarnas ideella engagemang i föreningar och organisationer (Edvin Boije), fritidsvanor bland personer med funktionsnedsättning, och vilka hinder som här står i vägen för ett mer jämlikt kultur- och fritidsliv i det västsvenska samhället (John Magnus Roos), samt utfallet i det västsvenska kyrkovalet: I vilken utsträckning kan valet av företrädare i de kyrkliga församlingarna kopplas till olika indikatorer på religiositet (Lennart Weibull)? Boken avslutas med en detaljerad metoddokumentation av den västsvenska SOM-undersökningen 2013 (Josefine Bové).

På västsvenskarnas dagordning

I SOM-institutets undersökningar ställs en fråga där respondenterna får möjlighet att skriva vilka samhällsfrågor eller -problem de anser vara de viktigaste just nu. I de regionala undersökningarna är frågan mer specifikt formulerad att gälla på regionnivå. Vi ställer frågan tidigt i formulären och helt öppet för att vi ska kunna få en uppfattning om vad de svarande snabbt och lätt kan återkalla från närminnet; vi vill fånga de samhällsfrågor och problem som finns mest tillgängliga i huvudet hos svenska folket. Respondenterna får möjlighet att nämna upp till tre frågor/samhällsproblem och vi kodar de öppna svaren in i kategorier.

De boende i Västsverige pekar klart och tydligt ut sjukvården som den viktigaste regionala frågan (tabell 1). Drygt fyra av tio omnämningar berör någon aspekt av denna fråga (43 procent). Sjukvården har varit den viktigaste regionala frågan sedan första mätningen 1998, men i 2013 års mätning är det rekordmånga som nämnder den. Kommunikations- och trafikfrågor hamnar på andra plats i medbor-

garnas rangordning av viktiga regionala frågor och/eller problem. Denna fråga har hälften så många omnämningar som sjukvården (23 procent). Den fråga som ökat mest tydligt över tid – i synnerhet mellan 2012 och 2013 – är likafullt utbildning. I 2013 års mätning anses betydelsen av utbildning som en viktig samhällsfråga vara på i stort sett samma nivå som kommunikation och trafik, vilket innebär en kraftig ökning jämfört med föregående år. Ökningarna för sjukvård och utbildning som viktiga samhällsfrågor går igen också i bedömningar av utvecklingen i riket i stort (Bergström och Oscarsson, 2014). Andra sakfrågeområden som ökat sin betydelse på västragötalänningarnas politiska agenda under senare år är äldrevård och invandrar- och flyktingfrågor.

Tabell 1 Viktiga regionala frågor och problem – ett urval 1998–2013 (procent)

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Sjukvården	25	38	42	39	36	38	35	33	28	30	29	27	30	42	39	43
Kommunikation/ trafik	9	9	10	14	10	13	14	10	8	18	19	17	16	21	26	23
Utbildning	14	15	15	14	13	14	9	10	9	8	8	10	13	14	14	21
Sysselsättning	18	10	5	6	6	6	9	12	12	7	12	14	14	11	14	13
Äldrevård	7	10	10	9	7	9	7	10	7	7	6	6	7	7	8	12
Invandrar-/ flyktingfrågor	*	*	*	*	3	*	*	3	*	*	2	3	6	5	6	7
Miljöfrågor	7	6	5	4	5	3	4	6	5	8	7	6	6	6	5	6

Kommentar: Frågan lyder *Vilken eller vilka frågor eller problem tycker du är viktigast idag i Västra Götaland. Ange högst tre frågor/samhällsproblem.* Varje respondent kan avge upp till tre viktiga frågor och dessa räknas i så fall var för sig i andelarna av viktiga frågor ovan. 2011 förändrades beräkningsmetoden till att baseras på enskilda svar istället för på personnivå. Samma år ändrades också frågans formulering något: under åren 1998–2010 avsåg frågan Västra Götalandsregionen. * Frågan finns inte med på den sju-i-topp-lista som presenterats för detta år.

Källa: De västsvenska SOM-undersökningarna 1998–2013.

Eftersom frågan i den västsvenska SOM-undersökningen har ett regionalt fokus, skiljer sig bedömningarna något från i landet som helhet. Arbetsmarknad, utbildning och sjukvård var de tre områden som stod högst på dagordningen i Sverige hösten 2013 med 33, 30 respektive 28 procent omnämmanden. I närtid har arbetsmarknad blivit mindre viktigt för befolkningen samtidigt som sjukvård och utbildning blivit klart viktigare sedan 2012. Integrations- och immigrationsfrågor ligger bland de fyra mest omnämnda områdena och nämndes något mer frekvent 2013 än 2012 (Bergström och Oscarsson, 2014).

En fördjupad analys av den politiska dagordningen i olika grupper i samhället visar främst på likheter när man jämför män och kvinnor, yngre och äldre, människor med olika utbildningsnivåer och olika partiers sympatisörer. Men några skillnader kan ändå noteras (tabell 2). Medan miljöfrågor finns med bland de sju mest omnämnda områden bland kvinnor är det istället vanligare att nämna invandrar- och flyktingfrågor bland män. Även om sjukvårdsfrågor är i topp i båda grupperna, är andelen betydligt högre bland kvinnor än bland män.

Medborgare i olika åldrar har samma sju mest omnämnda frågor eller problemområden, men det är dubbelt så vanligt att 65–85-åringar nämner sjukvården än att 16–29-åringar gör det. Äldreomsorg är nämnd fyra gånger oftare bland de äldsta som bland de yngsta. Inte oväntat speglas den egna hälsan och den egna livssituationen i de uttryck som framkommer i undersökningen. Även synen på invandrar- och flyktingfrågor tycks präglas av en viss åldersfaktor. Andelen som anger det här området som en viktig samhällsfråga sjunker ju högre upp i åldrarna vi söker oss. Samma sak gäller frågor med koppling till miljö.

Tabell 2 Viktiga regionala frågor och problem efter olika bakgrundsfaktorer – ett urval 2013 (procent)

Samtliga	Kön:		
	Kvinnor	Män	
Sjukvården (43)	Sjukvården (48)	Sjukvården (38)	
Kollektivtrafik (23)	Utbildning (25)	Kollektivtrafik (28)	
Utbildning (21)	Kollektivtrafik (19)	Utbildning (16)	
Sysselsättning, arbetsmarknad (13)	Äldreomsorg (14)	Sysselsättning, arbetsmarknad (14)	
Äldreomsorg (12)	Sysselsättning, arbetsmarknad (12)	Äldreomsorg (9)	
Invandrar-, flyktingfrågor (7)	Miljöfrågor (7)	Invandrar-, flyktingfrågor (8)	
Ålder:			
16-29 år	30-49 år	50-64 år	65-85 år
Sjukvården (26)	Sjukvården (41)	Sjukvården (48)	Sjukvården (50)
Kollektivtrafik (21)	Utbildning (25)	Kollektivtrafik (25)	Kollektivtrafik (22)
Utbildning (20)	Kollektivtrafik (24)	Utbildning (18)	Äldreomsorg (20)
Sysselsättning, arbetsmarknad (14)	Sysselsättning, arbetsmarknad (15)	Sysselsättning, arbetsmarknad (16)	Utbildning (18)
Invandrar-, flyktingfrågor (11)	Invandrar-, flyktingfrågor (10)	Äldreomsorg (12)	Sysselsättning, arbetsmarknad (9)
Miljöfrågor (8)	Miljöfrågor (7)	Miljöfrågor (6)	Miljöfrågor (4)
Äldreomsorg (4)	Äldreomsorg (7)	Invandrar-, flyktingfrågor (5)	Invandrar-, flyktingfrågor (3)

Utbildningsnivå:

Låg utbildning	Medellåg utbildning	Medelhög utbildning	Hög utbildning
Sjukvården (40)	Sjukvården (38)	Sjukvården (45)	Sjukvården (50)
Äldreomsorg (18)	Utbildning (20)	Kollektivtrafik (27)	Kollektivtrafik (29)
Kollektivtrafik (16)	Kollektivtrafik (19)	Utbildning (20)	Utbildning (25)
Utbildning (16)	Sysselsättning, arbetsmarknad (13)	Sysselsättning, arbetsmarknad (15)	Sysselsättning, arbetsmarknad (15)
Sysselsättning, arbetsmarknad (10)	Äldreomsorg (12)	Äldreomsorg (10)	Miljöfrågor (10)
Invandrar-, flyktingfrågor (4)	Invandrar-, flyktingfrågor (9)	Miljöfrågor (8)	Äldreomsorg (8)
Lag och ordning, brottslighet (3)	Lag och ordning, brottslighet (4)	Invandrar-, flyktingfrågor (7)	Invandrar-, flyktingfrågor (7)

Sympatiserar med:

Vänsterpartiet	Socialdemokraterna	Centerpartiet	Folkpartiet
Sjukvården (52)	Sjukvården (46)	Sjukvården (55)	Sjukvården (55)
Utbildning (24)	Utbildning (23)	Utbildning (19)	Kollektivtrafik (39)
Kollektivtrafik (23)	Kollektivtrafik (19)	Kollektivtrafik (22)	Utbildning (21)
Sysselsättning, arbetsmarknad (20)	Sysselsättning, arbetsmarknad (16)	Sysselsättning, arbetsmarknad (13)	Sysselsättning, arbetsmarknad (13)
Miljöfrågor (12)	Miljöfrågor (4)	Äldreomsorg (7)	Äldreomsorg (7)
Invandrar-, flyktingfrågor (12)	Invandrar-, flyktingfrågor (5)	Miljöfrågor (6)	Lag och ordning, brottslighet (6)
Äldreomsorg (10)	Äldreomsorg (14)	Glesbygds-, landsbygdsfrågor (6)	Miljöfrågor (5)
Moderaterna	Kristdemokraterna	Miljöpartiet	Sverigedemokraterna
Sjukvården (42)	Sjukvården (50)	Sjukvården (44)	Sjukvården (30)
Kollektivtrafik (30)	Utbildning (27)	Utbildning (26)	Invandrar-, flyktingfrågor (26)
Utbildning (18)	Äldreomsorg (20)	Kollektivtrafik (26)	Kollektivtrafik (16)
Sysselsättning, arbetsmarknad (11)	Kollektivtrafik (18)	Sysselsättning, arbetsmarknad (13)	Äldreomsorg (15)
Äldreomsorg (10)	Sysselsättning, arbetsmarknad (8)	Miljöfrågor (22)	Sysselsättning, arbetsmarknad (14)
Invandrar-, flyktingfrågor (5)	Barnomsorg (6)	Invandrar-, flyktingfrågor (8)	Utbildning (13)
Lag och ordning, brottslighet/ Näringslivet i regionen (3)	Lag och ordning, brottslighet (6)	Äldreomsorg (9)	Miljöfrågor (4)

Kommentar: Frågan lyder *Vilken eller vilka frågor eller problem tycker du är viktigast idag i Västra Götaland. Ange högst tre frågor/samhällsproblem.* Varje respondent kan avge upp till tre viktiga frågor och dessa räknas i så fall var för sig i andelarna av viktiga frågor ovan.

Källa: Den västsvenska SOM-undersökningen 2013.

Ålder går igen även i olika utbildningsgrupper vilket bland annat tar sig uttryck i att äldreomsorg nämns mer frekvent bland lågutbildade. I undersökningen är många äldre kategoriserade som lågutbildade beroende på utbildningsfrågans konstruktion. Rangordningarna i olika utbildningsgrupper liknar i stort sett varandra, men det är tydligt att personer med högre utbildning är mer benägna att skriva frågor eller problemområden på den öppna frågan i enkäten. Sjukvården upplevs vara den viktigaste frågan i samtliga grupper, men är nämnd betydligt mer frekvent bland personer med högre utbildning. Samma mönster finns för utbildning och kollektivtrafik.

Medborgarnas dagordning både liknar och skiljer sig beroende på partisympati. Likheterna står att finna bland de frågor som ligger högst upp i människors medvetanden. Oavsett partisympati nämner de svarande sjukvård, utbildning och kollektivtrafik som de viktigaste regionala frågorna. Även sysselsättning ligger högt bland samtliga partiers sympatisörer. Bland skillnaderna märks, föga förvånande, miljöfrågor bland miljöpartister och invandrar- och flyktingfrågor bland sverigedemokrater. Folkpartister och moderater tycker i större utsträckning att lag- och ordningsfrågor är viktiga, kristdemokrater lyfter fram äldrefrågor och på centerpartisters dagordning står glesbygds- och landsbygdsfrågor högre.

De geografiska skillnaderna vad beträffar viktiga regionala frågor är förhållandevis små. Rangordningen ser i stort sett lika ut i Göteborgsregionen, Sjuhärad, Skaraborg och Fyrbodal. Andelarna skiljer sig i några avseenden. Medan sjukvården nämns i 59 procent av fallen bland de boende i Fyrbodal, är det 39 procent bland göteborgarna som har skrivit någon sjukvårdsrelaterad fråga. Omvänt är det vanligare bland göteborgarna (26 procent) att nämna kollektivtrafik än vad det är bland boende i Fyrbodal (17 procent). Även utbildning lyfts fram något mer bland de boende i Göteborgsregionen än bland boende i övriga Västra Götaland.

Utfallet är i sig inte märkligt, utan speglar snarare de olika samhällspremisser som gäller i olika delar av länet. Avstånden till kvalificerad sjukhusvård är en uppmärksam fråga i länets nordvästra delar. På samma sätt som andelen som i sin vardag är beroende av kollektivtrafiken är högst i göteborgsområdet.

Demokrati och politik

Demokratin i samhällen som det svenska förutsätter informerade och aktivt deltagande medborgare som exempelvis lägger sin röst i allmänna val. Det är också viktigt med medborgare som vill ta sig an förtroendeuppdrag eller på annat sätt axla ansvar i det civila samhället. Medborgarnas uppslutning bakom gemensamma normer och spelregler är en grundförutsättning oavsett samhällssystem och oavsett demokratimodell (Oscarsson, 2003).

Engagemang i civilsamhället analyseras på djupet i Edvin Boijes kapitel i denna bok. I det följande ska vi närma oss några andra aspekter på demokrati, nämligen politiskt intresse, synen på möjligheter att påverka politiska beslut samt bedömning av hur demokratin på olika beslutsnivåer.

Tabell 3 Intresse för politik, bedömning av demokrati samt av påverkansmöjligheter på olika beslutsnivåer, Västra Götaland, 1998–2013 (procent)

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Intresse för politik på olika beslutsnivåer (andelen mycket eller ganska intresserade):																
I allmänhet	50	47	48	46	51	52	48	49	53	54	55	51	56	57	56	60
I kommunen	56	55	53	51	51	56	58	58	55	51	55	55	62	62	64	63
I Västra Götaland	39	42	42	39	41	46	49	50	42	42	44	44	51	53	56	55
Nöjd med demokratin (andelen mycket eller ganska nöjd):																
I hemkommunen	67	62	63	67	69	67	67	71	78	72	71	71	75	70	66	63
I Västra Götalandsregionen	57	50	45	54	59	57	57	62	70	68	67	69	74	67	64	62
I Sverige	64	58	63	70	73	71	68	68	76	76	73	75	81	77	75	74
I EU	22	19	22	28	30	31	31	30	40	45	46	49	55	43	42	44
Bedömning av påverkansmöjligheter på olika politiska beslutsnivåer, (mycket eller ganska goda möjligheter):																
I EU	-	2	2	2	2	4	3	3	3	3	4	5	4	3	4	4
I Sverige	-	6	8	8	11	13	12	12	12	15	17	14	16	16	19	18
I Västra Götalandsregionen	-	5	6	6	8	9	10	8	8	12	13	12	13	13	16	15
I hemkommunen	-	13	16	14	18	18	17	18	19	21	24	20	23	22	25	24
I stadsdelen/kommundelen	-	-	18	15	18	16	16	16	18	19	22	19	22	19	22	22
Antal svar	2 845	3 293	3 406	3 305	3 223	3 160	3 036	3 010	3 050	2 870	3 042	2 933	2 845	2 868	2 845	2 740

Kommentar: Frågorna lyder: *På det hela taget, hur nöjd är du med det sätt på vilket demokratin fungerar i...* Svartalternativen var *Mycket nöjd, Ganska nöjd, Inte särskilt nöjd* och *Inte alls nöjd*. *Hur intresserad är du i allmänhet av politik?* Svartalternativen var *Mycket intresserad, Ganska intresserad, Inte särskilt intresserad* samt *Inte alls intresserad*. *Vilka möjligheter anser du att du har att påverka politiska beslut...?* Svartalternativen var *Mycket dåliga möjligheter, Ganska dåliga möjligheter, Varken bra eller dåliga möjligheter, Ganska bra möjligheter, Mycket bra möjligheter* samt *Ingen uppfattning*. Procentbasen utgörs av dem som har besvarat respektive delfråga.

Källa: De västsvenska SOM-undersökningarna 1998–2013.

I de regionala SOM-undersökningarna finns frågan om intresse för politik *i allmänhet*, politik *i regionen* och politik *i kommunen*. År 2013 ansåg sig 60 procent av länets invånare vara mycket eller ganska intresserade av politik i allmänhet. Intresset för politik har ökat under årens lopp. Faktum är att intresset för politik bland de som svarar på den västsvenska SOM-undersökningen aldrig har varit så högt som under 2013 (tabell 3).

Det politiska intresset på den kommunala nivån är något högre än på den nationella och även här finns en tendens till uppgång över tid. 63 procent av den vuxna befolkningen i Västra Götaland är mycket eller ganska intresserade av

kommunpolitik. Intresset för politik på regional nivå är något lägre än för den nationella och den kommunala nivån. Här har skett en markant ökning från 39 procent mycket eller ganska intresserade 1998 till 55 procent år 2013. Skillnaderna i politiskt intresse mellan de olika beslutsnivåerna har som följd minskat över tid.

Andelen politiskt intresserade skiljer sig något mellan regionens olika delar. Det allmänna politiska intresset är störst i Göteborgsregionen (64 procent mycket eller ganska intresserade) och lägst i Skaraborg (51 procent). Intresset för politik på regional nivå följer samma mönster: 58 procent intresserade i Göteborgsregionen jämfört med 49 procent i Skaraborg. Inomregionala skillnader i politiskt intresse på kommunal nivå är betydligt mindre (se Bové m.fl., 2014 för en översikt).

I ett demokratiskt samhälle är det av största intresse att veta hur medborgarna bedömer demokratin på de olika beslutsnivåerna. Även i denna fråga finns nu långa tidsserier i SOM-institutets mätningar, där kommunal, regional, nationell samt europeisk nivå mätts (tabell 3). Västra götalandborna är mest nöjda med demokratin på den nationella nivån. Omkring tre fjärdedelar (74 procent) är mycket eller ganska nöjda. Synen på hur demokratin fungerar präglas i Sverige av en tydlig valårseffekt (Holmberg, 1994). Under valår tenderar medborgarna att vara mer nöjda med demokratin än under andra år. Valårseffekten märks också i västsvenskarnas bedömning av demokratin på kommunal och regional nivå. Likafullt kommer dessa sämre ut än den nationella nivån: 63 respektive 62 procent i 2013 års mätning.

Och medan synen på demokratin i Sverige präglas av stabilitet över tid har synen på demokratin i regionen och hemkommunen gradvis försämrats. Andelen som säger sig vara nöjda med demokratin i Västra Götalandsregionen är den lägsta på nio år. Och synen på hur demokratin fungerar kommunalt i Västra Götaland har inte varit så här negativ sedan år 2000. Även bedömningen av demokratin i EU var år 2013 något mer negativ än vad den var för några år sedan. Fortfarande är dock västsvenskarna klart mer nöjda med demokratin i EU än vad som var fallet vid 1990-talets slut.

Den nedåtgående trend som kunde skönjas i 2012 års västsvenska SOM-undersökning för demokratin i EU och för den kommunala nivån har i det första fallet brutits, i det andra förstärkts (jfr Bergström och Ohlsson, 2013). En förklaring står att finna i storstaden Göteborg, där vi kunde konstatera i 2012 års mätning att andelen nöjda med demokratin minskat jämfört med tidigare år. Brytningen här skedde 2011 och på två år minskade andelen nöjda med 23 procentenheter. I 2012 års mätning uppgav hälften av göteborgarna att de var missnöjda med den lokala demokratin. I 2013 års mätning har andelen missnöjda göteborgare minskat något men faktum kvarstår att andelen boende i Göteborgs kommun som är mycket eller ganska nöjda med den kommunala demokratin är något under genomsnittet i regionen (59 respektive 63 procent). I Folke Johanssons kapitel görs en särskild analys av vilken betydelse den uppmärksammade biltullsfrågan haft för göteborgarnas förtroende för kommunens folkvalda.

Bedömningen av demokratin på olika beslutsnivåer skiljer sig vid en jämförelse mellan olika befolkningsgrupper. Generellt sett är högutbildade mer nöjda än lågutbildade. Detta är särskilt framträdande för demokratin i Sverige (83 procent nöjda bland högutbildade, 65 procent bland lågutbildade, se Bové m.fl., 2014). Kön- och ålderskillnaderna är marginella medan det finns tydliga politiska skiljelinjer. Vänsterpartister är övergripande mindre nöjda än andra partiers anhängare, men allra minst andel nöjda med demokratin på samtliga efterfrågade nivåer återfinns bland Sverigedemokraternas sympatisörer (jfr Sannerstedt, 2014).

I en demokrati är också medborgarnas syn på hur de har möjlighet att påverka politiska beslut en viktig ingrediens. Respondenterna i den västsvenska SOM-undersökningen får bedöma sina påverkansmöjligheter på de beslutsnivåer som analyserats ovan samt för den stads- eller kommunal nivå där man bor. Svaren pekar entydigt på att medborgarna upplever sig ha störst inflytande på de nivåer som ligger geografiskt nära och minst inflytande på den europeiska nivån (tabell 3). Drygt 20 procent säger sig ha mycket eller ganska goda möjligheter att påverka kommunala beslut eller beslut på stadsdelsnivå. Motsvarande andel för EU är fyra procent. För den nationella respektive den regionala nivån är andelarna 18 och 15 procent.

Som framgår av tabell 3 har det här skett en positiv utveckling över tid. Oavsett politisk nivå upplever medborgarna i Västra Götaland större påverkansmöjligheter år 2013 än vad de gjorde vid seklets början. Jämfört med 2012 tycks dock den positiva ökningstakten ha avtagit.

Vi vänder nu fokus mot den regionala nivån och gör en fördjupad analys av politiskt intresse samt bedömning av demokrati och påverkansmöjligheter i olika befolkningsgrupper i Västra Götaland. Som redan nämnts är det alltså 55 procent som är intresserade av regionpolitik, 15 procent som ser mycket eller goda möjligheter att påverka politiken på regional nivå och 62 procent som är mycket eller ganska nöjda med demokratin i Västra Götaland.

Intresset för, och bedömningarna av regionen ur dessa aspekter skiljer sig när man jämför olika grupper i samhället (tabell 4). Det framgår tydligt att ålder har olika betydelse för olika aspekter. Det politiska intresset ökar med stigande ålder medan yngre medborgare är mer nöjda med demokratin än vad äldre är. Bedömningen av påverkansmöjligheter är något högre bland yngre än bland äldre, men här är skillnaderna beroende på ålder något mindre. Kön har däremot ingen signifikant betydelse för vare sig politiskt intresse, bedömning av påverkansmöjligheter eller bedömningen av demokratin på den regionala nivån.

Utbildning har en begränsad effekt på det regionpolitiska intresset, tendensen är dock ett något högre politiskt intresse bland personer med hög och medelhög utbildning. Möjligheten att påverka politiska beslut på regional nivå upplevs vara bättre ju högre utbildning man har. Andelen som upplever goda möjligheter är i det närmaste dubbelt så stor bland högutbildade som bland lågutbildade. När det gäller demokratibedömningar finns inga stora skillnader beroende på utbildningsnivå, men även här kan man skönja en tendens att högutbildade är något mer nöjda med regiondemokratin än vad lågutbildade är.

Tabell 4 Politiskt intresse, bedömning av påverkansmöjligheter samt bedömning av demokratin, samtliga på regionnivå, olika grupper, Västra Götaland, 2013 (procent)

	Mycket eller ganska intresserad av politik på regional nivå	Mycket eller ganska goda möjligheter att påverka beslut på regional nivå	Mycket eller ganska nöjd med demokratin i Västra Götaland	Minsta antal svar
Samtliga	55	15	62	2 740
Kön				
Kvinna	56	14	63	1 387
Man	55	15	60	1 306
Ålder				
16-29 år	40	17	68	415
30-49 år	49	19	65	834
50-64 år	60	12	56	685
65-85 år	66	12	59	763
Utbildning				
Låg	54	10	56	444
Medellåg	50	13	61	776
Medelhög	60	15	60	628
Hög	58	19	65	780
Delregioner i Västra Götaland				
Göteborgsregionen	59	17	62	1 419
<i>Göteborgs kommun</i>	60	18	60	846
Sjuhärad	51	10	63	376
Skaraborg	49	13	64	442
Fyrbodals kommun	55	14	57	455
Ideologisk vänster-höger-orientering				
Klart till vänster	67	20	53	320
Något till vänster	58	18	68	603
Varken vä eller hö	49	10	58	771
Något till höger	55	14	66	707
Klart till höger	54	17	59	265
Partisynpat				
Vänsterpartiet	70	16	50	160
Socialdemokraterna	58	16	65	738
Centerpartiet	64	18	71	90
Folkpartiet	56	13	64	181
Moderaterna	54	16	65	671
Kristdemokraterna	56	8	67	98
Miljöpartiet	57	20	69	265
Sverigedemokraterna	47	7	36	197

Kommentar: Frågorna lyder: *På det hela taget, hur nöjd är du med det sätt på vilket demokratin fungerar i...* Svartalternativen var *Mycket nöjd, Ganska nöjd, Inte särskilt nöjd* och *Inte alls nöjd*. Procentbasen utgörs av dem som har besvarat respektive delfråga.

Källa: Den västsvenska SOM-undersökningen 2013. I Göteborgsregionen ingår Kungsbacka kommun.

Föregående års analys visade endast på mindre skillnader i intresse och av bedömningar mellan boende i de olika regiondelarna (Bergström och Ohlsson, 2013). Detta bekräftas i 2013 års mätning även om vissa inomregionala skillnader kan skönjas. Andelen politiskt intresserade är störst i storstadsområdet runt Göteborg och minst i Skaraborg. Det skiljer 10 procentenheter (59 respektive 49 procent intresserade av politik på regional nivå). På samma sätt utmärker sig storstaden genom störst andel som ser goda påverkansmöjligheter på den regionala politiken. Här är skillnaden sju procentenheter mellan Göteborgsregionen (17 procent) och Sjuhärad (10 procent) som kommer något sämre ut än Skaraborg och Fyrbodal. När det gäller bedömningen av demokratin i Västra Götaland utmärker sig Fyrbodal negativt genom att ha en något lägre andel nöjda än övriga regiondelar, där de boende gör mer positiva och likartade bedömningar. En viss del av de geografiska skillnaderna kan kopplas till skillnader i utbildningsnivå mellan de olika regiondelarna. Andelen högutbildade medborgare är högre i Göteborgsområdet än i övriga delar av länet. Samtliga här diskuterade frågor korrelerar positivt med en högre utbildning. Det kan naturligtvis också förekomma variationer inom de olika regiondelarna, om man analyserar enskilda kommuner. Materialet i den västsvenska undersökningen möjliggör inte nedbrytning i samtliga av regionens kommuner, då antalet svarande blir litet och den statistiska säkerheten mycket låg.

Intresset för politik på regional nivå samt bedömningarna av påverkansmöjligheter på politiska beslut och demokratin på regional nivå har vissa ideologiska och politiska förtecken. Ideologiskt kan konstateras att personer som står till vänster i högre utsträckning än personer som identifierar sig ideologiskt till höger har ett större intresse för politik i Västra Götaland. Minst regionalpolitiskt intresse har personer som säger sig stå varken till vänster eller till höger. Dessa icke-ideologiska personer gör vidare en mer negativ bedömning av påverkansmöjligheterna i regionpolitiken än vad vänster- och högeranhängare gör. Här spelar ideologisk hemvist en mindre roll, det finns en tendens till en mer positiv bedömning bland personer som står till vänster, men skillnaderna är mycket små. I bedömningen av den regionala demokratin är mönstren mindre entydiga. Minst andel positiva finns bland personer som säger sig stå klart till vänster (53 procent). Den högsta andelen positiva finns i de grupper som med en måttlig ideologisk orientering, alltså som antingen placerar sig något till vänster eller till höger (68 resp. 66 procent). Personer som kan identifiera sig som varken till höger eller till vänster, eller placerar sig klart till höger intar mittenpositionerna. Sammantaget är dock bedömningen av demokratin på regionnivå i huvudsak positiv, oavsett ideologisk orientering.

En analys av olika partisympatisörers politiska intresse och bedömningar fördjupar förståelsen av ideologisk orientering. Mest intresserade av politik är Vänsterpartiets sympatisörer (70 procent mycket eller ganska intresserade), minst intresserade är Sverigedemokraternas (47 procent). Övriga partiers sympatisörer har en majoritet intresserade och andelarna varierar mellan 54 procent intresserade (Moderaterna) och 64 procent (Centerpartiet).

Möjligheten att påverka politiska beslut på regional nivå upplevs vara störst bland miljöpartister (20 procent mycket eller ganska bra) och minst bland kristdemokrater (8 procent) och sverigedemokrater (7 procent). Sverigedemokraternas anhängare utmärker sig också genom att ha en endast en omkring hälften så stor andel som är nöjda med demokratin (36 procent) jämfört med centerpartister (71 procent). Detta ligger i linje med nationella analyser som visar att Sverigedemokraterna bär drag av ett missnöjesparti, vilket bland annat yttrar sig genom ett uttryckt missnöje med demokratin i Sverige (jfr Sannerstedt, 2014).

Förtroende för olika yrkesgrupper

Ett annat sätt att mäta hur medborgarna bedömer tillståndet i samhället är att studera förtroendet för olika yrkesgrupper som man mer eller mindre ofta kommer i kontakt med. Forskning visar bland annat att en viktig faktor som påverkar förtroende är närhet, såväl social som geografisk. Det man har erfarenhet av åtnjuter som regel större förtroende än annat. Men även verksamheters upplevda betydelse och den allmänna opinionen kan bidra till att man uttrycker större eller mindre förtroende för en viss yrkesgrupp (Elliot, 1997). Hur berörd man själv är av olika områden inverkar också, såväl positivt som negativt, på förtroendenivåerna. I vissa fall gör man en mer positiv (eller mindre negativ) bedömning av personal i sektorer som man varit i kontakt med (exempelvis äldreomsorg, skola och bibliotek), medan man i andra fall gör en mer negativ bedömning (akutsjukvård och kollektivtrafik, se Weibull, 2012).

I den västsvenska SOM-undersökningen ombeds de svarande ange sitt förtroende för hur olika grupper sköter sitt arbete. Vissa yrkeskategorier är mera specificerade, exempelvis "Handläggare vid Försäkringskassan", medan andra innebär mer allmänt förtroende för exempelvis "Kollektivtrafikens personal".

I tabell 5 visar utfallet för förtroende i den västsvenska befolkningen, samt förhållandet mellan stort och litet förtroende uttryckt som balansmått (andelen mycket + ganska stort förtroende minus andelen mycket + ganska litet förtroende). I tabellen visas också andelen som inte har någon uppfattning.

Om vi startar i hur stora andelar som faktiskt har uttryckt en åsikt i frågan ser det mycket olika ut. Medan nästan alla – 94 procent – anger en uppfattning när det gäller förtroende för sjukvårdens personal, är det över hälften – 53 procent – som inte har någon uppfattning när det gäller pastorer i frikyrkor. Det är vidare runt hälften som inte har någon uppfattning när det gäller förtroende för handläggare vid Arbetsförmedlingen, socialarbetare och forskare vid universitet och högskolor. Det här är grupper som majoriteten aldrig kommer i kontakt med, varför det inte är särskilt förvånande att utfallet ser ut som det gör (jfr Weibull, 2012).

Högst förtroendekapital bland medborgarna har sjukvårdens personal med ett balansmått på +68. Närmare en fjärdedel har stort förtroende för denna grupp. Personal inom barnomsorg och grundskola samt poliser åtnjuter också allmän-

hetens förtroende i stor utsträckning (+48, +38 respektive +40). På den positiva sidan återfinns också forskare, kollektivtrafikens personal, präster i svenska kyrkan samt socialarbetare.

Tabell 5 Förtroende för olika yrkesgrupper, Västra Götaland 2013 (procent och balansmått)

	Mycket stort förtroende	Ganska stort förtroende	Varken stort eller litet förtroende	Ganska litet förtroende	Mycket litet förtroende	Ingen uppfattning	Summa procent	Balansmått
Sjukvårdens personal	20	53	16	4	1	6	100	+68
Personal inom barnomsorgen	15	36	9	2	1	37	100	+48
Poliser	13	40	22	8	5	12	100	+40
Lärare i grundskola	10	33	18	4	1	34	100	+38
Forskare vid universitet/högskolor	9	27	15	2	1	46	100	+33
Kollektivtrafikens personal	6	33	29	7	4	21	100	+28
Präster i Svenska kyrkan	6	24	22	6	6	36	100	+18
Socialarbetare	4	18	19	7	5	47	100	+10
Handläggare vid Försäkringskassan	3	13	22	10	10	42	100	-4
Pastorer i frikyrkor	3	9	15	7	13	53	100	-8
Journalister	2	16	30	16	12	24	100	-10
Rikspolitiker	2	20	30	20	12	16	100	-10
Handläggare vid Arbetsförmedlingen	1	7	16	12	14	50	100	-18
Kommunens politiker	2	16	30	21	17	14	100	-20
EU-parlamentariker	1	11	28	18	15	27	100	-21
Västra Götalandsregionens politiker	1	12	30	22	14	21	100	-23

Kommentar: Frågan lyder: *Allmänt sett, hur stort förtroende har du för det sätt på vilket följande grupper sköter sitt arbete?* Balansmättet är andelen svarande som *mycket* eller *ganska högt* förtroende minus andelen som *mycket* eller *ganska lågt* förtroende. Balansmättet kan variera mellan +100 (högt förtroende) och -100 (lågt förtroende).

Källa: Den västsvenska SOM-undersökningen 2013.

Det finns också yrkesgrupper där andelen med litet förtroende är större än andelen med positivt förtroende, grupper där balansmättet då blir negativt. Allra lägst förtroende har de boende i Västra Götaland för regionens politiker (-23). Endast en (1) procent av de svarade i undersökningen säger sig ha stort förtroende för länets regionpolitiker. På ungefär samma nivå återfinns även EU-parlamentariker,

kommunpolitiker och handläggare vid Arbetsförmedlingen. Människor tenderar att göra en förhållandevis negativ bedömning av olika politikergrupper, och även om bedömningarna blir något mindre negativa under valår (Holmberg, 1994) hamnar de totalt sett ofta på den negativa sidan. Några ytterligare grupper får sammantaget negativ förtroendebalans, men inte lika stor. Det är handläggare vid Försäkringskassan, pastorer i frikyrkor, journalister och rikspolitiker.

Fördjupade analyser av några av de här yrkesgrupperna återfinns i bokens senare kapitel. I Folke Johanssons kapitel om trängselskattopinion analyseras förtroendet för politikerna i Göteborgs kommun utifrån åsikter om trängselskatten. Lennart Weibull analyserar i kapitlet om kyrkofrågor förtroendet för präster i svenska kyrkan.

Att bo i Västsverige

År 2003 tillsatte regeringen den s.k. *ansvarskommittén*, en parlamentarisk kommitté under ledning av landshövdingen Mats Svegfors, med uppdrag att utreda grundläggande frågor om statens verksamhet samt regional indelning och organisering. I ansvarskommitténs utredning påtalas vikten av att medborgarna känner anknytning till den region de bor i (SOU 2007:10). I Västra Götalandsregionens vision (www.vgregion.se/vision) uttrycks explicit att regionen ska vara attraktiv att bo och verka i. På en övergripande samhällsnivå finns en urbaniseringstrend som på lång sikt innebär att vissa kommuner kontinuerligt växer i fråga om befolkningens mängd medan andra under samma tid får se sin befolkning minska. Städerna förväntas fortsätta växa i hög takt och kommer att möta utmaningar i form av bostadsbrist, infrastruktur och segregation. Även orter som möter en negativ tillväxt har stora utmaningar framför sig (se t.ex. Antoni och Mellander, 2013).

I den västsvenska SOM-undersökningen 2013 finns några olika indikatorer på hur invånarna ser på boendet. En sådan är en enkel betygsättning av hur det är att bo i Sverige, i Västra Götaland, i den kommun där man bor och i det området man bor. De här mätningarna har gjorts över tid och det övergripande intrycket är stabilitet (se Bové m.fl., 2014). Det är heller inga stora skillnader i bedömningar mellan de olika geografiska områden som efterfrågas. Sverige som helhet kommer något bättre ut än hemkommunen. Det egna boendeområdet och Västra Götaland hamnar däremellan.

Bedömningarna skiljer sig dock något vid en jämförelse mellan olika regiondelar (tabell 6). Sämst betyg får hemkommunen bland de boende i Fyrbodals kommun, medan boende i Göteborgsregionen i genomsnitt ger sina respektive hemkommuner högre betyg. Undersökningen kan inte ge några direkta svar på vad som ligger bakom betygen, men förklaringar skulle kunna sökas i det faktum att Göteborg är en tillväxtregion medan delar av Fyrbodals kommun snarare har en stagnerad befolkningsstillväxt vilket i sin tur får konsekvenser för verksamheter i området.

Tabell 6 *Bedömning av den egna boendetrivseln i Sverige, Västra Götaland, hemkommunen respektive kommunområdet bland boende i olika delar av Västra Götaland, 2013 (medelvärden)*

Boende i...:	Trivsel i...:				Antal svarande
	Sverige	Västra Götaland	Kommunen	Området inom kommunen	
Göteborgsregionen	4,0	3,4	3,4	3,7	1 521
Sjuhärad	4,1	3,6	3,2	3,6	380
Skaraborg	4,1	3,5	3,3	3,5	436
Fyrbodals kommun	4,0	3,3	2,9	3,3	450
Samtliga svarande	4,0	3,5	3,2	3,6	2 708

Kommentar: Frågan lyder: *Allmänt sett, hur bra tycker du det är att bo i: ...Sverige / Västra Götaland / Den kommun där du bor / Det område inom kommunen där du bor.* Svarspersonerna ombads markera sitt svar på en elvgradig skala, från -5 (mycket dåligt) till +5 (mycket bra), där mittenalternativet 0 står för 'varken bra eller dåligt'. Siffrorna i tabellen anger den genomsnittliga bedömningen bland dem som svarat på respektive delfråga. I kolumnen längst till höger anges det lägsta antalet svarande.

Källa: Den västsvenska SOM-undersökningen 1998–2013. I Göteborgsregionen ingår Kungsbacka kommun.

I undersökningen 2013 efterfrågades också hur man bedömer ett antal egenskaper i det bostadsområde man bor. Sammantaget mättes elva egenskaper, och samtliga balansmått (bra minus dåligt) är positiva (tabell 7). Närheten till naturen och tillgänglighet med bil är de egenskaper som kommer allra bäst ut. Andelen som svarat antingen ganska eller mycket bra överstiger här 80 procent. Närhet till vårdcentral, matbutiker och service samt fritidsaktiviteter upplevs också vara bra. En stor andel boende ser också tryggheten i det egna bostadsområdet som något positivt. Sämst, men fortfarande med fler bra än dåligt, tycker man om handikapptillgängligheten och kulturutbudet. De båda sistnämnda kategorierna är också de egenskaper där högst andel av de svarande saknar uppfattning (48 resp. 21 procent).

Bedömningen ser olika ut i olika regiondelar. Man bör inte dra några långtgående slutsatser av dessa inomregionala skillnader då det är bostadsområdet som efterfrågas. Men en övergripande analys visar att boende i Sjuhärad är mindre nöjda med handikapptillgänglighet och kulturutbud, att boende i Fyrbodals kommun är mindre nöjda med tillgången till kollektivtrafik och närheten till fritidsaktiviteter, samt att boende i Skaraborg är mindre nöjda med tillgången till kollektivtrafik och det lokala kulturutbudet (Bové, 2014).

Tabell 7 Åsikter om olika egenskaper hos det egna boendeområdet, Västra Götaland 2013 (procent och balansmätt)

	Bra	Varken bra eller dåligt	Dåligt	Ingen uppfattning	Balansmätt	Antal svar
Närheten till natur	92	5	2	1	+90	2 776
Tillgängligheten med bil	87	6	3	4	+84	2 749
Närheten till vårdcentral	81	10	7	2	+74	2 771
Tryggheten	75	17	6	2	+69	2 754
Närheten till matbutiker och annan service	78	11	11	0	+67	2 773
Närheten till fritidsaktiviteter	70	14	7	9	+63	2 757
Tillgång till IT och bredband	69	13	10	8	+59	2 760
Gemenskapen bland de boende	57	27	10	6	+47	2 757
Tillgången till kollektivtrafik	65	9	21	5	+44	2 765
Kulturutbudet	34	27	18	21	+16	2 741
Tillgängligheten för funktionsnedsatta	23	16	12	48	+11	2 745

Kommentar: Frågan lyder: *Vad anser du om följande i bostadsområdet där du bor?* med svarsalternativen mycket bra, ganska bra, varken bra eller dålig, ganska dålig, mycket dålig och ingen uppfattning. Balansmättet visar andelen som svarat mycket bra eller ganska bra minus andelen som svarat mycket dåligt eller ganska dåligt. Balansmättet kan variera mellan +100 (alla är positiva) och -100 (alla är negativa). Procentbasen utgörs av de som besvarat respektive delfråga.

Källa: Den västsvenska SOM-undersökningen 2013.

Livstillfredsställelse

I Vision Västra Götaland är medborgarnas väl och leverne, att de ska ha ett gott liv, uttryckligen framskrivet. Det finns inga enkla mått på vad som gör ett liv meningsfullt för enskilda människor. Ett meningsfullt liv inbegriper dels vad jag kan göra för mig själv och mitt liv, men också vad som ger mening i kraft av vad jag gör för andra eller för världen i stort. Att leva ett meningsfullt liv handlar om vad man gör och strävar efter och hur man aktivt förhåller sig till olika saker samt också om hur man mår (Brülde och Fors, 2014).

I den västsvenska SOM-undersökningen 2013 undersöktes människors självskattade livstillfredsställelse genom sex påståenden som prövats inom bland annat psykologisk forskning (se t.ex. Diener m.fl., 1985). Till frågan fanns en femgradig svarsskala med två alternativ på instämmandesidan samt två alternativ där man kunde ta avstånd från påståendena. Därtill fanns mittenalternativet *Tveksamt* (tabell 8).

Tabell 8 Dimensioner av livstillfredsställelse, Västra Götaland 2013 (procent och balansmått)

	Stämmer helt	Stämmer ganska bra	Tveksamt	Stämmer ganska dåligt	Stämmer inte alls	Balansmått
Jag är nöjd med mitt liv	28	57	9	4	2	+79
Överlag så trivs jag med min livssituation	30	55	8	5	2	+78
Mina levnadsförhållanden är utmärkta	24	58	12	5	2	+75
Med hänsyn till min ålder har jag hittills fått ut de viktiga saker jag vill av livet	23	53	18	4	3	+69
På det hela taget är mitt liv precis som jag önskar	12	62	15	8	3	+63
Om jag fick leva om mitt liv skulle jag nästan inte ändra någonting	14	41	28	12	5	+38

Kommentar: Frågan lyder: *Ta ställning till följande påståenden om ditt liv. Markera ett alternativ för varje rad.* Skalan som återges i tabellen användes. Balansmättet visar andelen som svarat Stämmer helt och Stämmer ganska bra minus andelen som svarat Stämmer ganska dåligt och Stämmer inte alls. Balansmättet kan variera mellan +100 (alla instämmer) och -100 (alla instämmer inte). Procentbasen utgörs av de som besvarat respektive delfråga.

Källa: Den västsvenska SOM-undersökningen 2013.

Överlag intar västra götalandborna en positiv inställning till sina liv. En klar majoritet är nöjda och trivs med livssituation och levnadsförhållanden. Människor upplever vidare att de fått ut viktiga saker av livet och att livet på det hela taget är som de önskar. Många vill inte ändra på något, men i den här sista frågan finns en viss tveksamhet, närmare tre av tio är tveksamma. Detta påstående i frågebatteriet är det där andelen tveksamma är störst.

En fördjupad analys av olika gruppers syn på tillfredsställelsen med det egna livet visar på några intressanta skillnader. Överlag uttrycker en större andel äldre än yngre en positiv syn på de dimensioner som mätts (tabell 9). Detta är särskilt tydligt när det gäller påståendet om vad man fått ut av sitt liv i relation till sin ålder, ett föga förvånande resultat, men en indikation på att de äldre i befolkningen ser tillbaka på livet med optimism. Utbildningsnivå inverkar också på hur man bedömer sitt liv och sin livssituation. Ju högre utbildning, desto mer tillfreds är man på samtliga punkter i undersökningen. Kön är den av de demografiska bakgrundsfaktorerna som inverkar minst på synen på ett meningsfullt liv, med ett undantag. Kvinnor ger uttryck för en märkbart lägre vilja att ändra på sina liv om de fick en möjlighet att leva om dem än vad män gör.

Tabell 9 Dimensioner av livstillfredsställelse i olika befolkningsgrupper, Västra Götaland 2013 (balansmått)

	Jag är nöjd med mitt liv	Överlag så trivs jag med min livssituation	Mina levnads- förhållanden är utmärkta	Med hänsyn till min ålder har jag hittills fått ut de viktiga saker jag vill av livet	På det hela taget är mitt liv precis som jag önskar	Om jag fick leva om mitt liv skulle jag nästan inte ändra någonting	Antal svar
Samtliga	+79	+78	+75	+69	+63	+38	2 884
Kvinnor	+80	+80	+74	+69	+63	+42	1 508
Män	+79	+80	+78	+68	+65	+33	1 370
16-29 år	+74	+74	+72	+53	+51	+34	423
30-49 år	+78	+78	+74	+66	+65	+38	883
50-64 år	+78	+79	+74	+68	+66	+33	734
65-85 år	+84	+84	+80	+80	+68	+43	844
Låg utbildning	+79	+79	+75	+68	+63	+39	439
Medellåg utbildning	+74	+74	+72	+62	+57	+30	828
Medelhög utbildning	+79	+79	+75	+68	+64	+35	679
Hög utbildning	+85	+85	+81	+76	+71	+45	838
Dålig hälsa	-9	-2	-12	+10	-38	-13	151
Medelgod hälsa	+71	+70	+62	+57	+46	+19	1 002
God hälsa	+92	+93	+91	+81	+88	+53	1 710
Förvärvsarbetande	+84	+84	+81	+71	+70	+41	1 538
Arbetslös	+39	+33	+25	+29	+17	-1	124
Pensionär	+84	+84	+79	+79	+68	+42	821
Sjuk-/aktivitetsersättning	+24	+18	+20	+8	0	-8	63
Studerande	+78	+82	+76	+56	+55	34	199

Kommentar: För frågelydelse och skala, se kommentar till tabell 8. Balansmättet kan variera mellan +100 (alla instämmer) och -100 (alla instämmer inte). Procentbasen utgörs av de som besvarat respektive delfråga.

Källa: Den västsvenska SOM-undersökningen 2013.

Det finns emellertid ett par andra faktorer som visar sig ha betydligt större förklaringskraft i relation till frågan om livstillfredsställelse. Den ena är den självupplevda hälsan, den andra är förvärvsposition. Människor med dålig hälsa är inte nöjda med liv och levnadsförhållanden och deras liv ser inte ut som de skulle önska. En majoritet bland personer med självupplevd dålig hälsa upplever tvärtom motsatsen. En analys av förvärvsposition pekar entydigt mot att människor i arbetslöshet är betydligt mindre nöjda på samtliga punkter, liksom personer som uppstår sjuk- eller aktivitetsersättning. Vi kan alltså se tydliga samband mellan upplevd livstillfredsställelse och livsomständigheter som kan antas verka belastande på människor.

Ett sammantaget mått på livskvalitet får man genom en förhållandevis enkel fråga om hur nöjd man är med det liv man lever just nu. Det handlar i hög grad om den egna livskvaliteten, ett värdeomdöme om huruvida det egna livet är bra eller inte (Brülde och Fors, 2014). Bland invånarna i Västra Götaland är det 38 procent som är mycket nöjda med livet (se tabell 10). Det är en något större andel än i mätningen 2012 och 11 procentenheter mer än i den första mätningen 1998 (jfr Bové m.fl., 2014). Det har skett en förskjutning över tid från gruppen ganska nöjda (som utgjordes av 52 procent 2013 jämfört med 60 procent 1998). Andelen icke-nöjda har också minskat något från 11 procent 1998 till 7 procent 2013. Andelen som inte uttrycker någon uppfattning i frågan om hur nöjd man är med livet har varierat mellan två och sex procent mellan 1998 och 2013.

Tabell 10 Allmän livstillfredsställelse, Sverige, Västra Götaland och Göteborgs kommun 2013 (procent)

	Mycket nöjd	Ganska nöjd	Inte nöjd	Ingen åsikt	Summa procent	Antal svarande
Sverige	35	55	7	3	100	8 406
Stockholms län	34	56	8	2	100	1 730
Skåne län	34	57	7	2	100	1 070
Västra Götalands län	38	52	7	3	100	1 465
- FyrBoDal	41	49	7	3	100	479
- Skaraborg	35	55	7	3	100	465
- Sjuhärad	38	54	6	2	100	398
- Göteborgsregionen	39	51	7	3	100	1 636
Göteborgs kommun	37	52	9	2	100	909
- Resursstarka områden	50	43	4	3	100	232
- Medelresursstarka områden	38	52	7	3	100	266
- Medelresurssvaga områden	32	56	8	4	100	255
- Resurssvaga områden	24	56	15	5	100	156

Kommentar: Frågan lyder: *Hur nöjd är du på det hela taget med det liv du lever?*. Svarsalternativen är 'mycket nöjd', 'ganska nöjd', 'inte särskilt nöjd' och 'inte alls nöjd'. I kolumnen 'inte nöjd' redovisas andelarna 'inte särskilt nöjd' och 'inte alls nöjd'. Kolumnen 'ingen åsikt' avser de som inte besvarat frågan. Procentbasen är samtliga som deltagit i undersökningen. Resursindelningen bygger på ett index av medelinkomst och andel familjer som erhåller ekonomiskt stöd på primärområdesnivå.

Källa: Uppgifterna om Sverige, Stockholms och Skåne län kommer från den nationella SOM-undersökningen 2013. Övriga uppgifter kommer från den västsvenska SOM-undersökningen 2013.

Andelen som år 2013 sade sig vara mycket nöjda med livet är något större i Västra Götaland än i landet som helhet, samtidigt som andelen ganska nöjda är något

lägre. Sammantaget är andelen mycket och ganska nöjda i stort sett lika stor i Västra Götaland som i de andra två storstadslänen och i landet som helhet. En inomregional jämförelse i Västra Götaland ger vid handen att andelen nöjda med livet är marginellt större (92 procent) i Sjuhärad än i övriga regiondelar (90 procent). Skillnaden är inte statistiskt säkerställd. Större skillnader återfinns vid en jämförelse mellan resursstarka och resurssvaga områden inom Göteborgs kommun. I så kallade lågresursområden är andelen nöjda med livet 13 procentenheter lägre än i resursstarka områden. Faktorer som har med såväl sociala som ekonomiska resurser att göra – exempelvis hälsa, familj, vänner, boende och inte minst huruvida man har ett arbete eller inte – bidrar till att förklara dessa skillnader (jfr Brülde och Nilsson, 2010).

Brytningstider

Som konstaterades redan i inledningen av det här kapitlet präglas resultaten i de västsvenska SOM-undersökningarna av såväl förändring som kontinuitet. Tack vare återkommande mätningar av det slag som SOM-institutet och andra empiriskt orienterade samhällsvetare genomför har vi möjlighet att särskilja rörelse från stabilitet, storm från stiltje.

Analyserna i det här och bokens övriga kapitel ger tillsammans en brokig bild av det västsvenska samhället. Men den övergripande tendensen är ändå tydlig: genomgripande strömningar och skeenden i samhället i stort – vare sig det rör sig om viktiga politiska beslut, tekniska landvinningar eller mer diffusa processer som individualisering, globalisering och kommersialisering – sätter avtryck i attityder, föreställningar och vanor hos den enskilde individen. Endast när vi i analyser kopplar samman förändringar i omvärlden med hur västsvensarna svarar på frågorna i frågeformulären kan vi förstå hur och varför attityder och vanor befästs, förvandlas eller försvinner.

Huvudbudskapet i den här boken – abstraherat från några av de viktigaste resultaten i de enskilda analyserna och fastslaget i bokens titel – är att det västsvenska samhället befinner sig i en brytningstid. Relationen mellan medborgarna och flera av de viktigaste västsvenska samhällsinstitutionerna utsätts just nu för betydande prövningar. Till de senare hör de politiska beslutsfattarna, den offentliga sektorn, de lokala nyhetsmedierna och svenska kyrkan. ”Kris”-begreppet tycks bli allt vanligare i diagnoser av de samhälleliga institutionerna. Det talas dagligen om förtroendekriser och medlemskriser, om kriser inom såväl den lokala journalistiken som den offentligt finansierade välfärden. Men, frågar vi oss, är kristillståndet inom nämnda områden av kortvarig eller kronisk karaktär? Vad väntar bortom brytningstiden? Här blir vi tills vidare svaret skyldiga. Det får anstå ytterligare något år, och redovisningen av kommande västsvenska SOM-undersökningar.

Referenser

- Antoni, Rudolf och Mellander, Charlotta (2010) Stadens kultur och tillväxt. I Weibull, Lennart, Oscarsson, Henrik och Bergström, Annika (red) *Vägskäl*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet. SOM-rapport nr 59.
- Bergström, Annika och Ohlsson, Jonas (2013) En region för alla? I Bergström, Annika och Ohlsson, Jonas (red) *En region för alla?* Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet. SOM-rapport nr 60.
- Bergström, Annika och Oscarsson, Henrik (2014) Mittfära & marginal. I Bergström, Annika och Oscarsson, Henrik (red) *Mittfära & marginal*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet. SOM-rapport nr 60.
- Bové, Josefine (2014, kommande) *Vision Västra Götaland*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Bové, Klara, Bergström, Annika och Ohlsson, Jonas (2014) *Västra Götaland. Resultat från den västsvenska SOM-undersökningen 2013*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet. Rapport 2014:4.
- Brülde, Bengt och Fors, Filip (2014) Vad gör ett liv meningsfullt? I Bergström, Annika och Oscarsson, Henrik (red) *Mittfära & marginal*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet. SOM-rapport nr 61.
- Brülde, Bengt och Nilsson, Åsa (2010) Vad gör oss nöjda med våra liv? I Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (red) *Nordiskt ljus*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet. SOM-rapport nr 50.
- Diener, Ed, Emmons, Robert A, Larsen, Randy J och Griffin, Sharon (1985) The Satisfaction With Life Scale. *Journal of Personality Assessment*, 49(1): 71-75.
- Elliot, Maria (1997) *Förtroendet för massmedier*. Göteborg: Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet.
- Holmberg, Sören (1994) Partierna tycker vi bäst om i valtider. I Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (red) *Vägval*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Oscarsson, Henrik (2003) Demokratitrender. I Oscarsson, Henrik (red) *Demokratitrender*. Göteborgs universitet: SOM-institutet, Göteborgs universitet. SOM-rapport 32.
- Sannerstedt, Anders (2014) Sverigedemokraternas sympatisörer. I Bergström, Annika och Oscarsson, Henrik (red) *Mittfära & marginal*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet. SOM-rapport nr 61.
- SOU 2007:10 *Hållbar samhällsorganisation med utvecklingskraft. Slutbetänkande av Ansvarskommittén*. Stockholm: Statens Offentliga Utredningar.
- Weibull, Lennart (2012) Förtroende för olika grupper. I Bergström, Annika (red) *Västsvensk vardag*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet. SOM-rapport nr 53.

SDN-REFORMEN OCH GÖTEBORGARNAS NÖJDHET MED DEMOKRATI OCH SERVICE

DAVID KARLSSON

Den kommunala förvaltningen i Sveriges tre storstäder, Stockholm, Göteborg och Malmö, är sedan länge uppbyggd kring en geografisk politisk organisation (Bäck, 2001; Hagström & Petersson, 2000; Jönsson, 1995). Organisationsmodellerna skiftar något mellan städerna, men stadsdelsnämnderna (SDN) i Göteborg har ett ovanligt brett politiskt ansvar. I Göteborg svarar SDN för stora delar av den kommunala serviceverksamhet som göteborgarna kommer i kontakt med, bland annat handikapp- och äldreomsorgen, barnomsorg, för- och grundskola, individ- och familjeomsorg, lokal fritidsverksamhet och lokal biblioteksverksamhet. Med sina lokalt belägna kontor utgör SDN också en kanal in i den lokala demokratin för de medborgare som vill påverka kommunens politiska beslutsfattande.

När SDN etablerades i Göteborg 1989 var antalet nämnder 21. År 2010 minskades antalet till 20 då Frölunda och Högsbo gick samman. Därefter genomgick organisationen en omfattande reform där antalet SDN halverades från och med 1 januari 2011 (se figur 1). I detta kapitel ska vi undersöka om 2011-års SDN-reform fått några effekter på göteborgarnas nöjdhet med den lokala demokratin och den service som SDN producerar.¹

Det ska redan från början sägas att det är vanskligt att utvärdera effekter av organisationsreformer tidigt efter deras genomförande. Och för en reform av den dimension som här studeras är tre år en relativt sett kort tid. I många fall tar det betydligt längre tid innan den nya organisationen stabiliseras och de vinster man sökte uppnå med reformen uppenbarar sig. Eventuella barnsjukdomar i en initial fas får inte misstas för reformens slutliga effekter.

Att undersöka SDN-reformens eventuella effekter på medborgarnas åsikter om kommunen och dess verksamheter försvåras också av att det är svårt eller omöjligt att isolera reformens effekt från andra faktorer. Flera uppmärksammade händelser inträffade i Göteborg vid ungefär samma tid som reformen genomfördes. Bland annat förekom vissa korrupsionsaffärer som fick stor uppmärksamhet i massmedia (Amnå, Czarniawska, & Marcusson, 2013). Frågan om införandet av trängselskatter i Göteborg har dessutom skapat kontroverser och i många stycken polariserat kommuninvånarna (se Folke Johanssons kapitel i denna volym).

Figur 1 Stadsdelarna i Göteborg efter 2011

Inte desto mindre är det intressant att undersöka om det skett någon som helst förändring i göteborgarnas åsikter om sin stad och sina stadsdelar före och efter 2011. För att i största mån undvika att hitta förändringar som beror på andra faktorer än just SDN-reformen koncentrerar vi oss i denna studie inte på hur göteborgarna bedömer den kommunala servicen som helhet utan hur nöjda de är med just de verksamheter som SDN ansvarar för. Och på det demokratiska området kontrasteras göteborgarnas nöjdhet med den lokala demokratin generellt med möjligheten att påverka i stadsdelarna specifikt. Genom att jämföra göteborgarnas åsikter med andra västsvenskar kan vi försäkra oss om att nöjdhetsförändringar i Göteborg beror på lokala och inte på regionala eller nationella faktorer.

En möjlig design av studien hade varit att liksom till exempel Nilsson (1992) analysera reformen genom att undersöka hur medborgarna ser på SDN som fenomen; om de önskar sig fler eller färre nämnder, etc. Dessvärre har några sådana frågor inte regelbundet ställts i de västsvenska SOM-undersökningarna under senare tid. Dessutom skulle det kunna tyckas vara mycket begärt att överlåta utvärderingen av en så komplex reform på medborgarna. Genom att istället studera förändringar i göteborgarnas nöjdhet med service och demokrati fokuserar detta kapitel således på reformens potentiella effekter snarare än på medborgarnas egna analyser.

Medborgarnas nöjdhet

De västsvenska SOM-undersökningarna har sedan 1990-talet frågat medborgarna i Västsverige (Västra Götaland plus Kungsbacka kommun) om deras nöjdhet med hur demokratin fungerar i den egna kommunen och hur nöjda de är med olika kommunala serviceverksamheter. På senare år kan vi också följa hur nöjda medborgarna är när det gäller möjligheten att påverka politiken i den egna stadsdelen. Göteborgarna utgör en försvarlig del av de svarande i dessa undersökningar. Ur detta datamaterial kan vi därför utläsa hur nöjdheten skiftat över tid och hur göteborgarnas bedömning skiljer sig från andra västsvenskar.

Den generella frågan om demokrati löd ”Hur nöjd är du med hur demokratin fungerar [i den kommun där du bor]”. Specifikt för stadsdelarna ställdes frågan ”Vilka möjligheter anser du att du har att påverka politiska beslut i [stadsdelen/den del av kommunen där du bor]. Frågan om nöjdhet med kommunal service löd ”Vad anser du om servicen i den kommun där du bor på följande områden?” Medborgarna tog sedan ställning till en rad olika verksamheter. I detta kapitel har ett index för servicenöjdhet konstruerats baserat på medborgarnas inställning till fem verksamheter för vilka SDN i Göteborg har ett huvudansvar: barnomsorg, grundskola, äldreomsorg, socialtjänst och bibliotek.²

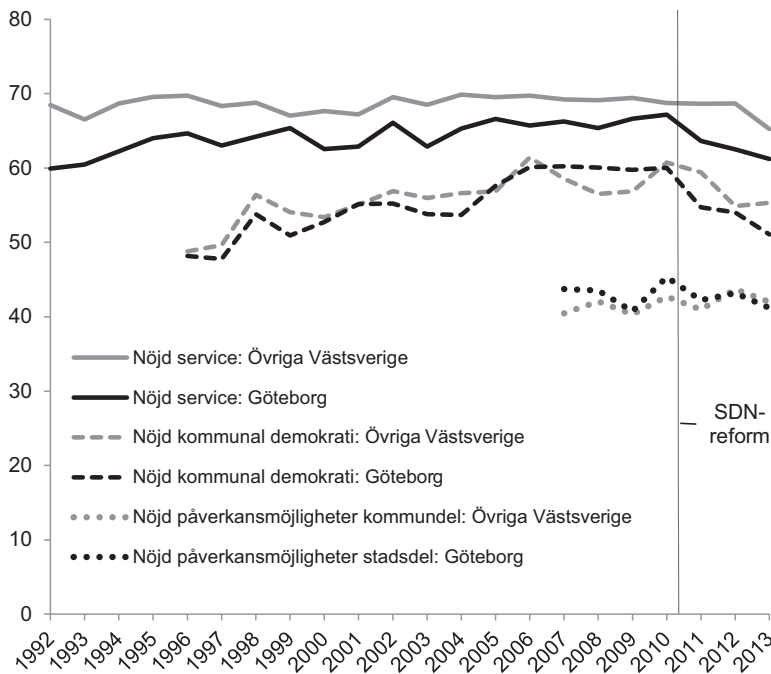
I figur 2 illustreras hur nöjdheten med demokrati, påverkansmöjligheter och kommunal service har utvecklats från 1990-talet fram till 2013. Tre västsvenska SOM-undersökningar har hunnit genomföras sedan SDN-reformen trädde i kraft 1 januari 2011. Den fråga vi söker svar på nu är om det skönjs någon effekt, något ”hack i kurvan”, som kan relateras till reformen. Det vore orimligt att tro att en SDN-reform i Göteborg skulle ha någon effekt utanför staden. Därför förväntar vi oss att en eventuell effekt av reformen endast skulle synas i göteborgarnas svar och inte i svaren från medborgare som bor i andra västsvenska kommuner.

Ett övergripande resultat i figur 2 är att västsvenskarna är nöjda med den kommunala servicen inom de fem verksamhetsområdena, och att man även överlag är mer nöjda än missnöjda med den kommunala demokratin. När det gäller inställningen till möjligheten att påverka politiken i stadsdelen är västsvenskarna något mer negativa än positiva.

Nöjdheten med demokrati och service har skiftat över tid, men skillnaderna kan knappast beskrivas som särskilt anmärkningsvärda. När det gäller service har göteborgarna under hela undersökningsperioden varit något mindre nöjda än övriga västsvenskar, medan skillnaden mellan göteborgare och andra västsvenskar när det gäller den kommunala demokratin har varit små och osystematiska. Detsamma gäller möjligheten att påverka politiken i stadsdelen.

Om vi fokuserar på resultaten före och efter tidpunkten för SDN-reformen 2011 så kan vi i varje fall dra en tydlig slutsats av figur 2: reformen har definitivt inte ökat göteborgarnas nöjdhet med service och demokrati. Kurvorna pekar nedåt snarare än uppåt.

Figur 2 Medborgarnas nöjdhet med kommunal service 1992–2013 och demokrati 1996–2013 i Göteborg och i övriga Västsverige (medelvärde 0–100)

Kommentar: I figuren illustreras åsiktsförändringar över tid för göteborgare och medborgare i övriga Västsverige (Västra Götaland, exklusive Göteborgs kommun, samt Kungsbacka). Linjerna illustrerar medelvärden i tre frågor: *Nöjd service*: Index baserat på medelvärde för medborgarnas nöjdhet med fem kommunala verksamheter (äldreomsorg, (grund)skola, barnomsorg, socialtjänst och bibliotek) som i Göteborg sköts av SDN. Frågan löd "Vad anser du om servicen i den kommun där du bor på följande områden?" Medborgarna tog sedan ställning till verksamheterna på en femgradig skala från "mycket missnöjd" till "mycket nöjd". Också svarsalternativet "ingen uppfattning" fanns. *Nöjd kommunal demokrati*: "Hur nöjd är du med hur demokratin fungerar [i den kommun där du bor]" där svar gavs på en fyrgradig skala från "mycket missnöjd" till "mycket nöjd". *Nöjd med påverkansmöjligheter kommunal/stadsdel*: "Vilka möjligheter anser du att du har att påverka politiska beslut i [stadsdelen/den del av kommunen där du bor]". Medborgarna svarade på en femgradig skala från "mycket dåliga möjligheter" till "mycket goda möjligheter". Även svarsalternativet "ingen uppfattning" fanns för denna fråga. För att underlätta jämförbarheten mellan frågorna har de kodats om till en skala från 0 till 100 där 0 står för mycket missnöjd och 100 mycket nöjd, och 50 följaktligen står för ett neutralt svar. Den lodräta linjen markerar tidpunkten för SDN-reformen.

Källa: De västsvenska SOM-undersökningarna 1992–2013.

När det gäller servicenöjdhet var året före reformen (2010) det då servicenöjdheten bland göteborgarna var som allra högst under undersökningsperioden, 67 på

0–100-skalan. Därefter har nöjdheten minskat år för år, och 2013 ligger nivån på 61, vilket är det lägsta resultatet på 20 år. För demokratin syns ett liknande mönster. Under åren 2006–2010 låg göteborgarnas demokratinöjdhet på 61, vilket är klart högre än åren dessförinnan. Därefter minskade nöjdheten år för år till 51 år 2013, det lägsta värdet sedan 1999.

Före 2011 var göteborgarna marginellt mer positiva, eller kanske snarare mindre negativa, till möjligheten att påverka politiken i stadsdelen än övriga västsvenskar. Mest nöjda var man i Göteborg året före reformen, 2010 (45 på 0–100-skalan) varefter nöjdheten sjönk något under kommande år. Sedan 2012 är resultatet i Göteborg lägre än i övriga Västsverige, men skillnaderna är inte signifikanta.

För samtliga tre frågor i figur 2 kan vi därmed se tendensen att göteborgarnas nöjdhet sjunkit efter 2011. Men vi kan även notera att medborgarnas nöjdhet fallit i övriga västsvenska kommuner. Det talar för att åtminstone en del av den negativa trenden beror på faktorer som inte är specifika för Göteborg.

Politikernas nöjdhet

Tack vare Kommun- och landstingsfullmäktigeundersökningarna (KOLFU) 2008 och 2012 har vi också möjlighet att undersöka om det skett någon förändring i hur de folkvalda politikerna i Göteborg bedömer servicen och demokratin i kommunen. KOLFU riktar sig till samtliga fullmäktigeledamöter i Sveriges 290 kommuner och har en mycket god svarsfrekvens (Gilljam, Karlsson, & Sundell, 2010; Karlsson & Gilljam, 2014). Frågan om demokrati var i KOLFU densamma som i SOM-undersökningarna, medan frågan om service gällde den kommunala verksamheten generellt och inte endast SDN:s ansvarsområden. Det ska här nämnas att ett återkommande resultat i jämförelsen mellan politiker och medborgare i denna typ av nöjdhetsfrågor är att politiker, som är ansvariga för verksamheterna, också normalt är mer nöjda (Esaïasson, Gilljam, & Karlsson, 2013).

Resultaten visar att Göteborgs politiker 2008 låg nära riksgenomsnittet bland kommunpolitiker när det gäller nöjdhet med demokratin i den egna kommunen (67 i Göteborg jämfört med 66 i hela landet). Fyra år senare, efter reformen, låg nöjdheten kvar på samma nivå i Göteborg, samtidigt som nöjdheten i hela landet sjunkit något. I relativa termer är därmed göteborgska politiker i relation till andra politiker mer nöjda med demokratin i sin kommun efter reformen än före. På denna punkt skiljer sig alltså politikerna från medborgarna i Göteborg, hos vilka nöjdheten med demokratin har minskat under samma period.

När det gäller servicen låg politikernas nöjdhet något under genomsnittet 2008 (67 i Göteborg jämfört med 70 i hela landet). Även på denna fråga har nöjdheten i landet sjunkit något till 2012 (till 68) men här utmärker sig Göteborgspolitikerna med en mycket kraftigare minskning av nöjdheten (till 57). Att den kommunala servicen försämrats under senare år är alltså en bild som göteborgarna delar med sina valda ombud.

Skilnader mellan stadsdelar – likvärdig service?

Eftersom SDN-reformen i grunden är territoriell och handlar om den geografiska lokaliseringen av politiskt ansvar och förvaltningens verksamheter är en möjlighet att reformen har haft olika effekter på medborgarnas nöjdhet i olika delar av staden. Om nöjdheten har ökat i vissa SDN och minskat i andra så märks det inte i de aggregerade siffrorna. Därför ska vi nu titta närmare på resultaten i de enskilda stadsdelarna. Ett problem är då att antalet svarande från enskilda SDN är så lågt att det är omöjligt att dra några slutsatser från enstaka undersökningar. För att åtgärda det har de västsvenska SOM-undersökningarna från tre år före reformen lagts ihop liksom undersökningarna från de tre följande åren. Det betyder att för perioden 2008–2010 var det genomsnittliga antalet svarande i de 21 dåvarande stadsdelarna 136 och i de 10 nya stadsdelarna 2011–2013 var det genomsnittliga antalet 271. Det medför att resultaten för varje enskild stadsdel, särskilt i den gamla indelningen, fortfarande är mycket osäkert, men att en övergripande bild ändå är möjlig att ge.

Ett av målen för SDN-reformen var att stärka stadsdelarnas möjligheter att ge sina invånare likvärdig service i hela staden. Detta mål ska ses mot bakgrund av att Göteborg brukar beskrivas som en av Sveriges mest segregerade städer. Inkomstnivåer, utbildningsnivåer, arbetslöshet med mera varierar kraftigt mellan olika delar av staden (Andersson, Bråmås, & Hogdal, 2009; Statistisk årsbok Göteborg, 2014). I fördelningen av resurser mellan SDN vägs dessa aspekter in för att säkerställa att förvaltningarna i stadens olika delar har rimliga förutsättningar att möta sina specifika problem.

När sammanslagningsreformen genomfördes 2011 bestämdes att flera av de mest resurssvaga stadsdelarna skulle gå ihop med några av de mest resursstarka. Till exempel bildade resurssvaga Biskopsgården och resursstarka Torslanda en ny stadsdel, resurssvaga Tynnered gick ihop med mycket resursstarka Älvsborg (och med Styrös) och bildade Västra Göteborg. Och resursstarka Askim gick samman med de mindre starka områdena Frölunda och Högsbo. En väsentlig del av fördelningen av resurser mellan resursstarka och resurssvaga stadsdelar som tidigare skedde mellan de gamla SDN kommer nu att ske inom de nya SDN.

Frågan är om denna reform har lett till att medborgarna uppfattar att servicen i staden har blivit mer likvärdig. För att kunna svara på den frågan behöver vi först ta reda på hur stora skillnaderna när det gäller servicenöjdhet var i de gamla SDN och hur stora de är efter reformen.

I tabell 1 redovisas medelvärden för Göteborgarnas nöjdhet med service, demokrati och påverkansmöjligheter i stadsdelen uppdelat på de 21 gamla stadsdelarna, och i tabell 2 samma uppgifter uppdelat på de 10 nya stadsdelarna. I tabellerna jämförs nöjdheten före och efter reformen 2011 och differensen redovisas. I tabellerna noteras även hur stort avståndet var mellan den mest och minst nöjda SDN för respektive period och indelning, och hur stor den genomsnittliga avvikelsen

är mellan de olika SDN och nöjdhetsmedelvärdet för hela staden. Ju högre värden dessa mått har, desto större är skillnaderna mellan SDN – och om värdena ökar efter reformen har den potentiellt lett till minskad likvärdighet i stadens olika delar.

Tabell 1 Nöjdhet med service, demokrati och påverkansmöjligheter före och efter SDN-reformen 2011 i Göteborg jämfört med övriga Västsverige, och inom Göteborg efter stadsdel – gamla indelningen (medelvärden och medelvärdesdifferenser)

	Nöjd kommunal demokrati			Nöjd service			Nöjd påverkansmöjligheter i stadsdel		
	Före	Efter	Diff.	Före	Efter	Diff.	Före	Efter	Diff.
Övriga Västsverige	58	57	-1***	69	68	-1***	42	42	0
Göteborg	60	53	-7***	66	62	-4***	43	42	-1
Gunnared	56	48	-8	57	60	+3	42	40	-2
Lärjedalen	58	57	-1	60	60	0	46	45	-1
Kortedala	58	52	-6*	66	61	-5	45	39	-6
Bergsjön	57	51	-6	64	62	-2	44	41	-1
Härlanda	64	54	-10***	69	61	-8**	44	44	0
Örgryte	60	54	-6*	66	64	-2	44	45	+1
Centrum	62	55	-7***	70	64	-6**	44	42	-2
Linnéstaden	62	51	-11***	70	57	-13***	41	41	0
Majorna	61	52	-9***	67	60	-7**	46	47	+1
Högsbo	58	53	-5	70	66	-4	44	40	-4
Älvsborg	64	49	-15***	66	61	-5	41	39	-2
Frölunda	58	53	-5	68	65	-3	40	36	-4
Askim	63	55	-8*	72	63	-9***	49	42	-7*
Tynnered	60	54	-6*	65	62	-3	44	44	0
Styrsö	58	56	-2	65	68	+3	54	39	-15
Torslanda	58	51	-7*	65	61	-4	37	38	+1
Biskopsgården	54	52	-2	59	65	+6	38	45	+7
Lundby	60	54	-6*	68	61	-7***	44	43	-1
Tuve-Säve	57	56	-1	63	64	+1	39	48	+9
Backa	57	53	-4	61	66	+5	42	43	+1
Kärra-Rödbo	61	56	-5	67	66	-1	45	39	-6
SDN: Max-Min	10	9		15	11		17	12	
SDN: Genomsnittlig avvikelse	2	2		6	10		3	3	
N	9 272	8 691		8 287	8 044		7 575	7 260	

Kommentar: Medelvärden för tre nöjdhetsfrågor (se figur 2 för frågeformuleringar), göteborgare jämfört med övriga västsvenskar (Västra Götaland, exklusive Göteborgs kommun, samt Kungälv), och inom Göteborg uppdelat efter de 21 stadsdelar som fanns före reformen.

P-värden: *** <.001; ** <.01; * <.05.

Källa: De västsvenska SOM-undersökningarna 2008–2013.

Tabell 2 Nöjdhet med service, demokrati och påverkansmöjligheter före och efter SDN-reformen 2011 i Göteborg jämfört med övriga Västsverige, och inom Göteborg efter stadsdel – nya indelningen (medelvärden och medelvärdesdifferenser)

	Nöjd kommunal demokrati			Nöjd service			Nöjd påverkansmöjligheter i stadsdel		
	Före	Efter	Diff.	Före	Efter	Diff.	Före	Efter	Diff.
Övriga Västsverige	58	57	-1***	69	68	-1***	42	42	0
Göteborg	60	53	-7***	66	62	-4***	43	42	-1
Angered	57	53	-4	59	60	+1	44	43	-1
Askim-Frölunda-Högsbo	60	54	-6**	70	64	-6***	45	40	-5*
Centrum	62	55	-7***	70	64	-6**	44	42	-2
Lundby	60	54	-6*	68	61	-7**	44	43	-1
Majorna-Linné	62	51	-11***	68	59	-9***	44	44	0
Norra Hisingen	58	55	-3	63	66	+3	42	43	+1
Västra Göteborg	61	53	-8***	65	62	-3	43	42	-1
Västra Hisingen	56	52	-4*	63	63	0	37	40	+3
Örgryste-Härlanda	61	54	-7***	67	63	-4*	44	44	0
Östra Göteborg	58	52	-6*	65	61	-4	45	40	-5
SDN: Max-Min	6	4		11	7		8	5	
SDN: Genomsnittlig avvikelse	2	1		6	9		2	1	
N	9 272	8 691		8 287	8 044		7 575	7 260	

Kommentar: Medelvärden för tre nöjdhetsfrågor (se figur 2 för frågeformuleringar), göteborgare jämfört med övriga västsvenskar (Västra Götaland, exklusive Göteborgs kommun, samt Kungälv), och inom Göteborg uppdelat efter de 10 SDN som finns efter reformen.

P-värden: *** <.001; ** <.01; * <.05.

Källa: De västsvenska SOM-undersökningarna 2008–2013.

I tabell 1 framgår att det skett en signifikant minskning av nöjdheten när det gäller service och demokrati i kommunen i både Göteborg och i övriga västsvenska kommuner, men att minskningarna är större i Göteborg. För möjligheten att påverka politiken i den egna stadsdelen/kommundelen har ingen signifikant förändring skett.

Vi kan notera att nöjdheten med den lokala demokratin har minskat i samtliga stadsdelar även om alla minskningar inte är statistiskt säkerställda. Minskningen är dock större i vissa SDN än i andra. Särskilt stor har den varit i Älvsborg, Linnéstaden och Härlanda enligt den gamla indelningen och i Majorna-Linné och Västra Göteborg enligt den nya indelningen.

När det gäller servicenöjdhet är utvecklingen mer komplex – här finns ett antal SDN där nöjdheten stigit, även om inga av dessa förändringar är signifikanta. I

flertalet SDN har dock nöjdheten minskat, och det finns några där nöjdheten sjunkit särskilt mycket: Linnéstaden och Askim enligt den gamla indelningen och Majorna-Linné och Askim-Frölunda-Högsbo enligt den nya. Ett mönster när det gäller förändringar i nöjdhet med demokrati och service är att SDN som tidigare tillhört de mest nöjda är de där nöjdheten minskat mest. Det betyder att skillnaderna mellan SDN i båda dessa fall har minskat efter reformen.

Om vi sedan går till frågan om möjligheten att påverka politiken i den egna stadsdelen är skillnaderna mellan SDN mycket små. Endast i en stadsdel, Askim enligt den gamla indelningen och Askim-Frölunda-Högsbo enligt den nya, kan vi med statistisk säkerhet säga att nöjdheten har minskat. Och också för denna fråga gäller att skillnaderna mellan SDN har minskat efter reformen.

Nöjdhetsskillnader – stadsdel eller individuella faktorer?

Att det tycks finnas vissa skillnader mellan stadsdelarna väcker frågan om det är egenskaper hos dessa, till exempel specifika variationer mellan hur SDN-politikerna agerar eller stadsdelsförvaltningarna arbetar, som skapat denna variation. För att kunna svara på det måste vi först skilja ut skillnader mellan SDN som beror på hur befolkningssammansättningen i de olika stadsdelarna varierar. Vi vet sedan tidigare att medborgares sociala bakgrund, deras erfarenheter av kommunal service och politiska åskådning kan ha betydelse för hur nöjda de är med demokrati och service (se till exempel Nilsson, 2008). Och på samtliga dessa punkter kan vi förvänta oss att medborgarna i olika stadsdelar skiljer sig från varandra.

En statistisk metod att göra detta är flernivåanalys. Flernivåanalysen utgår ifrån att servicenöjdheten kan variera på två analysnivåer: på individnivå mellan göteborgare med olika erfarenheter och förväntningar, och på gruppnivå mellan stadsdelar där olikheter i politik och förvaltning skulle kunna påverka medborgarnas åsikter.

I flernivåanalysen är ett första steg att säkerställa om det överhuvudtaget finns en variation på SDN-nivå som är tillräckligt stor för att vara statistiskt signifikant. Detta sker med en så kallad tom modell, där den totala variationen i nöjdhet fördelas på individnivå och på SDN-nivå. En sådan analys ger vid handen att det under de två studerade perioderna (2008-2010 och 2011-2013) endast finns ett statistiskt säkerställt fall där vi kan slå fast att det finns en variation på SDN-nivå som kan särskiljas från individnivån. Undantaget är servicenöjdhet under perioden 2008-2010, där 2 procent av variationen i nöjdhet låg på SDN-nivå enligt den gamla indelningen och 98 procent på individnivå. Men om vi fortsatt utgår från den gamla indelningen finns efter reformen inte längre någon statistiskt säkerställd variation på SDN-nivå kvar. Och om vi istället utgår från den nya indelningen med tio SDN finns ingen variation på SDN-nivå vare sig före eller efter 2011 i någon av de tre frågorna.

Slutsatsen av dessa resultat är alltså att det inte tjänar något till att söka förklaringar till nöjdhetsvariationer på SDN-nivå med hjälp av flernivåanalys. Nästan hela variationen i nöjdhet i de tre frågorna tycks ligga på individnivå.

För att i nästa steg av analysen säkerställa huruvida medborgarnas nöjdhet faktiskt är lägre efter 2011 fokuserar vi därför enbart på den individuella nivån. Vi utgår åter från de sammanslagna västsvenska SOM-undersökningarna från tre år före och tre år efter reformen. Med utgångspunkt i dessa data undersöks om göteborgare som svarat på frågorna efter reformen är signifikant mindre nöjda än de som svarat före, men nu under kontroll för en rad faktorer på individnivå som skulle kunna påverka medborgarnas nöjdhet. Hit hör personliga egenskaper som ålder, kön, inkomst, utbildning, hälsotillstånd och position på arbetsmarknaden. Även erfarenheter som brukare, eller som anhörig till brukare, av de kommunala serviceverksamheter som nöjdhetsmättet bygger på ingår.

Vi vet därtill från tidigare forskning att medborgarnas nöjdhet med demokrati och offentlig service delvis är generell, det vill säga man är mer eller mindre nöjd med hur det offentliga fungerar totalt sett och gör i denna del ingen skillnad mellan om frågan gäller till exempel specifikt kommunala förhållanden (Esaiasson, et al., 2013). Vi är här ute efter att studera nöjdhet med specifikt kommunala verksamheter, och därför används nöjdheten med den svenska demokratin och inställningen till möjligheten att påverka politiska beslut i Sverige som indikatorer för generell nöjdhet. I tabell 3 redovisas resultaten från dessa analyser i form av multipla OLS-regressioner i sex modeller. I tabellen kan vi se vilka individuella egenskaper som har positiva och negativa effekter på medborgarnas nöjdhet, hur stora dessa effekter är och vilka av dessa effekter som är så stora att de är statistiskt säkerställda. Om effekten av ”SDN-reform (svar efter 1 jan. 2011 = 1) är signifikant negativ kan vi slå fast att nöjdheten har sjunkit efter 2011. Men i den uträkning som effekten är negativ även bland icke-göteborgare är det mindre troligt att minskningen beror på reformen.

Resultaten i tabell 3 bekräftar de bivariata resultat som tidigare redovisats i kapitlet: göteborgarnas nöjdhet med service och demokrati har minskat efter 2011 jämfört med nivån de tre föregående åren. Störst är skillnaden på för den generella demokratifrågan, där nöjdheten minskat med sju skalsteg på en 0–100 skala. För servicenöjdhet var minskningen fem skalsteg.

När det gäller nöjdhet med möjligheten att påverka politiska beslut i stadsdelen visade den bivariata analysen i tabell 1 och 2 på en minskning i Göteborg, men den var där inte statistiskt säkerställd. Men under kontroll för en rad andra faktorer kan vi nu i tabell 3 dra slutsatsen att göteborgarna faktiskt blivit mindre nöjda även på denna punkt. Minskningen här är dock klart mindre än i de två andra frågorna.

Vi kan därtill notera att nöjdheten med service, demokrati och påverkansmöjligheter även har minskat signifikant i övriga Västsverige under samma tid. Minskningen av nöjdheten i övriga kommuner är dock något mindre än i Göteborg. Det betyder att det finns en nöjdhetsminskning som potentiellt skulle kunna härröra från SDN-reformen, men den är i så fall mindre än vad man i förstone skulle kunna tro, om man endast utgick från siffrorna i Göteborg.

Tabell 3 Förklaringar till medborgarnas nöjdhet med demokrati och kommunal service i Göteborg jämfört med i övriga västsvenska kommuner (multipel OLS-regression)

	Nöjd service		Nöjd kommunal demokrati		Nöjd påverkans- möjligheter i stadsdel	
	Övr VS	Gbg	Övr VS	Gbg	Övr VS	Gbg
Modell:	1	2	3	4	5	6
Konstant	53***	44***	20***	19***	10***	10***
SDN-reform (svar efter 1 jan. 2011 = 1)	-2***	-5***	-1**	-7***	-1*	-3***
Kön (man = 1)	-3***	-2*	0	-3***	-1	-1
Arbetslös (= 1)	-2	0	+2	-1	-1	0
Hög inkomst (= 1)	-1	-1	0	0	0	-1
Låg inkomst (= 1)	+1	+1	0	+2*	-2*	-1
Födelseland (utlandsfödd = 1)	+1	+1	0	-2	+1	0
Kommunanställd (= 1)	+1	-1	0	0	+1	+1
Ålder: äldre (65+ = 1)	+5***	+4***	+2**	+2*	-1*	-2
Ålder: ung (-30 = 1)	-3***	0	-1	+2**	+1	+2
Utbildning (hög = 1)	+1	+2*	-1	-2**	+3***	+1
Hälsotillstånd (0-1)	+6***	+10***	+2	+5**	+5***	+4*
Partisympati (rödgrön = 1)	+2***	+1	+1	+6***	0	+5***
Brukare: Barnomsorg (= 1)	+2***	+1	0	+1	0	-1
Brukare: Bibliotek (= 1)	+8***	+10***	0	0	+3***	3**
Brukare: Grundskola (= 1)	-2***	-2*	0	-1	+2**	+1
Brukare: Socialtjänst (= 1)	-5***	-4**	-1	-3*	+2	-2
Brukare: Äldreomsorg (= 1)	-1	-2*	+1	0	+1	-1
Generell nöjdhet 1: Nöjd med demokratin i Sverige (0-1)	+9***	+14***	+57***	+60***	+9***	+7***
Generell nöjdhet 2: Nöjd med möjligheter att påverka politik i Sverige (0-1)	+4***	+1	+7***	+3*	+62***	+59***
Justerat R ²	0,10	0,10	0,34	0,39	0,43	0,41
N	6 849	2 845	7 518	3 188	6 806	3 043

Kommentar: I tabellen redovisas resultatet (b-värden) av sex regressionsmodeller. I modellerna 1–2 är den beroende variabeln medborgarnas servicenöjdhet, i modell 3–4 är det generell demokratinöjdhet och i 5–6 nöjdhet med påverkansmöjligheter i stadsdelen (se figur 2 för fullständiga frågeformuleringar). I modellerna 2, 4 och 6 ingår endast göteborgare medan i modellerna 1, 3 och 5 ingår medborgare från övriga Västsverige (Övr VS). Som brukare räknas här personer som har egen erfarenhet av verksamheten, eller som har en nära anhörig som är brukare. P-värden: *** < .001; ** < .01; * < .05.

Källa: De västsvenska SOM-undersökningarna 2008–2013.

Under undersökningsperioden styrdes Göteborg av en rödgrön majoritet bestående av Socialdemokraterna, Vänsterpartiet och Miljöpartiet. I regressionsmodellerna i tabell 3 ingår partipolitisk tillhörighet som en kontrollvariabel, och vi kan konstatera att göteborgare som tycker att något av de rödgröna partierna är bästa parti är mer nöjda med demokrati och påverkansmöjligheter i Göteborg. När det gäller påverkansmöjligheter i stadsdelarna är skillnaderna mellan medborgare som är anhängare av olika block större än skillnaden mellan göteborgarna och övriga västsvenskar. Resultatet är föga förvånande eftersom vi vet från tidigare studier att medborgare som stödjer den styrande majoriteten är mer nöjda med demokratin (Esaiasson, et al., 2013). Av dessa resultat lär vi att inställningen till demokratins funktion har en påtaglig politisk komponent. Någon motsvarande partipolitisk effekt märks inte på servicenöjdheten i Göteborg.

Slutsatser

I detta kapitel har vi sökt svar på om 2011 års SDN-reform fått några effekter på göteborgarnas nöjdhet med den lokala demokratin och den service som SDN producerar. Från kapitlets resultat kan vi sammanfattningsvis dra följande slutsatser:

- Göteborgarna har efter 2011 blivit mindre nöjda med de serviceverksamheter som SDN ansvarar för, med demokratin i kommunen generellt och med möjligheten att påverka politiska beslut i den egna stadsdelen. Denna nöjdhetsminskning beror till en del på faktorer och opinionstrender som ligger utanför Göteborg, men medborgarnas nöjdhet har minskat något mer i Göteborg än i övriga Västsverige.
- Nöjdhetsminskningen i Göteborg är som störst när det gäller den kommunala demokratin generellt – men det är också den fråga där det är mest troligt att partipolitiska bedömningar och allmänt missnöje spelar in snarare än faktiska egna erfarenheter. Vi kan här konstatera att en grupp som har mycket goda insikter om det lokala demokratiarbetet, Göteborgs politiker, inte har blivit mindre nöjda med demokratin under perioden.
- Jämfört med den mer allmänna frågan om den lokala demokratin är det rimligare att anta att nöjdhetsminskningen när det gäller service och påverkansmöjligheter i stadsdelen i högre grad kan knytas till reformen, men här är den göteborgspecifika minskningen bland medborgarna klart mindre. Bland Göteborgs politiker har dock nöjdheten med kommunal service minskat mer, i synnerhet om man jämför med andra kommuner.
- En förändring som ligger i linje med SDN-reformens målsättningar är att skillnaderna i medborgarnas nöjdhet i olika stadsdelar har minskat. Detta har dock inte skett genom att nöjdheten ökat där man tidigare varit mindre nöjd, utan snarare genom att nöjdheten minskat i de stadsdelar där man tidigare var mest nöjd.

Reservationerna i kapitlets inledning gäller fortfarande: att hitta effekter av en specifik förvaltningsreform på medborgarnas nöjdhet med demokrati och service är problematiskt, främst därför att det är svårt eller omöjligt att isolera reformens betydelse i relation till alla andra faktorer och händelser som kan påverka sådana bedömningar.

Det vi kan säga är ändå att reformen knappast har lett till några positiva effekter på medborgarnas åsikter. Men de negativa förändringar som noterats, och som potentiellt skulle kunna kopplas till reformen, är heller inte anmärkningsvärt stora. Fortsatt forskning får visa om nöjdheten bland göteborgare fortsätter att minska eller om trenden bryts i takt med att den nya organisationen mognar.

Noter

- ¹ Denna studie ingår som en delrapportering i en utvärdering av SDN-reformen som genomförs vid Förvaltningshögskolan, Göteborgs universitet, under ledning av Stig Montin.
- ² Vilka verksamheter som nämndes i frågan har varierat något mellan undersökningsåren, till exempel har man tidvis skilt mellan privat och kommunal verksamhet inom barnomsorg och skola. I indexet ingår nöjdhet med både kommunala och privata alternativ för de verksamheter som SDN ansvarar för. Det visar sig i resultatet att ”ingen uppfattning” var ett mycket populärt svar i relation till de flesta nämnda verksamheterna, i synnerhet bland medborgare som inte personligen kommit i kontakt med verksamheterna eller brukat deras tjänster. Men de allra flesta medborgare har en uppfattning om åtminstone någon av verksamheterna, och därför bygger indexet på ett medelvärde av inställningen till dem av de fem nämnda verksamheterna där man faktiskt hade en uppfattning.

Referenser

- Amnå, Erik, Barbara Czarniawska & Lena Marcusson (2013). *Tillitens gränser: granskningskommissionens slutbetänkande*. Göteborg: Göteborgs stad.
- Andersson, Roger, Åsa Bråmås, & Jon Hogdal (2009). *Fattiga och rika-segregerad stad. Flyttningar och segregationens dynamik i Göteborg 1990-2006*. Göteborg: Göteborgs stad.
- Bäck, Henry, Folke Johansson, Ernst Jonsson & Lars Samuelsson (2001). *Stadsdelsnämnder i Stockholm – Demokrati och effektivitet*. Stockholms universitet: IKE, Företagsekonomiska institutionen.
- Esaïsson, Peter, Mikael Gilljam & David Karlsson (2013). ”Sources of Elite Democratic Satisfaction. How Elected Representatives Evaluate Their Political System”, i Stefan Dahlberg, Henrik Oscarsson & Lena Wängnerud (red),

- Stepping Stones. Research on Political Representation, Voting Behavior, and Quality of Government.* Göteborgs universitet: Statsvetenskapliga institutionen.
- Gilljam, Mikael, David Karlsson, & Anders Sundell (2010). *Politik på hemmaplan. Tiotusen fullmäktigeledamöter tycker om demokrati.* Stockholm: SKL Kommentus.
- Hagström, Bo & Harry Petersson (2000). *Stadsdelarnas Malmö: en demokratiutvärdering.* Lunds universitet: Statsvetenskapliga institutionen.
- Jönsson, Sten, Sigvard Rubenowitz och Jörgen Westerståhl (red) (1995). *Decentraliserad kommun. Exemplet Göteborg.* Stockholm: SNS.
- Karlsson, David & Mikael Gilljam (red) (2014). *Svenska politiker. Om folkvalda i riksdag, landsting och kommun.* Stockholm: Santérus förlag.
- Nilsson, Lennart (1992). "Vem älskar stadsdelsnämnderna?", i Lennart Nilsson (red), *Västsvensk opinion.* Göteborgs universitet: SOM-institutet.
- Nilsson, Lennart (2008). "Välfärd, service och demokrati" i Lennart Nilsson & Susanne Johansson (red) *Regionen och flernivådemokratin.* Göteborgs universitet: SOM-institutet.
- Statistisk årsbok Göteborg* (2014). Göteborg: Göteborgs stad.

BIL ELLER KOLLEKTIVT – MORÖTTER OCH PISKOR FÖR ÖKAT KOLLEKTIVRESANDE

JONAS HÄGGLUND

Kollektivtrafiken fyller en viktig roll i moderna samhällen, och behövs för en miljömässigt, ekonomiskt och socialt hållbar utveckling för samhällen, städer och individer. För samhället kan kollektivtrafiken till exempel öka möjligheterna till ekonomisk utveckling och arbete, ge bättre tillgänglighet till samhällsservice och minska utsläpp och energiförbrukning (KolTrast – planeringshandbok för kollektivtrafik). På stadsnivå motverkar kollektivtrafiken trängsel, ger ett minskat bilberoende och möjliggör en tätare och effektivare stad. Individer tjänar på kollektivtrafiken bland annat genom en ökad rörlighet och därigenom bättre tillgång till service, jobb och fritidsaktiviteter (Bjerkemo, 2011:12).

Stora delar av samhället, till exempel barn, ungdomar och andra resurssvaga grupper, är också beroende av kollektivtrafiken eftersom de inte kan, får eller har råd att använda andra transportmedel (Holmberg, 2013:10).

Trafikverket, Sveriges Kommuner och Landsting och Kollektivtrafikbranschen har satt upp ett gemensamt mål om att fördubbla kollektivresandet till 2020, i relation till 2006 års nivå. Fördubblingen ska leda till en förbättring av miljö, samsättning, trafiksäkerhet och jämställdhet (Trafikverkets hemsida, fordubbling.se).

Men för att uppnå de positiva effekterna räcker det inte med att kollektivtrafikresandet ökar om inte biltrafiken samtidigt minskar. I många tidigare fall har det visat sig att åtgärder för att öka resandet med kollektivtrafik bara till liten del lockat bilister (Holmberg, 2013:24). Det är därför viktigt att hålla reda på inte bara hur många som börjar åka kollektivt utan också vilket färdmedel de byter ifrån. Det mest värdefulla är att få bilister att byta till kollektivtrafik, snarare än att locka personer som annars hade till exempel cyklat eller gått till fots (Bjerkemo, 2011:39).

För att lyckas med det är det viktigt att göra kollektivtrafiken mer attraktiv, men det kan också krävas åtgärder för att göra bilåkandet mindre attraktivt (Friman och Gärling, 2014:18). Trafikforskaren Bengt Holmberg talar om att det behövs ”både morot och piska” (Holmberg, 2013:14).

I det här kapitlet ska vi titta närmare på bilism och kollektivresande utifrån ett vane- och attitydperspektiv. Hur ser resvanorna ut i Västra Götaland? Vad tycker invånarna om kollektivtrafiken och biltrafiken? Vad utmärker de personer som överväger att byta från bil till kollektivtrafik och vice versa? Och vilka faktorer kan tänkas påverka dem att genomföra bytet?

För att svara på det utgår vi från den västsvenska SOM-undersökningen, som under åren 2011 till 2013 innehållit en rad frågor om de svarandes resvanor och

vad de tycker om olika aspekter av trafik och kollektivtrafik i regionen. Frågorna har varit nästan identiska under de tre åren, och därför redovisas sammanslagna resultat för alla tre åren, för att få ett bättre underlag för uppdelningar i mindre grupper¹. Framförallt är det en nödvändighet för att få upp antalet svar i de grupper som övervägt att byta från bil till kollektivtrafik och vice versa.

Resvanor

Hur många som väljer att resa kollektivt beror på en lång rad faktorer på olika nivåer. Grundläggande är förstås samhällsplanering: att bygga ett lättillgängligt kollektivtrafikenät, med hållplatser och destinationer som är attraktiva för resenärerna, och att bygga städer och bostadsområden som är anpassade för en effektiv kollektivtrafik (Holmberg, 2013:46).

Det är också viktigt att kollektivtrafiken fungerar bra: till exempel att den håller tider, är trygg och enkel att använda och att resenärerna kan få information om de linjer och resalternativ som kollektivtrafiken erbjuder (Bjerkemo 2011:10). Demografiska faktorer påverkar på olika sätt, men också saker som biljettpriser och miljömedvetenhet. Dessutom spelar förutsättningarna för biltrafiken in. Också ekonomiska faktorer som bensinpris, trängselskatt och parkeringsavgifter kan öka sannolikheten att resenärer väljer kollektivtrafik om den möjligheten finns.

Innan vi tittar närmare på grupperna som åker kollektivt och kör bil kan det vara på sin plats med en översiktsskild av resvanorna i Västra Götaland. Tabell 1 visar andelen som har olika färdmedel som sitt huvudsakliga sätt att ta sig till arbetet eller skolan.

Det absolut vanligaste sättet att ta sig fram är bil (41 procent). Därefter kommer cykel/elcykel (9 procent) och buss (8 procent).

Färdmedlen tåg, pendeltåg, buss, spårvagn, båt och färja räknas alla in i kategorin kollektivtrafik i den här analysen, och de personer som reser med kollektivtrafik kallas i texten för kollektivresenärer. Bilister är de som antingen själva kör eller åker som passagerare i bil. Även motorcykelförare och mopedister räknas in bland bilisterna.

Begreppen bilist och kollektivresenär är i de fortsatta analyserna ömsesidigt utslutande, man kan alltså inte vara både bilist och kollektivresenär. Detta eftersom de baseras på vilket *huvudsakligt* färdmedel människor säger sig använda. Men inom gruppen bilister finns förstås ändå många som ibland åker kollektivt, precis som det finns personer som då och då åker bil bland kollektivresenärerna.

27 procent av de svarande anger att de arbetar hemma alternativt inte arbetar eller studerar. Den gruppen exkluderas i den här analysen eftersom frågan är formulerad så att den handlar om resor till och från arbete eller skola. Med dem borträknade från procentbasen blir andelen bilister 60 procent, medan kollektivresenärerna utgör 20 procent. 18 procent tar sig fram med cykel eller till fots medan två procent svarar ”annat”.

Tabell 1 Huvudsakligt färdmedel till arbete eller skola, Västra Götaland 2011–2013 (procent)

	Procent	Antal
Bil som förare	41	3231
Cykel/elcykel	9	673
Buss	8	649
Till fots	5	425
Spårvagn	4	317
Tåg/pendeltåg	3	202
Bil som passagerare	2	165
MC/moped	<1	33
Båt/färja	<1	24
Annat	<1	23
Arbetar ej/studerar ej/arbetar hemma	27	2128
Summa	100	7870

Kommentar: Frågan lyder: *Hur brukar du ta dig till arbetet/skolan? Om du använder mer än ett färdmedel, ange det huvudsakliga.* Samtliga svarsalternativ finns i tabellen. 1450 personer kryssade flera svarsalternativ eller valde att inte svara på frågan. De är exkluderade från procentbasen. I den fortsatta analysen är också alternativet *Arbetar ej/studerar ej/arbetar hemma* exkluderat från tabeller och procentbaser.

Källa: Den västsvenska SOM-undersökningen 2011–2013.

I tabell 2 redovisas andelen i olika grupper som använder bil, kollektivtrafik, annat färdmedel eller tar sig fram med cykel eller till fots.

Andelen bilister är högre bland män. 67 procent av männen och 53 procent av kvinnorna säger att bil är deras huvudsakliga färdmedel. Kvinnorna åker istället kollektivt i större utsträckning än männen: 25 procent av kvinnorna är kollektivresenärer men bara 15 procent av männen.

Den yngsta åldersgruppen, de under 30 år, utmärker sig genom en hög andel kollektivresenärer och en låg andel bilister jämfört med övriga åldersgrupper. Nästan 50 procent av personer i åldern 16-29 år åker kollektivt och omkring 30 procent åker bil. I de andra åldersgrupperna är bilåkande mellan fyra och sex gånger vanligare än att åka kollektivtrafik.

På ren landsbygd dominerar bilåkandet fullständigt. 86 procent har bil som huvudsakligt färdmedel, och bara nio procent åker kollektivt. Ännu tydligare blir skillnaden om vi räknar bort de yngsta och äldsta: mer än 90 procent av de mellan 30 och 65 har bil som sitt huvudsakliga färdmedel, och bara några procent är i första hand kollektivresenärer.

Tabell 2 Huvudsakligt färdmedel till arbete eller skola utifrån olika bakgrundsvariabler, Västra Götaland 2011–2013 (procent)

	Bil	Kollektiv- trafik	Cykel/ till fots	Annat	Summa	Antal svar
Kvinna	53	25	21	1	100	3010
Man	67	15	17	1	100	2728
Låg utbildning	67	13	19	1	100	593
Medellåg utbildning	64	19	16	1	100	1805
Medelhög utbildning	59	23	18	<1	100	1328
Hög utbildning	54	22	23	1	100	1878
16-29 år	29	48	22	1	100	1106
30-49 år	66	15	18	1	100	2495
50-64 år	68	11	20	1	100	1847
65-85 år	67	15	16	2	100	293
Ren landsbygd	85	9	5	1	100	908
Mindre tätort	71	12	16	1	100	1165
Stad eller större tätort	57	17	25	<1	100	1860
Göteborg	40	36	22	2	100	1711
Bor med barn	65	17	17	1	100	2738
Bor utan barn	54	24	21	1	100	1450
Hushållets inkomst:						
Max 300 000 SEK	41	32	26	1	100	888
301 000 till 700 000 SEK	63	18	19	<1	100	2874
Mer än 700 000 SEK	67	17	15	1	100	1587
Samtliga	60	20	19	1	100	5742
Antal svar	3429	1168	1098	47		

Kommentar: Frågan lyder: *Hur brukar du ta dig till arbetet/skolan? Om du använder mer än ett färdmedel, ange det huvudsakliga.* Frågan har svarsalternativen: *Arbetar ej/studerar ej/arbetar hemma, bil som förare, bil som passagerare, buss, spårvagn, tåg/pendeltåg, MC/moped, cykel/elcykel, båt/färja, till fots och annat.* I kolumnen kollektivtrafik ingår buss, spårvagn, tåg/pendeltåg och båt/färja. I kolumnen bil ingår bil som förare, bil som passagerare och MC/moped. Personer som angett att de jobbar hemifrån eller att de inte arbetar/studerar är inte medräknade i procentbasen.

Källa: Den västsvenska SOM-undersökningen 2011–2013.

En annan faktor som hänger ihop med bilåkande och kollektivresande är hushållets inkomster. I hushåll där den samlade årsinkomsten för samtliga boende är lägre än 300000 kronor åker 32 procent kollektivt, att jämföra med 17 procent i hushåll med högre inkomst. Att åka bil är vanligare i hushåll med inkomst över 300000 kronor om året (64 procent) än i de som tjänar mindre (40 procent).

Byta färdmedel

För att kunna undersöka vilka faktorer som hänger samman med ett byte hade det förstås varit idealiskt att kunna fråga svarspersonerna om de nyligen har bytt färdmedel och vad som i så fall var anledningen. Frågorna i den västsvenska SOM-undersökningen ser dock lite annorlunda ut. Som ett sätt att skilja ut vilka personer som kan tänkas ligga närmare ett byte från bil till kollektivtrafik använder vi därför istället frågan: *Har du övervägt att använda dig av annat huvudsakligt färdmedel än det du nu använder för att ta dig till arbetet/skolan?* Med hjälp av den frågan kan vi identifiera bilister som har funderat på att gå över till kollektivtrafik och se på vilka sätt de skiljer sig från övriga bilister och andra resenärer.

Lika viktigt som att locka nya resenärer är det att behålla dem som redan åker kollektivt. Därför undersöks också ”riskgruppen” av kollektivresenärer som funderar på att byta till bil istället, för att se vad som kännetecknar dem.

33 procent av de svarande säger sig ha övervägt att byta sitt huvudsakliga färdmedel. Den första kolumnen i tabell 3 visar hur stor andel som har övervägt att byta sitt huvudsakliga färdmedel till något annat. I det här kapitlet fokuserar vi på de som funderat på att byta från bil till kollektivtrafik, och från kollektivtrafik till bil. Den andra och tredje kolumnen visar de andelarna bland samtliga respektive bland bilister och kollektivresenärer.

Tabell 3 Andel som övervägt att byta färdmedel bland bilister, kollektivresenärer och samtliga resenärer, Västra Götaland 2011–2013 (procent)

	Övervägt något byte	Övervägt byte bil→kollektivt	Övervägt byte kollektivt→bil	Antal bytare
Samtliga	33	7	3	
Bilister	31	15		518
Kollektivresenärer	35		18	212

Kommentar: För definition av grupperna bilister och kollektivresenärer, se kommentar till tabell 2. Frågan om byte av färdmedel lyder: *Har du övervägt att använda dig av annat huvudsakligt färdmedel än det du nu använder för att ta dig till arbetet/skolan?* Med svarsalternativen *Bil som förare, Spårvagn, Cykel/elcykel, Bil som passagerare, Tåg/pendeltåg, Båt/färja, Buss, MC/moped* och *Till fots*.

Källa: Den västsvenska SOM-undersökningen 2011–2013.

Bland bilisterna har totalt 31 procent övervägt att byta färdmedel, och 15 procent har funderat på att byta till kollektivtrafik. Omvänt har ungefär 18 procent av kollektivresenärerna övervägt att istället bli bilister.

Vilka är bilisterna och vilka av dem överväger byte?

I tabell 4 visas den demografiska sammansättningen av grupperna som övervägt byte jämfört med övriga bilister och kollektivresenärer.

Tabell 4 Gruppsammansättning efter olika bakgrundsvariabler bland bilister, kollektivresenärer och de som övervägt att byta till bil/kollektivtrafik, Västra Götaland 2011–2013 (procent)

	Bilister			Kollektivresenärer			Samtliga resenärer
	Övervägt byte bil→kollektivt	Övriga bilister	Antal bytare	Övervägt byte kollektivt→bil	Övriga kollektivresenärer	Antal bytare	
Kvinna	54	46	281	59	66	125	53
Man	46	54	237	41	34	87	47
	100	100		100	100		100
16-29 år	12	9	61	52	44	111	15
30-49 år	50	48	261	37	32	77	31
50-64 år	35	37	181	11	19	23	26
65-85 år	3	6	15	<1	5	1	28
Summa	100	100		100	100		
Medellålder	45	47	518	32	36	212	51
Låg utbildning	4	13	21	2	8	-	20
Medellåg utbildning	26	36	130	34	30	70	30
Medelhög utbildning	26	23	134	26	27	53	22
Hög utbildning	44	28	224	38	35	80	28
Summa	100	100		100	100		100
Bor med barn	73	69	296	62	56	92	55
Bor utan barn	27	31	107	38	44	57	45
Summa	100	100		100	100		100
Årlig inkomst i hushållet:							
Max 300 000 SEK	12	11	58	23	28	44	29
301 000 till 700 000 SEK	49	57	243	50	47	97	49
Mer än 700 000 SEK	39	32	191	28	25	54	22
Summa	100	100		100	100		100
Ren landsbygd	15	24	75	10	7	21	16
Mindre tätort	25	25	126	16	11	34	21
Stad eller större tätort	35	31	180	33	26	69	34
Göteborg	25	20	129	41	56	87	29
Summa	100	100		100	100		100
Åkt kollektivt senaste året	74	46	376				61
Kört bil senaste året				88	72	185	87

Kommentar: För definition av grupperna bilister och kollektivresenärer, se kommentar till tabell 2. 'Låg utbildning' motsvarar som mest grundskola eller motsvarande obligatorisk skola; 'medellåg' motsvarar studier/examen från gymnasium, folkhögskola eller motsvarande; 'medelhög' motsvarar eftergymnasial utbildning men ej examen från högskola/universitet; 'hög' motsvarar examen från

högskola/universitet. Frågan om kollektivtrafikanvändning lyder: *Har du eller någon nära anhörig under de senaste 12 månaderna nyttjat någon av de former av service som anges nedan: Kollektivtrafik?* Frågan om bilkörning lyder: *Hur ofta har du under de senaste 12 månaderna gjort följande: Kört bil?* I tabellen redovisas andelen som använt kollektivtrafik respektive kört bil minst någon gång under de senaste 12 månaderna.

Källa: Den västsvenska SOM-undersökningen 2011–2013.

Männen är i majoritet i gruppen övriga bilister, 53 procent män mot 47 procent kvinnor. Men bland de bilister som övervägt att byta till kollektivtrafik är förhållandet motsatt, där utgör kvinnorna 54 procent.

Uppdelningen i fyra åldersgrupper visar inga signifikanta skillnader, men medelåldern är något lägre i gruppen som övervägt byte till kollektivtrafik, 45 år mot 47 år. Medelåldern bland samtliga svarande i undersökningen är 51 år.

44 procent av de bilister som övervägt byte är högutbildade, bland övriga bilister utgör högutbildade 30 procent. Antalet lågutbildade som övervägt byte i tabell 4 är mycket litet, eftersom lågutbildade ofta är äldre och därmed hamnar i den borträknade kategorin ”arbetar ej/studerar ej”.

Hushållens sammanlagda årsinkomst skiljer sig åt mellan bilister i stort, som oftare finns i mittenkategorin 301000–700000 kronor, och de som övervägt ett byte, där hushåll med årsinkomst över 700000 kronor om året är överrepresenterade.

I tabell 2 såg vi att bil är det överlägset vanligaste transportmedlet på landsbygden. Om man tittar på hela Västra Götaland utgör landsbygdsborna 25 procent av bilisterna medan Göteborgare står för 20 procent av bilisterna. Men i bytargruppen bor bara 15 procent på ren landsbygd, samtidigt som andelen som bor i Göteborg är 25 procent. Andelen storstadsbor är alltså större bland de bilister som övervägt ett byte, än bland de som inte gjort det.

Vilka är kollektivresenärerna och vilka av dem överväger byte?

Totalt har 1168 personer svarat att de huvudsakligen reser kollektivt under de tre år frågorna om resvanor och trafikattityder har ställts i den västsvenska SOM-undersökningen. Av dem anger 212 personer att de övervägt att byta till bil. Gruppen är alltså förhållandevis liten vilket gör det svårare att hitta statistiskt säkerställda skillnader jämfört med bland bilisterna. Men vissa mönster går ändå att se.

Kvinnor dominerar kollektivtrafikresandet kraftigt, nästan två tredjedelar av kollektivresenärerna är kvinnor och bara en tredjedel män. Könsskillnaderna är alltså större än när det gäller bilåkande. Däremot finns inga statistiskt signifikanta skillnader i könsfördelningen mellan kollektivresenärer i stort och de som övervägt att byta till bil.

Det finns en skillnad i medelålder mellan de som övervägt bilåkande och övriga kollektivresenärer, med 32 år för den förra gruppen och 36 år för kollektivresenärer i stort.

Jämfört med befolkningen i stort är andelen lågutbildade bland kollektivresenärerna lägre. Precis som för bilisterna handlar det åtminstone delvis om att de med låg utbildningsnivå ofta är äldre. En stor del av de äldre är exkluderade från analysen eftersom de svarat att de inte arbetar eller studerar. Den tydligaste skillnaden bland de som övervägt byte till bil är att de mer sällan bor i Göteborg än andra kollektivresenärer. 56 procent av samtliga som åker kollektivt bor i Göteborg, men bara 41 procent av de som övervägt byte.

Det verkar dessutom finnas ett samband mellan att ha kört bil under det senaste året och att överväga byte till bil bland kollektivresenärerna. 88 procent av personerna som övervägt byte har kört bil minst någon gång de senaste 12 månaderna, att jämföra med 72 procent bland de andra kollektivresenärerna.

Attityder till kollektivtrafiken i stort

Hittills har analysen handlat om resvanor i olika grupper i Västra Götaland, framförallt inriktat på sammansättningen av grupperna kollektivresenärer och bilister utifrån olika demografiska indelningar. Resten av kapitlet kommer att riktas mot invånarnas attityder till och värderingar av kollektivtrafiken och hur den fungerar. Vi tittar också på vad västra götälänningarna tycker om att köra bil i regionen, och deras inställning till olika trafikproblem. Grunden i jämförelsen är hela tiden vilka skillnader som finns mellan de som övervägt att byta färdmedel och övriga bilister och kollektivresenärer.

När SOM-institutet redovisar svaren på frågor om attityder till och värderingar av olika saker används ofta så kallade balansmått som ett sammanfattande mått på hur positivt eller negativt inställda respondenterna är. Kommande avsnitt bygger på ett antal sådana frågor, som redovisas med hjälp av balansmått.

Ett exempel är frågan om hur nöjda svarspersonerna är med kollektivtrafiken i sin kommun. Svarsalternativen går från ”mycket nöjd” till ”ganska nöjd”, ”varken nöjd eller missnöjd”, ”ganska missnöjd” och slutligen ”mycket missnöjd”. Balansmått räknas fram genom att subtrahera andelen som är ganska eller mycket missnöjda från andelen som är ganska eller mycket nöjda. Om fler är nöjda än missnöjda blir balansmålet positivt, och om fler är missnöjda blir det negativt. Måttet kan gå från +100 (alla är nöjda) till -100 (alla är missnöjda).

Valet av färdmedel är till stora delar en medveten process, och en process som kan påverkas bland annat genom att förändra attityder till kollektivtrafik (Bamberg, Ajzen och Schmidt, 2003:175). Det är därför viktigt att undersöka vad invånarna tycker om kollektivtrafiken och hur nöjda de är med olika aspekter av den, eftersom attityder till kollektivtrafik påverkar vårt val av färdmedel (Popuri m.fl., 2011:259).

I årsrapporten från 2013 års Kollektivtrafikbarometer (en studie av attityder till kollektivtrafiken som genomförs av ett antal branschorganisationer) betonas fyra egenskaper som påverkar nöjdheten med kollektivtrafiken: avgångstider, linjesträckning, enkelhet och kunskap om utbudet. I en forskningsöversikt över studier om

kollektivtrafikanvändande och påverkansfaktorer skriver Redman m.fl. (2012:121) att bland annat pålitlighet och priser är viktiga faktorer för att påverka resandet, men att individuella och socioekonomiska faktorer också har stor betydelse.

I den västsvenska SOM-undersökningen har frågan om nöjdhet med kollektivtrafiken funnits med ända sedan den första undersökningen 1992. Figur 1 visar balansen mellan nöjda och missnöjda med kollektivtrafiken i Västra Götaland under de 22 år frågan har ställts.

Figur 1 Nöjdhet med kollektivtrafiken i hemkommunen, Västra Götaland 1992–2013 (balansmätt)

Kommentar: Frågan lyder: *Vad anser du om servicen i den kommun där du bor på följande områden: Kollektivtrafik?* Med svarsalternativen *Mycket nöjd, ganska nöjd, varken nöjd eller missnöjd, ganska missnöjd, mycket missnöjd och ingen uppfattning*. Balansmättet visar andelen nöjda minus andelen missnöjda. Balansmättet kan variera mellan -100 och +100. Samtliga svarande på frågan ingår i procentbasen.

Källa: Den västsvenska SOM-undersökningen 1992–2013.

Som vi kan se i figuren har de som är nöjda med kollektivtrafiken varit fler än de missnöjda under hela mätperioden, även om balansområdet de senaste åren har legat lägre än tidigare. Av samtliga svarande 2013 svarar 42 procent att de är nöjda med kollektivtrafiken, 22 procent att de är missnöjda och 36 procent svarar ”varken nöjd eller missnöjd” eller ”ingen uppfattning”. Det ger ett balansmätt på +20.

Kvinnor är mer nöjda än män med hur kollektivtrafiken fungerar, även om skillnaden inte är så stor (balansmätt +21 för kvinnor mot +16 för män). Personer

över 65 år är klart mer positivt inställda till kollektivtrafiken (+34) än yngre, och störst är skillnaden jämfört med personer under 30 år (+8). Personer i hushåll med en årsinkomst under 300000 kronor är mer nöjda med kollektivtrafiken (+27) än de som tjänar mellan 300000 och 700000 kronor (+18), som i sin tur är mer nöjda än gruppen med årsinkomst över 700000 kronor (+9).

Den tydligaste skillnaden är dock den mellan stad och landsbygd. De som bor i Göteborg eller annan stad eller större tätort är mer nöjda med kollektivtrafiken än boende i mindre tätort, och klart mest missnöjda är boende på ren landsbygd. Det hänger sannolikt ihop med att en effektiv och frekvent kollektivtrafik kräver ett ganska stort underlag av resenärer, som i större städer eller när många pendlar åt samma håll (Holmberg, 2013:9). På glesbygden har den kollektiva trafiken en annan roll, som ett slags skyddsnät för de som inte har andra möjligheter att förflytta sig, snarare än ett likvärdigt alternativ till bilen (Bjerkemo, 2011:50).

Tidigare studier från SOM-institutet har visat att de som själva använder olika former av kommunal service, brukarna, är mer nöjda med servicen än de som inte använder den (Nilsson, 2012:35), och det gäller även kollektivtrafiken. Bland de svarande som själva nyttjar kollektivtrafik är balansmättet +29, jämfört med +2 bland de som inte gör det. De kollektivresenärer som har funderat på att byta till bil skiljer ut sig genom att vara mindre nöjda med kollektivtrafiken som helhet (+11) än övriga kollektivresenärer (+31). Däremot syns inga motsvarande statistiskt signifikanta skillnader bland bilisterna: de bilister som övervägt byte är ungefär lika nöjda med kollektivtrafiken som de som inte gjort det.

Det stämmer med internationella studier om attityder till kollektivtrafik som tyder på att direktkontakt med kollektivtrafiken gör att människors fördomar om den minskar (Murray, Walton och Thomas, 2010:1) och att bilförare är mer negativa till kollektivtrafiken än de som själva åker kollektivt (Beirão och Sarsfield Cabral, 2007:488). De egna erfarenheterna är helt enkelt en av de viktigaste faktorerna för inställningen till kollektivtrafik, och har oftast en starkare påverkan än annan information (Bjerkemo, 2011:40).

Attityder till särskilda aspekter av kollektivtrafiken

Det är inte bara den generella attityden till eller bilden av kollektivtrafiken som spelar roll för resandet, utan också hur den faktiskt fungerar (KolTrast: 42). SOM-undersökningen i sig ger ingen statistik om exempelvis hur ofta tåg eller spårvagnar är försenade eller hur många bilister som fastnar i trafiken varje dag. Däremot kan vi fråga respondenterna om deras *uppfattning* om hur kollektivtrafiken och biltrafiken fungerar, och vad de *tycker* om olika trafikproblem.

För att undersöka åsikterna om kollektivtrafiken bland bilister och kollektivresenärer närmare ska vi nu titta på några frågor om mer specifika delar av kollektivtrafiken. I den västsvenska SOM-undersökningen finns frågor om hur de svarande ser på framkomligheten med kollektivtrafik och hur stort problem de tycker att

förseningar i kollektivtrafiken är. De får också ge sin uppfattning om kollektivtrafikens tillgänglighet, punktlighet, biljettsystem och personalens bemötande.¹

Åsikterna om tillgången till kollektivtrafik är tydligt kopplade till stad-land-dimensionen, precis som den allmänna nöjdheten med kollektivtrafiken. Boende på ren landsbygd är mest missnöjda, men ju mer tätbebyggt område de bor i, desto mer nöjda är invånarna. Även när det gäller kollektivtrafikens punktlighet är landsbygdsborna de mest negativa.

Den del av kollektivtrafiken som drar på sig den mest negativa bedömningen i alla grupper är biljettsystemet. En övervägande del av de svarande är negativa till det, och särskilt i storstadsområdet runt Göteborg. Personer i hushåll med hög inkomst är också negativt inställda till biljettsystemet.

De som själva åker kollektivt är mer positiva till tillgång, punktlighet och personalens bemötande än de som inte åker kollektivt, vilket är intressant i ljuset av tidigare forskning om att bland annat kundbemötande och pålitlighet har stor betydelse för uppfattningen om kollektivtrafiken och resandet (Bjerkemo, 2011:40).

Tabell 5 *Åsikter om kollektivtrafiken bland bilister, kollektivresenärer och de som övervägt byte, Västra Götaland 2011–2013 (balansmätt)*

	Bilister		Kollektivresenärer		Samtliga resenärer
	Övervägt byte bil→kollektivt	Övriga bilister	Övervägt byte kollektivt→bil	Övriga kollektivresenärer	
Nöjdhet med kollektivtrafiken i stort	+6	+4	+11	+31	+12
Nöjdhet med kollektivtrafikens:					
Punktlighet	+17	+13	+16	+26	+19
Biljettsystem	-56	-45	-31	-27	-40
Personalens bemötande	+38	+20	+16	+35	+26
Tillgången till kollektivtrafik	+31	+20	+49	+68	+38
Fungerar: Framkomlighet med kollektivtrafik	+13	0	+31	+56	+16
Trafikproblem: Förseningar i kollektivtrafiken	-1	+22	-38	-19	+9

Kommentar: För definition av frågan om nöjdhet med kollektivtrafiken i stort, se kommentar till tabell 4. Frågan om nöjdhet med olika delar av kollektivtrafiken lyder: *Allmänt sett, vilken är din uppfattning om kollektivtrafiken i Västra Götaland i följande avseenden? Tillgången till kollektivtrafik/Punktligheten/Biljettsystemet/Personalens bemötande*, med svarsalternativen *mycket bra, ganska bra, varken bra eller dåligt, ganska dåligt, mycket dåligt och Ingen uppfattning*. Frågan om framkomlighet med kollektivtrafik lyder: *Hur tycker du att det fungerar att ta sig fram på följande sätt i den kommun där du bor?* med samma svarsalternativ som ovan. Frågan om trafikproblem lyder: *I vilken utsträckning uppfattar du följande som problem i trafiken i den kommun där du bor?* med svarsalternativen *mycket stort problem, ganska stort problem, varken stort eller litet problem, ganska litet problem och mycket litet problem*. Positiva balansmätt visar att en övervikt är nöjda, tycker att det fungerar bra eller tycker att det är ett litet problem. Negativa balansmätt visar att fler är missnöjda, tycker att det fungerar dåligt eller att det är ett stort problem. I procentbasen ingår de bilister/kollektivresenärer som svarat på respektive fråga.

Källa: Den västsvenska SOM-undersökningen 2011–2013.

Den yngsta åldersgruppen, 16–29-åringarna, sticker ut genom att vara mer nöjda med tillgången på kollektivtrafik, men också mindre nöjda med punktligheten, än äldre personer.

Tabell 5 visar balansmått för frågorna om kollektivtrafik bland kollektivresenärer, bilister och för de i de båda grupperna som övervägt att byta färdmedel till bil respektive kollektivtrafik. Positiva balansmått visar att en övervikt är nöjda, tycker att det fungerar bra eller tycker att det är ett litet problem. Negativa balansmått visar att fler är missnöjda, tycker att det fungerar dåligt eller att det är ett stort problem.

Bland bilister som övervägt kollektivresande finns en mer positiv inställning till personalens bemötande i kollektivtrafiken och till framkomligheten med kollektivtrafik, men de ser samtidigt förseningar i kollektivtrafiken som ett större problem än vad övriga bilister gör.

Jämfört med övriga kollektivresenärer tycker de som har övervägt byte till bil att framkomligheten med kollektivtrafik fungerar sämre och att förseningar i kollektivtrafiken är ett större problem.

Åsikter om bilresande och trafikproblem

Kollektivresandet kan också påverkas av invånarnas inställning till att köra bil. Den västsvenska SOM-undersökningen innehåller frågor om bilresande och om problem i trafiken. Problemen som de svarande får bedöma är trängsel i biltrafiken, buller från trafiken, framkomlighet med cykel, försämrad luftkvalitet, otrygg miljö för fotgängare och pågående väg- och järnvägsbyggen.

Störst skillnader syns mellan stad och landsbygd, och det är framförallt de som bor i Västra Götalandsregionens enda storstad Göteborg som är klart mer negativa. Framförallt när det gäller trängsel i biltrafiken och förseningar i kollektivtrafiken, men även på de övriga sex punkterna är göteborgarna de mest negativa.

Bilförare svarar oftare än övriga respondenter ”ganska litet problem” eller ”mycket litet problem” om de olika trafikproblemen. Den tydligaste skillnaden är att de ser både trängsel i biltrafiken och förseningar i kollektivtrafiken som ett mindre problem än de som åker kollektivt.

Om vi tittar närmare på de bilister som övervägt att byta till kollektivtrafik kan vi se ganska stora skillnader i synen på olika trafikproblem jämfört med övriga bilister. Tabell 6 visar inställningen till olika trafikproblem bland bilister, kollektivresenärer och de som övervägt byte. Ett positivt balansmått innebär att en majoritet tycker att det är ett litet problem i trafiken, ett negativt betyder att en majoritet ser det som ett stort problem.

Vi kan se att bilister överlag har en mer positiv inställning till trafikproblemen och upplever dem som mindre än kollektivresenärer gör. Men bilister som har övervägt byte till kollektivtrafik har en statistiskt signifikant mindre positiv inställning till fem av sex trafikproblem än övriga bilister: trängsel, buller, luftkvalitet och miljö

för fotgängare och cyklister. De tycker alltså att problemen är större än vad deras medbilister som inte övervägt byte tycker.

Tabell 6 *Åsikter om bilresande och trafikproblem bland bilister, kollektivresenärer och de som övervägt byte, Västra Götaland 2011–2013 (balansmätt)*

	Bilister		Kollektivresenärer		Samtliga resenärer
	Övervägt byte bil→kollektivt	Övriga bilister	Övervägt byte kollektivt→bil	Övriga kollektivresenärer	
Framkomlighet med bil	+77	+76	+65	+43	+64
Trafikproblem:					
Trängsel i biltrafiken	+12	+26	-5	-11	+15
Buller från trafiken	+34	+49	+20	+16	+36
Framkomlighet med cykel	+45	+56	+45	+40	+50
Försämrad luftkvalitet	+29	+47	+24	+1	+31
Otrygg miljö för fotgängare	+23	+37	+21	+10	+28
Pågående väg- och järnvägsbyggen	+38	+46	+25	+20	+40

Kommentar: Frågan om framkomlighet med kollektivtrafik lyder: *Hur tycker du att det fungerar att ta sig fram på följande sätt i den kommun där du bor?* med svarsalternativen *mycket bra, ganska bra, varken bra eller dåligt, ganska dåligt, mycket dåligt* och *Ingen uppfattning*. Frågan om trafikproblem lyder: *I vilken utsträckning uppfattar du följande som problem i trafiken i den kommun där du bor?* med svarsalternativen *mycket stort problem, ganska stort problem, varken stort eller litet problem, ganska litet problem* och *mycket litet problem*. Positiva balansmätt visar att en övervikt tycker att det fungerar bra eller att det är ett litet problem. Negativa balansmätt visar att fler tycker att det fungerar dåligt eller att det är ett stort problem. I procentbasen ingår de bilister/kollektivresenärer som svarat på respektive fråga.

Källa: Den västsvenska SOM-undersökningen 2011–2013.

Bland kollektivresenärer är skillnaderna inte lika tydliga. De som övervägt byte är mindre oroliga över försämrad luftkvalitet än övriga, och de tycker att framkomligheten med bil är bättre. I övrigt saknas signifikanta skillnader mellan kollektivresenärgrupperna.

Anledningar att avstå från att ta bilen

Vi frågar också om hur ofta de som har tillgång till bil väljer att avstå från den av olika anledningar. Forskning visar till exempel att tillgång och prissättning på parkering kan ha stor påverkan på valet av färdmedel (Holmberg, 2013:15; Simons m.fl., 2014:155)

I Västra Götaland är det framförallt personer i Göteborgsregionen som uppger att de avstår från bil på grund av parkeringsavgifter eller brist på parkeringsplatser.

Av göteborgarna svarar omkring 15 procent att de mycket ofta eller alltid avstår från bil på grund av parkeringsavgifter och brist på parkeringsplatser, att jämföra med mellan 4 och 6 procent i de övriga delregionerna. Göteborgarna är också mer benägna att avstå bilen på grund av bilköer, miljöskäl och trängselskatt.

Tabell 7 visar hur ofta bilister, kollektivresenärer och de som övervägt byte av färdmedel säger sig lämna bilen på grund av olika orsaker. Tabellen visar andelen som svarat att de lämnar bilen ”ganska ofta”, ”mycket ofta” eller ”alltid”.

Tabell 7 Andel som avstått bilen av olika anledningar bland bilister, kollektivresenärer och de som övervägt byte, Västra Götaland 2011–2013 (procent)

	Övervägt byte bil→kollektivt	Övriga bilister	Övervägt byte kollektivt→bil	Övriga kollektiv- resenärer	Samtliga svarande
Parkeringsavgifter	19	9	35	42	17
Bilköer	22	13	40	48	21
Bensinpriset	21	12	45	38	19
Brist på parkering	24	14	41	44	22
Miljöskäl	26	13	38	50	24
Trängselskatt	18	13	29	41	20

Kommentar: Frågan lyder: *Om du har tillgång till bil, händer det att du avstår från att resa med bilen på grund av någon av följande anledningar? Parkeringsavgifter / bilköer / bensinpriset / brist på parkeringsplatser / miljöskäl / trängselskatt.* Med svarsalternativen *Aldrig, någon gång, ganska ofta, mycket ofta och alltid.* I tabellen redovisas andelen som angett något av de tre senare svarsalternativen. I procentbasen ingår de bilister/kollektivresenärer som svarat på respektive fråga.

Källa: Den västsvenska SOM-undersökningen 2011–2013.

Även här märker bilister som övervägt ett byte ut sig jämfört med övriga bilister. Andelen som valt att lämna bilen är större för alla de orsaker vi frågar om i undersökningen. Bland kollektivresenärerna är den enda statistiskt signifikanta skillnaden att de som funderat på att byta till bil mer sällan väljer att lämna bilen av miljöskäl.

Möjliga vägar framåt

I den här analysen har vi tittat på dem som har övervägt ett byte från bil till kollektivtrafik som en nyckelgrupp för att förstå vad som kan få bilister att istället välja kollektivt resande. Följande slutsatser bygger på tre antaganden:

- 1) Att skillnaderna i attityder mellan bytargruppen och övriga bilister är en del av förklaringen till varför de övervägt ett byte.
- 2) Att det också säger något om vad som kan få dem att ta steget att välja kollektivtrafik.

- 3) Att de kunskaperna går att generalisera till och applicera även på personer som inte redan övervägt att byta från bil till kollektivtrafik.

Personer som övervägt ett byte från bil till kollektivt är mer positivt inställda till hur det fungerar att ta sig fram med kollektivtrafiken och tycker bättre om personalens bemötande i kollektivtrafiken jämfört med övriga bilister. En taktik för att få fler att välja kollektivtrafiken kan vara att göra riktade insatser till de grupper som redan har en mer positiv syn på olika aspekter av kollektivtrafiken. De är ofta mer motiverade att förändra sina resvanor och minska bilanvändandet (Beirão och Sarsfield Cabral, 2007:487).

Men den här undersökningen visar att de som överväger ett byte från bil till kollektivtrafik sticker ut ännu mer i synen på trafikproblem och anledningar att avstå bil. De är negativa till bilåkande snarare än positiva till kollektivtrafik. En riktad informationsinsats kanske i så fall skulle kunna göra större skillnad om den fokuserade på vad man slipper med kollektivtrafiken, både i samhällelig påverkan och i miljöpåverkan, men också mer individuella fördelar som att slippa stå i bilkö eller trängas i trafiken.

De som övervägt att byta bil mot kollektivresande säger sig oftare lämna bilen på grund av bensinpris, parkeringsavgifter och trängselskatt. Det verkar alltså finnas ett samband mellan ekonomi och val av färdmedel. Här kan man använda liknelsen med morot och piska som nämndes i inledningen. Kan kollektivtrafiken visa sig ekonomiskt konkurrenskraftig kan det fungera som morot som får fler att välja det alternativet. Samtidigt kan exempelvis höjda parkeringsavgifter användas som piska eftersom det gör det mindre attraktivt att ta bilen.

Avslutningsvis också några ord om de som personer som överväger att sluta resa med kollektivtrafik och istället köra bil. Gruppen är förhållandevis liten, vilket gör det svårare att hitta skillnader i olika grupper. Men några tendenser kan vi se.

Personer som bor utanför Göteborgsområdet är överrepresenterade bland de kollektivresenärer som överväger att åka bil jämfört med övriga kollektivresenärer. De som överväger att lämna kollektivtrafiken till förmån för bil är också mer negativa, särskilt till framkomligheten med kollektivtrafik och förseningar i densamma. Deras generella nöjdhet med kollektivtrafiken är lägre än hos övriga kollektivresenärer. De är mindre bekymrade över att trafiken orsakar försämrade luftkvalitet och väljer mer sällan att avstå från bilen av miljöskäl.

Sammantaget ger det en bild av personer som är missnöjda med kollektivtrafikens funktioner och samtidigt mindre bekymrade över biltrafikens nackdelar. En upprustning av kollektivtrafiken i kombination med information om negativa miljöeffekter kanske skulle kunna hjälpa till att hålla kvar dem i kollektivtrafiken.

Noter

- ¹ För resultatredovisning för enskilda år: se SOM-institutets rapportserie "Trafikanor och trafikattityder i Västra Götaland" (SOM-rapport 2012:18, 2013:7 och 2014:7).

Referenser

- Bamberg, Sebastian, Icek Ajzen & Peter Schmidt (2003). "Choice of Travel Mode in the Theory of Planned Behavior: The Roles of Past Behavior, Habit, and Reasoned Action". *Basic and applied social psychology*, 25(3): 175-187.
- Beirão, Gabriela & José António Sarsfield Cabral (2007). "Understanding attitudes towards public transport and private car: A qualitative study", *Transport Policy*, Volume 14, Issue 6:478-489.
- Bjerkemo, Sven-Allan (2011). "Nya vägar för kollektivtrafiken – en kunskapsöversikt". Rapport 2/2011, Institutionen för Samhällsplanering och Miljö. Kungliga Tekniska Högskolan. Stockholm.
- Friman, Margareta & Tommy Gärling (2014). "The Need to Travel and Choice of Travel Mode". Kapitel i kommande bok: M. Zawisza & C. Jansson-Boyd (Red.) *International Handbook of Consumer Psychology*, Taylor and Francis. 15 oktober, 2014.
- Holmberg, Bengt (2013). "Ökad andel kollektivtrafik – hur? En kunskapssammanställning". Bulletin 286, institutionen för teknik och samhälle, Lunds tekniska högskola, Lunds universitet.
- Kol-TRAST, Planeringshandbok för en attraktiv och effektiv kollektivtrafik* (2012). Sveriges Kommuner och Landsting och Trafikverket. <http://webbutik.skl.se/bilder/artiklar/pdf/7164-842-6.pdf> (besökt 2014-11-11).
- Kollektivtrafikbarometern – årsrapport 2013* (2014). Svensk kollektivtrafik. <http://www.svenskkollektivtrafik.se/Verksamhet/Kollektivtrafikbarometern/> (besökt 2014-11-11).
- Murray, Stephen J, Darren Walton & Jared Thomas (2010). "Attitudes towards public transport in New Zealand", *Transportation*, Vol. 37, (6) 915-929.
- Nilsson, Lennart (2012). "Välfärd och service i Västra Götaland", i Annika Bergström (red), *Västsvensk vardag*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Popuri, Yasasvi, Kimon Proussaloglou, Cemal Ayvalik, Frank Koppelman & Aimee Lee (2011). "Importance of traveler attitudes in the choice of public transportation to work: findings from the Regional Transportation Authority Attitudinal Survey". *Transportation*, 38:643-661.
- Redman, Lauren, Margareta Friman & Tommy Gärling (2013). "Quality attributes of public transport that attract car users: A research review", *Transport Policy*, 25: 119-127.

Simons, Dorien, Peter Clarys, Ilse De Bourdeaudhuij, Bas de Geus, Corneel Vandelanotte & Benedicte Deforche (2014). "Why do young adults choose different transport modes? A focus group study", *Transport Policy*, 36: 151-159.

Trafikverket. Information om fördubblingsprojektet. <http://www.trafikverket.se/Foretag/Trafikera-och-transportera/Planera-persontransporter/Fordubblingsprojektet/> (besökt 2014-11-11).

IFRÅGASATT VÄLFÄRDSPOLITIK*

LENNART NILSSON

Välfärdsstaten innebär att det offentliga spelar en central roll för den sociala välfärden i ett land. Familjen och marknaden är också viktiga men enligt den nordiska modellen har staten varit av avgörande betydelse (Esping Andersen 1990 och 2002). I Sverige har emellertid under de senaste årtiondena välfärdsstaten genomgått djupgående förändringar i två avseenden. Den svenska välfärdsstaten har utvecklats till en flernivåorganisation, där EU på överstatlig nivå inom flera områden anger förutsättningar för den svenska välfärdspolitiken (Berg och Spehar 2011). I Sverige har offentliga organ på regional och lokal nivå alltid varit viktiga för välfärdspolitikens implementering. Det nya politiska landskapet med olika politiska majoriteter på skilda nivåer och oklara majoritetsförhållanden skapar emellertid problem för beslut om politikens inriktning och genomförande. Vidare har gränserna mellan marknaden och välfärdsstaten förskjutits genom avregleringar och privatiseringar, vilket påverkat både transfereringarna och serviceproduktionen med fler icke offentliga utförare av välfärdstjänster. Det aktualiserar ansvarsfördelningen mellan de olika nivåerna inom den offentliga sektorn, bland annat när det gäller upphandling och utvärdering av välfärdsinsatser. Marknaden har ökat i betydelse för den sociala välfärden i Sverige.

I valrörelsen 2014 var välfärdsfrågorna viktiga och stod högt på dagordningen. SVT:s Valu-undersökning, som genomfördes på valdagen, visar att för val av parti i riksdagsvalet var skola och utbildning den mest betydelsefulla frågan med sjukvården på andra plats; sociala välfärden kom på fjärde och äldreomsorgen på sjätte. Även vinster i välfärden fanns med som nummer elva medan skatterna kom först på tolfte plats. Bland övriga frågor var den svenska ekonomin den tredje mest betydelsefulla frågan och sysselsättningen kom på femte plats med jämställdhet på sjunde (VALU 2014). Undersökningen visar vilka frågor som var viktiga men det går inte att direkt utläsa de svarandes ställningstaganden i frågorna. När det gäller skola och utbildning till exempel kan man ha ansett att frågan var betydelsefull därför att man delade alliansregeringens syn eller för att man ville se en omläggning av politiken. När det gäller väljarnas inställning i de olika frågorna är vi hänvisade till andra undersökningar.¹ I SOM-undersökningarna har inställningen till välfärdspolitiken funnits med sedan starten 1986 genom en bred uppsättning frågor. Välfärdsfrågorna aktualiserar också synen på den offentliga sektorn som helhet.

*Denna artikel bygger på tidigare artiklar av författaren inom samma ämnesområde, senast *Starkt stöd för välfärdsstaten* (Nilsson 2014a) och *Nej till vinstutdelning – ja till valfrihet i välfärden* (Nilsson 2014b).

I denna artikel skall västsvenskarnas inställning i välfärdsfrågorna före valet analyseras. Hur var opinionsläget innan valrörelsen inleddes? Underlaget för analyserna bildar den västsvenska SOM-undersökningen 2013 och tidigare västsvenska undersökningar sedan 1998 för att kunna följa utvecklingen över tid och karaktärisera situationen hösten 2013, mindre än ett år före valet. Jämförelser kommer också att göras med svenska folkets inställning, som bygger på de nationella SOM-undersökningarna.

Analyserna är inriktade på fyra områden:

- a inställningen till den offentliga sektorn och skatterna,
- b attityden till den offentliga sektorns gränser och privatiseringar,
- c inställningen till vinstutdelning inom skattefinansierad vård, skola och omsorg samt
- d bedömningen av offentlig och privat skattefinansierad välfärdsservice.

I arbetet *Konkurrensens konsekvenser. Vad händer med svensk välfärd?* konstaterade ledande svenska välfärdsforskare att det i stor utsträckning saknas forskning och kunskap om effekterna av de välfärdspolitiska reformerna och konkurrensens konsekvenser, vilket i sig var ett ställningstagande som vållade stor debatt. Etablerandet av ”kvasimarknader”, där den som nyttjar tjänsten inte betalar utan finansieringen sker genom skatter, ställer särskilda krav på verksamheten (Hartman red. 2011). Det gör också att det inte bara är brukarens bedömning som är viktigt att undersöka utan även skattebetalarens/väljarens åsikter.

Som *väljare* har alla röstberättigade möjlighet att ta ställning till den offentliga sektorns omfattning och inriktning i de allmänna valen via val av parti, och genom andra former av politisk aktivitet kan medborgarna också försöka påverka politikens innehåll. Utmärkande för den svenska välfärdsstaten är att praktiskt taget alla invånarna kommer i kontakt med välfärdsstaten både som *brukare* av service och bidrag/avdrag och som *skattebetalare*. Starka inslag av generell välfärdspolitik gör att även personer som betalar mycket i skatt kan få förhållandevis stort utbyte av offentligt finansierad service till skillnad från situationen i system som präglas av grundtrygghet. Dessutom är en stor del av alla yrkesverksamma *anställda* inom den offentliga sektorn. Det är i dessa fyra roller som medborgarna möter välfärdsstaten (Nilsson 1996; jfr Dahlberg och Vedung 2001).

Väljarrollen har sedan allmänna rösträtten infördes i princip omfattat alla men har genom sänkt rösträttsålder och invandrarnas rätt att delta i de kommunala valen utvidgats. Dessutom sker idag val till beslutande församlingar på fyra nivåer. Praktiskt taget alla kommer också som skattebetalare i kontakt med den offentliga sektorn. För det stora flertalet är kommunal- och landstingsskatten större än den statliga skatten. Till följd av den offentligt finansierade serviceproduktionens storlek har idag brukarrelationerna till den offentliga sektorn en helt annan omfattning än tidigare och med en större andel privata utförare har ökad vikt kommit att fästas vid ett ”kundperspektiv”.²

Medborgarna kommer i skilda faser i livet i kontakt med offentligt finansierad service. Det gäller barnomsorg och skola, fritidsverksamhet, kulturaktiviteter, sjukvård och äldreomsorg. Vid behov finns färdtjänst, handikappomsorg och socialtjänst. Kommunen har också ett ansvar för grundläggande samhällsservice som kollektivtrafik och miljövård. På vissa områden är det offentliga ensamt ansvarigt för tjänsterna medan det på andra förekommer både offentlig och privat serviceproduktion, vilket blivit vanligare inom t.ex. vård, skola och omsorg men med bibehållen offentlig finansiering. Inom fritid och kultur är de offentliga insatserna närmast ett komplement till det stora privata utbudet.

Välfärdsstaten är i hög grad skattefinansierad och bygger på att medborgarna under olika skeden av livscykeln är med och betalar för service som man under andra perioder kommer i åtnjutande av. Barn och ungdomar är nettokonsumenter liksom äldre medan förvärvsarbetande är nettobetalare. Genom vertikal omfördelning mellan olika åldrar fördelas kostnaderna över livet. Dessutom sker en horisontell omfördelning mellan resursstarka och resurssvaga grupper för flera av de offentliga tjänsterna.

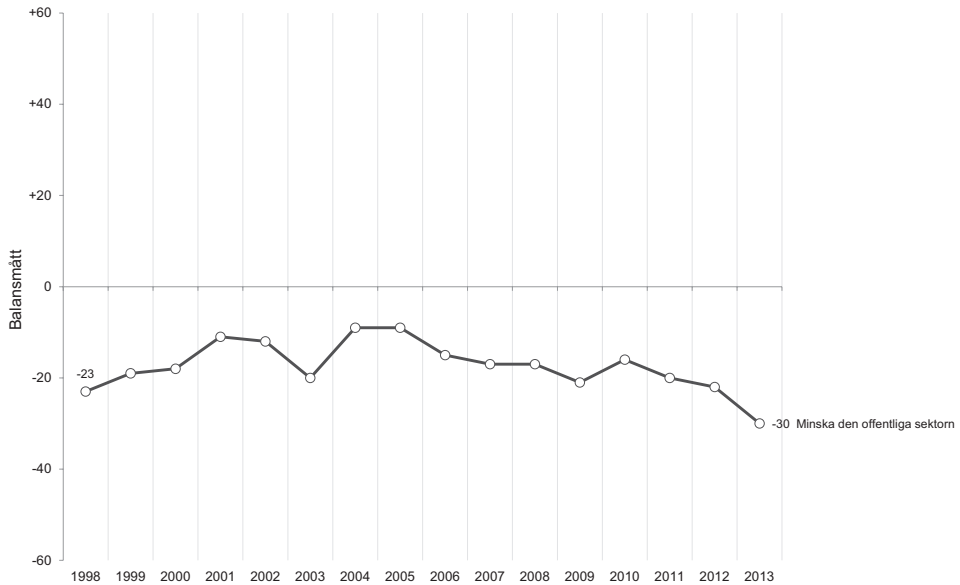
Inställningen till den offentliga sektorn

Sedan mitten av 1980-talet har stora opinionsförskjutningar ägt rum i synen på den offentliga sektorn i Sverige. Fram till 1988 var svenska folkets inställning till den offentliga sektorns storlek förhållandevis stabil och tudelad med ungefär lika många som ville behålla som ville minska den. I slutet av 1980-talet, då det förelåg ett ekonomiskt överskott för den konsoliderade offentliga sektorn³ rasade opinionsstödet. År 1990 var det tre gånger så många som ville skära ner som motsatte sig en minskning och inom alla partier, även Vänsterpartiet, fanns en övervikt för att minska. Av stor betydelse för den dramatiska opinionsförändringen var utvecklingen i Östeuropa med Berlinmurens fall samt högervågen i de anglosaxiska länderna som kom sent till Sverige (Hadenius och Nilsson 1991). Därefter vände trenden, och 1993 då underskottet i den offentliga sektorns finanser var som störst, var det för första gången i SOM-undersökningarna övervikt för de som motsatte sig en minskning. Under de följande åren ökade uppslutningen bakom den offentliga sektorn och 1996 var gapet mellan de som vill bevara en stor offentlig sektor och de som vill minska mycket stort. Med en förbättrad samhällsekonomisk situation minskade skillnaden stegvis fram till 1999. Därefter var opinionsläget i huvudsak stabilt under tio år med små svängningar mellan åren med en klar övervikt för de som inte vill minska den offentliga sektorn. Efter 2010 har emellertid stödet för den offentliga sektorn ökat markant och det är bland svenska folket rekordstort 2013 (Nilsson 2014a).

I de västsvenska undersökningarna har frågan om den offentliga sektorns storlek funnits med sedan 1998 och huvudmönstret är detsamma som i de nationella undersökningarna. Sedan slutet av 1990-talet har det genomgående varit en klar

övervikt för de som inte vill minska den offentliga sektorn och värdet var rekordlågt 2013 liksom bland svenska folket. Aldrig tidigare har det varit så få som vill minska den offentliga sektorn (se figur 1).

Figur 1 Medborgarnas inställning till den offentliga sektorn, Västra Götaland 1998-2013 (balansmått)

Kommentar: De svarande fick ta ställning till förslaget 'Minska den offentliga sektorn' med svarsalternativen 'Mycket bra förslag', 'Ganska bra förslag', 'Varken bra eller dåligt förslag', 'Ganska dåligt förslag' och 'Mycket dåligt förslag'. I procentbasen ingår samtliga svarande utom de som avstått från att besvara hela frågesviten om aktuella förslag. Balansmättet anger andelen bra förslag minus andelen dåligt förslag.

Källa: De västsvenska SOM-undersökningarna 1998-2013.

I denna centrala vänster-högerfråga har spännvidden mellan de positioner som partiernas sympatisörer intagit varit betydande. Genomgående har Vänsterpartiets sympatisörer varit mest positiva till att behålla den offentliga sektorns storlek och Moderaternas mest negativa. År 2013 är det i Västra Götaland bara bland M-sympatisörer som det finns en övervikt för att minska den offentliga sektorn och detsamma gäller i hela Sverige.

Tabell 1 Partisynpati och inställning till att minska den offentliga sektorn, Västra Götaland och Sverige 2013 (balansmått)

	V	S	MP	C	FP	KD	M	SD	Totalt
Västra Götaland	-71	-52	-54	-5	-11	-24	+6	-10	-30
Sverige	-80	-47	-57	-12	-4	-4	+7	-17	-17
Antal svarande/ Västra Götaland	166	778	275	95	183	103	691	214	2799

Kommentar: De svarande fick ta ställning till förslaget 'Minska den offentliga sektorn' med svarsalternativen 'Mycket bra förslag', 'Ganska bra förslag', 'Varken bra eller dåligt förslag', 'Ganska dåligt förslag' och 'Mycket dåligt förslag'. I procentbasen ingår samtliga svarande utom de som avstått från att besvara hela frågesviten om aktuella förslag. Balansmättet anger andelen bra förslag minus andelen dåligt förslag.

Källa: De västsvenska och nationella SOM-undersökningarna 2013.

Under senare har bland svenska folket utkristalliserats ett mönster där Vänsterpartiets sympatisörer fortsatt starkt motsätter sig en minskning av den offentliga sektorn. Även bland MP- och S-sympatisörer finns en markant övervikt för att behålla den offentliga sektorns storlek och de två partiernas sympatisörer ligger nära varandra i denna fråga. Sedan 1994 har under valåren MP-sympatisörer legat något till vänster om S-sympatisörer och under senare år gäller det varje år. C-, FP- och KD-sympatisörer bildar en grupp, där andelen som vill skära ner är i det närmaste lika stor som andelen som vill behålla nuvarande storlek. Sverigedemokraterna placerar sig i denna vänster-högerfråga i mitten. Moderaternas sympatisörer förespråkar hela tiden en minskning av den offentliga sektorn men stödet för en nedskärning har minskat sedan 2008. De senaste åren är det bara bland moderata sympatisörer som det funnits en övervikt för att minska den offentliga sektorn.

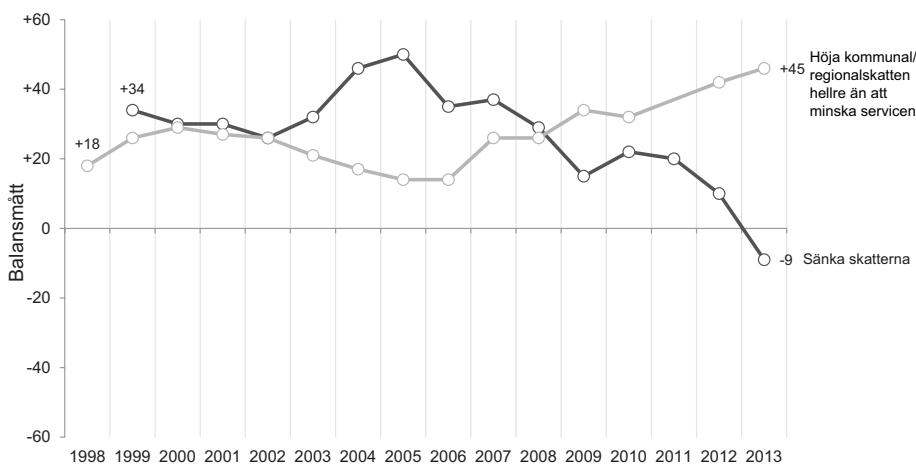
Inställningen till skatter och service

I alla tider och i alla länder har människor klagat över skatter och andra pålagor. Skatterevolter har brutit ut och protestpartier har bildats. Det finns emellertid inget entydigt samband mellan skattenivå och skatteprotest. I välfärdsstater med en utbyggd service och omfattande transfereringar till hushållen har medborgarnas syn på avvägningen mellan betalningen i form av skatter och vad staten ger varit central (Peters 1991). Svenska folkets inställning till skatterna har kartlagts i ett flertal undersökningar under efterkrigstiden. Svenskarna har visserligen allmänt sett ansett att skatterna är för höga; framför allt gällde det marginalskatteerna före den stora skattereformen i början på 1990-talet. Mot slutet av 1960-talet ansåg en majoritet av svenska folket att skatterna var för höga också i förhållande till

förmånerna, medan majoriteten under 1980- och 1990-talen gjorde bedömningen att skatterna var rimliga i detta avseende (Vogel 1970; Åberg 1993). Resultat från *Välfärdsstatsundersökningarna* 1986-2010 visar att både den kollektiva och den individuella viljan att betala välfärdsåtgärder med skatter är hög i Sverige (Svallfors 2013).

Sedan 1998 har frågor om skatter ingått i de västsvenska SOM-undersökningarna. Inställningen till att *höja kommunal/regionskatten hellre än att minska den offentliga servicen* var stabil under perioden 1998-2005 med en klar positiv övervikt. Balansmättet, dvs. andelen som är positiva till förslaget minus andelen negativa, har legat omkring +20. Från och med 2007 ökar villigheten att höja kommunal/regionskatten med ett fördubblat värde 2013, +45.

Figur 2 Medborgarnas inställning till skatter, Västra Götaland 1998-2013 (balansmätt)

Källa: De västsvenska SOM-undersökningarna 1998-2013.

Sedan 1999 ställs också frågan att *sänka skatterna*. Om skatterna inte kopplas till service har i Västsverige funnits klar övervikt för att sänka skatterna med en toppnotering år 2005. Därefter sjunker villigheten att sänka skatterna stegvis och år 2013 är det för första gången i SOM-undersökningarna fler som inte vill sänka skatterna än som vill göra det i Västsverige. Bland hela svenska folket är det dock fortfarande en svag övervikt för att sänka skatterna.

Inom samtliga partier fanns det år 2013 stöd för att *höja kommunal-/landstingskatten hellre än att minska servicen* men med starkast stöd bland V-sympatisörer och lägst bland M-sympatisörer (se tabell 2a och 2b). När det gäller inställningen till att sänka skatterna är det en blockskiljande fråga, där allianspartiernas och SD-

sympatisörer ville se sänkta skatter medan de rödgröna motsatte sig skattesänkningar. Det gäller både på regional och på nationell nivå men med större benägenhet att vilja sänka skatterna bland svenska folket. Medborgarna har gjort bedömningarna mot bakgrund av de långtgående skattesänkningarna/jobbskatteavdragen i relation till välfärdsuppdraget (jfr Bendz 2014). Sedan 2006 har skattekvoten minskat med cirka 8 procent samtidigt som utgiftskvoten ligger kvar på samma nivå som tidigare (Prop. 2013/14:100).

Tabell 2a Partisympati och inställning till att sänka skatterna, Västra Götaland och Sverige 2013 (balansmått)

	V	S	MP	C	FP	KD	M	SD	Totalt
Västra Götaland	-74	-40	-52	+5	+9	+22	+44	+19	-9
Sverige	-64	-18	-37	+22	+13	+33	+41	+26	+3
Antal svarande/ Västra Götaland	166	778	275	95	182	103	688	214	2 793

Tabell 2b Partisympati och inställning till att höja kommunal-/regionskatten hellre än att minska servicen, Västra Götaland 2013 (balansmått)

	V	S	MP	C	FP	KD	M	SD	Totalt
Västra Götaland	+81	+65	+66	+44	+32	+42	+17	+25	+45
Antal svarande/ Västra Götaland	165	776	275	95	183	103	691	214	2795

Kommentar: Svarspersonerna har fått ta ställning till förslagen som redovisas i tabellen och svarsalternativen var: 'Mycket bra förslag', 'Ganska bra förslag', 'Varken bra eller dåligt förslag', 'Ganska dåligt förslag' och 'Mycket dåligt förslag'. I procentbasen ingår samtliga svarande utom de som avstått från att besvara hela frågesviten om aktuella förslag. Balansmättet anger andelen bra förslag minus andelen dåligt förslag.

Källa: De västsvenska och nationella SOM-undersökningarna 2013.

Det finns ett starkt samband mellan synen på den offentliga sektorn och inställningen till skatterna. Personer som vill minska den offentliga sektorn är också mer benägna att vilja sänka skatterna och omvänt personer som inte vill minska den offentliga sektorn är i mindre utsträckning beredda att sänka skatterna. År 2013 är medborgarnas stöd för den offentliga sektorn och motstånd mot skattesänkningar rekordstort i SOM-undersökningarna. Den offentliga sektorn, skatterna och privatisering utgör centrala frågor i den politiska debatten och medborgarnas åsikter

struktureras i hög grad av ideologi och partisympati. För de politiska partierna har de också varit viktiga frågor på den politiska agendan i beslutande församlingar och i den interna diskussionen inom partierna både nationellt och i landsting/regioner och kommuner.

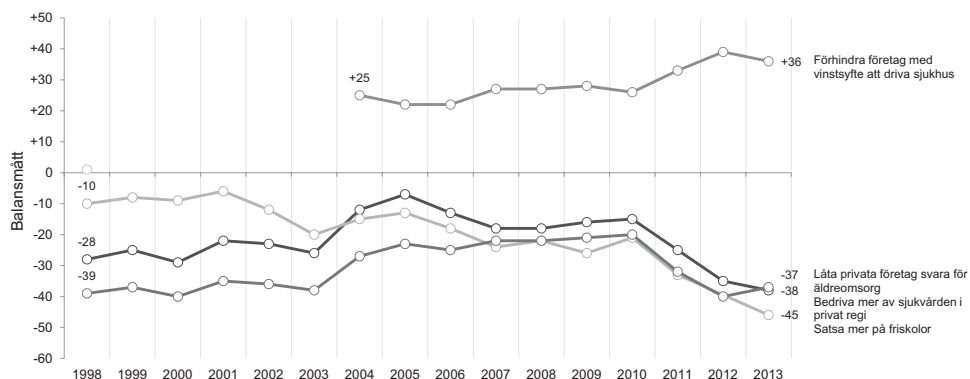
Opinionen kring privatisering

Privatisering har förespråkats som en politisk strategi inom välfärdspolitikerna av huvudsakligen två skäl – för att minska kostnaderna och öka effektiviteten samt erbjuda individuell anpassning och större valfrihet (Esping-Andersen 1996 och 2002). De viktigaste skälen emot är att privatisering riskerar att leda till ökad ojämlikhet och segregation samt att den demokratiska kontrollen minskar (Bendz 2012; Kastberg 2010). *Lagen om valfrihet*, LOV (SFS 2008:962) skulle öka valfriheten för medborgarna i kommuner och landsting genom ökad privatisering. Privatisering leder emellertid inte automatiskt till valfrihet, speciellt om konsekvenserna för olika grupper och olika delar av landet beaktas. Det har också utvecklats system för valfrihet inom den offentliga sektorn.

I de nationella SOM-undersökningarna har ingått frågor om förslag till privatisering sedan 1987 (Nilsson och Strömberg 1988). Över en längre tid är det möjligt att följa opinionsutvecklingen inom tre områden: sjukvård, skola och äldreomsorg. Skola och äldreomsorg är centrala primärkommunala uppgifter medan sjukvården är den viktigaste landstingskommunala/regionala uppgiften. De svarande har på dessa områden haft att ta ställning till en rad förslag i de nationella undersökningarna som avser privatisering i betydelsen övergång till en ökad andel privat produktion. Två av förslagen 2013 avsåg en förändring mot ökade privata inslag i produktionen av offentligt finansierade tjänster men inte nödvändigtvis en övergång till en huvudsakligen icke-offentlig modell; de andra två avsåg att tillåta privat äldreomsorg respektive förhindra denna typ av privatisering för akutsjukhus/sjukhus. Den senare frågan avser uttryckligen vinstdrivande verksamhet när det gäller sjukhusvården. Förändringen av attityden till privatisering följer samma huvudmönster som inställningen till den offentliga sektorn som helhet (Nilsson 2014a).

I Västsverige har inställningen till privatiseringar inom vård, skola och omsorg undersökts sedan 1998 och huvudmönstret är detsamma som för hela Sverige (se figur 3). Genomgående är det en negativ inställning till privatiseringar inom alla områdena och efter en lång period av förhållandevis stor stabilitet blir opinionen markant mer kritisk till privatiseringar efter 2010 med rekordlåga värden 2012 och 2013. Speciellt har inställningen till att satsa mer på friskolor blivit mycket mer negativ. Opinionsstödet för att satsa på friskolor är svagt, vilket också framgår av att *friskola* genomgående har varit det utan jämförelse oftast nämnda besparingsobjektet om nedskärningar skall göras oavsett typ av kommun och politiskt block när denna fråga funnits med.⁴

Figur 3 Medborgarnas inställning till förslag om privatisering av offentlig verksamhet inom vård, skola och omsorg, Västra Götaland 1998-2013 (balansmätt)

Kommentar: Svarepersonerna har tagit ställning till förslagen som redovisas i figuren och svarsalternativen var: 'Mycket bra förslag', 'Ganska bra förslag', 'Varken bra eller dåligt förslag', 'Ganska dåligt förslag' och 'Mycket dåligt förslag'. Andelen som inte tagit ställning till respektive förslag utgör andelen vet ej. I procentbasen ingår samtliga svarande utom de som avstått från att besvara hela frågesviten om aktuella förslag. Balansmättet anger andelen bra förslag minus andelen dåligt förslag.

Källa: De västsvenska SOM-undersökningarna 1987-2013.

Tabell 3 Partisynpat och förslag om förändring av den offentliga sektorns gränser, Västra Götaland 2013 (balansmätt)

	V	S	MP	C	FP	KD	M	SD	Totalt
Bedriva mer av sjukvården i privat regi	-87	-66	-61	-36	-18	-17	+5	-28	-38
Satsa mer på friskolor	-81	-65	-59	-41	-31	-17	-20	-44	-45
Förhindra företag med vinstsyfte att driva sjukhus	+66	+54	+55	+33	+18	+22	+10	+36	+36
Låta privata företag svara för äldreomsorg	-78	-66	-51	-21	-7	-11	-4	-35	-37

Kommentar: Svarepersonerna har tagit ställning till förslagen som redovisas i tabellen och svarsalternativen var: 'Mycket bra förslag', 'Ganska bra förslag', 'Varken bra eller dåligt förslag', 'Ganska dåligt förslag' och 'Mycket dåligt förslag'. Andelen som inte tagit ställning till respektive förslag utgör andelen vet ej. I procentbasen ingår samtliga svarande utom de som avstått från att besvara hela frågesviten om aktuella förslag. Balansmättet anger andelen bra förslag minus andelen dåligt förslag.

Källa: Den västsvenska SOM-undersökningen 2013.

Liksom i de nationella undersökningarna är Vänsterpartiets sympatisörer genomgående mest kritiska till privatiseringar inom vård, skola och omsorg men S- och MP-sympatisörerna är också mycket kritiska (se tabell 3). Minst kritiska är M-sympatisörerna och 2013 är det bara bland de moderata sympatisörer som det finns en svag positiv övervikt för förslaget att bedriva mer av sjukvården i privat regi. Av allianspartierna är C-sympatisörerna mest kritiska till privatiseringar inom alla områden medan FP- och KD-sympatisörer står närmare Moderaterna. SD-väljarna sluter när det gäller synen på privatiseringar inom vård, skola och omsorg upp bakom de rödgröna.

Vinster i välfärden

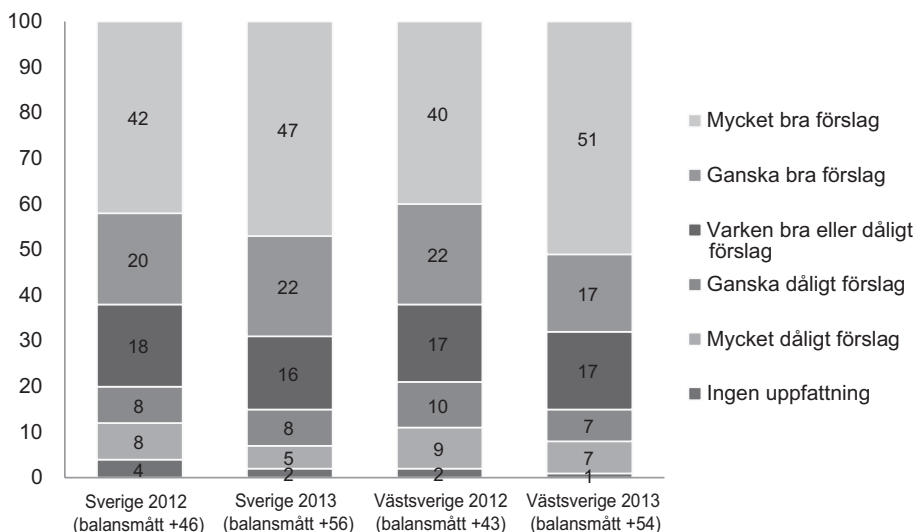
I 2012 års SOM-undersökningar fick respondenterna för första gången ta ställning till ett generellt förslag om vinster inom välfärden: *Vinstutdelning ska inte tillåtas inom skattefinansierad vård, skola och omsorg*. Frågan avsåg alltså uttryckligen vinstutdelning med angivande av de tre kärnområdena inom skattefinansierad välfärd. Den var inriktad på ett långtgående alternativ till nuvarande förhållanden, som medger vinstutdelning, och innebar att man skulle införa ett förbud mot vinstutdelning. Det är viktigt att framhålla att i frågan angavs inga motiv för eller emot utan den avsåg principfrågan om vinstutdelning skall vara tillåten eller inte.

Förslaget om vinstutdelning ingick i SOM-institutets nationella undersökning och i den västsvenska undersökningen. Resultaten från undersökningarna var i det närmaste identiska; drygt 60 procent ansåg att vinstutdelning inte skall tillåtas medan mindre än 20 procent tyckte att det var ett dåligt förslag. Knappt var femte svarande valde alternativet varken bra eller dåligt förslag och det var få som inte hade någon åsikt. Dessutom skall framhållas att ca 40 procent valde ytterlighetsalternativet *mycket bra förslag*.⁵ Det senare är ett mycket ovanligt svarsmönster när det gäller den här typen av frågor och är ett uttryck för intensitet i svaren.

År 2013 har den kritiska inställningen till vinstutdelning förstärkts både i Väst-sverige och i hela Sverige; närmare 70 procent tycker att det är ett bra förslag att inte tillåta vinstutdelning och cirka hälften väljer alternativet mycket bra förslag. Knappt 15 procent tycker att det är ett dåligt förslag (se figur 4).

I 2013 års nationella undersökning genomfördes ett metodtest och i ett av formulären ingick den omvända formuleringen *Vinstutdelning skall vara tillåtet inom skattefinansierad vård, skola och omsorg*. Resultatet är i det närmaste identiskt; närmare två tredjedelar anser att det är ett dåligt förslag och endast 15 procent tycker att det är ett bra förslag. Det ingick även en tredje fråga med formuleringen *Begränsa vårdföretagens möjligheter att ta ut vinster från verksamheten* och även här är svarsmönstret i huvudsak detsamma. Andelen som instämmer ökar något till 70 procent och andelen som tycker att det är ett dåligt förslag är 10 procent. (Nilsson 2014b).

Figur 4 Förslaget att Vinstutdelning ska inte tillåtas inom skattefinansierad vård, skola och omsorg, Sverige och Västra Götaland 2012 och 2013 (procent)

Kommentar: Svarepersonerna har fått ta ställning till förslaget som redovisas i figuren och svarsalternativen var: 'Mycket bra förslag', 'Ganska bra förslag', 'Varken bra eller dåligt förslag', 'Ganska dåligt förslag' och 'Mycket dåligt förslag'. I procentbasen ingår samtliga svarande utom de som avstått från att besvara hela frågesviten om aktuella förslag. Balansmättet anger andelen bra förslag minus andelen dåligt förslag.

Källa: De nationella och de västsvenska SOM-undersökningarna 2012 och 2013.

Oavsett vilken frågeformulering som används finns det ett mycket stort motstånd mot vinstutdelning inom skattefinansierad vård, skola och omsorg. Missnöjet med de nuvarande förhållandena är utbrett. Eftersom resultaten är mycket likartade oavsett sättet på vilket frågorna ställts i undersökningarna kan vi sluta oss till att attityder till vinstuttag i välfärden är kristalliserade och starkt politiserade bland medborgarna.

Partisympti och vinstutdelning

Under tidigare socialdemokratiska regeringar hade strikta gränser dragits upp för i vilken utsträckning privat produktion skulle kunna ske med offentlig finansiering. Inom t.ex. barnomsorg kunde ideella organisationer och föräldrakooperativ bedriva verksamhet med offentliga medel men inga andra. Sedermera omprövades möjligheten för personal att i kooperativ form bedriva barnomsorg, men "lex Pysslingen" förhindrade att vinstdrivande företag skulle kunna på entreprenad driva barnomsorg

med offentlig finansiering. De borgerliga partierna var redan från början kritiska mot gränsdragningen och avskaffade i regeringsställning i början på 1990-talet restriktionerna för denna typ av privatisering. Senare öppnades möjligheten för att kommersiella företag också skulle kunna driva akutsjukhus med offentlig finansiering. Socialdemokraterna lät i huvudsak de borgerliga regeringarnas förändringar kvarstå när de återkom i regeringsställning år 1994. Bland de rödgröna partierna har rätt oenighet om i vilken utsträckning vinst skall accepteras när det gäller skattefinansierade välfärdstjänster, vilket gör att det saknats ett tydligt alternativ på detta område till alliansregeringens politik före valet 2014.⁶

Vinster inom välfärden har under senare år blivit en mycket omdebatterad politisk fråga. Vänsterpartiet kräver förbud mot vinster och gjorde det till sin huvudfråga i valrörelsen 2014. Socialdemokraterna och LO har tagit ställning för begränsningar i möjligheterna till vinstuttag. I *Framtidskontraktet* antaget av Socialdemokraternas partikongress i april 2013 framhålls att "Vinstintresset skall inte vara styrande i välfärden". Vidare heter det att förslagen skall avsevärt begränsa vinsterna (www.socialdemokraterna.se). LO vill i rapporten "Åtgärder för att begränsa vinst i välfärden" och andra förslag gå väsentligt längre (www.lo.se). Tre ledande miljöpartister bad i en debattartikel i Aftonbladet om ursäkt för partiets tidigare friskolepolitik och framhöll: "Nu gäller det att göra rätt. Och i detta måste ligga att få bort vinstintresset ur ekvationen" (Ruwaida, Pertoft och Amin, 2012). Partiet uttalade sig på sin kongress 2013 att friskolornas eventuella vinst skall återinvesteras i verksamheten.

De borgerliga partierna har gemensamt betonat att valfrihet förutsätter privata alternativ och därmed också vinstdrivande verksamhet och att effektiviteten främjas av privat företagsamhet inom välfärdssektorn. Men det har också förekommit en intern debatt mellan allianspartierna i regeringen. Företrädare för KD, C och FP har drivit att Lagen om valfrihetssystem (LOV, SFS 2008:962) skall tillämpas i alla kommuner och landsting/regioner medan finansmarknadsministern och Moderaternas gruppleddare i riksdagen föreslagit att den inte borde göras obligatorisk och uttryckt tveksamhet till fortsatta privatiseringar (Norman och Kinberg Batra 2012 och 2013).

Liksom bland svenska folket var det bland västsvenskarna ett klart stöd för förslaget *vinstutdelning ska inte tillåtas inom skattefinansierad vård, skola och omsorg* och motståndet mot vinstutdelning ökade mellan 2012 och 2013 (se tabell 4). Det fanns en majoritet inom alla partier för förslaget i Västra Götaland båda åren. Starkast var stödet bland de rödgröna partiernas sympatisörer, därefter bland C- och SD-sympatisörer och något lägre bland övriga allianspartier. På detta område råder stora skillnader mellan väljare och valda både på regional och på nationell nivå (Karlsson 2013).

Tabell 4 Partisynpati och förslaget Vinstutdelning ska inte tillåtas inom skattefinansierad vård, skola och omsorg, Västra Götaland 2013 (procent och balansmått)

	V	S	MP	C	FP	KD	M	SD	Totalt
Bra förslag	88	76	80	67	61	59	53	70	69
Varken eller	6	11	12	14	20	22	24	17	16
Dåligt förslag	5	11	7	17	19	17	22	13	14
Ingen åsikt	1	2	1	2	0	2	1	0	1
Summa procent	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Balansmått	+82	+64	+73	+51	+42	+42	+32	+57	+54
Antal svarande	164	765	271	95	182	102	679	208	2 773

Kommentar: Se kommentar till figur 4. Partisynpati avser bästa parti.

Källa: Den västsvenska SOM-undersökningen 2013.

Brukarrollen och vinstutdelning

I väljarrollen är det oavsett partitillhörighet alltså en mycket stark övervikt för att inte tillåta vinstutdelning. Men i vilken utsträckning påverkas inställningen till vinstutdelning av brukarrollen, det vill säga om man själv nyttjar privata tjänster inom vård, skola och omsorg eller är nära anhörig till någon som brukar privata alternativ?

Brukarna av både offentliga och privata alternativ inom vård, skola och omsorg gör samma bedömning av vinstutdelning som allmänheten; det vill säga 60-70 procent tycker att vinstutdelning inte skall tillåtas (se tabell 5). Skillnaden mellan de som går i kommunala och fristående skolor är liten liksom inom barnomsorgen. Detsamma gäller mellan de som vänder sig till offentliga och privata vårdcentraler samt Folk tandvården och privattandläkare. Samma svarsmönster gäller för de som har nära anhöriga som nyttjar offentliga och privata tjänster inom vård, skola och barnomsorg. Brukarna av kommunal äldreomsorg är förhållandevis få men svarsmönstret är detsamma även bland dem.

Bland väljarna är det oavsett parti en majoritet för att inte tillåta vinstutdelning inom skattefinansierad vård skola och omsorg. Bland brukarna och deras anhöriga gäller detsamma. Av den nationella SOM-undersökningen 2013 framgick också att 70 procent ansåg att det var viktigt med valfrihet mellan olika servicegivare inom barnomsorg, skola, sjukvård och äldreomsorg med utbrett stöd inom alla partier men även bland dem som ansåg att det var viktigt med valfrihet fanns en majoritet emot vinstutdelning. Som alternativ till kommun och landsting/region ville man

inte se vinstdrivande företag utan ideella organisationer/andra icke vinstdrivande organisationer (Nilsson 2014b). I Sverige svarar emellertid icke vinstdrivande organisationer för en mycket liten andel av de icke offentliga alternativen (Johansson 2011; Sandberg 2014).

Tabell 5 Inställningen till vinstutdelning inom skattefinansierad vård, skola och omsorg bland brukare av offentlig och privat vård, skola och omsorg, Västra Götaland 2013 (procent)

	Offentlig vård- central	Privat vårdcentral/ läkare	Folk- tandvård	Privat- tandläkare	Offentlig äldre- omsorg	Privat äldre- omsorg
Brukare:						
Bra	71	66	69	70	62	-
Varken eller	15	16	17	14	17	-
Dåligt	13	18	13	16	19	-
Vet ej	1	0	1	0	2	-
Summa	100	100	100	100	100	-
Antal	1518	763	1060	1099	(48)	6
	Kommunal barn- omsorg	Privat barn- omsorg	Kommunal grund- skola	Kommunal gymnasie- skola	Fristående grund- skola	Fristående gymnasie- skola
Brukare:						
Bra	67	72	65	60	69	69
Varken eller	20	17	22	27	16	19
Dåligt	12	11	13	12	15	12
Vet ej	1	0	0	1	0	0
Summa	100	100	100	100	100	100
Antal	349	54	289	137	(39)	(32)

Kommentar: För förslaget om vinstutdelning som svarspersonerna har fått ta ställning till se kommentaren figur 1. Frågan om brukare och anhörig var formulerad på följande sätt: "Har du eller någon nära anhörig under de senaste 12 månaderna nyttjat någon av följande typer av service?" med svarsalternativen "Ja, jag själv", "Ej själv, men nära anhörig" och "Nej, varken jag själv eller nära anhörig".

Källa: Den västsvenska SOM-undersökningen 2013.

Bedömningen av skattefinansierad offentlig och privat service

I tidigare avsnitt har inställningen till centrala frågor i välfärdspolitiken behandlats, men hur bedömer brukare och skattebetalare/väljare resultatet av politiken, offentlig och privat service inom skattefinansierad vård, skola och omsorg?

Serviceundersökningar som vänder sig till medborgare och/eller brukare utgår vanligen från ett av två huvudperspektiv: ett utvärderingsperspektiv då de svarande får göra en bedömning om man är nöjd eller missnöjd med den befintliga verksamheten, eller ett budgetperspektiv, då de svarande får ta ställning till om man vill öka eller minska insatserna eller om det är bra som det är. I SOM-undersökningarna bildar utvärderingsperspektivet utgångspunkten för frågorna, då det är medborgarnas bedömning av de hittillsvarande insatserna som är det primära.

De västsvenska SOM-undersökningarna har varit inriktade på den regionala och lokala välfärdsstatens insatser inom sex olika områden: samhällsstruktur, vård, barnomsorg och skola, social omsorg, fritid och kultur samt information. Avslutningsvis har de svarande fått göra en bedömning av *servicen som helhet* i den kommun där de bor och i Västra Götalandsregionen. Ansvaret för den offentliga servicen är dock i flera fall delat mellan olika huvudmän.

Bilden av den service som erbjuds kan ha registrerats genom egen erfarenhet, personlig information från andra som haft erfarenhet eller på annat sätt, vanligen via medier. I vilken utsträckning medborgarna har en uppfattning om samhälls-service varierar i hög grad mellan olika verksamhetsområden, främst beroende på i vilken mån man har erfarenhet av servicen. Mot denna bakgrund är det viktigt att undersöka såväl allmänhetens som brukarnas bedömning av service (Nilsson 2012).

I detta sammanhang skall fokus riktas mot bedömningen av skattefinansierad offentlig och privat service inom vård, skola och omsorg. För vård och omsorg har frågorna utformats så att bedömningen avser vårdcentral, tandvård, äldreomsorg och barnomsorg generellt medan för grundskola och gymnasieskola gäller bedömningen kommunal och fristående skola. När det gäller brukarna gäller frågorna om man nyttjat kommunal eller privat service, vilket gör det möjligt att särskilja brukare av offentlig och privat service och motsvarande gäller för nära anhöriga.

När det gäller vårdcentral och tandvård gäller att västsvenskarna är övervägande nöjda och 70-75 procent har en bestämd uppfattning och svarar nöjd eller missnöjd (se tabell 6). För äldreomsorg och barnomsorg har över 60 procent ingen bestämd uppfattning då många saknar egen kontakt med verksamheterna. De missnöjda är lika många som de nöjda när det gäller äldreomsorgen medan det finns en klar positiv övervikt för barnomsorgen. Av samma skäl är osäkerheten stor också när det gäller bedömningen av grundskolorna och gymnasieskolorna, både de kommunala och de fristående. För de kommunala skolorna är de klart fler nöjda än missnöjda medan den positiva övervikten är liten när det gäller de fristående skolorna men där saknar närmare nio av tio en bestämd uppfattning och svarar vet inte eller varken nöjd eller missnöjd.

Tabell 6 Bedömning skattefinansierad service inom vård, skola och omsorg, Västra Götaland 2013 (procent)

	Vård- central	Tand- vård	Äldre- omsorg	Barn- omsorg	Kom. grund- skola	Frist. grund- skola	Kom. gym- skola	Frist. gym- skola
Nöjd	60	65	13	30	28	8	20	6
Varken eller	16	13	13	12	14	8	11	7
Missnöjd	15	4	15	7	12	4	6	4
Vet ej	9	18	59	51	46	80	63	83
Summa	100	100	100	100	100	100	100	100
Balansmätt	+45	+61	-2	+23	+16	+4	+14	+2
Antal	2773	2753	2734	2721	2711	2686	2704	2677

Kommentar: Frågan om service var formulerad på följande sätt: "Vad anser du om servicen i den kommun där du bor på följande områden?" Sammanlagt fick de svarande bedöma 22 serviceområden. De som analyseras anges i tabellen.

Källa: Den västsvenska SOM-undersökningen 2013.

Brukarna är genomgående mer nöjda än medborgarna i allmänhet (se tabell 7a). Brukarna har naturligt nog i större utsträckning åsikter än andra om de serviceområden de är berörda av men de är också i större utsträckning positiva än icke brukarna.

Inom hälso- och sjukvården är brukarnas bedömning genomgående mycket positiv. Det gäller såväl privattandläkare och folktandvården som offentlig vårdcentral och privat vårdcentral/läkare, men patienter som vänt sig till den offentliga vården är något mer nöjda under senare år. De som är nära anhöriga till de som nyttjar är lika nöjda oavsett om det gäller offentlig eller privat vård.

För den kommunala äldreomsorgen är det också klart fler nöjda brukare än missnöjda men osäkerheten är större vid bedömningen. Bland de nära anhöriga är emellertid de missnöjda lika många som de nöjda och det gäller både offentlig och privat äldreomsorg.

Brukarna av de kommunala skolorna är övervägande nöjda men för de som går i fristående skolor är antalet svarande för litet för att resultat skall kunna redovisas. Bland de anhöriga är naturligt nog osäkerheten stor men det finns en positiv övervikt i denna grupp (se tabell 7b). Bedömningen av såväl den offentliga som den privata barnomsorgen är mycket positiv.

I de västsvenska SOM-undersökningarna sedan 2007 har de svarande förutom om man är nöjd eller missnöjd också fått redovisa sina uppfattningar om sjukvården i Västra Götaland i fyra olika avseenden: den medicinska kvaliteten, tillgången på vård, organisationens effektivitet och personalens bemötande. Genomgående tycker man att det fungerar mycket bra när det gäller personalens bemötande och den medicinska kvaliteten. Även för tillgången till vård redovisas klart positiva värden

men för organisationens effektivitet är det fler som tycker att det fungerar dåligt än bra. Samma huvudmönster gäller för patienterna och deras nära anhöriga. Det är små skillnader mellan patienter som besökt offentlig och privat vårdcentral, men de som besökt den offentliga vården är något mer positiva till tillgången till vård.

Egen erfarenhet av service är en viktig källa till information liksom personlig kontakt med anhöriga och andra berörda men mediernas bild är också mycket viktig för bilden av förhållandena, inte minst aktuella förändringar (Asp 1986; Johansson 1998). Mest nöjda är brukarna och personer som har möjlighet till indirekt kontakt med verksamheten genom anhöriga bildar en mellangrupp. Medborgare som är beroende av annan information, vanligen medier, är alltså genomgående mer kritiska.

Tabell 7a Bedömning av offentlig och privat skattefinansierad service bland brukare och nära anhöriga till brukare, Västra Götaland 2013 (procent)

Brukare av:	Vårdcentral		Tandvård		Äldreomsorg	
	Offentlig vårdcentral	Privat vårdcentral/läkare	Folk-tandvård	Privat-tandläkare	Offentlig äldreomsorg	Privat äldreomsorg
Brukare:						
Nöjd	67	61	80	66	45	-
Varken eller	14	13	11	11	21	-
Missnöjd	15	18	4	3	11	-
Vet ej	4	8	5	20	23	-
Summa	100	100	100	100	100	-
Balansmått	+52	+43	+76	+63	+34	-
Antal	1520	770	1064	1096	(47)	5
Nära anhörig:						
Nöjd	53	55	63	62	26	21
Varken eller	20	19	15	16	18	27
Missnöjd	17	17	5	7	26	21
Vet ej	10	9	17	15	30	31
Summa	100	100	100	100	100	100
Balansmått	+36	+38	+58	+55	0	0
Antal	687	380	686	373	494	56

Kommentar: För förslaget om bedömning av service se tabell 6. Frågan om brukare och anhörig var formulerad på följande sätt: "Har du eller någon nära anhörig under de senaste 12 månaderna nyttjat någon av följande typer av service?" med svarsalternativen "Ja, jag själv", "Ej själv, men nära anhörig" och "Nej, varken jag själv eller nära anhörig".

Källa: Den västsvenska SOM-undersökningen 2013.

Tabell 7b Bedömning av offentlig och privat skattefinansierad service bland brukare och nära anhöriga till brukare. Västra Götaland 2013 (procent)

	Barnomsorg		Kommunal skola		Fristående skola	
	Kommunal barn-omsorg	Privat barn-omsorg	Kommunal grund-skola	Kommunal gymnasie-skola	Fristående grund-skola	Fristående gymnasie-skola
Brukare:						
Nöjd	74	78	68	62	-	-
Varken eller	10	7	15	10	-	-
Missnöjd	13	11	15	16	-	-
Vet ej	3	4	2	12	-	-
Summa	100	100	100	100	-	-
Balansmått	+61	+67	+53	+46		
Antal	346	54	290	135	38	33
Nära anhörig:						
Nöjd	40	37	39	36	31	25
Varken eller	16	15	20	19	12	18
Missnöjd	8	11	13	8	11	11
Vet ej	36	37	28	37	46	46
Summa	100	100	100	100	100	100
Balansmått	+32	+26	+26	+28	+20	+14
Antal	748	151	876	550	210	211

Kommentar: För förslaget om bedömning av service se tabell 6. Frågan om brukare och anhörig var formulerad på följande sätt: "Har du eller någon nära anhörig under de senaste 12 månaderna nyttjat någon av följande typer av service?" med svarsalternativen "Ja, jag själv", "Ej själv, men nära anhörig" och "Nej, varken jag själv eller nära anhörig".

Källa: Den västsvenska SOM-undersökningen 2013.

Medieforskaren Bengt Johansson har emellertid påvisat att brukarna i mindre utsträckning än icke brukare anser att mediernas rapportering av olika verksamhetsområden är missvisande (Johansson 2008). I en analys av mediernas bevakning av samhällsfrågor finner han vidare att om man är nöjd finner man att medierna svartmålar och är man missnöjd finner man att de skönmålar och egna erfarenheter kan förstärka dessa tendenser (Johansson 2010).

Ett genomgående mönster i undersökning efter undersökning är alltså att brukare är mer nöjda än medborgare i allmänhet, dvs. de med egna erfarenheter är klart mindre kritiska än de som saknar personlig kontakt med verksamhetsområdet. Samma resultat rapporteras också i studier i andra länder (se t.ex. Pettersen och

Rose 1997). För bedömningen av service är det främst brukarrollen och egna erfarenheter som är avgörande och inte ideologi och partisympati.

Ifrågasatt välfärdspolitik ett år före valet

I en välfärdsstat är välfärdsfrågorna och människors inställning till välfärdspolitiken och deras upplevelser av välfärden mycket viktiga i debatten och i det politiska livet. Statsvetaren Staffan Kumlin har analyserat hur de personliga erfarenheterna av välfärdsstaten påverkar politiskt förtroende och ideologi och betonar betydelsen av olika välfärdsinstitutioners funktionssätt (Kumlin 2004). Även missnöje med välfärdsstatens service påverkas av institutionella betingelser och missnöje påverkar det politiska handlandet (Solevid 2009). Ett genomgående resultat är att medborgarnas kontakt med och erfarenheter av välfärdsstatens institutioner är en faktor av betydelse när det gäller att förklara politiska attityder och politiskt beteende i ett demokratiskt samhälle med en utbyggd välfärdsstat. *Service demokrati* betonar politikens resultat och medborgarnas bedömning av service påverkar hur nöjd man är med demokratin. För bedömningen av det politiska systemet och dess sätt att fungera blir följaktligen medborgarnas inställning till den verksamhet som bedrivs och den service som tillhandahålls ett viktigt kriterium (Westerståhl 1956, 1995; jfr Petterson 2011).

År 2013 var andelen som vill minska den offentliga sektorn rekordlåg och det samma gäller andelen som vill sänka skatterna. Samtidigt var det fler än tidigare som vill höja kommunal-/landstingsskatten hellre än att minska servicen. Vidare var kritiken mot privatiseringar inom välfärdsområdet mer omfattande. Uppslutningen bakom välfärdsstaten var större än tidigare och det gäller både i Sverige och Västra Götaland.

År 2013 var närmare 70 procent för ett förbud mot vinstutdelning inom skattefinansierad vård, skola och omsorg. Det fanns en majoritet inom alla partier för detta. Även de som själva nyttjar privata alternativ inom skola och vård eller har nära anhöriga som gör det var negativa till vinstutdelning. Samtidigt ansåg ca 70 procent av svenska folket att det var viktigt med valfrihet inom barnomsorg, skola, sjukvård och äldreomsorg och det fanns en majoritet för valfrihet inom alla partier utom Vänsterpartiet. Även de som ansåg att det är viktigt med valfrihet tyckte emellertid att det inte skulle vara tillåtet med vinstutdelning. Som alternativ till kommun och landsting/regioner vill svenska folket inte se vinstdrivande företag utan ideella organisationer eller andra icke vinstdrivande organisationer.

I vilken utsträckning medborgarna har en uppfattning om service inom välfärdsområdet är beroende av om man kommit i kontakt med verksamhetsområdet. Brukarna har naturligt nog i störst utsträckning en åsikt men de är också genomgående mer positiva i sin bedömning och de nära anhöriga som har personlig kontakt bildar en mellangrupp. Bland medborgarna i allmänhet som finansierar verksamheten är man mest nöjda med vården; det är också en klart positiv över-

vikt för barnomsorgen och den kommunala grundskolan medan få kommer i kontakt med övriga skolor. Vid bedömningen av äldreomsorgen är de missnöjda lika många som de nöjda.

Brukarna av offentlig och privat vård är mycket nöjda, men patienter som vänt sig till den offentliga vården är något mer nöjda under senare år. De som är nära anhöriga är lika nöjda oavsett om det gäller offentlig eller privat vård. När det gäller barnomsorg är brukarna mycket nöjda och det är ingen skillnad i bedömningen mellan offentlig och privat barnomsorg och detsamma gäller de nära anhöriga. För den kommunala äldreomsorgen är det också klart fler nöjda brukare än missnöjda men bland de nära anhöriga är emellertid de missnöjda lika många som de nöjda och det gäller både offentlig och privat äldreomsorg. Eleverna i de kommunala skolorna är övervägande nöjda men det saknas på detta område möjlighet att jämföra med de fristående skolorna då de svarande är för få.

Sammanfattningsvis var medborgarna i Sverige och Västra Götaland ett år före valet starkt ifrågasättande när det gällde den förda välfärdspolitiken och välfärdsstatens utveckling men huvudsakligen nöjda med servicen inom välfärdsområdet och det var begränsade skillnader mellan brukarnas bedömning av service inom offentlig och privat vård, skola och omsorg. Attityderna till välfärdspolitiken präglas av ideologi och partisympati medan vid bedömningen av service är brukarrollen av stor betydelse.

Noter

- ¹ I den västsvenska undersökningen 2013 var medborgarnas viktigaste kommunala frågor skola/utbildning, sjukvård och äldreomsorg; de viktigaste regionala frågorna var sjukvård, kommunikationer/trafik och utbildning.
- ² Svenskt kvalitetsindex mäter kundnöjdhet medan åsikterna bland dem som finansierar tjänster inte ingår i undersökningarna. (www.kvalitetsindex.se)
- ³ Den konsoliderade offentliga sektorn omfattar staten, socialförsäkringssektorn, landstingskommunerna och kommunerna.
- ⁴ Att friskolan är det oftast nämnda området minska på går igen i flera undersökningar. Samma resultat redovisas från undersökningar i Skåne, Västsverige och Värmland (Persson 1999; Nilsson 2012).
- ⁵ Av 59 åsiktsfrågor i 2012 års nationella undersökning var det bara i två frågor, där en större andel valt alternativet mycket bra förslag, nämligen *Satsa mer på ett samhälle med ökad jämställdhet mellan kvinnor och män* (51 %) och *Satsa mer på ett miljövänligt samhälle* (45 %).
- ⁶ Först efter valet 2014 antog regeringen och Vänsterpartiet en överenskommelse om välfärd utan vinstintressen: "Vår gemensamma syn på vinst i välfärden" (www.socialdemokraterna.se).

Referenser

- Asp, K (1986), *Mäktiga massmedier. Studier i politisk opinionsbildning*. Stockholm: Akademilitteratur.
- Bendz, A (2012) "Vårdvalet i Västsverige". I Bergström, A (red). *Västsvensk vardag*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Berg, L och Spehar, A (2011) *EU och välfärdens Europa. Familj – arbetsmarknad – migration*. Malmö: Liber.
- Dahlberg, M och Vedung, E (2001) *Demokrati och brukarutvärdering*. Lund: Studentlitteratur.
- Esping-Andersen, G (1990), *The Three Worlds of Welfare Capitalism*. Cambridge: Polity press.
- Esping-Andersen, G (1996), "After the Golden Age? Welfare State Dilemmas in a Global Economy." I Esping-Andersen, G, (ed). *Welfare States in Transition*. London: Sage Publications.
- Esping-Andersen, G (2002) "Towards the Good Society, Once Again?" In Esping-Andersen, G m.fl. (2002) *Why we need a New Welfare State*. Oxford: Oxford University Press.
- Esping-Andersen, G (2009) *The Incomplete Revolution: adapting to women's new roles*. Oxford: Blackwell Publishers.
- Hartman, L (2011) (red). *Konkurrensens konsekvenser: Vad händer med svensk välfärd?* Stockholm: SNS Förlag.
- Hadenius, S och Nilsson, L (1991) *Ifrågasatt. Den offentliga sektorn i debatt och opinion*. Stockholm: Svensk Informations Medicenter.
- Johansson, B (1998), *Nyheter mitt ibland oss. Kommunala nyheter, personlig erfarenhet och lokal opinionsbildning*. Göteborg: Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet.
- Johansson, B (2008), "Rättvisande nyhetsmedier?." I Nilsson; L och Johansson, S (red). *Regionen och flernivådemokratin*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Johansson, B (2010) "Skönmålning eller svartmålning? Uppfattningar om mediernas bevakning av samhällsfrågor". I Nilsson, L (red) *En region blir till*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Johansson, O (2011) *Tjäna eller tjäna? – om vård eller vinst? Privatisering av vård, omsorg, skola – vilka tar över? FAMNA – idéburen vård och social omsorg*.
- Karlsson, D (2013) "Åsiktsöverensstämmelse mellan väljare och valda i regionpolitiken." I Bergström, A och Ohlsson, J (red.), *En region för alla? Medborgare, människor och medier Västsverige*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Kastberg, G (2010) *Vad vet vi om kundval – en forskningsöversikt*. Stockholm: SKL.
- Kumlin, S (2003) *The Personal and the Political. How Personal Welfare State Experiences Affect Political Trust and Ideology*. Göteborg Studies in Politics 78, Göteborg University.

- Nilsson, L (1996) "Medborgarna och servicedemokratin" i Rothstein, B och Sär-
lvik, B (red), *Vetenskapen om politik*. Festskrift till professor emeritus Jörgen
Westerståhl. Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet.
- Nilsson, L (2012) "Medborgarna och svensk välfärdspolitik 1986-2011". I Weibull,
L, Oscarsson, H och Bergström, A, (red). *I framtidens skugga*. Göteborg: SOM-
institutet, Göteborgs universitet.
- Nilsson, L (2014a) *Starkt stöd för välfärdsstaten*. I Bergström, A, och Oscarsson, H
(red). *Mittfåra och marginal*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Nilsson, L (2014b) *Nej till vinstutdelning – ja till valfrihet*. I Bergström, A, och
Oscarsson, H red. *Mittfåra och marginal*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs
universitet.
- Nilsson, L och Strömberg, L (1988) "Offentligt – privat, Svenska Folkets åsikter
om privatisering och
avreglering." I Holmberg, S och Weibull, L (red), *SOM-undersökningen 1987*,
SOM-rapport nr 3. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Norman, P och Kinberg Batra, A (2012) "Moderaterna vid vägs ände när det gäller
privatiseringar" *DN* 121220.
- Norman, P och Kinberg Batra, A (2013) "Lagen om valfrihet bör inte bli obliga-
torisk" *DN* 130303.
- Persson, J (1999), *Storstadsregionens kontraster. Kommunundersökningarna i göte-
borgsregionen 1996-1998*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Petersson, O (2011) *Statsvetaren. Jörgen Westerståhl och demokratin århundrande*.
Stockholm: SNS Förlag.
- Pettersen, P A och Rose, L E (1997), "Den norske kommunen: Hva politikerne
onsket og hva ønsker folket?" i Baldersheim, H m.fl. (red) *Kommunalt selvstyre
i velferdsstaten*. Tano Aschenhoug.
- Peters, G (1991), *The Politics of Taxation. A Comparative Perspective*. Cambridge:
Blackwell.
- Proposition 1995/96:150
- Proposition 2013/14:100.
- Romson, Å, Amin, J och Pertoft, M (2012) "Vinst får aldrig vara syftet". I *SvD*
120605.
- Rosenberg, G (2013) *Plikten, profiten och konsten att vara människa*. Stockholm:
Bonnier Pocket.
- Ruwaida, Y, Pertoft, M och Amin, J (2013) "Förlåt, vår politik har lett skolan fel".
I *Aftonbladet* 131104.
- Sandberg, Å (2014) *Värden i välfärden. Om styrning och organisering efter New
Public Management*. Stockholm: Arena idé.
- SFS 2008:962, *Lagen om valfrihet*, LOV.
- Solveid, M (2009) *Voices from the Welfare State. Dissatisfaction and Political Action
in Sweden*. Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet.
SOU 2013:56, *Friskolorna i samhället*.

- Svallfors, S (2013), "Trygg, stöttande, tillitsfull? Svenskarna och välfärdsstaten. Svenskarna och välfärdsstaten." I Swärd, H, Edebalk, PG och Wadensjö, E (red) *Vägar till välfärd – idéer, inspiratörer, kontroverser, perspektiv*. Stockholm: Liber.
- VALU. SVT. (2014)
- Westerståhl, J (1956), Servicedemokrati. *Dagens Nyheter* 1956-08-04.
- Westerståhl, J (1971), *Ett forskningsprogram. Den kommunala självstyrelsen 1*. Uppsala: Almqvist & Wiksell.
- Westerståhl, J (1995), Servicedemokratis fall. *Göteborgs-Posten* 1995-07-30.
- Vogel, J (1970) *Aspirationer, möjligheter och skattemora: en rättssociologisk undersökning av deklaranter*. Stockholm: SOU 1970:25.
- Åberg, R (1993), *Århundradets skattereform? Politik och opinion kring 1991 års skattereform*. Stockholm: Fritzes.
- www.di.se
- www.kvalitetsindex.se
- www.lo.se
- www.socialdemokraterna.se
- www.sverigedemokraterna.se

MEDELKLASSUPPROR I VÄST?

DENNIS ANDERSSON OCH HENRIK OSCARSSON

Den 17 september 2013, i samband med att den borgerliga Alliansregeringen lägger fram sin höstbudget med ett femte jobbskatteavdrag¹, publiceras en debattartikel i Aftonbladet under rubriken ”Vi har mer än bara nya kök i huvudet”. Skribenterna, sociologen Anna Johannsson, kulturvetaren Anita Beckman och psykologen Hedvig Kalén kritiserar regeringen för att genom löften om fortsatta skattesänkningar försöka locka väljare i medelklassen. Artikelförfattarna gör sig till representanter för en medelklass som inte längre ställer sig bakom RUT-, ROT- och jobbskatteavdrag. De menar att medelklassen, trots de skatteförmåner de får, skulle gynnas mer av satsningar på den gemensamma välfärden än av fortsatta skattesänkningar. Artikeln uppmärksammas stort i traditionell media och i sociala medier och blev ett genombrott för det så kallade *Medelklassupproret* och *Folkkampanj för gemensam välfärd* (Aftonbladet 2013).

Hade medelklassupproret någon reell effekt på väljarnas välfärdsattityder i allmänhet och inställningen till sänkt skatt i synnerhet? Vi vet från tidigare opinionstudier att svenska folkets tidigare övervägande positiva inställning till skattesänkningar och privatiseringar nådde rekordlåga nivåer under hösten 2013 (se Nilsson 2014). Den gradvis växande kritiken mot Alliansregeringens skattepolitik kan ha varit en viktig bidragande orsak till regeringsskiftet i samband med riksdagsvalet 2014. Men vi vet mindre om *i vilka grupper* denna kritik växte sig stark. Var det verkligen i första hand en välbärgad medelklass som gjorde uppror mot skattesänkningarna?

I det här kapitlet genomför vi en fördjupad analys av hur förändringar av den allmänna opinionen kring sänkta skatter har samspelat med de faktiska skattesänkningar som varit resultat av regeringspolitik under det senaste decenniet. Vi tar utgångspunkt i dynamiska teorier om opinionsbildning som menar att förändringar i väljares attityder formas i samverkan med faktiskt genomförd politik. Analysen genomförs på data från de västsvenska SOM-undersökningarna. Likheter i befolkningsammansättning mellan Västsverige och riket som helhet betyder dock att slutsatserna från våra analyser förväntas vara generellt giltiga för svensk skatteopinion.

Återkoppling av politik: Genomförd politik påverkar opinionen

Statsvetaren Anna Bendz har i sin studie *Att ge feedback på välfärdspolitiken* (2014a) identifierat en samvariation mellan attityder till minskad offentlig sektor och privatisering av offentlig service. Hon finner en tydlig återkopplingseffekt (*feedback-*

effekt) mellan förd politik (*policy*) och attityder: Politik som ökar privatiseringen leder till att den allmänna opinionen blir mindre positiv till fortsatt privatisering. De största opinionsförändringarna under perioden 2006-2013 återfanns inom grupper som placerar sig till höger, vilket är intressant då dessa grupper traditionellt har varit mest positiva till såväl privatiseringar som en minskning av den offentliga sektorn (Bendz 2014a).

Varför är det intressant att studera *policy feedback*-mekanismer? En viktig del av den representativa demokratin är att medborgarna håller sig informerade om de beslut som är fattade och de politiska riktlinjer (*policy*) som införts. Informerade väljare kan bättre ta ställning till resultatet av politiska beslut, vilket i sin tur ger politikerna ett starkare incitament att representera medborgarnas uppdaterade åsikter. Man tänker sig sedan att responsen från den allmänna opinionen i sin tur påverkar den förda politiken: Medborgarreaktionerna på förd politik leder till att folkvalda utformar ny politik (Wlezien 1995). Denna återkopplingsmekanism liknas ibland vid ett slags *termostat* som slår till eller från beroende på hur den allmänna opinionen utvecklas i relation till förd politik.²

Vår analys tar avstamp i *policy-feedback teorier* och fokuserar på den så kallade *termostatteorin* (Soroka & Wlezien 2005). Viktigt att poängtera är att vi inte gör anspråk på att blottlägga några kausala samband, utan snarare att undersöka i vilken utsträckning samspelet mellan *policy* och *opinion* med fokus på skattesänkningar matchar de förväntningar som kan utläsas från termostatteorier om opinionsbildning. Sett över längre tidsperioder; är det så att opinionen rör sig i relation till *policy*förändringar på ett sätt som överensstämmer med termostatteoris förutsägelser? SOM-institutets långa tidsserier erbjuder ett utmärkt datamaterial för att genomföra den här typen av studier av samspelet mellan förd politik och opinionsförändringar.

Vi undersöker om och hur förändringar i skattepolitiken – skattesänkningar – har samverkat med västsvenska medborgares attityder till skattesänkningar. Undersökningen görs mot bakgrund av statsvetaren Anna Bendz tidigare undersökning kring privatisering och den offentliga sektorns storlek. Det som skiljer denna studie från Bendz studie är att vi undersöker relationen *opinion-policy* när det gäller opinioner om skattenivåer istället för privatiseringar och storlek på offentlig sektor. Skattefrågor hör naturligt hemma i klustret av välfärdsstatsattityder. Därför bör vi också förvänta oss att resultaten kommer att likna dem från Bendz studier (Bendz 2014a).

I studier av relationen mellan *policy*förändringar och *opinion* görs det en skillnad mellan positiv och negativ återkoppling beroende på hur den allmänna opinionen reagerar: om återkopplingen är *positiv* så drar opinionen åt att vilja *ha mer av samma sak*. Om återkopplingen är *negativ* så avses en utveckling där opinionen vill *ha mindre av samma sak* (Soroka & Wlezien 2005). Positiv feedback i fallet skattesubventioner och skattesänkningar – som till exempel jobbskattavdrag eller RUT- och ROT-avdrag – borde generera en än mer positiv syn på ytterligare

skattesänkningar, framför allt i grupper som haft goda personliga erfarenheter av den förda politiken. Och omvänt, negativ *feedback* av skattepolitiken skulle medföra mer ljumma attityder till skattesänkningar (Wleizen 1995; Soroka & Wlezien 2005). Ett medelklassuppror mot fortsatta skattesänkningar skulle vara ett exempel på negativ *feedback*.

När återkopplingsmekanismen fungerar som en *termostat* avses en situation då medborgares preferenser först är i harmoni med eller förändras i takt med policyn till dess en önskvärd nivå uppnås, det vill säga när policy ligger i linje med väljarnas preferenser. Vid denna tidpunkt slår termostaten av och stödet för en fortsatt utveckling i samma riktning försvagas (Wleizen 1995; Soroka & Wlezien 2005 & 2010). På så sätt signalerar opinionen ett slags mättnad – att medborgarna inte längre önskar att utvecklingen fortsätter åt samma håll.

Tre hypoteser kommer att prövas i det här kapitlet. Den första är härledd från termostatteorin och förutser att genomförd policy (i det här fallet skattesänkningar) går hand i hand med en mer negativ inställning till skattesänkningar.

Den andra hypotesen är härledd från Anna Bendz (2014a) tidigare fynd som handlar om offentlig sektor och privatiseringar. Förväntningen givet Bendz empiriska fynd är att ideologisk orientering skulle ha betydelse för omfattningen av opinionsförändringarna även på skatteområdet: Personer som står till höger kommer att förändra sin syn på skatter mer än personer som står till vänster. Teoretiskt skulle en förklaring byggd på termostatteorin ta sin utgångspunkt i att skattenivåer är en tydlig ideologisk vattendelare mellan vänster och höger. Högerväljare har en ideologisk grundinställning som är positiv till skattesänkningar. Policy-skaparna kan tänkas ha lyssnat på preferenserna från högerväljare när de väljer att sänka skatterna (i själva verket var detta ett centralt vallöfte från Alliansen inför 2006 års val). Givet att personer som står till höger är de som får som de vill vid skattesänkningar så är det också de som responderar med positiv feedback ("mer av samma"), det vill säga de signalerar tydligast att åtgärden leder utvecklingen åt rätt håll. Omvänt får vänsterväljare ändå inte som de vill när skatterna sänks så de har således inte någon anledning att sända starkare signaler. Istället fortsätter de sända samma signaler som tidigare, att det är ett dåligt förslag att sänka skatterna, med ungefär samma intensitet. Vänsterväljare är i en sådan situation inte lika "policy-känsliga" som högerväljare i just det här fallet. Förd policy är ett svar på preferenserna hos en viss grupp av befolkningen, och det är i första hand de som kan förväntas reagera termostatiskt. Frågan är om det verkligen är så?

Den tredje hypotesen har direkt bäring på kapitlets huvudfrågeställning om huruvida det verkligen kan sägas ha varit medelklassen som gjorde uppror mot skattesänkningar. Om medelklassupproret verkligen var ett medelklassuppror borde den allt mer negativa opinionen i frågor om skattesänkningar framför allt synas i grupper som åtminstone i någon mening kan sägas höra till denna medelklass: högutbildade personer, personer med goda inkomster och personer som definierar sig själva som tjänstemän. Men var det verkligen så?

Västsvenskarnas reaktioner på sänkt skatt

Vi använder skattekvot i procent av BNP som indikator på förd skattepolitik (se figur 1). Måttet brukar ofta användas som en enkel beskrivning av det allmänna skattetrycket i olika tids- och länderjämförelser. Även om kvoten kan vara känslig för dramatiska förändringar i BNP är dess enkelhet en styrka; det är dessutom möjligt att avläsa effekterna av de fem jobbskatteavdrag som Alliansregeringen genomfört under perioden 2006–2014.

För att mäta opinionen använder vi ett balansmått för förslaget ”sänka skatterna”. Balansmålet beräknas genom andelen positiva till förslaget minus andelen negativa till förslaget. Det kan variera mellan -100 och +100. Positiva balansmått betyder att ett flertal ställer sig positiva till sänkta skatter medan negativa balansmått indikerar ett flertal för de som är negativa. Data är i det här sammanhanget hämtade från de västsvenska SOM-undersökningarna under åren 2002-2013.

Resultaten i figur 1 visar att opinionstrenden till stor del följer policyförändringarna. När skatten sänks förändras opinionen och färre tycker att sänka skatten är ett bra förslag. Under perioden ser vi en stadig minskning av skattekvoten, i synnerhet efter regeringsskiftet 2006. Efter att den borgerliga regeringen vunnit valet och börjat implementera reformer som till exempel jobbskatteavdrag, RUT- och ROT-avdrag sjunker skattekvoten med 3,7 procentenheter. Före 2006 ser vi det omvända, att ökad skattekvot går hand i hand med ökat stöd för skattelättnader. Mönstermatchningen på aggregerad nivå tycks alltså ge ökat stöd för vår första hypotes.

Mellan åren 2002 och 2005 är policyförändringen stabil och skatten ökar, vilket också avspeglas i den västsvenska opinionens preferenser för policynivån. Samtidigt som skatten ökar, ökar även medborgarnas välvilja gentemot att sänka skatten. År 2005 är skattekvoten som högst samtidigt som störst andel anser att det är ett bra förslag att sänka skatten (+50).

Efter toppåret 2005 bryts opinionens allt starkare stöd för att sänka skatten. Även om mandatperioden 2006–2010 är lite mer fluktuerande än mandatperioden före är trenden tydligt nedåtgående i stödet för skattesänkningar. Opinionen stabiliseras året 2010 och västsvenska medborgare anser i allt större utsträckning att skattesänkningar är ett dåligt förslag samtidigt som skatten sänks och 2013 är bottenåret, då uppmäts det lägsta värdet (-9) någonsin i den västsvenska SOM-undersökningen. Vi tolkar resultatet som ett stöd för vår första hypotes. Eftersom skattesänkningarna genomförs efter 2005 så slår medborgarna successivt av *termostaten* och signalerar att skattesänkningarna börjat nå den nivå som majoriteten önskar. Även om det finns en svag ökning i viljan att sänka skatterna under mandatperioden 2006–2010, trots att skatten då sänks, är den generella trenden tydligt negativ. Termostaten har slagit av mellan åren 2005–2013 då opinionsförändringen i den västsvenska befolkningen som helhet är hela -41 balansmåttsenheter.

Figur 1 Västsvenska attityder till minskad skatt (balansmätt 2002–2013) och Sveriges skatteintäkter (andel av BNP 1993–2013)

Kommentar: Balansmätt för opinion visar de som är positiva minus de som är negativa till förslaget om sänkt skatt. Frågan från västsvenska SOM-undersökningen som används är: Nedan finns ett antal förslag som har förekommit i den politiska debatten. Vilken är din åsikt om vart och ett av dem? Sänka skatten. Svarsalternativ: mycket bra förslag, ganska bra förslag, varken bra eller dåligt förslag, ganska dåligt förslag och mycket dåligt förslag.

Källa: De västsvenska SOM-undersökningarna 2002–2013 samt SCB.

Det står klart att den parallella utvecklingen av sänkta skattekvoter och försvagat stöd för att sänka skatterna under perioden 2005–2013 ger ett mycket tydligt stöd för en dynamisk *policy feedback*-modell. Vår analys ger alltså ökat stöd för den första hypotesen. Utifrån vårt teoretiska perspektiv med användandet av termostatmodellen så kan vi inte helt klart säga att medborgare blir negativa till skattesänkningar i sig utan att opinionen signalerar att skatten är *tillräckligt* mycket sänkt. Förändrade attityder behöver inte nödvändigtvis innebära att man förändrat sina grundläggande preferenser när det gäller den önskade skattenivån i samhället. Snarare kan det i så fall handla om ett slags anteciperad signalverkan: Medborgarna vill genom en opinionsyttring som innebär ett försvagat stöd för skattesänkningar skicka ett besked till politiken att skattesänkningarna har uppnått eller till och med passerat en önskad nivå.

Starkare reaktioner till höger än vänster?

Vår andra hypotes handlar om att den generella opinionsförändring i stödet för sänkta skatter som vi har sett under perioden 2005–2013 inte är enhetlig utan förväntas vara olika stor beroende på individers ideologiska utgångspunkt. Bendz fann i sin studie (2014) större opinionsförändringar i frågor om privatiseringar och offentlig sektor bland personer till höger än bland personer till vänster i politiken. Vi bär med oss denna förväntan in i vår egen analys även om den teoretiska förklaringen byggd på termostatteorin är snårig: Rekylen i skatteopinionen ska vara särskilt stark i de grupper till höger som tidigare varit mest positiv till sänkta skatter. Att just högerväljarna reagerar termostatiskt hör samman med deras grundpreferenser, att skattesänkningar i grunden är bra och att de föredrar den förda politiken. Vilket gör att det är just högerväljargruppen som slår av på termostaten när skattenivån närmar sig den nivå som de föredrar. Varför då? Tanken är helt enkelt att när ”mättet är rågat” när det gäller förd politik (skattesänkningar) så blir motreaktionerna livligast i grupper som tidigare ställt sig mest positiv till förd politik. I fallet skattesänkningar skulle högerväljare vara mer policykänsliga eller ”termostatiska” än vänsterväljare, som mer stabilt ställer sig negativa till skattesänkningar. Vänsterväljarna saknar i själva verket en termostat att slå av då den förda skattepolitiken till att börja med ligger alltför långt ifrån deras preferenser till en önskvärd skattenivå (Bendz 2014b).

Att det finns ett starkt samband mellan vänster-högerideologi och inställningen till sänkta skatter är inte särskilt kontroversiellt. Frågor om skatter i allmänhet och fastighetsskatter, RUT-avdrag och bensinskatter i synnerhet, tillhör de politiska sakfrågor som har starkast samband med partival i Sverige (Oscarsson & Holmberg 2014). Vid de senaste valen har skattefrågor tillhört de viktigaste förklaringarna till regeringsskifte, partibytten och partival i Sverige.

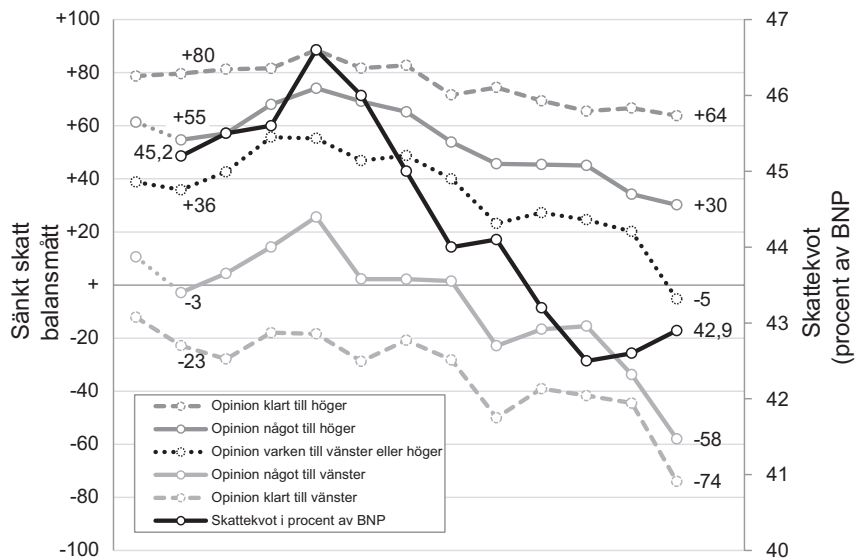
Skatt är en nödvändighet för att kunna finansiera välfärdsstaten och kunna ge den service som medborgarna vill ha. I vilken utsträckning som medborgares välfärd är statens ansvar är en starkt polariserande ideologisk fråga. Från ett högerperspektiv ses ansvaret för medborgarens välfärd ytterst vila på individen, vilket för med sig att välfärdsstatens service inte behöver finansieras av skattemedel i lika hög utsträckning om det finns privata alternativ. Individen betalar för sin egen välfärd och kan välja vad hen tycker matchar individuella behov. Från ett vänsterperspektiv vilar ansvaret om medborgares välfärd i slutändan på staten. Här sätts ett mer normativt värde som jämlikhet i centrum för vad en välfärdsstat har för ansvar och ofta benämns jämlikhet som ett grundläggande värde i en socialdemokratisk välfärdsstat. Jämlikhet som välfärdsstatens grundläggande värde har traditionellt fört med sig högre skatter och en mer utbyggd välfärd (Bendz 2014a; Esping-Andersen 1990).

De ideologiska skiljelinjerna bygger alltså på medborgarnas olika inställning till hur välfärdsstaten ska se ut och vilka värden den ska vila på. I vår undersökning ska detta i förlängningen förstås som vad välfärden får kosta, det vill säga skatte-

nivån. Medelklassupproret ville själva gestalta en tydlig motsättning mellan skatter och välfärdsambitioner.

Att det finns en ideologisk skillnad mellan grupper i samhället gör också att de har olika startpunkter för sina preferenser när det gäller skattenivån, vilket för med sig att deras attityder till förslaget om att sänka skatten ser olika ut. Medborgare som placerar sig *klart eller något till höger* har traditionellt varit för skattesänkningar, medan de som placerar sig *klart eller något till vänster* traditionellt varit emot skattesänkningar. Preferenserna skiljer sig vilket bygger på hur mycket eller hur lite medborgarna anser att staten får eller bör blanda sig i individens vardag. De underliggande värderingar som tar sig uttryck genom ideologisk placering formar hur opinionen ställer sig i policyfrågor, som till exempel hur hög eller låg skattenivån bör vara.

Figur 2 *Inställning till förslaget till minskad skatt (balansmätt 1999–2013) efter ideologisk vänster-högeridentifikation samt Sveriges skatteintäkter (andel av BNP 2002–2013)*

Kommentar: Balansmättet för opinion visar de som är positiva till förslaget minus de som är negativa till förslaget. Frågan från västsvenska SOM-undersökningen som används är: Nedan finns ett antal förslag som har förekommit i den politiska debatten. Vilken är din åsikt om vart och ett av dem? Sänka skatten (frågan ej ställd 2000–2001). Svarsalternativ: mycket bra förslag, ganska bra förslag, varken bra eller dåligt förslag, ganska dåligt förslag och mycket dåligt förslag. För att mäta ideologisk orientering används följande fråga från den västsvenska SOM-undersökningen 1999 & 2002–2013: Man tala ibland om att politiska åsikter kan placeras in på en vänster-högerskala. Var någonstans skulle du placera dig själv på en sådan skala?

Källa: De västsvenska SOM-undersökningarna 1999 & 2002–2013 samt SCB.

I figur 2 redovisas västsvenskarnas attityder till sänkta skatter 2002–2013 bland personer som har olika ideologisk vänster-högeridentifikation. Resultaten är överraskande i ljuset av Bendz forskning eftersom vi inte finner de förväntat större opinionsförskjutningarna bland högerväljare. I själva verket är opinionsförskjutningarna större bland de som identifierar sig till vänster i politiken. Bland personer som betraktar sig som ”klart till vänster” förändras balansmättet från -18 2005 till -74 2013 (-56 opinionsbalansmåttsenheter). Och bland ”något till vänster” minskar stödet allra mest, från +26 procent år 2005 till -58 procent 2013 (-84 balansmåttsenheter). Motsvarande förändring bland personer som står ”något till höger” respektive ”klart till höger” är mindre (-44 och -25 balansmåttsenheter).

Resultaten visar generellt en nedåtgående trend bland både vänster- och högerväljare. Även de som varken placerar sig till vänster eller höger uppvisar en allmän negativ inställning över tid. Termostatmodellen verkar alltså fungera i generell mening över de fem ideologiska grupperna, då skatten sänks slås termostaten av och opinionen signalerar en negativ inställning till sänkt skatt.

Ideologisk placering verkar alltså ha en effekt på hur medborgare ställer sig till skattesänkningar i relation till den rådande skattenivån. Alla ideologiska grupper uppvisar stora förändringar under den undersökta tidsperioden, vilket skulle stödja utgångspunkten för termostatmodellen. Dock är det tydligt att den största förändringen i attityder till skattesänkningar under perioden 2005–2013 inte återfinns på högernsida, som vi trott i vår hypotes, utan på vänstersidan.

Västsvenskt medelklassuppror?

Om medelklassupproret verkligen var ett medelklassuppror borde den allt mer negativa opinionen i frågor om skattesänkningar framför allt synas i grupper som åtminstone i någon mening kan sägas höra till denna medelklass: högutbildade personer, personer med goda inkomster och personer som identifierar sig med gruppen tjänstemän. Det är förväntningarna givet vår tredje hypotes.

I tabell 1 redovisas balansmätt för frågan om skattesänkningar och förändring mellan 2002 och 2013 bland västsvenskar med olika utbildning, inkomst, uppväxtort, subjektiv klasstillhörighet och vänster-högerideologi. Differensmättet i kolumnen längst till höger visar förändringen mellan 2005 och 2013 i balansmåttsenheter. Om hypotes tre stämmer skulle vi se större negativa förändringar av skattesänkaropinionen i medelklassgrupper än i andra grupper.

Resultaten visar en unison termostatisk effekt i alla grupper oavsett utbildning, inkomst, uppväxtort, subjektiv klasstillhörighet och vänster-högerideologi när det gäller inställningen till sänkt skatt. Över tid så har de flesta västsvenskar blivit mer negativa till att sänka skatten och ungefär lika negativa både inom grupperna som mellan grupperna med undantag för vänster-högergruppen. I vänster-högergruppen är skillnaden störst mellan de som är mest negativa till sänkt skatt och de som är minst negativa. Det kanske inte är konstigt eftersom vi sett att ideologiska

Tabell 1 Inställning till förslaget "sänka skatten" 2002–2013 (balansmätt, förändring)

År	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	Diff. 2005-2013
Samtliga	+27	+33	+47	+50	+36	+39	+30	+17	+24	+21	+11	-9	-41
Utbildning													
Låg utbildning	+24	+42	+55	+57	+43	+47	+39	+23	+38	+42	+32	+2	-55
Medel utbildning	+30	+37	+50	+54	+39	+42	+35	+19	+24	+23	+13	-3	-57
Hög utbildning	+24	+19	+33	+40	+30	+27	+19	+9	+13	+7	-5	-19	-59
Hushållsinkomst													
100 000 eller mindre	+22	+23	+41	+49	+31	+40	+33	+19	+24	+34	+17	-8	-57
201 000–300 000	+26	+34	+52	+46	+34	+37	+24	+22	+19	+25	+17	-8	-54
301 000–500 000	+25	+34	+49	+51	+38	+38	+28	+14	+22	+20	+9	-16	-67
501 000–800 000	+23	+28	+41	+47	+34	+33	+27	+8	+16	+10	+4	-13	-60
Mer än 800 000	+43	+42	+43	+58	+57	+47	+52	+24	+35	+22	+3	-1	-59
Uppväxtort													
Ren landsbygd	+21	+32	+47	+55	+38	+39	+30	+13	+20	+20	+20	-6	-61
Mindre tätort	+25	+32	+41	+46	+38	+36	+29	+15	+22	+15	+3	-11	-57
Stad/större tätort	+25	+27	+46	+49	+34	+32	+22	+16	+21	+18	-1	-19	-68
Sthlm/Gbg/Malmö	+30	+32	+47	+48	+36	+38	+34	+16	+24	+21	+6	-10	-58
Subjektiv klass													
Arbetarhem	+21	+32	+49	+50	+31	+37	+27	+10	+18	+20	+9	-17	-67
Jordbrukarhem	+27	+42	+59	+63	+44	+55	+38	+24	+24	+32	+41	+12	-51
Tjänstemannahem	+26	+30	+39	+47	+35	+32	+25	+11	+20	+15	+1	-13	-60
Högre tjänstemannahem	+32	+29	+37	+48	+39	+36	+31	+35	+38	+25	+15	+9	-39
Företagarhem	+51	+48	+62	+67	+64	+59	+49	+43	+39	+39	+31	+21	-46
Vänster-högerplacering													
Klart till vänster	-23	-28	-18	-18	-29	-21	-28	-50	-39	-42	-44	-74	-56
Något till vänster	-3	+4	+14	+26	+2	+2	+1	-23	-17	-15	-34	-58	-84
Varken till vänster eller till höger	+36	+43	+56	+55	+47	+49	+40	+23	+27	+25	+20	-5	-60
Något till höger	+55	+57	+68	+74	+69	+65	+54	+46	+45	+45	+34	+30	-44
Klart till höger	+80	+81	+82	+89	+82	+83	+72	+74	+69	+66	+67	+64	-25

Kommentar: Siffrorna i tabellen ovan representerar västsvenska medborgares attityder till sänkt skatt. Frågan från den västsvenska SOM-undersökningen (2002–2013) är: Nedan finns ett antal förslag som har förekommit i den politiska debatten. Vilken är din åsikt om vart och ett av dem? Sänka skatten. Svartalternativ: mycket bra förslag, ganska bra förslag, varken bra eller dåligt förslag, ganska dåligt förslag och mycket dåligt förslag. Svartalternativen är sammanslagna, det vill säga att alla de som tycker att sänka skatten är ett mycket bra eller ganska bra förslag blir en grupp, bra förslag. De som tycker att förslaget är ganska dåligt eller mycket dåligt förslag blir en grupp, dåligt förslag. Av dessa två grupper räknas ett balansmätt fram: de som är positiva till förslaget minus de som är negativa till förslaget mellan åren 2002–2013. För att få en ytterligare förståelse för olika gruppers inställning till sänkt skatt har sex stycken bakgrundsvariabler med fem kategorier för varje variabel fogats till tabellen: *Hushållsinkomst*, *subjektiv klassposition*, *vänster-högerplacering*, *utbildningsnivå*, *uppväxtort* och *politiskt intresse*. De fem inkomstgrupperna har vid varje tidpunkt skapats så att de motsvarar fem likstora grupper; den exakta indelningen har varit olika vid olika tillfällen under undersökningsperioden. De inkomstintervall som omnämns i tabellen är de som gäller för den senaste västsvenska SOM-undersökningen 2013. Differensmättet är skillnaden mellan åren 2005–2013 då förslaget om sänkt skatt har sin topp- och botten-notering i nästan alla grupper.

Källa: Den västsvenska SOM-undersökningen 2002–2013.

preferenser har störst inverkan på inställning till skatt. Den näst största skillnaden i inställning till skattesänkningar finner vi mellan grupper med olika subjektiv klass, men denna klasseffekt är betydligt svagare i jämförelse med vänster-högergruppen. För grupper med olika inkomstnivå och uppväxtort är skillnaderna ungefär lika små, det vill säga att medborgarna är lika negativa till skattesänkningar om de bor i staden eller på landsbygden, om de har hög eller låg inkomst. Utbildningsnivå är den grupp där skillnaderna är minst, om du är hög- eller lågutbildad har ingen betydelse för hur negativ du är till att sänka skatten.

Vi finner inget empiriskt stöd för att välutbildade, tjänstemän, höginkomsttagare eller stadsbor skulle ha förändrat sin inställning till sänkta skatter på ett mer dramatiskt sätt än lågutbildade, arbetare, låginkomsttagare eller landsbygdsbor. Medelklassen verkar alltså inte var en grupp som över tid blir mer negativ till skattesänkningar än andra västsvenskar, den negativa opinionen är förhållandevis samlad mot sänkt skatt under perioden 2005–2013. Hypotes tre får alltså stå tillbaka eftersom att de termostatiska effekterna inte verkar vara större bland medelklassgrupper än bland andra grupper.

I en fördjupad analys undersöker vi förändringen av inställningen till skattesänkningar 2005–2013 i grupper med olika klassbakgrund och vänster-högerorientering (se tabell 2). Trots att subjektiv klass verkar ha en viss påverkan när det gäller västsvenskar inställning till sänkt skatt (tabell 1), kan vi efter att ha provat subjektiv klass i kombination med ideologisk placering se att klass i sig självt har en mer blygsam effekt. Både 2005 och 2013 var medelklassen mer positiv till sänkta skatter än vad arbetarklassen var. Men dessa skillnader är alltså inte alls lika stora som de vi finner mellan personer med olika ideologiska utgångspunkter.

Mer intressant är att den största svängningen i opinionen – det som utgör själva skatteupproret – återfinns bland vänsteridentifierade med en differens som ligger ungefär runt 80 procentenheter i både arbetar- och medelklassen. Resultaten pekar på att subjektiv klass inte verkar vara en avgörande faktor när det gäller hur inställningen till sänkt skatt förändrats över tid. Den enda avvikelse från den unisona opinionsförändring vi konstaterade tidigare är att grupper till höger i politiken har varit mer orubbliga och förändrat sin attityd till sänkta skatter i mindre utsträckning än mitten- och vänsterväljare.

Medelklassupproret lyser alltså med sin frånvaro. Stadsbor, välutbildade, höginkomsttagare eller de med tjänstemannabakgrund uppvisar inte en mer dramatisk förändring än vad landsbygdsbor, lågutbildade, låginkomsttagare eller de med arbetarbakgrund gör när det gäller inställningen till skattesänkningar. Vi kan alltså inte styrka vår tredje hypotes då de grupper vi vanligtvis räknar till medelklassen, inte uppvisar större termostatisk effekt än andra grupper. Vi ser att upproret mot skattesänkningar snarare är ett klasslöst uppror än ett medelklassuppror. Och till skillnad från attityder till privatiseringar och offentlig sektor (Bendz 2014a) har attityderna till skattesänkningar förändrats mer bland vänster- och mittenväljare än bland högerväljare.

Tabell 2 Förändring i inställning till förslaget att "sänka skatten" 2005–2013 i arbetarklass och medelklass med olika vänster-högeridentifikation (balansmått, förändring)

		Vänster-högerplacering			
		År	Vänster	Mitten	Höger
Arbetarklass	2005		+24 n=469	+62 n=565	+74 n=219
	2013		-55 n=439	+1 n=366	+27 n=213
			Diff: -79	Diff: -61	Diff: -47
Klass	Medelklass	2005	+7 n=272	+48 n=369	+78 n=528
		2013	-73 n=409	-13 n=351	+42 n=620
			Diff: -80	Diff: -61	Diff: -36

Kommentar: Balansmättet bygger på analyser av data från den västsvenska SOM-undersökningen. Frågeformuleringen lyder: Nedan finns ett antal förslag som har förekommit i den politiska debatten. Vilken är din åsikt om vart och ett av dem? "Sänka skatten". De svarsalternativ som användes var mycket bra förslag, ganska bra förslag, varken bra eller dåligt förslag, ganska dåligt förslag och mycket dåligt förslag. Ett balansmått beräknas genom att ta andelen som tycker att det är ett mycket bra eller ganska bra förslag minus andelen som tycker det är ett ganska dåligt förslag eller mycket dåligt förslag. Balansmättet kan teoretiskt variera mellan -100 (alla respondenter ogillar förslaget) till +100 (alla respondenter gillar förslaget). För att mäta vänster-högeridentifikation används följande fråga från den västsvenska SOM-undersökningen 2005 och 2013: "Man talar ibland om att politiska åsikter kan placeras in på en vänster-högorskala. Var någonstans skulle du placera dig själv på en sådan skala?" De svarsalternativ som användes var klart till vänster, något till vänster, varken vänster eller höger, något till höger och klart till höger. I analysen har vi slagit samman kategorierna klart till vänster och något till vänster respektive klart till höger och något till höger. Klasskategorierna är konstruerade av frågan: Om du skulle beskriva ditt nuvarande hem (...), vilket av nedanstående alternativ stämmer då bäst? Svarsalternativen är: arbetarhem, jordbrukarhem, tjänstemannahem, högre tjänstemannahem eller företagarehem. Arbetarklasskategorin i tabellen bygger på svaret arbetarhem. Medelklasskategorin bygger på svaren: företagarehem, jordbrukarhem och tjänstemannahem. Indelningen bygger i delar på Berglunds (2010) klassindelning (se Bengtsson 2010: 24).

Källa: De västsvenska SOM-undersökningarna 2005 och 2013.

Uppror ja, men inte från höger och inte i medelklassen

Vår analys av skatteopinionens utveckling i Västsverige bekräftar att det tycks råda ett termostatiskt förhållande mellan policy och opinion på skatteområdet. När skattetrycket minskar sker en opinionsvägning där fler västsvenskar ställer sig negativa till förslag om sänkt skatt. Ju lägre skattekvoten blir desto mer negativ blir opinionen till skattesänkningar.

Vi förväntade oss att de största opinionsförändringarna skulle äga rum bland personer som identifierar sig till höger i den ideologiska vänster-högerdimensionen. Men så är inte fallet. De största förändringarna noteras istället för personer som orienterar sig till vänster.

”Sänk inte vår skatt. Valfärden går före”. Medelklassupproret syftade på att skapa opinion för att upphöra med skattesänkningar. Målgruppen för budskapet var en välbärgad medelklass. Men var det verkligen i medelklassen skatteopinionen förändrades som mest under åren 2005-2013? Vårt svar är nej. Vi finner inga belägg för att opinionsförändringarna varit särskilt stora i grupper vi normalt betecknar som medelklass: de högtbildade, välbärgade tjänstemannagrupper i storstäderna. Det avsvalnande stödet för sänkta skatter var snarare ett ideologiskt vänsterfenomen. Medelklassupproret var inget uppror från medelklassen även om medelklassrepresentanter kan ha betytt mycket för opinionsbildningen i frågan. Snarare visar analysen att de växande protesterna emot fortsatta skattesänkningar var tydligare bland låginkomsttagare, landsortsbor, arbetare och lågutbildade.

Noter

- ¹ Alliansregeringen införde skatteavdrag på arbetsinkomster i fem steg från 2007–2014, det så kallade jobbskatteavdraget. Syftet var att öka arbetskraftsutbudet, främst genom att få in fler personer på arbetsmarknaden (se Ryner 2014; Riksrevisionen 2009).
- ² Medborgares inställning till förslaget att ”sänka skatterna” kan vid en given tidpunkt förstås som en avläsning av medborgarnas relativa inställning till skatteinivåer. Om skattesänkningarna skulle öka (minska) så förväntas opinionen svara med att minska (öka) sina preferenser för ytterligare skattesänkningar, vilket skulle lämna skatteinivån närmare den nivå som medborgarna föredrar, ett slags idealnivå (Wlezien 1995; Soroka & Wlezien 2005 & 2010).

Referenser

- Bendz, Anna (2014a) Att ge feedback på välfärdspolitiken: Hur reagerar medborgarna på ökad privatisering? I Annika Bergström och Henrik Oscarsson (red.) *Mittfära & marginal*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Anna Bendz (2014b) *Paying Attention to Politics: Public Responsiveness and Welfare*. Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet.
- Bengtsson, Mattias (2010) Den svenska klasstrukturen. I Maria Oskarson, Mattias Bengtsson och Tomas Berglund, (red.) *En fråga om klass: levnadsförhållanden, livsstil, politik*. 1. uppl. Malmö: Liber.
- Esping-Andersen, Gøsta (1990) *The three worlds of welfare capitalism*. Cambridge, Polity Press.
- Nilsson, Lennart (2014) Ifrågasatt välfärdspolitik. I Annika Bergström och Jonas Ohlsson (red.) *Brytningstider*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Oscarsson, Henrik & Sören Holmberg (2014) Issue voting structured by left-right ideology. I Jon Pierre (red.) *Oxford Handbook of Swedish Politics*. London: Oxford University Press.
- Riksrevisionen (2009) *Jobbskatteavdrag*. Stockholm: Riksdagstryckeriet.
- Ryner, Elin (2014) Rapport till Finanspolitiska rådet: *Analys av rörelser i inkomstfördelningen vid införande av jobbskatteavdraget*. Konjunkturinstitutet.
- Wlezien, Christopher (1995) The Public as Thermostat: Dynamics of Preferences for Spending Source. *American Journal of Political Science*, Vol. 39, No. 4, pp. 981-1000.
- Soroka, Stuart N. & Christopher Wlezien (2010) *Degrees of Democracy: Politics, Public Opinion and Policy*. New York: Cambridge University Press.
- Soroka, Stuart N. & Christopher Wlezien (2005) Opinion-Policy Dynamics: Public Preferences and Public Expenditure in the United Kingdom. *British Journal of Political Science*, Vol. 35, Issue 04, pp 665-689.
- Statistiska centralbyrån (2014) *Offentlig ekonomi*.

TRÄNGSELSKATTEN OCH DEN KOMMUNALA DEMOKRATIN

FOLKE JOHANSSON

Våren 2010 tog kommunfullmäktige i Göteborg ganska snabbt beslut om att införa trängselskatt. Beslutet togs med stor politisk enighet efter avsevärd tidigare vanda. Den direkta anledningen var nya förutsättningar för statlig delfinansiering. Ett tidigare löfte om att ha en rådgivande folkomröstning innan man tog beslutet glömdes bort men politikerna var givetvis ändå medvetna om att tanken på en trängselskatt inte hade något stöd bland medborgarna. Man hoppades sannolikt på att medborgarna i efterhand skulle acceptera trängselskatten på samma sätt som man gjort på andra håll.

Trängselskatten började gälla från 2013. Hösten 2012 startades ett folkinitiativ om en folkomröstning om den då redan beslutade trängselskatten. I praktiken var det Göteborgstidningen *GT* som drev kampanjen för folkomröstning och som gjorde att det blev tillräckligt många underskrifter av medborgarna. De utfästelser om folkomröstning som tidigare gjorts av politikerna men som inte uppfyllts var sannolikt en väsentlig grund för att stödet bland medborgarna blev tillräckligt stort. Den nya lagen om kommunala folkomröstningar var viktig. Där krävdes det visserligen underskrift av tio procent av de röstberättigade medborgarna i stället för som tidigare fem procent men å andra sidan kunde fullmäktige sedan bara säga nej om det kunde ske med kvalificerad majoritet.¹ När beslutet togs så stödde Moderaterna tanken på folkomröstning utan att ändra sin positiva inställning till trängselskatten. I och med detta stöd fanns inte en kvalificerad majoritet som kunde avvisa folkinitiativet.

När kommunfullmäktige i maj 2013 bestämde att folkomröstningen skulle hållas i samband med valet 2014 räknade man antagligen med att den ganska långa tiden skulle göra att medborgarna skulle vänja sig vid skatten och acceptera den. Antagligen spekulerade man också i att frågan kunde komma att drunkna i andra valfrågor. Som vi kommer att redovisa nedan fick politikerna delvis rätt om de hade sådana förväntningar. Vi börjar med att redovisa hur opinionen omkring trängselskatten har utvecklats. Därefter ser vi på hur medborgarna vid årsskiftet 2013-2014 avsåg att rösta i den kommande folkomröstningen. Vi diskuterar här också något bevekelsegrunderna bakom den avsedda röstningen. Den tredje huvudpunkten i detta kapitel är en analys av hur medborgarnas förtroende för politiker har förändrats med koppling till trängselskattefrågan.

Opinionsutveckling

Opinionen bland medborgarna förändrades i positiv riktning under 2013. I tabell 1 kan vi utläsa att motståndet mot trängselskatten var störst åren närmast efter beslutet 2010-2012. Därefter sjönk motståndet markant i mätningen i slutet av år 2013. Förutom procentfördelningarna i tabell 1 så sammanfattar vi där också attityderna med hjälp av ett balansmått. Det anger andel positiva (Mycket/ganska bra förslag) minus andel negativa (Mycket/ganska dåligt förslag). Det kan nå maximivärdena +100 respektive -100 endast om ingen valt mittalternativet (varken bra eller dåligt förslag). Balansmättet används fortsättningsvis i flera redovisningar. Detta mått förblev alltså negativt också 2013 eftersom fler var emot än som var för trängselskatten, men det gick ner från ett högsta värde på -43 år 2012 till -11 år 2013. Resultat från webb-enkäter genomförda under våren 2014 tyder på att den positiva trenden fortsätter så att ungefär hälften av dem som har en åsikt var positiva även ganska nära inpå valet.²

Tabell 1 Syn på trängselskatt i Göteborg, 2006-2013 (procent och balansmått)

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Mycket bra förslag	14	11	13	18	12	12	9	19
Ganska bra förslag	11	12	15	22	13	12	13	18
Varken bra eller dåligt förslag	17	20	16	12	12	12	13	15
Ganska dåligt förslag	16	17	17	17	11	13	13	12
Mycket dåligt förslag	41	40	39	31	52	51	52	36
Summa procent	100	100	100	100	100	100	100	100
Antal svar	904	961	801	852	857	774	825	822
Balansmått positiva-negativa	-33	-34	-28	-8	-38	-40	-43	-11

Kommentar: Frågan har varit något olika formulerad men lytt ungefär: "Vilken är din åsikt om följande förslag gällande trafiken?" Det aktuella alternativet var då "Införa trängselavgift (biltull) i Göteborg" (Formulering 2010). Svartalternativen är Mycket bra förslag ... Mycket dåligt förslag. Från 2011 efterfrågas åsikt om beslutade åtgärder och alternativet är "Trängselskatt i Göteborg".

Källa: De västsvenska SOM-undersökningarna 2006-2013.

Först kan vi konstatera att trängselskatten hela tiden är den minst populära komponenten i det här "paketet". Den enda andra del som kommer i närheten är förslaget att finansiera utbyggnad av motorväg genom vägavgifter. Båda de här förslagen innebär ökade kostnader för trafikanter. Tidigare analyser har dock visat att det inte är den ekonomiska bärkraften i sig som har betydelse (Johansson, 2012). Stödet bland medborgarna i Göteborg för andra förslag i sammanhanget

är mycket starkare, med ett undantag – västlänken. Det finns stort stöd för att bygga ut kollektivtrafiken, att bygga ut E20 till motorväg och att bygga snabbtåg mellan Göteborg och Jönköping. Däremot är som framgår av tabell 2 stödet för byggande av västlänken mycket svagare och det försvagas dessutom påtagligt över tid. Det enda andra förslag där stödet minskar kontinuerligt är utbyggnad av kollektivtrafik. Denna förändring är dock endast marginell.

Tabell 2 Syn på trafikprojekt före och efter beslut i Göteborg, 2006-2013 (balansmått)

	Göteborg 2006-2009	Göteborg 2010-2012	Göteborg 2013
Trängselskatt i Göteborg	-26	-41	-11
Bygga ut kollektivtrafiken	+88	+86	+83
Bygga ut hela E20 till motorväg	+65	+75	+72
Västlänken (tågtunnel under Göteborg)	+42	+36	+17
Bygga snabbtåg mellan Göteborg och Jönköping (Götalandsbanan)	+73	+68	+74
Finansiera utbyggnaden av motorväg genom vägavgifter	-15	-21	-3
Marieholmstunnel	-	+79	+73
Ny Göta älvbro	-	+83	+81
Antal svar	1267-3553	1932-2478	641-822

Kommentar: Synen på de olika trafikprojekten mäts med samma typ av femställig fråga som synen på trängselskatten. Opinionsbalansen beräknas på samma sätt. Frågan om utbyggnad av motorväg anger för 2010 speciellt motorväg genom Bohuslän. Antal svar anges som ett intervall där den högsta siffran så gott som genomgående avser frågan om kollektivtrafiken medan de lägsta avser antingen Götalandsbanan eller västlänken. Frågor angående Marieholmstunnel och ny Göta älvbro har ställts enbart 2011-2013.

Källa: De västsvenska SOM-undersökningarna 2006-2013.

En näraliggande fråga är kopplingen mellan medborgarnas uppfattning om ett förslag och andra förslag. Framför allt gäller det kopplingen mellan synen på trängselskatten och de olika byggnadsförslagen. Detta har även aktualiserats i samband med diskussioner om hur man skall tolka resultatet av folkomröstningen. Svarade medborgarna helt och hållet med sin uppfattning om trängselskatten eller spelade deras syn på andra delar av projektet också in i röstningsbeslutet? I tabell 3 redovisar vi korrelationerna mellan uppfattningarna om de olika delarna. Det tydligaste och starkaste sambandet finns mellan uppfattning om trängselskatten och synen på att finansiera motorvägsbygge genom vägavgifter. När man är emot trängselskatt så är man också mycket ofta motståndare till vägavgifter på motorvä-

gar. Lika entydigt och ganska lättolkat är att man också ganska ofta gillar tanken på utbyggnad av E20 till motorväg.

De hittills berörda sambanden är ganska konstanta över tid. Vad gäller sambandet mellan uppfattning om trängselskatt och såväl västlänken som Götalandsbanan och utbyggnad av kollektivtrafik finner vi en tydlig ökande trend. Är man emot trängselskatten så är man också i allt större utsträckning motståndare till dessa andra tre projekt. Förändringen är mest tydlig i fråga om synen på Västlänken. Vi bör då också komma ihåg att västlänken var det enda projekt för vilket stödet påtagligt minskade över tid.

Tabell 3 Samband mellan uppfattning om trafikprojekt och syn på trängselskatt, Göteborg 2006-2013 (korrelationskoefficienter)

Trängselskatt	2006-2007	2008-2009	2010-2011	2012	2013
Västlänken	.12	.12	.18	.27	.39
Bygga ut kollektivtrafiken	.18	.21	.18	.31	.37
Bygga ut hela E20 till motorväg	-.22	-.15	-.21	-.22	-.15
Bygga snabbtåg mellan Göteborg och Jönköping (<i>Götalandsbanan</i>)	-	.09	.12	.19	.23
Finansiera utbyggnaden av motorväg genom vägavgifter	-	.50	.52	.50	.56
Tätare kollektivtrafik	-	-	.18	.17	-
Ny Göta älvbro	-	-	-.05	.03	.08
Marieholmstunnel	-	-	-.10	-.01	.08
Antal svar	1840	1216	1200	659	619

Kommentar: Synen på de olika trafikprojekten mäts med samma typ av femställig fråga som synen på trängselskatten. Sambandet mäts med Pearsons r . Antal svar är minst det antal som anges med ett undantag. Korrelationen med västlänken 2008-2009 besvarades av enbart 719 personer. Tätare kollektivtrafik, ny älvbro och ny älv-tunnel endast 2011 och antalet svar hälften av i kolumnen angivna.

Källa: De västsvenska SOM-undersökningarna 2006-2013.

Korrelationerna mellan hur man ser på byggande av ny Göta älvbro och Marieholmstunnel och uppfattningen om trängselskatten är som framgår svaga. Däremot är det ett ganska högt samband mellan synen på bro- och tunnelbyggande. Medborgarna vill alltså gärna ha dessa projekt (jfr tabell 2) men kopplar inte dessa till synen på trängselskatten på motsvarande sätt som uppfattningen om Västlänken kopplas samman med synen på trängselskatten.

Röstningen i folkomröstningen

Politikerna fick rätt i att trängselskatten blev en relativt liten fråga i valrörelsen i Göteborg. En anledning till detta var att bedrevs mycket lite politiska kampanjer i frågan. Om det sedan berodde på att man inte ville väcka den björn som sover eller på att man ansåg sig vara säker på en seger för trängselskatten går inte att bedöma. I efterhand måste man nog uppfatta bristen på kampanjinsatser som åtminstone en av orsakerna till att den politiska majoriteten inte fick det svar den hade förväntat sig.

I den västsvenska SOM-undersökningen hösten 2013 ställdes också en fråga om hur man avsåg att rösta i den kommande folkomröstningen. Även denna fråga visar att opinionen har förändrats i positiv riktning. Vid den aktuella tidpunkten fanns det faktiskt en liten övervikt för ett ja till trängselskatten även om en femtedel av de svarande inte hade bestämt sig. Stödet var större bland män, yngre och högutbildade.

Tabell 4 Röstningsavsikt i folkomröstningen, Göteborg 2013 (procent)

	Samtliga	Män	Kv	18-29 år	30-49 år	40-64 år	65-85 år	Låg utbildning	medel-låg	Medel-hög	Hög utbildning
Trängselskatten kvar	40	43	38	46	44	38	33	14	29	40	53
Trängselskatten avskaffas	38	41	35	26	34	45	46	65	49	38	25
Vet ej	22	16	27	28	22	18	21	21	22	22	22
Summa procent	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Antal svar	810	397	413	142	293	197	178	78	176	215	176

Kommentar: I tabellen redovisas de som valt något av de angivna alternativen. Dessutom har totalt fem procentenheter angivit att de avser att rösta blankt eller att de inte avser att rösta i folkomröstningen.

Källa: De västsvenska SOM-undersökningarna 2006-2013.

Tolkningen av utfallet i folkomröstningen har alltså diskuterats. Vi skall här försöka bidra något till tolkningen genom att utgå från frågan om hur man i slutet av år 2013 avsåg att rösta kopplat till den syn man har på trängselskatten och på västlänken. I tabell 5 redovisas andel som avsåg att rösta för att trängselskatten skulle vara kvar respektive att den skulle tas bort med uppdelning efter uppfattningen om skatten respektive västlänken. Om vi läser vågrätt ser vi hur synen på västlänken kan påverka röstningsavsikten med kontroll för synen på trängselskatten. Om vi i stället läser lodrätt ser vi hur synen på trängselskatten kan påverka röstningsavsikten med kontroll för hur man ser på västlänken.

Redan en snabb överblick visar att det är synen på trängselskatten som är den totalt dominerande förklaringen till hur man avsåg att rösta. Den ”röstningsbalans”³ vi anger längst ned i varje cell går från +91 till -65 bland dem som tycker att västlänken är bra men har olika syn på trängselskatten. Förändringen är av samma storleksordning bland dem som har en obestämd eller negativ syn på byggandet av västlänken. Om vi i stället jämför effekten av synen på västlänken med kontroll för hur man ser på trängselskatten så blir skillnaden i utfallet bara en tiondel så stor. Bland dem som tycker att trängselskatt är bra så går röstningsbalansen från +91 till +80 och effekten är motsvarande för dem som har annan syn på trängselskatten. Det kan noteras att bland dem som hade en mer obestämd uppfattning om trängselskatten men ändå bestämt sig för de skulle rösta så finns en klar majoritet för att behålla skatten. I denna grupp har dock hälften ännu inte bestämt sig.

Tabell 5 Syn på trängselskatt och västlänken i relation till avsedd röstning, Göteborg 2013 (röstningsbalans)

Rösta Kvar/bort	Västlänken mycket/ ganska bra	Varken bra eller dåligt	Västlänken ganska/ mycket dåligt	Andel vet ej	Kvar/bort totalt	Antal svar
Röstningsbalans						
Trängselskatt Mycket/ganska bra	92/1 +91	90/0 +90	85/5 +80	8	91/2 +89	247
Varken bra eller dåligt	47/11 +36	36/7 +29	30/15 +15	51	39/11 +28	93
Trängselskatt ganska/mycket dåligt	10/75 -65	4/72 -68	2/82 -80	17	5/78 -73	302
Andel vet ej	14	29	20		18	
Kvar/bort totalt	60/26 +34	38/33 +5	20/60 -40	18	43/39 +4	642
Antal svar	319	105	218		642	

Kommentar: I tabellunderlaget ingår endast de som svarat på både inställning till trängselskatt och syn på västlänken. Röstningsbalans är beräknad på motsvarande sätt som opinionsbalans.

Källa: Den västsvenska SOM-undersökningen 2013.

Utfallet av folkomröstningen hösten 2014 visade att det fanns en tydlig majoritet, 53 mot 47 procent, som vill ta bort trängselskatten i Göteborg. När detta skrivs har det redan kommit kommentarer om att folkomröstningsresultaten skulle indikera att de tidigare mätningarna visat fel. Dels ska man komma ihåg att mer än var femte svarande på frågan om hur han/hon skulle rösta inte hade bestämt sig. Dels

var det sex procentenheter av de röstberättigade som röstade i kommunvalet men inte i folkomröstningen. Något som tyder på att det fortfarande var en grupp som hade svårt att ta ställning. Här finns ett utrymme för osäkerhet. Inte desto mindre förefaller den bild av en positiv trend som nått ganska långt så väl belagd att det förefaller mer sannolikt att det skedde en förändring av opinionen nära inför valet. Orsaken bör i så fall givetvis vara diskussionen om skador och kostnader till följd av byggande av Västlänken och tankar/artiklar om ökade totalkostnader i kombination med diskussion om alternativ. Det förefaller rimligt att anta att den bild man får baserad på analysen i tabell 5 i huvudsak är relevant också för hur man tog ställning i den verkliga folkomröstningen. Möjligen kan man tänka sig en något ökad effekt av synen på västlänken beroende på att den diskuterades i massmedia strax innan folkomröstningen.

Förtroende för kommunpolitiker

Att medborgarna har förtroende för sina valda politiker är en förutsättning för att det politiska systemet skall uppfattas som legitimt och som en fungerande demokrati. Det är inget som hindrar att de valda representanterna ibland fattar beslut som går emot medborgarnas åsikter. Om det är en liten och inte särskilt uppmärksammas fråga kan det passera utan vidare. Om det är en större och/eller mer omdiskuterad fråga så krävs det att politikerna i efterhand lyckas övertyga medborgarna om att beslutet ändå är det rätta. Om de inte lyckas med det så riskerar tilltron att komma i gungning.

Tabell 6 Syn på trängselskatt – förtroende för kommunpolitiker, Göteborg 2006-2013 (opinionsbalans)

Trängselskatt	2006-2007	2008-2009	2010	2011	2012	2013
Mycket bra	+11	+17	+1	-6	-7	-9
Ganska bra	+13	+11	+41	-8	-20	-18
Varken bra eller dåligt	+12	+14	+15	-11	-14	-24
Ganska dåligt	+16	+25	+17	-19	-14	-38
Mycket dåligt	+7	+4	-8	-39	-43	-64
Totalt	+9	+12	+5	-25	-27	-35
Antal svar	1559	1364	721	646	705	690

Kommentar: Opinionsbalansen innebär här att från andelen som har Mycket eller ganska stort förtroende för "...det sätt på vilket följande grupper (kommunens politiker) sköter sitt arbete", dras andelen som har ganska litet eller mycket litet förtroende. Mellanalternativet är "Varken stort eller litet förtroende".

Källa: De västsvenska SOM-undersökningarna 2006-2013.

Förtroendet för kommunpolitikerna i Göteborg sjönk kraftigt efter beslutet om trängselskatt. Det sjönk dock inte direkt. Beslutet fattades våren 2010 och en reaktion skulle kunnat avspeglas redan i mätningen hösten 2010. Den framkommer dock först 2011 och är sedan kraftig och fortsätter att öka även 2013. Förtroendet sjunker i alla grupper men framför allt bland dem som ogillar beslutet om trängselskatt.

Det skall understrykas att en del av denna nedgång är generell. Den är dock påtagligt starkare i Göteborg än i andra kommuner i hela Västra Götaland (jfr första och sista raderna i tabell 7). En del av den kan antagligen också kopplas till andra händelser i Göteborg – ”mutskandaler” till exempel. Sambandet med åsikter om trängselskatten visar dock entydigt att beslutet om denna skatt är den tyngsta faktorn. Som jämförelsepunkter har vi också lagt in göteborgarnas förtroende för regionpolitiker och för rikspolitiker. Det visar sig att förtroendet för regionpolitikerna landar på samma låga nivå som det gör för kommunpolitikerna. Förtroendet för dessa är dock avsevärt lägre redan från början vilket gör fallet mindre. Förtroendet för rikspolitikerna går upp och ned under denna period och förefaller väsentligen bestämmas av andra faktorer. När vi undersöker sambandet mellan förtroendet och synen på trängselskatt är detta ungefär lika starkt i samtliga tre fall från 2010 och framåt.

Tabell 7 Förtroende för politiker, Göteborg 2006-2013 (opinionsbalans)

	2006-2007	2008-2009	2010	2011	2012	2013	Antal svar 2013
Kommunpolitiker	+12	+12	+4	-25	-27	-35	734
Regionpolitiker	-11	-4	-0	-22	-23	-32	685
Rikspolitiker	-10	+4	+26	+4	-4	-12	747
Förtroende för kommunpolitiker i övriga Västra Götaland	+2	-6	+6	-7	-20	-18	1 600

Kommentar: Antal svar per år är ungefär detsamma för de tidigare åren som för 2013. Antalet är alltså dubbelt för perioden 2006-2009.

Källa: De västsvenska SOM-undersökningarna 2006-2013.

Förtroendet för kommunpolitikerna har alltså sjunkit generellt bland medborgarna i Göteborg. Har det slagit lika hårt bland alla medborgare eller har deras partisympati och därmed kanske frågan om de anser sig vara väl representerade spelat in. Det skall understrykas att frågan är formulerad så att den avser alla kommunpolitiker, inte enbart representanterna för det ”egna” partiet. Nedgången i förtroende är påtaglig oavsett partisympati. Möjligen kan man säga att Miljöpartiets sympatisörer har behållit förtroendet i något större utsträckning. Detta förtroende låg dock redan från början på en ganska låg nivå.

Tabell 8 Förtroende för kommunpolitiker beroende på partisympati, Göteborg, 2006-2013 (opinionsbalans)

	2006-2007	2008-2009	2010	2011	2012	2013	Antal svar 2013
Vänsterpartiet	+2	-2	0	-22	-25	-38	72
Socialdemokraterna	+26	+30	+27	+4	-4	-10	161
Centerpartiet	+41	+18	-24	+14	-33	(-25)	8
Folkpartiet	+21	+15	+13	-29	-2	-36	47
Moderaterna	+9	+20	-2	-35	-38	-46	190
Kristdemokraterna	+14	+27	+28	-24	-28	-64	22
Miljöpartiet	-3	+7	+11	-12	-29	-15	105
Sverigedemokraterna	-41	-49	-48	-86	-59	-82	44
Totalt	+13	+17	+7	-23	-24	-33	649

Kommentar: Med "bästa parti" avses här det parti som de svarande anger på frågan *Vilket parti tycker du bäst om idag.*

Källa: De västsvenska SOM-undersökningarna 2006-2013.

Nedgången i förtroende kan också utläsas av förändringar i förtroende för enskilda kommunpolitiker som framstår som representanter för olika syn på trängselskatten. Är man positiv till införande av trängselskatt så har man större förtroende för partiföreträdare som driver frågan. Motståndare mot trängselskatten uttrycker å andra sidan misstro mot kommunpolitiker som är anhängare till trängselskatten (jfr redovisning av Sören Holmberg i denna volym).

Skillnader mellan grupper

Det är tydligt att det skett en avsevärd förändring i hur medborgarna i Göteborg ser på sina politiker och det är också uppenbart att denna förändring kan kopplas till hur man ser på trängselskatten. Nedgången är som framgått inte begränsad till dem som är negativa till införandet av trängselskatt utan förtroendet har minskat mer generellt. Vi skall nu se på hur både syn på trängselskatt och förtroende för kommunpolitikerna har utvecklats i några olika grupper av medborgare.

Män var från början lite mer negativa till trängselskatt än vad kvinnor var men dessa skillnader jämnade ut sig och det gäller också förtroendet för kommunpolitikerna (se tabell 9). Det finns i slutet av 2013 inga tydliga skillnader mellan män och kvinnor i de aktuella avseendena. Äldre är hela tiden mer negativa till införandet av trängselskatt än yngre och denna skillnad är stabil. Från början var förtroendet för kommunpolitikerna större bland äldre än bland yngre men detta förändras och i den senaste mätningen finns ingen entydig skillnad. Det finns en

motsvarande utveckling vad gäller attityderna hos medborgare med lägre respektive högre utbildningsnivå. Här är motståndet mot trängselskatten hela tiden större bland dem som har lägre utbildning. Förtroendet för kommunpolitikerna skiljer sig från början inte systematiskt mellan grupperna även om de med lägst utbildningsnivå har det högsta förtroendet. Det faller dock över tid kraftigt och slutar på ungefär samma låga nivå i samtliga utbildningsgrupper.

Tabell 9 Syn på trängselskatt och förtroende för kommunpolitiker före och efter beslut. Göteborg 2006-2013 (opinionsbalans)

	Syn på trängselskatt 2006-2010	Syn på trängselskatt 2011-2012	Syn på trängselskatt 2013	Förtroende för kommun- politiker 2006-2010	Förtroende för kommun- politiker 2011-2012	Förtroende för kommun- politiker 2013
Kön:						
Män	-30	-40	-8	+12	-12	-36
Kvinnor	-22	-41	-11	+12	-19	-34
Ålder:						
16-29 år	-15	-24	+5	-3	-14	-21
30-49 år	-20	-35	-4	+7	-21	-38
40-64 år	-32	-48	-13	+13	-13	-44
65-85 år	-39	-59	-28	+35	-10	-29
Utbildning:						
Låg	-44	-70	-46	+22	-12	-33
Medellåg	-37	-57	-36	+7	-18	-41
Medelhög	-19	-33	-9	+10	-16	-35
Hög	-15	-24	+15	+13	-15	-32

Källa: De västsvenska SOM-undersökningarna 2006-2013.

Långt ifrån alla medborgare säger sig vara intresserade av politik eller av politiska frågor. Är trängselskatten något som man reagerar på främst bland de politiskt intresserade eller är det en fråga som man tar ställning till oavsett intresse för politik? Vi utgår ifrån en fråga som avser intresse för politik allmänt och inte specifikt intresse för kommunal politik.

Det är hela tiden de som är intresserade av politik som är mer positiva (mindre negativa) till trängselskatt medan de mindre intresserade är klart mer negativa. Förtroendet för kommunpolitikerna ser lite annorlunda ut. Från början har de göteborgare som är intresserade av politik större förtroende för kommunpolitikerna i den egna kommunen men i den senaste mätningen 2013 så är denna skillnad borta. Förtroendet har faktiskt sjunkit mest bland dem som säger sig vara mycket intresserade av politik. Den bild som framkommer av förtroende i mätningarna 2006-2009 torde vara den man oftast finner. Det vill säga att de politiskt intresserade

ofta uttrycker ett större förtroende för kommunpolitikerna. När förtroendet i den senaste mätningen har sjunkit så kraftigt även i denna grupp så bör man nog se detta som en kraftig varningssignal. Eftersom denna grupp fortsatt är mer positiv till trängselskatt än de mindre intresserade men ändå har lika lågt förtroende så kan man fråga sig varför. En möjlig tolkning är kanske att nedgången i förtroende främst uttrycker en reaktion på hur frågan handlagts.

Tabell 10 Intresse för politik, syn på trängselskatt och förtroende för kommunpolitiker före och efter beslut, Göteborg 2006-2013 (opinionsbalans)

Intresse för politik:	Syn på trängselskatt 2006-2009	Syn på trängselskatt 2010-2012	Syn på trängselskatt 2013	Förtroende för kommunpolitiker 2006-2009	Förtroende för kommunpolitiker 2010-2012	Förtroende för kommunpolitiker 2013
Mycket intresserad	-5	-14	+11	+20	-9	-40
Ganska intresserad	-24	-38	-5	+19	-13	-29
Inte särskilt intresserad	-36	-53	-28	+2	-22	-44
Inte alls intresserad	-37	-73	-47	-32	-46	-38

Källa: De västsvenska SOM-undersökningarna 2006-2013.

En viktig egenskap hos en fungerande kommunal demokrati är att man anser att man kan påverka politiska beslut som tas i kommunen. Hur realistisk en sådan uppfattning är spelar mindre roll men om man anser att det är omöjligt att påverka så ser man sig eventuellt som stående utanför det politiska systemet och ju fler som gör det desto svagare blir det demokratiska systemet. Totalt sett är det, som framgår av det negativa värdet på opinionsbalansen i tabell 11, fler som inte anser sig kunna påverka än som tror att de kan påverka. Förändringen i uppfattningen totalt är mycket marginell men vi kan se en stor och ökande skillnad så att motståndarna till trängselskatt blir alltmer skeptiska till möjligheterna att kunna påverka politiska beslut i kommunen. De som är positiva till trängselskatt förefaller däremot tycka att de kan påverka så som de önskar! Eftersom förändringen totalt sett är marginell så finns ingen direkt anledning att diskutera någon generell förändring men det kan ändå konstateras att tilltron till att kunna påverka politiska beslut totalt sett vid senaste mätning 2013 är 6 till 13 procentenheter lägre i Göteborg än i övriga delar av Västra Götaland.

Tabell 11 Tilltro till att kunna påverka politiska beslut i kommunen beroende på syn på trängselskatt, Göteborg 2006-2013 (balansmått)

	2006-2007	2008-2009	2010	2011	2012	2013
Totalt	-20	-18	-17	-17	-15	-17
Trängselskatt mycket/ganska bra	-9	-11	-15	+4	+11	+2
Varken eller	-15	-15	-4	-12	+10	-2
Trängselskatt ganska/mycket dåligt	-27	-21	-24	-28	-31	-38

Kommentar: Frågan lyder: Vilka möjligheter anser du att du har att påverka beslut i den kommun där du bor? Tilltro till att kunna påverka är redovisad som en opinionsbalans. Andel som anser sig ha mycket/ganska goda möjligheter- andel som anser sig ha ganska/mycket dåliga möjligheter.

Källa: De västsvenska SOM-undersökningarna 2006-2013.

Medborgarna har också fått den mer generella frågan om de är nöjda med demokratin i kommunen. Nöjdheten minskar över tid totalt sett och oavsett om man är för eller emot trängselskatt (se tabell 12). Vid den senaste mätningen 2013 är nöjdheten 5 till 14 procentenheter lägre än i övriga delar av Västra Götaland. En liten minskning med nöjdheten kan vi notera även bland dem som är positiva till trängselskatt men minskningen är avsevärt större bland motståndarna till trängselskatt. Det kan i och för sig tyckas naturligt att man blir missnöjd om ett förslag man ogillar blir antaget. Ett så långvarigt och systematiskt ökande missnöje som här kan dock uppfattas som mer än ett missnöje med ett visst utfall.

Tabell 12 Nöjdhet med demokratin i kommunen beroende på synen på trängselskatt, Göteborg 2006-2013 (balansmått)

	2006-2007	2008-2009	2010	2011	2012	2013
Totalt	+75	+76	+74	+65	+59	+58
Trängselskatt mycket/ganska bra	+76	+80	+80	+75	+73	+69
Varken eller	+75	+75	+76	+66	+73	+66
Trängselskatt ganska/mycket dåligt	+75	+74	+71	+60	+51	+47

Kommentar: Frågan lyder: På det hela taget, hur nöjd är du med det sätt på vilket demokratin fungerar i den kommun där du bor? Uppgift om nöjdhet med demokratin avser andel som anser sig vara mycket eller ganska nöjda.

Källa: De västsvenska SOM-undersökningarna 2006-2013.

Påverkan på det politiska klimatet i kommunen

Trängselskatten har blivit en stor kommunalpolitisk fråga i Göteborg. Från början sågs den som en del av "paketet" men den har blivit mer. Man tar utan tvekan till stor del ställning till den fristående från sin syn på andra delar av den kommunala trafikpolitiken. Engagemanget är stort vilket underskrifterna av folkinitiativet illustrerar. Politikerna hade bråttom när de fattade beslut i frågan och en del av ställningstagandena till trängselskatten kan nog förklaras av ett missnöje med beslutsgången.

Medborgarnas attityd till trängselskatten blev klart mer positiv fram till våren 2014. Det framgår av de undersökningar vi redovisar här, som alla genomfördes innan folkomröstningen och denna bild stöds av andra undersökningar. I den västsvenska SOM-undersökningen som genomfördes i slutet av 2013 och början av 2014 så svarade en liten men dock majoritet att de avsåg att rösta för ett bibehållande av trängselskatten i den kommande folkomröstningen. En liknande bild framkom i webbenkäter genomförda under våren 2014. Opinionen svängde sedan, sannolikt ganska nära inpå valdagen.

Den bild man får, väsentligen byggd på frågan om röstningsavsikt, är att det är synen på trängselskatten som i första hand bestämmer hur man röstar. Uppfattningen om västlänken är en avsevärt mindre tungt vägande faktor men fortfarande viktig. Redan i slutet av 2013 har man blivit mindre positiv till västlänken och stödet för den föll sannolikt ytterligare vid den senare diskussionen som hade inriktning just på denna del. Sambandet mellan synen på västlänken och röstningsavsikt är klart även om det är avsevärt svagare än sambandet med synen på trängselskatten. Det är nog en rimlig hypotes att anta att detta samband har förstärkts något när folkomröstningen äger rum. Om röstningen i folkomröstningen gjordes så som röstningsavsikten indikerar så framträder också en polarisering så att yngre och högutbildade anhängare av trängselskatt står mot äldre och lågutbildade motståndare. Omröstningsresultatet visade också en tydlig motsättning mellan centrum och övriga delar av staden.

Förtroendet för Göteborgspolitikerna har sjunkit generellt med en tydlig koppling till en negativ syn på införande av trängselskatt. Det mest slående är att det har sjunkit påtagligt även i de grupper där man är positiv till trängselskatten. Därtill har förtroendet sjunkit bland dem som säger sig vara intresserade av politik. Det är grupper som i allmänhet behåller ett förtroende för det politiska systemet även när de inte befinner sig på den vinnande sidan. Motståndarna till trängselskatten ser sig ej kunna påverka politiska beslut och uttrycker mindre nöjdhet med den kommunala demokratin. En reaktion som kan ses som naturlig när man förlorar men som är nog så tydlig. Hur lång tid kommer det att ta innan de accepterar ett eventuellt beslut om att ha kvar trängselskatten?

Hur kommer politikerna att hantera frågan i fortsättningen? Den stora enigheten om trängselskatt verkar redan ha fått en klar spricka i och med uttalanden av

den moderata företrädaren. Kommunstyrelsens ordförande Annelie Hulthén har i stället redan uttalat att hon och Socialdemokraterna inte tror att det finns några alternativ. Medborgarna vet att folkomröstningen är rådgivande men förväntar sig säkerligen att politikerna vidtar ganska så stora förändringar för att efterkomma utfallet. Av massmediadebatten efter de nämnda uttalandena så framgår tydligt att allmänheten ställer kommunpolitikerna i Göteborg som ansvariga. Försök att hänvisa till riksdagsbeslut får ingen tilltro. Här finns därmed i framtiden ett avsevärt utrymme för svekdebatt och ytterligare minskande förtroende. Något som Göteborgs politiker lär få leva med under en längre tid.

Noter

- ¹ Två tredjedelar av de närvarande ledamöterna måste rösta mot för att initiativet skulle stoppas.
- ² Muntliga uppgifter från Johan Martinsson, ansvarig för Medborgarpanelen, Göteborgs universitet, 2014-10-01. Eftersom urval och tekniker inte är helt jämförbara redovisas inga siffror.
- ³ Röstningsbalans beräknad på motsvarande sätt som opinionsbalans dvs andel positiva (kvar) minus andel negativa (bort).

Referenser

Johansson, Folke (2012). "Medborgarna och trängselskatten – efter beslutet." I Annika Bergström och Jonas Ohlsson (red.) *Medborgarna om välfärden*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet. Rapport 57.

VÅDAN AV ATT STRYKA FOLKVIJLAN MOTHÅRS

SÖREN HOLMBERG

Flera av Göteborgs ledande politiker har fått känna på att man inte går emot en uppretad folkvilja ostraffat. Mest tydligt Socialdemokraterna och partiets ledande kommunala företrädare Anneli Hulthén. Socialdemokraterna gick tillbaka hela 7 procentenheter i kommunalvalet 2014. Klart större tillbakagång än i riksdagsvalet där S tappade ”enbart” 1,5 procentenheter i Göteborg. Den lilla S-framgången på +0,4 procentenheter i hela riket syntes alltså inte i Göteborg. I Sveriges andra stad blåste valvinden starkt mot Socialdemokraterna – tvärtmot i riket där en svag medvind stärkte partiet något lite.

Huvudorsaken till denna göteborgska motvind för Socialdemokraterna heter trängselskatten. Partiet och kommunistyrelseordförande Hulthén kom att förknippas med det impopulära och i folkomröstningen förlorande förslaget att trängselskatten skulle permanentas i Göteborg. Med ett valdeltagande på 73 procent röstade hela 57 procent av göteborgarna emot det av alla etablerade partier stödda förslaget att behålla trängselskatten vid in- och utfart från Göteborg. Det var endast två mindre partier, Sverigedemokraterna och Vägvalet, som motsatte sig trängselskatten.

Tappad popularitet

Men det var inte enbart det socialdemokratiska patriet som drabbades hårt av väljarnas dom. Även partiets ledare i Göteborg Anneli Hulthén tappade stort i popularitet. Och det långt innan själva folkomröstningen.

SOM-institutet har sedan tjugo år systematiskt mätt hur kända och uppskattade Göteborgs toppolitiker är bland stadens innevånare. Metoden har varit densamma alla år. Partiernas ledare i Göteborg har introducerats för de västsvenska SOM-undersökningarnas svarspersoner, men enbart med för- och efternamn. Därefter har de svarande fått ange om de känner till politikerna och vad de tycker om dem de känner till på en elvgradig skala mellan ogillar (-5) och gillar (+5). Baserat på dessa mätningar skapas ett popularitetsindex som går från -50 (max ogillar) till +50 (max gillar).

I mätningen hösten 2013 när debatten om folkomröstningen och trängselskatten kommit igång minskade Hulthéns popularitet mycket påtagligt – från ett genomsnitt på +7 i senaste mätningen 2011 till -2 år 2013, en nedgång på hela nio enheter.

Tabell 1 Kännedom om ledande politiker i Göteborg (procent)

politiker (parti)	Andel bland samtliga																		
	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2013
Göran Johansson (S)	79	82	81	75	85	75	75	80	74	75	72	76	83	77	81	74	-	-	-
Johnny Magnusson (M)	69	66	61	56	63	56	56	56	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Annelie Hulthén (S)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	52	60	63	66	69
David Lega (KD)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	57	59
Frank Andersson (S)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	45	53	-	-	-	-	-	-
Jan Hallberg (M)	-	-	-	-	-	-	32	34	38	37	36	40	47	46	49	47	52	-	-
Margita Björklund (FP)	44	50	44	43	48	44	47	50	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Rune Zachrisson (FP)	50	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Kia Andreasson (MP)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	14	12	21	24	24	26	27	35	36	48
Claes Roxbergh (MP)	42	43	33	28	38	33	36	36	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Jonas Ransgård (M)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	30	43
Helene Odenjung (FP)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	21	25	30	30	29	33	34	41
Kerstin Svensson (S)	32	39	31	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Theo Papaioannou (VV)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	25	38
Anna Johansson (S)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	36	-	-	-	-	-
Roger Andreasson (V)	30	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Vivi-Ann Nilsson (S)	-	-	-	22	28	-	-	-	28	24	23	-	-	-	-	-	-	-	-
Mats Pilhem (V)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	19	27
Jan-Åke Ryberg (V)	-	26	18	16	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Ture Jacobsson (KD)	22	24	18	16	20	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Eva Selin (C)	24	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Mikael Jansson (SD)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	18	23	20	-
Eva Olofsson (V)	-	-	-	-	20	15	17	21	19	16	18	20	22	-	-	-	-	-	-
Alvar Persson (C)	-	22	17	14	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Solveig Lindström (S)	-	-	-	-	-	21	21	21	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Erik Lithander (FP)	-	-	-	-	-	-	-	-	20	16	19	-	-	-	-	-	-	-	-
Carina Liljesand (KD)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	12	10	16	18	15	17	18	20	-	-
Karin Pleijel (MP)	-	-	-	-	-	-	-	-	19	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Ann-Marie Johansson (C)	-	-	-	-	18	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Arne Steen (SD)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	18
Marie Lindén (V)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	15	15	16	17	-	-
Anders Flanking (C)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	15	16	-	-	-
Lars Eklund (KD)	-	-	-	-	-	12	14	14	13	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Mats Brännström (C)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	14	-	-

Kommentar: Resultaten visar andelen göteborgska svars personer som *inte* kryssat för "personen okänd för mig" och som kryssat för någon grad av sympati på en ogillar-gillarskala i Väst-SOM-studierna. Procentbasen är definierad som samtliga personer som besvarat enkäterna i Göteborg. Efter kännedomsfrågan tillfrågades undersökningspersonerna vad de tyckte om politikerna på

Andel bland egna partiets sympatisörer

1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2013
83	84	85	83	83	76	76	79	75	79	80	76	80	77	81	73	-	-	-
78	74	68	66	71	65	67	64	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	53	61	62	61	63
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	67	87
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	60	52	-	-	-	-	-	-
-	-	-	-	-	-	37	42	48	56	55	45	58	52	61	56	62	-	-
52	54	52	54	56	57	69	61	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
64	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
-	-	-	-	-	-	-	-	-	13	13	21	29	22	23	18	41	38	39
30	39	27	27	45	35	42	36	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	35	50
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	23	31	40	46	36	47	45	53
35	47	37	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	**	*
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	41	-	-	-	-	-
41	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
-	-	-	30	27	-	-	-	28	29	31	-	-	-	-	-	-	-	-
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	26	31
-	28	24	19	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
*	*	*	*	32	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
*	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	*	39	15	-
-	-	-	-	30	19	20	29	30	16	16	25	35	-	-	-	-	-	-
-	*	*	*	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
-	-	-	-	-	24	25	22	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
-	-	-	-	-	-	-	-	29	18	25	-	-	-	-	-	-	-	-
-	-	-	-	-	-	-	-	-	11	9	27	24	25	42	*	33	-	-
-	-	-	-	-	-	-	-	16	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
-	-	-	-	40	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	29
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	13	16	26	26	-	-
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	19	*	-	-	-	-
-	-	-	-	-	12	11	20	23	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	*	-	-

en gillar-ogillar skala mellan -5 och +5. Ett - anger att politikerna i fråga inte ingick i det årets studie medan en * anger att antalet svarspersoner är mycket begränsat. Partisympatierna har mätts med hjälp av en fråga om bästa parti alternativt en fråga om bästa parti i rikspolitiken. * = För få svarspersoner ** = Ingen har angett Vägvalet på frågan om bästa parti.

Tabell 2 Populära och mindre populära Göteborgspolitiker (medeltal)

politiker (parti)	Medeltal bland samtliga																		
	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2013
Göran Johansson (S)	+17	+24	+19	+14	+10	+9	+14	+16	+10	+8	+12	+19	+22	+19	+21	+18	-	-	-
Johnny Magnusson (M)	-1	+4	+5	+7	+7	+5	+7	+5	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Annelie Hulthén (S)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+11	+12	+13	+7	-2
David Lega (KD)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+11	+6
Frank Andersson (S)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+4	+2	-	-	-	-	-	-
Jan Hallberg (M)	-	-	-	-	-	-	+3	+3	+4	+4	+5	+9	+6	+5	+8	+6	+9	-	-
Margita Björklund (FP)	+3	+5	+8	+8	+8	+8	+9	+7	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Rune Zackrisson (FP)	-2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Kia Andreasson (MP)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+1	-1	+1	-3	-3	-2	-3	0	-4	-11
Claes Roxbergh (MP)	-1	-1	+0	-2	-0	-5	-4	-5	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Jonas Ransgård (M)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+6	+3
Helene Odenjung (FP)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+4	+3	+6	+5	+4	+7	+5	+1
Kerstin Svensson (S)	+1	+1	+5	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Theo Papaioannou (VV)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+1	-2
Anna Johansson (S)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+5	-	-	-	-	-
Roger Andreasson (V)	+1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Vivi-Ann Nilsson (S)	-	-	-	-1	+0	-	-	-	+1	-2	-2	-	-	-	-	-	-	-	-
Mats Pilhem (V)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+1	-2
Jan-Åke Ryberg (V)	-	+2	-1	+1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Ture Jacobsson (KD)	-2	+0	+0	+1	+3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Eva Selin (C)	+1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Mikael Jansson (SD)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-4	-13	-6
Eva Olofsson (V)	-	-	-	-	+2	+1	-2	+1	+3	+2	-1	+1	+4	-	-	-	-	-	-
Alvar Persson (C)	-	-0	+2	-0	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Solveig Lindström (S)	-	-	-	-	-	-2	-1	+2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Erik Lithander (FP)	-	-	-	-	-	-	-	-	+4	+1	+1	-	-	-	-	-	-	-	-
Carina Liljesand (KD)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+1	-1	+3	+2	+3	+5	+3	+4	-	-
Karin Pleijel (MP)	-	-	-	-	-	-	-	-	+3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Ann-Marie Johansson (C)	-	-	-	-	+1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Arne Steen (SD)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-10
Marie Lindén (V)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+0	+1	-1	-1	-	-
Anders Flanking (C)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+2	+2	-	-	-
Lars Eklund (KD)	-	-	-	-	-	-1	-2	-1	-1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Mats Brännström (C)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+2	-	-

Fråga: "Var skulle du vilja placera några kommunala politiker i Göteborg på nedanstående skala?"

Kommentar: Resultaten visar medeltalsvärden (gångar 10) på en ogillar-gillarskala med värden mellan -5 och +5. Egna partiets sympatisörer har precis som i tabell 1 definierats med hjälp av svaren på en fråga om bästa parti. En asterisk (*) indikerar för få svarspersoner. ** = Ingen har svarat Vägvalet på frågan om bästa parti.

Medeltal bland egna partiets sympatisörer

1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2013
+31	+36	+31	+27	+29	+27	+26	+27	+26	+25	+27	+29	+35	+31	+31	+32	-	-	-
+22	+24	+21	+20	+22	+21	+22	+20	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+18	+24	+28	+22	+11
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+26	+11
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+12	+13	-	-	-	-	-	-	-
-	-	-	-	-	-	+16	+14	+21	+16	+18	+18	+18	+18	+20	+17	+19	-	-
+9	+23	+24	+24	+24	+20	+17	+19	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
+11	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
-	-	-	-	-	-	-	-	-	*+16	+8	+5	+4	+8	-	*+15	+8	+15	-
+19	+11	+17	+19	+17	+13	+5	+8	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+16	+16
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+10	+15	+20	+14	+11	+14	+17	+15
+8	+10	+16	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	**	*
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+13	-	-	-	-	-
+23	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
-	-	-	+4	+10	-	-	-	+6	+5	+5	-	-	-	-	-	-	-	-
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
-	+3	+8	+12	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
*	*	*	*	+15	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
*	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	*	*	*	-
-	-	-	-	+4	+7	+4	+10	+15	*+16	+8	+20	-	-	-	-	-	-	-
-	*	*	*	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
-	-	-	-	-	+6	+3	+7	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
-	-	-	-	-	-	-	-	+3	+3	+11	-	-	-	-	-	-	-	-
-	-	-	-	-	-	-	-	-	*	*	*	*	*	*	*	*	*	-
-	-	-	-	-	-	-	-	*	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
-	-	-	-	*	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	*
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+9	*	*	*	-	-
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	*	*	-	-	-
-	-	-	-	-	+2	+6	+1	*	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	*	-	-

Med så låga uppskattningssiffror riskerade Anneli Hulthén att bli ett sänke för partiet i kommunalvalet 2014. I många tidigare kommunalval i Göteborg har Socialdemokraterna varit bortskämt med att ha den populäre Göran Johansson som ledare. Han var aldrig något sänke, snarare ett dragplåster (Johansson, 2008). När Göran Johansson var som mest uppskattad hade han ett popularitetsresultat på +24 i SOM-mätningen 1995. Det är det bästa resultat vi uppmätt i någon SOM-studie. I den sista mätningen av hans popularitet år 2009 nådde Göran Johansson +18. Anneli Hulthéns uppskattning var som högst i valet 2010 med medeltalet +13. Men nu efter starten på kampen om trängselskatten alltså endast -2 hösten 2013 (se tabell 2).

Dock, Anneli Hulthén är inte den enda ledande politikern i Göteborg som drabbas av ett popularitetsfall hösten 2013, även om nedgången i Hulthéns uppskattning är mest dramatisk. Alla andra politiker som ingår i SOM-institutets undersökning tappar också i popularitet. Och en politiker slår bra nära nytt bottenrekord i impopularitet. Den politikern är Miljöpartiets Kia Andreasson som får resultatet -11 i 2013 års undersökning. Det är den näst lägsta uppskattningen som har uppmätts i SOM-institutets Göteborgsstudier. Endast Sverigedemokraternas Mikael Jansson uppvisar ett sämre resultat med -13 år 2010. Andreassons popularitet minskar från -4 år 2011 till -11 år 2013, ett tapp på minus sju enheter. En redan impopulär Kia Andreasson tappar ytterligare i uppskattning när trängselskatten blir en het fråga.

Övriga ledande politiker som ingår i SOM-mätningen 2013 förlorar mindre i uppskattning – men alla förlorar. David Lega (KD) -5 enheter, Helene Odenljung (FP) -4, Jonas Ransgård (M) -3, Mats Pilheim (V) -3 och även Vägvalets Theo Papaioannou med -3 enheter. Alla dessa försvagningar av politikernas popularitet behöver naturligtvis inte vara kopplade till trängselskatten. Men för fyra av dem finns ett mycket starkt samband mellan hur mycket göteborgarna gillar dem och vad samma göteborgare tycker i frågan om trängselskatten.

Mer eller mindre populär på grund av trängselskatten

I tabell 3 visas hur populära de åtta undersökta Göteborgspolitikerna var hösten 2013 bland människor som avsåg att rösta för att trängselskatten skulle vara kvar respektive tänkte rösta för att avskaffa trängselskatten.

När det gäller Hulthén (S), Andreasson (MP) och Pilheim (V) – det styrande rödgröna blockets tre ledande politiker – uppskattas de mycket olika beroende på om svarspersonerna är för eller mot trängselskatten. Bland trängselskattens förespråkare får de positiv uppskattning (mellan +4 till +8) medan de tenderar att ogillas bland trängselskattens motståndare (från -9 till -28). Även Vägvalets Papaioannous popularitet färgas av trängselskattefrågan; men på ett omvänt sätt. Bland skattens anhängare tenderar man att ogilla honom (-14). Bland motståndarna är det tvärtom. Här är han uppskattad (+6).

Tabell 3 Göteborgarnas uppskattning av sina ledande politiker färgas av frågan om trängselskatten (procent)

	Politikerpopularitet		
	Trängselskatten skall finnas kvar	Trängselskatten skall avskaffas	Absolut popularitetsskillnad
Kia Andreasson (MP)	+4	-28	32
Annelie Hulthén (S)	+8	-17	25
Mats Pilhem (V)	+6	-9	15
Helene Odenljung (FP)	+3	-3	6
David Lega (KD)	+4	+6	2
Jonas Ransgård (M)	-1	+3	4
Theo Papaioannou (VV)	-14	+6	20
Arne Steen (SD)	-9	-14	5

Kommentar: Politikerpopulariteten kan variera mellan -50 (ogillar) till +50 (gillar). Enkätfrågan om trängselskatt löd: "Hur kommer Du att rösta i valet som avgör om trängselskatten ska finnas kvar eller avskaffas?"

Källa: Den västsvenska SOM-undersökningen 2013.

Övriga Göteborgspolitikers popularitet har påverkats klart mindre av trängselskatte-debatten. Uppskattningen av dem skiljer sig inte så mycket åt mellan personer som vill ha respektive inte vill ha en trängselskatt i Göteborg. Moderaternas Jonas Ransgård, som förordade trängselskatten men som medverkade till att det blev en folkomröstning, kan vara ett exempel. Hans popularitetssiffror är mycket snarlika bland anhängare och motståndare till skatten, men intressant nog något högre bland trängselskattens motståndare (+3) än bland anhängarna (-1). Kan han och Moderaterna ha fått lite pluspoäng bland trängselskattens nej-röstare därför att de till sist fick möjligheten att folkomrösta?

Ju mer vi är tillsammans

Och nu över till något helt annat. Eller åtminstone annorlunda. Analysen av trängselskattens kortsiktiga inverkan på Göteborgspolitikernas popularitet visar att människors politiska åsikter är med och styr hur uppskattade politiker blir. Popularitet är till viss del – kanske stor del – influerat av vad politikerna står för inom olika politikområden och vad väljarna tycker inom samma områden. Man tenderar att gilla politiker som tycker detsamma som en själv. Och man ogillar politiker som tycker annat än man tycker själv (Johansson, 2013).

En annan mer långsiktigt verkande faktor som också kan påverka vad vi känner till och uppskattar hos politiker är hur länge de verkat. Den centrala hypotesen i något som brukar kallas den sociala inlärningsteorin är att långvarig exponering

ökar graden av kännedom (Bandura, 1977, Holmberg, 2012a). Ju längre politiker och medborgare är tillsammans desto mer ökar politikernas kändisskap. Andra faktorer spelar naturligtvis också in, men långvarighet som politiker – att vara politiskt seglivad – är en faktor bakom politiskt kändisskap.

Dock, långvarighetshypotesen brukar endast sägas gälla för graden av politiker-kännedom, inte för graden av politikerpopularitet. Den sociala inlärningsteorin förutsäger inte att kärlek tilltar med åren – att politiker blir mer populära vartefter de fortsätter att tjäna folket.

Tidigare när vi testat den sociala långvarighetshypotesen har den fått empiriskt stöd när det gäller politiker-kännedom. Politiker som kvarstår länge i ämbetet har tenderat att bli mer kända över tid – inte dramatiskt så och inte med särskilt många procentenheter, men dock mer kända. När vi återprövar hypotesen för Göteborgspolitikerna inklusive de senaste resultaten för 2013, blir utfallet precis som tidigare. Kännedomen ökar. Och den ökar något tydligare än i tidigare tester (Holmberg, 2013).

Prövningen omfattar sammanlagt tio Göteborgspolitikere som under åren 1994-2013 deltagit i minst fem av SOM-institutets kännedomsmätningar.¹ För sju av dessa tio politiker har kännedomen förbättrats över tid. Den genomsnittliga ökningen i kännedom blir +6,4 procentenheter.² Motsvarande ökning har legat kring +3/+4 procentenheter i tidigare mätningar i Göteborg och i Västra Götaland. Långvarighetshypotesen får med andra ord ett något förstärkt stöd i vår senaste test. Ett möjligt råd till en nybörjarpolitiker är alltså: Om du vill bli kändis som politiker, häng i och bli veteran – även om det kan ta lång tid.

Men att bli veteran hjälper inte nödvändigtvis om man eftersträvar att bli populär. Uppskattningen av våra tio Göteborgspolitikere ökar inte över tid. I genomsnitt händer ingenting med populariteten varken upp eller ned. Eller för att vara mer exakt så minskar populariteten något för fem politiker och ökar något för övriga fem – i snitt blir det en svag nedgång på -0,5 enheter.³ Ett resultat som är mycket likt vad vi funnit tidigare såväl i Göteborg som i Västra Götaland (Holmberg 2012b, 2013).

Att tjäna folket är uppenbart otacksamt. Håller man på länge blir man mer känd, men inte mer uppskattad. Det skall fan vara politiker. Maktinnehav tär. Går det bra får man inte äran. Går det dåligt får man skulden. Men några måste göra jobbet, annars fungerar inte demokratin.

Noter

- ¹ Endast politiker som deltagit i minst fem SOM-mätningar är inkluderade i analysen. De två första årens medelresultat för respektive politiker jämförs med snittresultatet för de två senaste/sista mätåren.
- ² På hemmaplan, bland det egna partiets sympatisörer, ökar kännedomen något mer över tid – med 10,4 procentenheter.
- ³ Bland det egna partiets anhängare minskar inte populariteten över tid. Den tenderar att öka, men endast med obetydliga 0,1 enheter. Slutsatsen är med andra ord mycket robust – politikerpopularitet växer inte med långvarig tjänstgöring, varken bland samtliga medborgare eller bland det egna partiets sympatisörer. Ävenledes här känner vi igen resultatet från tidigare analyser.

Referenser

- Bandura, Albert (1977) *Social Learning Theory*. New York: General Learning Press.
- Holmberg, Sören (2012a) ”Blir regionalpolitiker mer kända och populära under valår?”, i Berg, Linda och Oscarsson, Henrik (red) *Omstritt omval*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Holmberg, Sören (2012b) ”Populärast i test”, i Bergström, Annika (red) *Västsvensk vardag*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Holmberg, Sören (2013) ”Politiker-kännedom”, i Bergström, Annika och Ohlsson, Jonas (red) *En region för alla?* Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Johansson, Folke (2008) ”Röstning och röstdelning 2006”, i Nilsson, Lennart och Johansson, Susanne (red) *Regionen och flernivådemokratin*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Johansson, Folke (2013) ”Trängselskatt och förtroende för kommunpolitiker”, i Bergström, Annika och Ohlsson, Jonas (red) *En region för alla?* Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.

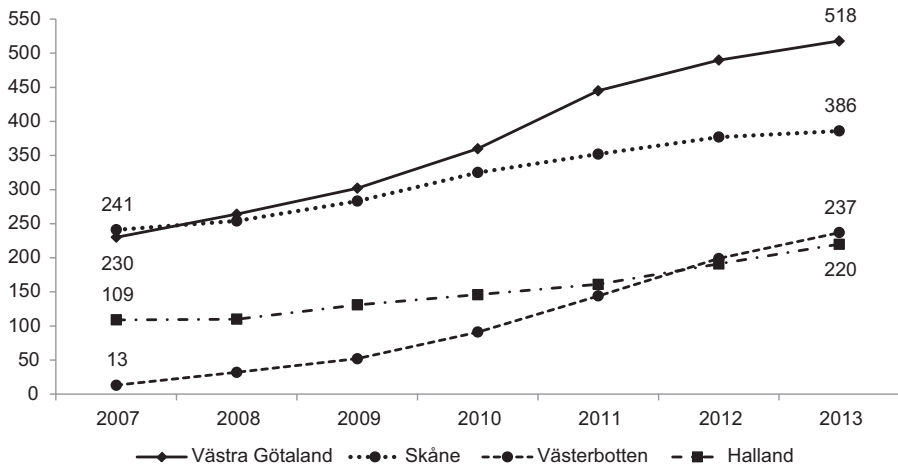

VINDKRAFTSOPINIONEN I VÄSTRA GÖTALAND

PER HEDBERG

Vindkraften byggs ut snabbt i Sverige. Antalet vindkraftverk blir allt fler och vindkraftens andel av elproduktionen ökar. Bara mellan åren 2007 och 2013 har antalet vindkraftverk fördubblats, från 1 009 till 2 604. Under samma period ökade den vindgenererade elproduktionen från 1,4 till 10 terawattimmar och vindkraftens andel av elproduktionen steg från 1 till 7 procent (Energimyndigheten 2014a, Energimyndigheten 2014b, Energimyndigheten 2013). Enligt planerna kommer vindkraften fortsätta att byggas ut i Sverige till en kapacitet av 30 terawattimmar (Energimyndigheten 2014a).

Figur 1 Antal vindkraftverk i Västra Götalands, Skåne, Hallands och Västerbottens län 2007-2013

Källa: Energimyndigheten (2014c).

Drygt hälften av alla vindkraftverk är koncentrerade till fyra av Sveriges län. År 2013 fanns 518 vindkraftverk i Västra Götaland, 386 i Skåne, 237 i Västerbotten och 220 i Halland. Sedan 2007 har det tillkommit 288 nya vindkraftverk i Västra Götaland, 145 i Skåne och 111 i Halland. I Västerbotten fanns 2007 endast 13 vindkraftverk. Sedan dess har det byggts ytterligare 224. Men det finns också län där antalet vindkraftverk fortfarande är få 2013. I Västmanland, Kronoberg,

Södermanland och Stockholms län återfanns tillsammans endast 28 av landets 2 640 vindkraftverk (Energimyndigheten 2014c).

I det följande sätts Västra Götaland i blickpunkten. Hur ser invånarna på vindkraften som energikälla i det län i Sverige där det finns flest vindkraftverk? Skiljer sig åsikterna om hur mycket vi ska satsa på vindkraft vid en jämförelse med samtliga medborgare i Sverige? Och skiljer sig åsikterna åt vid en jämförelse mellan kommuner i länet med olika grad av vindkraftstäthet?

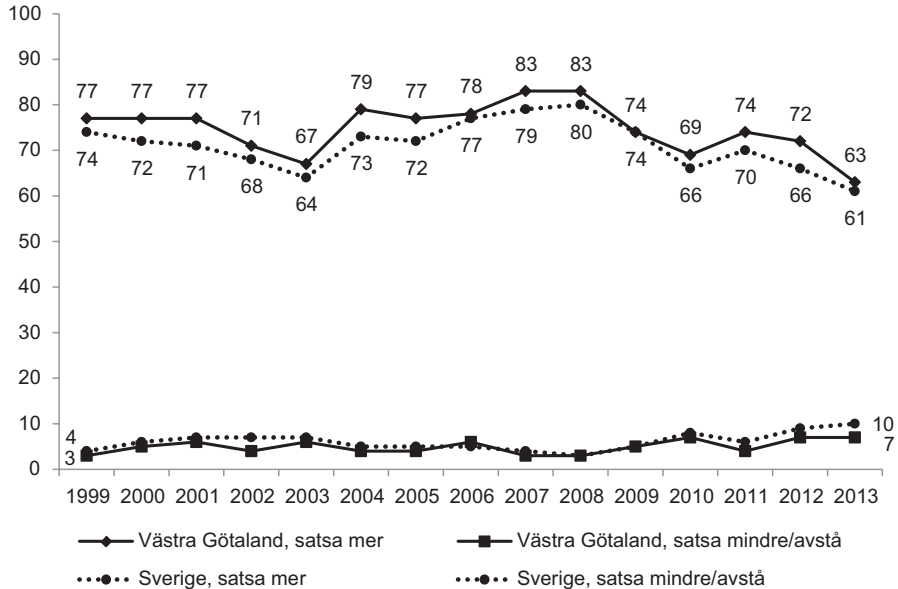
Västra Götaland versus Sverige

Sedan 1999 har vi ställt frågor om vindkraft i de årliga *nationella* SOM-undersökningarna inom ramen för forskningsprojektet *Energiopinionen i Sverige*.¹ En av frågorna handlar om hur mycket vi ska satsa på vindkraft i Sverige – ska vi satsa mer än idag, ska vi satsa lika mycket som idag, mindre än idag eller ska vi helt avstå från vindkraft som energikälla. I figur 2 redovisas andelen som vill satsa mer och andelen som vill satsa mindre eller avstå från vindkraft för svarande i Västra Götaland och för samtliga svarande i landet.

Resultaten visar påfallande likheter. Utvecklingen på rikspanelet överensstämmer mycket väl med utvecklingen i Västra Götaland. Stödet för en ökad satsning på vindkraft har dock varit något högre i Västra Götaland än i Sverige som helhet. Toppåren för en ökad satsning på vindkraft inföll 2007 och 2008. Sedan dess ser vi en tydlig tillbakagång, både i riket som helhet och i Västra Götaland. I Västra Götaland har stödet för en ökad satsning minskat med 20 procentenheter och i riket med 19 procentenheter. Faktum är att resultatet i 2013 års nationella SOM-undersökning är det lägsta vi uppmätt sedan mätseriens start 1999, både för boende i Västra Götaland och bland samtliga medborgare.² Stödet för en ökad satsning på vindkraft återhämtade sig något 2011. Sannolikt är detta en effekt av händelsen i Fukushima. Sören Holmberg har visat att härdsmltan hade effekt i form av ett minskat stöd för kärnkraften i Sverige (Holmberg 2012), vilket troligtvis istället resulterade i ett tillfälligt ökat stöd för en vindkraftsutbyggnad.

Resultaten från SOM-institutets *regionala* undersökning för Västra Götaland 2013 visar också på stora likheter med de nationella resultaten. På frågan om hur mycket vi ska satsa på vindkraft de närmaste åren svarade 60 procent satsa mer, 22 procent satsa som idag, 7 procent satsa mindre än idag, 2 procent helt avstå från vindkraft som energikälla och 9 procent ingen uppfattning. Motsvarande siffror för riket i sin helhet i den *nationella* SOM-undersökningen 2013 var 61, 23, 8, 2 och 6. Även i frågor om hur mycket vi bör satsa på andra energikällor är resultaten från de två undersökningarna påfallande likartade. Andelen som vill satsa mer på vattenkraft var i den regionala undersökningen 46 procent jämfört med 41 procent i den nationella, andelen som vill satsa mer på kärnkraft var 15 procent i den regionala jämfört med 13 procent i den nationella, andelen som vill satsa mer på vågkraft var 61 procent i den regionala jämfört med 58 procent i den

Figur 2 Andel av befolkningen i Västra Götaland och i Sverige som vill satsa mer på vindkraft respektive vill satsa mindre/helt avstå från vindkraften som energikälla 1999-2013 (procent)

Kommentar: Frågan lyder: *Hur mycket bör vi i Sverige satsa på nedanstående energikällor under de närmaste 5-10 åren?* Andelen som svarar att de saknar åsikt har varierat mellan 5-8 procent. I SOM-undersökningen 2013 var siffran 6 procent. De särredovisas inte i figuren. För ytterligare detaljer och resultat för fler energikällor, se Hedberg och Holmberg (2014a), Hedberg och Holmberg (2014b).

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 1999-2013.

nationella och andelen som helt vill avstå från kol som energikälla var 61 procent i den regionala undersökningen för Västra Götaland jämfört med 57 procent i riket som helhet. När det gäller människors bedömningar av hur mycket vi ska satsa på olika energikällor i framtiden kan man alltså beskriva Västra Götaland som ett Sverige i miniatyr.

Opinionen för en ökad satsning på vindkraft är alltså i det närmaste identisk vid en jämförelse mellan befolkningen i Västra Götaland och befolkningen i sin helhet. Men finner vi ett likartat mönster inom olika sociala och politiska grupper i samhället? Svaret är ja. I befolkningen som helhet är kvinnor något mer positiva till en ökad satsning på vindkraft än män, 65 procent jämfört med 57 procent. Motsvarande siffror i Västra Götaland är 62 respektive 57 procent. I befolkningen som helhet finner vi ett större stöd för en satsning på vindkraft i åldersgruppen 16-29 år jämfört med åldersgruppen 65-85 år, 66 procent jämfört med 54 procent.

Motsvarande siffror i Västra Götaland är 68 respektive 52 procent. I befolkningen som helhet finner vi att personer med hög utbildning är mer positiv till en satsning på vindkraft jämfört med personer med låg utbildning, 66 procent jämfört med 55 procent. Motsvarande siffror i Västra Götaland är 65 respektive 49 procent. När det gäller boende på landsbygd och tätorter är skillnaderna på riksnivå små. Stödet för en ökad satsning på vindkraft är något större bland boende i större städer och tätorter än på ren landsbygd. I Västra Götaland är stödet för en vindkraftsytbyggnad något högre i Göteborg än bland boende i andra städer eller på landsbygden.

Både i den nationella undersökningen och i den regionala för Västra Götaland är det bland sympatisörer till Vänsterpartiet och Miljöpartiet vi finner det starkaste stödet för en ökad satsning på vindkraft. Resultaten är i det närmaste identiska. I den nationella undersökningen utgör andelen som vill satsa mer på vindkraft 78 procent bland sympatisörer till Vänsterpartiet och 77 procent bland sympatisörer till Miljöpartiet. I undersökningen för Västra Götaland är motsvarande siffror 77 procent bland sympatisörer till Vänsterpartiet och 77 procent bland sympatisörer till Miljöpartiet. Däremot är sympatisörer till Folkpartiet i Västra Götaland något mindre positiva (49 procent) jämfört med sympatisörer till Folkpartiet på riksplplanet (60 procent) och sympatisörer till Centerpartiet i Västra Götaland något mer positiva (67 procent) jämfört med sympatisörer till Centerpartiet på riksplplanet (50 procent).

När det gäller ideologisk vänster-höger-position har tidigare undersökningar visat att personer som placerar sig till vänster i politiken är mer positiva till att satsa på vindkraft jämfört med dem som placerar sig till höger. Så är även fallet 2013. I riket som helhet är det bland dem som placerade sig till vänster 70 procent som vill satsa mer på vindkraft jämfört med 54 procent bland dem som placerar sig till höger. Resultaten från undersökningen i Västra Götaland är i stort sett identiska; 69 procent bland personer som placerar sig till vänster respektive 55 procent bland personer som placerar sig till höger.³

Mätt på vindkraft?

Sedan toppåren 2007/2008 har alltså stödet för att satsa mer på vindkraft avtagit med 20 procentenheter. Samtidigt har antalet vindkraftverk fördubblats. Frågeställningen om hur mycket vi ska satsa på vindkraft innehåller en komponent om attityd till vindkraften som energikälla, men också bedömningar av hur mycket vi har och hur mycket ytterligare vi behöver. Ju mer vindkraften byggs ut desto större betydelse kommer bedömningsaspekterna i frågeställningen att ha. Vid en viss punkt uppnås en mättnad. Vi har den vindkraft vi behöver.

Ett sätt att testa om den vikande opinionen för att satsa mer på vindkraft är ett uttryck för en mättnadseffekt är att jämföra åsikterna i områden med förhållandevis mycket vindkraft med områden lite vindkraft. Hypotesen är att invånare i områden med relativt få vindkraftverk ska vara mer positiva till att satsa *mer*

på vindkraft än personer som bor i områden med relativt många vindkraftverk. För att kunna undersöka detta krävs ett datamaterial med många svars personer i kommuner med varierande antal vindkraftverk. Det statistiska underlaget i de nationella SOM-undersökningarna räcker inte till för sådana analyser. I och med forskningsprojektets medverkan i den regionala SOM-undersökningen 2013 för Västra Götaland kan vi däremot göra denna typ av analyser på kommunnivå.⁴

Västra Götaland är det län med flest vindkraftverk i Sverige, 518 stycken. I länets 49 kommuner finns det sex kommuner med fler än trettio vindkraftverk, Lidköping 33, Skara 36, Tanum 37, Mellerud 39, Falköping 41 och Vara 49. Nästan hälften av länets vindkraftverk är koncentrerade till dessa sex kommuner. I tolv kommuner finns det ingen vindkraft alls. I tabell 1 redovisas hur invånarna ställer sig till att satsa mer eller mindre på vindkraft i kommuner med få vindkraftverk jämfört med i kommuner med flera vindkraftverk.⁵

Tabell 1 Hur mycket bör vi satsa på vindkraft i Sverige i framtiden efter antal vindkraftverk i kommunen, Västsverige 2013 (procent)

Satsa mer/mindre på vindkraft	Antal vindkraftverk i kommunen						
	0	1-3	4-15	16-29	fler än 30	Gbg (15)	samtliga
satsa mer	57	62	55	53	52	67	60
satsa ungefär som idag	25	19	25	26	26	16	22
satsa mindre än idag	7	6	9	8	11	6	7
helt avstå från energikällan	2	2	3	4	2	2	2
ingen uppfattning	9	11	8	9	9	9	9
summa procent	100	100	100	100	100	100	100
antal personer	647	225	623	181	210	882	2768
satsa mer minus mindre/avstå	+48	+54	+43	+41	+39	+59	+51

Kommentar: Frågan lyder: *Hur mycket bör vi i Sverige satsa på nedanstående energikällor under de närmaste 5-10 åren?* Procentbasen utgörs av samtliga svarande personer. Andelen som inte besvarade frågan var 3 procent.

Källa: Den västsvenska SOM-undersökningen 2013; Energimyndigheten (2014c).

Resultaten visar på en svag tendens i hypotesens riktning. I kommuner med enstaka vindkraftverk (1-3) önskar 62 procent satsa mer medan det i kommuner med förhållandevis många vindkraftverk (fler än 30) är 52 procent som vill satsa mer. Det är också en något högre andel i kommuner med många vindkraftverk som vill satsa mindre på eller avstå vindkraft (13 procent) än i kommuner med

några enstaka vindkraftverk (8 procent). Däremot är det inte så att man är mer positiv till en satsning på vindkraft i kommuner där en vindkraftsetablering ännu inte påbörjats. Där är det 57 procent som vill satsa mer medan 9 procent vill satsa mindre eller avstå från vindkraft.⁶ Men oavsett antalet vindkraftverk i kommunen önskar en majoritet satsa mer på energikällan än vad som görs idag.

Vi har också frågat om hur invånarna i Västra Götaland ser på en etablering av vindkraft i närheten av den egna bostaden. Även här är skillnaderna små, men de går i hypotesens riktning. I kommuner med få vindkraftverk är 44 procent positiva till vindkraft i närheten av den egna bostaden medan 34 procent är negativa. Motsvarande siffror i kommuner med många vindkraftverk är 39 respektive 36 procent. Resultaten visar också att i kommuner där det redan finns vindkraft är det en något större andel som är positiva till vindkraft i närheten bostaden än som är negativa. I kommuner utan vindkraft är det lika många positiva som negativa.

Frågan om hur mycket vi ska satsa på vindkraft mäter naturligtvis i viss mån attityden till energikällan. Men den innehåller även andra bedömningar om vindkraftens utbyggnad. Vi ställer därför också en ren attitydfråga till vindkraften som energikälla: "Allmänt sett, vilken är din inställning till följande energikällor.../ vindkraft/...?" Resultaten visar att antalet vindkraftverk i kommunen saknar betydelse för huruvida man är positiv eller negativ till vindkraften som energikälla. Det är en lika stor andel som är positiva, 78 procent, i såväl kommuner med enstaka som i kommuner med många vindkraftverk.⁷

I det föregående har vi enbart tagit hänsyn till hur många vindkraftverk som finns inom kommungränserna. Vi har inte beaktat kommunernas ytmässiga storlek (Statistiska centralbyrån 2014). Fler vindkraftverk på en mindre yta kan uppfattas på ett annat sätt än om de sprids ut på en större yta. I tabell 2 redovisas invånarnas åsikter till att satsa mer eller mindre på vindkraft efter vindkrafttäthet i kommunen (antal vindkraftverk per kvadratkilometer landyta).

Inte heller när vi tar hänsyn till antal vindkraftverk och kommunernas ytmässiga storlek finner vi ett starkt samband med åsikter om hur mycket vi ska satsa på vindkraft. Resultaten i tabell 2 visar på ett svagt samband i hypotesen riktning vid en jämförelse mellan kommuner med gles vindkraftstäthet jämfört med dem med den tätaste. I kommuner med gles vindkraftstäthet vill 64 procent satsa mer och 10 procent satsa mindre eller avstå från vindkraft. I kommuner med flest vindkraftverk per kvadratkilometer är motsvarande siffror 48 respektive 10 procent. Mellan dessa ytterpoler är viljan att satsa mer eller mindre i stort sett identiska, oavsett grad av vindkraftstäthet.

Oavsett kommunernas vindkraftstäthet är invånarna positivt inställda till vindkraft som energikälla.⁸ Att man är mer negativ till vindkraft i kommuner med en högre grad av vindkraftstäthet har inget stöd i våra resultat. I kommuner utan vindkraft är 70 procent positiva, i kommuner med lägsta graden av vindkraftstäthet är 80 procent positiva och i kommuner med högsta graden av vindkraftstäthet är

Tabell 2 Hur mycket bör vi satsa på vindkraft i Sverige i framtiden efter antal vindkraftverk per kvadratkilometer (landyta) i kommunen, Västsverige 2013 (procent)

Satsa mer/mindre på vindkraft	Antal vindkraftverk i per km ² landyta i kommunen										Göteborg (0,03)	samtliga
	0	0,001-0,004	0,005-0,009	0,010-0,019	0,020-0,029	0,030-0,039	0,040-0,049	mer än 0,050				
satsa mer	57	64	54	54	55	57	58	48	67	60		
satsa ungefär som idag	25	19	26	25	25	19	21	32	16	22		
satsa mindre än idag	7	5	9	9	8	13	8	9	6	7		
avstå från energikällan	2	2	3	3	6	2	3	1	2	2		
ingen uppfattning	9	10	7	9	6	9	10	10	9	9		
summa procent	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100		
antal personer	647	184	285	266	106	125	133	140	882	2768		
satsa mer minus mindre/avstå	+48	+57	+42	+42	+41	+42	+47	+38	+59	+51		

Kommentar: Frågan lyder: Hur mycket bör vi i Sverige satsa på nedanstående energikällor under de närmaste 5-10 åren? Procentbasen utgörs av samtliga svarspersoner. Andelen som inte besvarade frågan var 3 procent.

Källa: Den västsvenska SOM-undersökningen 2013; Energimyndigheten (2014c).

76 procent positiva. För andelen negativa är motsvarande siffror 6, 5 respektive 6 procent.⁹

Vindkraftsopinionen i Västra Götaland

Vid en jämförelse av resultaten från den nationella SOM-undersökningen 2013 och den regionala SOM-undersökningen för Västra Götaland 2013 kan vi konstatera att invånarna i Västra Götaland utgör ett Sverige i miniatyr, åtminstone åsiktsmässigt när det gäller frågor om energi och vindkraft. Och även om vindkraften i det närmaste fördubblats i Sverige sedan 2007 samtidigt som stödet för att satsa mer på vindkraft minskat med 19 procentenheter, finner vi endast en svag mättnadseffekt bland invånarna i Västra Götaland. Mycket vill ha nästan lika mycket mer, som lite vill ha mer.

Noter

- ¹ Forskningsprojektet *Energiopinionen i Sverige* finansieras av Energimyndigheten.
- ² För mer detaljer se Hedberg och Holmberg (2014a), Hedberg och Holmberg (2014b).
- ³ För mer detaljerade resultat, se Hedberg (2014). Svartalternativen i frågan om vänster-höger placering är ”klart till vänster”, ”något till vänster”, ”varken till vänster eller höger”, ”något till höger” och ”klart till höger”. I texten redovisas de två vänster och de två högeralternativen sammanslagna. Möjligtvis kan man hävda att frågan om vindkraftens utbyggnad är mer ideologiserad på riksplånet än i Västra Götaland. Skillnaderna mellan dem som placerar sig klart till vänster och klart till höger är i den nationella undersökningen 31 procentenheter. Motsvarande siffra i undersökningen för Västra Götaland är 22 procentenheter.
- ⁴ I en tidigare analys från den nationella SOM-undersökningen antogs att stödet för att satsa mer på vindkraft skulle avta i takt med att vindkraften byggdes ut. Vi jämförde opinionsutvecklingen två län med hög utbyggnadstakt (Skåne och Västra Götaland) med opinionsutvecklingen i landet som helhet. Resultatet visade att det inte fanns något stöd för det förmodade sambandet på länsnivå. Däremot fann vi ett visst stöd för antagandet vid en jämförelse av opinionsutvecklingen för de 16 kommuner i Sverige som då hade flest vindkraftverk. Stödet för att satsa mer på vindkraft avtog med 25 procentenheter mellan 2008 och 2011 i dessa kommuner, jämfört med 10 procentenheter på nationell nivå (Hedberg 2012).
- ⁵ Naturligtvis hade det varit värdefullt för analysen att ha uppgifter om opinionsutvecklingen över tid för att kunna följa opinionen i takt med utbyggnaden av vindkraften i länet. Frågorna har dock inte ställts i tidigare regionala SOM-

- undersökningar för Västra Götaland. Här handlar det om en tvärsnittsanalys 2013.
- 6 Jämför vi kommuner utan vindkraft med kommuner med vindkraft visar sig resultaten vara i det närmaste identiska. I kommuner som saknar vindkraft vill 57 procent satsa mer än idag, 25 procent satsa som idag, 7 procent satsa mindre än idag, 2 procent avstå från vindkraft och 9 procent saknar uppfattning. Motsvarande resultat i kommuner med vindkraft är 56, 24, 9, 3 respektive 8 procent. Göteborgs kommun särredovisas eftersom det väger tungt i materialet. I Göteborg är man mer positiv till en vindkraftssatsning än i övriga länet, 67 procent bland göteborgarna vill satsa mer på vindkraft.
 - 7 I kommuner utan vindkraftverk är andelen positiva till vindkraften som energikälla 76 procent och i Göteborg 84 procent.
 - 8 I det föregående har vi tagit hänsyn till kommunernas landyta. Görs samma analys hänsyntaget till kommunernas totalyta (inklusive hav och sjöar) kvarstår slutsatsen. Resultaten visar endast på svaga tecken på en mättnadseffekt i kommuner med högre grad av vindkraftstäthet. För mer detaljerade resultat, se Hedberg (2014).
 - 9 För mer detaljerade resultat, se Hedberg (2014).

Referenser

- Energimyndigheten 2014a. *Vindkraftsstatistik 2013*. ES 2014:02
- Energimyndigheten 2014b. Pressmedelände 2014-02-11. <http://www.energimyndigheten.se/Press/Pressmeddelanden/2013-var-ett-ar-med-lag-elanvandning-och-stor-elexport/>
- Energimyndigheten 2014c. *Vindkraftsstatistik 2013*. Bilaga 1. Lista över vindkraftverk i Sveriges län och kommuner. <http://www.energimyndigheten.se/Global/Statistik/officiell%20statistik/Bilaga%201%20-%20lista%20%C3%A4n%20och%20kommuner%20med%20vindkraft%20ES2014%2002.pdf>
- Energimyndigheten 2013. *Vindkraftsstatistik 2012*. ES 2012:01
- Hedberg, Per (2014). *Åsikter om vindkraft och energi i Västra Götaland*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Hedberg, Per (2012). Svenska folkets åsikter om vindkraft. I Weibull, Lennart, Oscarsson, Henrik och Bergström, Annika (red). *I framtidens skugga*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet. SOM-rapport nr 56.
- Hedberg, Per och Holmberg, Sören (2014a). *Åsikter om energi och kärnkraft*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Hedberg, Per och Holmberg, Sören (2014b). *Svenska folkets åsikter om olika energikällor 1999 - 2013*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.

- Holmberg, Sören (2012). Fukushimaeffekten. I Weibull, Lennart, Oscarsson, Henrik och Bergström, Annika (red). *I framtidens skugga*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet. SOM-rapport nr 56.
- Statistiska centralbyrån (2014). *Statistisk årsbok 2014*. Statistiska centralbyrån, Stockholm.

DEN GODA UTBILDNINGEN

ULRIKA ANDERSSON OCH LENNART WEIBULL

Den 5 april 2005 antog Västra Götalandsregionen sin framtidsvision *Det goda livet*. Den utgår från fem fokusområden som ska prioriteras i regionens långsiktiga arbete att stärka utvecklingen i Västra Götaland. Ett av områdena är att regionen ska bli ledande i kompetens- och kunskapsutveckling. Motivet är att studier visat att regioner med en välutbildad befolkning är attraktiva, drar till sig investeringar och utvecklas snabbare. Men kompetens handlar inte bara om individers utbildningsnivå utan även om vikten av att det i regionen finns en hög nivå inom utbildning och forskning (*Vision Västra Götaland – Det goda livet*, 2005). Högskolan betraktas vanligen också som en av de viktigaste institutionerna för samhällets kulturella, sociala och ekonomiska utveckling liksom för den enskilde individens möjligheter att leva ett gott liv (jmf Unemar Öst, 2009).

Den formulerade visionen om kompetens och kunskapsutveckling är knappast kontroversiell. I själva verket har den stark förankring bland de boende i Västra Götaland. När den västsvenska SOM-undersökningen hösten 2010 frågade om vilka områden man borde satsa på i Västsverige kom högre utbildning och forskning klart högst: två tredjedelar ansåg området vara mycket eller ganska viktigt. De närmast följande områdena var transporter, medicinsk industri och turism. Att högre utbildning och forskning generellt värderas som viktigt för framtiden har sin förklaring i att nästan ingen anser området vara oviktigt och det är inte heller några stora skillnader mellan Västra Götalands olika delar (Nilsson & Weibull, 2010). Den starka betoningen på högre utbildning är dock på intet sätt ny: den har dominerat västsvenskarnas uppfattningar även tidigare under 2000-talet (jmf Nilsson & Weibull, 2007).

I sin konkretisering av högre utbildning och forskning lyfter Västra Götalandsregionens visionsdokument upp några särskilt viktiga punkter. Det gäller bland annat betydelsen av ”attraktiva och dynamiska högskoleutbildningar”, att varannan vuxen ska ha någon form av högskoleutbildning och att skillnader i utbildningsnivå ska utjämnas mellan olika delar av regionen. Ett annat inslag som särskilt framhålls är vikten av det livslånga lärandet. De formulerade målen följs upp med olika åtgärder, inte minst med ett stort arbete att inom olika delar av regionen bygga kompetensplattformar i syfte att samordna insatser mellan region och kommuner (Bergström Casinowsky, 2013). Satsningarna är i sig inte unika för Västra Götalandsregionen, utan följer en generell utveckling som under senare år varit karakteristisk för europeisk högre utbildning (jmf Hufner, 2003; Kezar, 2004).

Det är givetvis alltför tidigt att år 2013 ställa frågan vad genomförandet av Västra Götalandsregionens vision betyder för högre utbildning och utbildningsinstitutioner i Västsverige. Visionen uttrycker med nödvändighet långsiktig förändring. Framväxt av ny kompetens tar lång tid och när det gäller förändrade utbildningsnivåer är det snarast en fråga över generationer.

Även om det således inte är möjligt att göra någon utvärdering av visionen är det ändå rimligt att följa vad som händer i regionen och lyfta fram eventuella förändringsmönster. Sådana uppföljningar har regelbundet skett inom ramen för den västsvenska SOM-undersökningen (t ex Nilsson & Weibull, 2010; Elmkvist, 2012; Bové, Bergström & Ohlsson, 2013). Uppföljningarna har haft lite olika fokus, men den gemensamma nämnaren har dock varit att följa utvecklingen i regionen. Vårt syfte är att ytterligare bidra till analyserna av utvecklingen. Vårt specifika tema är utbildningsnivå, utbildningsinstitutioner och synen på utbildning. Vi har ställt oss tre frågor:

- Hur har utbildningsnivån utvecklats i Västra Götaland, i olika delar av regionen och i olika grupper?
- Hur har uppfattningen om de högre utbildningsinstitutionerna utvecklats, i olika delar av regionen och i olika utbildningsgrupper?
- Hur har synen på den högre utbildningens betydelse utvecklats, i olika delar av regionen och i olika utbildningsgrupper?

Underlaget är data från den västsvenska SOM-undersökningen 2013 i jämförelse med tidigare undersökningar.

Högre utbildning bland invånare i Västra Götaland

Svensk högre utbildning har sedan mitten av 1900-talet genomgått en stark expansion, sett såväl till antalet institutioner och studerande som till utbildningsinriktningar. Antalet studenter ökade särskilt kraftigt under 1960-talet, inte minst på universitetens humanistiska och samhällsvetenskapliga utbildningar. Den verkligt stora ökningen, särskilt i Göteborg, kom när tidigare fristående högskolor som Socialhögskolan eller Lärarhögskolan blev en del av Göteborgs universitet (Lindberg & Nilsson, 1996; Weibull, 2014). Det som förr var att betrakta som ett slags elitutbildning kom därmed att få karaktären av ett brett massutbildningssystem (Unemar Öst, 2009). Den utbyggnad av svensk högskola som skedde under 1990-talet har vidare lett fram till att en stor andel av dagens unga i Sverige har en högskoleutbildning (Högskoleverket, 2012).

Högre utbildning kan generellt betraktas som en viktig individresurs. I sociologiska undersökningar är utbildning ofta den faktor som främst skiktar mellan resursstarka och resurssvaga grupper (Broady m.fl., 2006; Socialstyrelsen, 2010).

Jmf Durkheim, 1984). En tidigare studie av ungdomar i Västra Götaland har tydligt visat på klassbakgrundens betydelse för högre studier (Ulfsson, 2002). Utbildningsnivå kan samtidigt mätas på olika sätt. I den västsvenska SOM-undersökningen har utbildningsnivå mätts genom självskattad utbildningsgrad, där låg utbildning innebär påbörjad eller fullgjord grundskola eller obligatorisk skola, medan medellåg utbildning omfattar studier på eller examen vid gymnasium, folkhögskola eller motsvarande. Till medelhög utbildning räknas eftergymnasial utbildning utanför högskolan samt om individen har påbörjat men inte avslutat studier vid universitet/högskola. Gruppen av högutbildade är slutligen de som har examen från högskola respektive universitet, inklusive forskarutbildning.¹

I Västra Götaland är 2013, med vår definition, knappt var femte individ lågutbildad medan omkring var fjärde person har respektive medellåg, medelhög alternativt hög utbildning, vilket är en god spegling av fördelningen i den svenska befolkningen som helhet (tabell 1). Situationen skiljer sig dock markant mellan olika delar av regionen.² Lägst andel lågutbildade hittas i Göteborgsregionen, 12 procent, medan den högsta andelen finns i Sjuhärad respektive Skaraborg – ca 25 procent. Göteborgsregionen karakteriseras av den högsta andel högutbildade, 36 procent, medan Sjuhärad har lägst andel högutbildade, 18 procent. Om gruppen av lågutbildade respektive medellågutbildade i Sjuhäradsbygden läggs samman, visar det sig att drygt 60 procent av denna del av regionen befolkas av invånare med relativt låg utbildningsnivå. Det förekommer således stora utbildningsmässiga skillnader beroende på vilken del av Västra Götaland som beaktas; skillnader som också rimligen påverkar vilken bedömning människor gör av högre utbildning och dess eventuella förtjänster i arbetslivet.

Sett över tid har andelen lågutbildade minskat samtidigt som andelen högutbildade har ökat i Västra Götaland. Förklaringen torde primärt kunna förklaras av en reell ökning av den generella utbildningsnivån i regionen, men det går inte att bortse ifrån att också förändrade svarsmönster i undersökningen har betydelse: när andelen svars personer minskar finns det en tendens att personer med högre utbildning blir överrepresenterade (jmf Bové i föreliggande volym; Vernersdotter, 2014:552ff).

Även åldersmässigt skiljer sig vissa delar av regionen från varandra. Överlag är andelen unga och yngre medelålders människor något överrepresenterade i Göteborgsregionen medan ett regionalt område som Fyrbodal har något av en underrepresentation av yngre individer (tabell 1). Här dominerar samhället istället av den äldre delen av befolkningen. Sextiofem procent av invånarna i Fyrbodal är 50 år eller äldre, vilket kan jämföras med 50 procent av Göteborgsregionens invånare.

Tabell 1 Kön, åldersfördelning och utbildningsnivå i Sverige och Västra Götaland 2003 samt 2013 (procent)

	Sverige		Västra Götaland		Göteborgsregionen		Sjuhärad		Skaraborg		Fyrbodals	
	2003	2013	2003	2013	2003	2013	2003	2013	2003	2013	2003	2013
Kvinnor	52	52	53	52	54	51	53	52	51	55	49	54
Män	48	48	47	48	46	49	47	48	49	45	51	46
16–29 år	23	15	19	15	20	16	18	14	18	13	18	13
30–49 år	26	30	33	31	36	34	31	31	27	29	32	22
50–64 år	29	27	27	25	26	24	26	25	33	27	25	28
65–85 år	22	28	21	29	18	26	25	30	22	31	25	37
Låg utbildning	27	18	29	18	22	12	39	26	37	25	33	22
Medellåg utbildning	31	30	28	29	26	25	28	37	30	34	32	30
Medelhög utbildning	23	22	24	24	27	27	19	19	21	17	20	24
Hög utbildning	19	29	19	29	25	36	14	18	13	24	15	24

Kommentar: Genomsnittligt antal svarspersoner per region och år (2003 respektive 2013) är i Sverige 3 499 samt 8 406, i Västra Götaland 3 654 samt 2 983, i Göteborgsregionen (inklusive Kungsbacka) 1 761 samt 1 636, i Sjuhärad 492 samt 398, i Skaraborg 615 samt 465 samt i Fyrbodals 564 samt 479.

Källa: Den västsvenska SOM-undersökningen 2003 och 2013 samt den nationella SOM-undersökningen 2003 och 2013.

De åldersmässiga och utbildningsmässiga skillnaderna mellan olika delar av regionen framträder särskilt tydligt då de båda faktorerna kombineras i analysen. Närmare 80 procent av den äldsta befolkningen i Sjuhärad och Skaraborg har en låg eller medellåg utbildningsnivå, medan motsvarande andel bland Göteborgsregionens pensionärer är 55 procent (tabell 2). Högst utbildningsnivå hittas bland personer i 30–49-årsåldern som är bosatta i Göteborgsområdet. Nästan hälften av alla individer i denna åldersgrupp har examen från högskola eller universitet. Även i övriga delar av regionen är det 30–49-åringarna som tillhör den mest högt utbildade åldersgruppen, men nivåerna skiljer sig dock åt. I Sjuhärad och Fyrbodals har ungefär var tredje individ en högskoleutbildning medan motsvarande andel bland yngre medelålders i Skaraborg är drygt var fjärde individ.

Studien visar att Västra Götalands kvinnor generellt är mer välutbildade än män. I området som helhet har var tredje kvinna hög utbildning, att jämföra med var fjärde man (tabell 2). Skillnaderna mellan könen är särskilt stora i Sjuhäradsområdet, Skaraborg och Fyrbodals. Högst andel högt utbildade kvinnor återfinns i Göteborgsregionen – 38 procent. Bland kvinnor i Skaraborg och Fyrbodals ligger andelen högt utbildade kvinnor på strax under 30 procent, medan 22 procent av kvinnorna i Sjuhärad har hög utbildning. Sett till åldersgrupp är andelen högt utbildade kvinnor som allra högst bland 30–49-åringar, oavsett vilken del av Västra Götaland som beaktas.

Tabell 2 Utbildningsnivå efter kön och ålder i Sverige och Västra Götaland 2003 samt 2013 (procent, tau-c)

		Sverige		Västra Götaland		Göteborgsregionen		Sjuhärad		Skaraborg		Fyrbodal	
		2003	2013	2003	2013	2003	2013	2003	2013	2003	2013	2003	2013
<i>Kön och utbildningsnivå</i>													
Kvinnor	Låg	28	20	25	20	21	14	38	32	32	28	26	27
	Medellåg	32	34	28	30	25	26	38	37	30	38	34	34
	Medelhög	23	22	25	23	27	27	14	17	23	15	23	22
	Hög	17	25	22	26	27	33	10	14	15	19	17	17
Män	Låg	27	16	32	15	24	11	41	20	41	23	39	18
	Medellåg	29	27	28	28	28	25	28	37	29	31	30	26
	Medelhög	23	23	23	25	26	26	20	21	20	19	18	27
	Hög	21	34	17	33	22	38	11	22	10	27	12	29
<i>Ålder och utbildningsnivå</i>													
16–29 år	Låg	12	3	7	3	12	4	8	4	9	2	6	2
	Medellåg	48	49	51	45	43	33	63	65	64	62	60	58
	Medelhög	26	29	28	31	25	36	21	27	22	20	28	28
	Hög	14	19	14	21	20	27	8	4	6	16	6	12
30–49 år	Låg	12	4	12	4	6	3	21	5	17	9	11	7
	Medellåg	33	28	31	28	31	21	31	43	37	39	37	29
	Medelhög	29	24	28	25	25	27	25	21	26	15	27	28
	Hög	26	44	29	43	38	48	23	31	20	27	25	35
50–64 år	Låg	32	19	39	19	25	15	50	33	49	24	46	20
	Medellåg	25	28	19	27	23	24	17	29	15	27	24	30
	Medelhög	21	23	23	24	21	25	17	21	23	21	14	24
	Hög	22	30	19	30	30	36	15	16	13	27	16	27
65–85 år	Låg	61	40	58	37	47	28	68	51	59	53	65	40
	Medellåg	17	25	16	25	25	27	14	25	18	23	14	21
	Medelhög	13	16	16	19	17	22	13	12	12	14	14	21
	Hög	9	19	10	19	11	24	5	12	11	10	7	19

Kommentar: Minsta antal svars personer är 87 för år 2003 och 187 för år 2013. Sambandens styrka har testats genom Kendalls tau-c. Måttet går från .1 till +1 och anger sambandets styrka respektive riktning. -1 innebär ett perfekt negativt samband, +1 anger ett perfekt positivt samband, 0 att statistiska samband saknas. Sambandet mellan kön och utbildningsnivå 2013 är per region: Sverige -.09***, Västra Götalandsregionen -.10***, Göteborgsregionen -.06*, Sjuhärad -.17**, Skaraborg -.12**, Fyrbodal -.19***. Sambandet mellan ålder och utbildningsnivå per region är Sverige -.19***, Västra Götaland -.19***, Göteborgsregionen -.16***, Sjuhärad -.24***, Skaraborg -.26***, Fyrbodal -.16***.

*** $p=0.000$

Källa: Den västsvenska SOM-undersökningen 2003 och 2013 samt den nationella SOM-undersökningen 2003 och 2013.

Det finns således ett klart samband mellan individernas utbildning, boende och ålder, där högre utbildning spelar en central roll i sammanhanget (jmf Nilsson & Weibull 2010). Förklaringen till att andelen högutbildade är som högst i Göteborgsregionen ligger framför allt i att stadens båda universitet drar till sig unga vuxna som är intresserade av att studera och som sedan blir kvar i storstadsregionen efter avslutad utbildning (jmf Elmkvist, 2011; Andersson, 2007). Utbildning är dock inte den enda förklarande faktorn. Yngre människor i Västra Götaland är generellt orienterade mot Göteborgsregionen, sannolikt beroende på ett större antal arbetstillfällen samt ett större kulturellt och kommersiellt utbud (Weibull, 2013).

Förtroende för regionens högre utbildningsinstitutioner

En hörnpelare i Västra Götalandsregionens framtidsvision är den starka tilltron till betydelsen av de statliga universiteten och högskolorna när det gäller Västsveriges framtida utveckling. Högskolornas roll för regionutvecklingen har också sedan lång tid varit vägledande för utbildningspolitiken (Nilsson & Weibull, 2010). Västsveriges två universitet – Göteborgs universitet och Chalmers i Göteborg – har sina rötter i 1800-talet och var länge de enda högskolorna i regionen. I samband med den stora högskolereformen 1977 skapades högskolorna i Borås, Skövde och Trollhättan/Uddevalla (sedan 2006 Högskolan Väst). Det finns idag en betydande samverkan mellan olika högskolor, särskilt mellan Borås och Skövde. Universitets- och högskolesektorn i Västra Götaland hade år 2013 totalt närmare 50 000 utbildningsplatser, motsvarande ca 85 000 studerande (Chalmers, 2014, Göteborgs universitet, 2014, Högskolan i Borås, 2014, Högskolan i Skövde, 2014, Högskolan Väst, 2014). Det är en viss minskning under de senaste åren, särskilt i jämförelse med den stora satsning som var en följd av arbetsmarknadsläget efter Saab-krisen 2009.

Göteborgs universitet är den klart största enheten i regionen och svarar för cirka hälften, 54 procent, av högskoleverksamheten i Västsverige, sett till det totala antalet utbildningsplatser. Chalmers står för 22 procent av verksamheten medan högskolan i Skövde, som beskriver sig som Sveriges minsta högskola (www.his.se), står för ungefär 8 procent. De mindre högskolorna spelar en viktig roll inom sina närområden både som arbetsplatser och som dragplåster för studenter. En majoritet av studenterna på samtliga lärosäten utom Chalmers kommer från den egna regionen. Universitetens roll i lokalsamhället förstärks också av den så kallade samverkansuppgiften.

Högskolornas förankring speglar deras potential i den regionala och lokala kompetensutvecklingen. Men förväntningarna i samhället på vad universitet och högskolor kan åstadkomma har dessutom att göra med vilken betydelse de faktiskt tillmätts. En indikator på detta är det förtroende de åtnjuter i befolkningen. I SOM-institutets nationella mätningar av ett drygt tjugotal samhällsinstitutioner är högre lärosäten den institution som, tillsammans med sjukvården, har högst förtroende

(Holmberg och Weibull, 2014). Förtroendet är stabilt vilket tydligt visar att det bland allmänheten finns en generell stark tilltro till den högre utbildningens institutioner; ytterst få anger att de har lågt förtroende.

I Västsverige har vi möjlighet att studera allmänhetens förtroende för enskilda lärosäten.³ Då andelen som anger att de saknar uppfattning i sig kan betraktas som en indikator på allmänhetens upplevda kännedom om högskolorna är det först intressant att se hur stor andel av allmänheten som överhuvudtaget har en bild av de fem högskolorna.

Om vi först ser till Västra Götaland som helhet är det som väntat de två största högskolorna Chalmers och Göteborgs universitet som är mest kända. År 2013 har drygt 70 procent en uppfattning om dem. För de tre mindre högskolorna är andelen i genomsnitt 40 procent. Det är således i stort sett bara om de två universiteten som det finns en bred kännedom i hela Västra Götaland. Det senare har med säkerhet sin bakgrund i deras större kontaktyta mot allmänheten, men också i att deras storlek också leder till en större medieuppmärksamhet.

Varje lärosäte är föga överraskande mest känt inom den egna delregionen. År 2013 har 66 procent av allmänheten i Sjuhäradsområdet uppfattning om Högskolan i Borås, att jämföra med 60 procent för Högskolan i Skövde i Skaraborg och 53 procent för Högskolan Väst i Fyrbodalen. Skillnaden speglar både högskolornas olika storlek, men också områdenas karaktär, där särskilt Fyrbodalen är en mindre sammanhållen region än de övriga (Weibull, 2013).⁴ I Göteborgsregionen har drygt 80 procent uppfattning om Chalmers och Göteborgs universitet. Mellan 2003 och 2013 har andelen med uppfattning ökat med mellan tio och femton procentenheter. Mot bakgrund av det allmänna bedömningsmönstret kommer vi studera förtroendet inom hela Västra Götaland enbart för Chalmers och Göteborgs universitet, medan övriga analysen begränsas till förtroendet för högskolorna inom den egna delregionen (tabell 3).

När det gäller de två universitetens ställning i regionen 2013 kan vi se att drygt 65 procent av allmänheten har stort förtroende för Chalmers och knappt 60 procent för Göteborgs universitet. Vidare framgår att i stort sett inga personer har lågt förtroende för dem. Det betyder en hög förtroendebalans – andelen med stort förtroende minus andelen med litet förtroende⁵ – för båda – +65 och +58. Om vi utgår från dem som har uppfattning ökar förtroendebalanserna till +90 och +82. Oavsett vilket mått som används är det sedan 2003 en uppgång med omkring femton balansomåttenheter, där Chalmers står för en något större ökning än Göteborgs universitet.

Förtroendet för de två universiteten är ännu större på hemmaplan i Göteborgsregionen. År 2013 har 75 procent av allmänheten stort förtroende för Chalmers och 70 procent för Göteborgs universitet. Det resulterade i balansomått +74 och +69 för Chalmers respektive Göteborgs universitet, med en uppgång i förtroende för båda lärosätena mellan 2003 och 2013.⁶

Tabell 3 Förtroende för fem högskolor i Västra Götaland 2003 och 2013 (procent, balansmått)

	I hela Västra Götaland						I den egna regionen									
	Chalmers		Göteborgs universitet				Chalmers		Göteborgs universitet		Högskolan i Borås		Högskolan i Skövde		Högskolan Väst	
	2003	2013	2003	2013	2003	2013	2003	2013	2003	2013	2003	2013	2003	2013	2003	2013
Mycket stort förtroende	21	35	14	21	25	40	18	25	8	13	7	5	5	6		
Ganska stort förtroende	27	31	31	38	33	35	37	45	29	31	23	25	21	21		
Varken eller	10	5	12	11	11	5	14	10	13	19	14	23	19	20		
Ganska litet förtroende	1	1	1	1	1	1	1	1	2	2	1	6	2	4		
Mycket litet förtroende	0	0	0	0	1	0	1	0	1	1	0	1	0	2		
Ingen uppfattning	41	28	42	29	29	19	29	19	47	34	55	40	53	47		
Totalt	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100		
Antal svar	3 542	2 902	3 541	2 901	1 725	1 474	1 725	1 474	486	385	615	448	557	464		
Förtroendebalans	+47	+65	+44	+58	+56	+74	+54	+69	+34	+41	+29	+23	+24	+21		
Förtroendebalans bland dem med uppfattning	+81	+90	+76	+82	+81	+91	+76	+84	+66	+64	+64	+38	+52	+44		

Kommentar: Frågan lyder *Allmänt sett, hur stort förtroende har du för följande universitet och högskolor?* Svartaltemativen är *Mycket stort förtroende, Ganska stort förtroende, Varken stort eller litet förtroende, Ganska litet förtroende, Mycket litet förtroende* samt *Ingen uppfattning*. De som saknar uppfattning har antingen explicit angivit Ingen uppfattning eller hoppar över bedömningen på ett enskilt item. Den egna regionen avser för Chalmers och Göteborgs universitet Göteborgsregionen inklusive Kungsbacka. För Högskolan i Borås Sjuhärad, för Högskolan i Skövde Skaraborg och för Högskolan i Väst Fyrbodal. Förtroendebalansen varierar mellan +100 och -100, där +100 innebär att samtliga svarande har förtroende för universitetet/högskolan, medan -100 innebär att samtliga svarande har litet förtroende.

Källa: Den västsvenska SOM-undersökningen 2003 samt 2013.

De tre mindre högskolorna uppvisar överlag ett genomsnittligt mindre förtroende, samtidigt har dock andelen med uppfattning om dem ökat sedan 2003. Möjligen är det en mindre ökning än vad som kunde förväntas och i sina egna områden ligger de inte högre i kännedom än de två universiteten i Göteborg. Högskolan i Borås ligger klart högre än övriga två högskolor: år 2013 uppger 44 procent av de boende i Sjuhärad att de har stort förtroende för områdets högskola. Bland boende i Skaraborg och Fyrbodal ligger andelen med stort förtroende för områdets högskola på 30 respektive 27 procent. Mellan 2003 och 2013 har förtroendet för Högskolan i Borås ökat, medan det ligger kvar på samma nivå för de andra två högskolorna. Uttryckt genom förtroendebalans blir skillnaderna ännu större: där uppvisar Högskolan i Borås en ökning, medan de andra högskolorna snarast har tappat: skillnaden mellan Borås och övriga har således ökat. Detta gäller även om vi begränsar oss endast till dem som har en uppfattning.

De två universiteten står således starkt både i kännedom och förtroende bland allmänheten både i Västra Götaland som helhet och, i synnerhet, i Göteborgsregionen. Högskolan i Borås har en stark ställning inom Sjuhäradsområdet, medan Högskolan i Skövde och Högskolan Väst, relativt sett, står svagare i sina områden. De två senare skiljer även ut sig genom att en inte försumbar andel av allmänheten har litet förtroende för dem - 7 respektive 6 procent. Om andelen med lågt förtroende enbart beräknas bland dem som har en uppfattning i frågan, ökar siffran till drygt 10 procent. Andelarna är dessutom högre 2013 än 2003. Det är svårt att värdera vad som kan ligga bakom denna förändring. En förklaring kan vara att det har funnits en övertro på högskolans roll att svara mot behoven på arbetsmarknaden, särskilt i Fyrbodal, och att utfallet är ett tecken på besvikelse över att situationen i området inte har förbättrats. En annan förklaring kan vara de negativa utfallen som har framkommit i Högskoleverkets, numera Universitetskanslerämbetets, centrala utvärderingar (Universitetskanslerämbetet, 2014b:2). Men det kan också ha att göra med att svarspersonerna gör generella jämförelser med andra profilerade högskolor och då uppfattar det egna områdets högskola som mindre framgångsrik.

Ett sätt att komma vidare i analysen är att studera hur olika grupper värderar de fem lärosätena. När det gäller andelen som saknar uppfattning är denna störst bland lågutbildade och äldre, grupper som i mindre utsträckning än andra kommer i kontakt med högre utbildning (jmf Nilsson och Weibull, 2010). På motsvarande sätt finns de med flest åsikter bland högutbildade. Det varierar samtidigt något mellan olika områden och olika lärosäten (tabell 4). Skillnaderna mellan låg- och högutbildades uppfattningar, både 2003 och 2013, är något mindre för Chalmers än för Göteborgs universitet. För övriga högskolor ligger differensen i stort sett på genomsnittet; för Högskolan i Skövde är skillnaden mellan låg- och utbildades kännedom något mindre. Mönstren är även här desamma över tid.

Tabell 4 Förtroende för fem högskolor i Västra Götaland 2003 och 2013 (procent, balansmätt)

	I hela Västra Götaland						I den egna regionen																
	Chalmers			Göteborgs universitet			Chalmers			Göteborgs universitet			Högskolan i Borås			Högskolan i Skövde			Högskolan Väst				
	2003	2013		2003	2013		2003	2013		2003	2013		2003	2013		2003	2013		2003	2013			
Har uppfattning																							
Kvinnor	54	75		55	72		66	82		68	80		53	67		43	63		48	53		48	53
Män	74	70		59	69		77	79		74	82		53	64		47	58		46	53		46	53
16 – 29	63	75		62	77		72	85		73	89		69	74		51	60		52	56		52	56
30 – 49	60	75		61	76		73	83		73	83		56	73		45	60		59	65		59	65
50 – 64	59	72		59	70		72	79		73	80		47	67		48	63		48	57		48	57
65 – 85	52	68		46	63		62	77		60	74		43	54		36	58		28	42		28	42
Läutbildad	40	49		36	44		50	58		48	54		36	43		34	48		29	32		29	32
Medelutbildad	56	68		52	65		67	76		66	75		54	66		44	55		41	48		41	48
Högutbildad	80	86		85	89		87	91		91	93		83	84		69	80		83	76		83	76
Förtroendebalans																							
Kvinnor	+42	+67		+41	+57		+50	+74		+51	+66		+38	+40		+26	+23		+26	+18		+26	+18
Män	+53	+62		+44	+58		+64	+72		+56	+70		+31	+43		+29	+23		+29	+25		+23	+25
16 – 29	+46	+67		+46	+64		+50	+79		+53	+78		+40	+44		+26	+22		+27	+16		+27	+16
30 – 49	+49	+65		+46	+61		+61	+72		+57	+69		+33	+44		+27	+18		+30	+24		+30	+24
50 – 64	+48	+65		+44	+56		+59	+72		+54	+66		+36	+40		+31	+20		+22	+19		+22	+19
65 – 85	+44	+62		+36	+52		+51	+72		+48	+62		+32	+39		+26	+29		+17	+24		+17	+24
Läutbildad	+31	+41		+25	+34		+39	+49		+33	+46		+24	+31		+23	+24		+14	+19		+14	+19
Medelutbildad	+44	+61		+39	+53		+54	+69		+50	+64		+37	+42		+24	+19		+18	+21		+18	+21
Högutbildad	+67	+78		+66	+73		+71	+82		+70	+76		+50	+47		+42	+24		+48	+28		+48	+28
Förtroendebalans bland personer med uppfattning																							
Läutbildad	+80	+84		+72	+79		+78	+88		+76	+88		+67	+80		+74	+52		+52	+60		+52	+60
Medelutbildad	+79	+90		+76	+83		+79	+92		+76	+87		+70	+64		+58	+36		+45	+43		+45	+43
Högutbildad	+87	+91		+78	+82		+83	+91		+77	+82		+61	+57		+62	+31		+59	+36		+59	+36

Kommentar: Frågan lyder *Allmänt sett, hur stort förtroende har du för följande universitet och högskolor?* Svarsalternativen är *Mycket stort förtroende, Ganska stort förtroende, Varken stort eller litet förtroende, Ganska litet förtroende, Mycket litet förtroende samt Ingen uppfattning*. Förtroendebalansen varierar mellan +100 och -100, där +100 innebär att samtliga svarande har förtroende för universitetet/högskolan, medan -100 innebär att samtliga svarande har litet förtroende. **Källa:** Den västsvenska SOM-undersökningen 2003 samt 2013.

De yngre har oftare uppfattningar om lärosätena än de äldre. Det är särskilt tydligt i fråga om Göteborgs universitet, men även Högskolan i Borås; för Högskolan i Skövde och Högskolan Väst ligger andelarna klart lägre. De könsskillnader som framträdde i 2003 års data, särskilt beträffande uppfattningen om Chalmers där män oftare hade uppfattning än kvinnor, är i stort sett borta 2013.

För lärosätenas potential är förtroende bland de yngre i högskoleåldern särskilt viktig. År 2013 har Chalmers och Göteborgs universitet klart störst förtroende med förtroendebalanser på närmare +80 bland unga vuxna i Göteborgsregionen – och omkring +65 i Västra Götaland som helhet. Av de tre mindre högskolorna har Högskolan i Borås en förhållandevis hög förtroendebalans (+44) bland de unga i sitt område. Svagast står Högskolan i Skövde och Högskolan Väst, som båda uppvisar låga balansmått – +22 respektive +16 – bland de yngre och där förtroendet minskat mellan 2003 och 2013. Det är visserligen i båda fallen plusvärden men problemet för de två högskolorna är att de unga i dessa två områden uppvisar ett betydligt större förtroende för universiteten i Göteborg med ett förtroende på drygt +40.

Generellt gäller att högutbildade har större förtroende för universitet och högskolor än lågutbildade. Skillnaderna är genomgående stora och förhållandevis stabila, men det finns en liten försvagning mellan 2003 och 2013 särskilt för Högskolan i Skövde och Högskolan Väst, där förtroendet bland de högutbildade har minskat förhållandevis mycket – i balansmått från +42 respektive +48 till +24 respektive +28. Att de högutbildade i dessa områden har fått ett mindre förtroende för de två högskolorna styrker tidigare antagande om att högskolornas utveckling inte svarar mot de högutbildades förväntningar på verksamheten.

Det ska tilläggas att utbildningsskillnaderna överdrivs något genom att en stor andel av de lågutbildade saknar uppfattning. Om vi avgränsar oss enbart till dem som har en uppfattning i frågan (nedersta delen av tabell 4) visar det sig att förtroendet för Chalmers och Göteborgs universitet varierar förhållandevis lite mellan de tre utbildningsgrupperna. För de mindre högskolorna är mönstret att de högutbildade har klart lägre förtroende än de högutbildade; skillnaden är dock något mindre för Högskolan i Borås än för de övriga två. En förklaring är att majoriteten av de högutbildade har sin högskoleutbildning från något av universiteten i Göteborg och att deras förtroendebedömningar utgår från en jämförelse med dessa, vilket har stöd i tidigare analyser.⁷ Förtroendebedömningen påverkas således inte enbart av individerna utbildningsnivå, utan också av vilket lärosäte de har bedrivit sina studier eller sitt arbete på.

Utgångspunkten för analysen av synen på lärosätena har varit deras betydelse för det område där de är belägna. Det vi ser är att de generellt åtnjuter ett högt förtroende bland allmänheten, möjligen ska framhållas att det trots allt finns en förhållandevis stor del av allmänheten som saknar uppfattning. När det gäller bedömningskillnaderna tyder mycket på att storlek och profileringen har stor betydelse. Stora lärosäten som har en profilerad utbildning och forskning åtnjuter större förtroende, främst bland högutbildade med egen erfarenhet från högre

utbildning, medan dessa har ett lägre förtroende för de mindre, mer utbildningsinriktade högskolorna.

Synen på utbildningens betydelse för yrkeslivet

Efterfrågan på högskoleutbildade har under lång tid ökat, och nationell statistik visar att en högre utbildning också ökar möjligheterna att nå en etablerad ställning på arbetsmarknaden (Universitetskanslerämbetet, 2013b, 2014a). Den totala arbetslösheten bland eftergymnasialt utbildade låg 2012 på 4,8 procent, vilket kan jämföras med 7,3 procent bland dem vars högsta utbildningsnivå var gymnasieutbildning. Högskoleutbildade har dessutom sedan länge haft lägre arbetslöshet oavsett hur konjunkturläget har sett ut (Universitetskanslerämbetet, 2013a). Högre utbildning bidrar således till en stabilare position på arbetsmarknaden. Vi har också sett att allmänheten har ett stort förtroende för universitet och högskolor. Men hur ser egentligen människors syn på högre utbildning ut? Uppfattas studier på universitet och högskolor som något attraktivt?

1970-talets, och senare 1990-talets, utbildningspolitiska beslut avsåg att bredda den högre utbildningen. Att etablera högskolor utanför de traditionella universitetsstäderna bedömdes vara ett sätt att sänka tröskeln för dem som funderade på vidareutbildning; de intresserade skulle inte behöva flytta till en universitetsort utan högskolan flyttade istället ut. Det skulle i sin tur bidra till förändringar i synen på högre utbildning, särskilt bland personer utan erfarenhet av högre studier inom familj eller bekantskapskrets. Blev det så?

För att belysa sådana frågor har det i den västsvenska SOM-undersökningen ställts frågor om vilken uppfattning allmänheten har om nyttan och nödvändigheten av högre utbildning. Två påståenden kommer att användas för den fortsatta analysen, nämligen: *Universitets- och högskoleutbildning lönar sig inte* respektive *Universitets- eller högskoleutbildning är nödvändigt för att nå framgång i yrkeslivet* (tabell 5). Resultatet visar att drygt 60 procent av invånarna i Västra Götaland menar att det är felaktigt att hävda att högre utbildning inte skulle löna sig. Samtidigt anser drygt 40 procent att det är nödvändigt med en högskoleutbildning för att lyckas i yrkeslivet.

Svarspersonernas bedömningar kan synas motsägelsefulla. Borde inte de som anser att högskoleutbildning lönar sig anse att högskoleutbildning är nödvändig för framgång i yrkeslivet? Men jämförelsen haltar. Det är givetvis rimligt att bedöma högre utbildning som lönsam utan att fördenskull tro att det är en avgörande faktor för framgång i yrkeslivet. Högre utbildning är således viktig – men den är inte allena saliggörande.

När det gäller uppfattningen om högre utbildning i olika samhällsgrupper är det tydligt att kvinnor och män uttrycker samma uppfattning i svaren på de båda frågorna, medan det däremot råder vissa ålderskillnader i synen på högre utbildning. Unga vuxna i åldrarna upp till 30 år anser i högre utsträckning att högskoleutbildning lönar sig relativt pensionärer, medan personer över 50 år är mer benägna att lyfta fram högre utbildnings betydelse för ett framgångsrikt yrkesliv. Att yngre individer ställer sig mer positiva till högre utbildning är inte särskilt anmärkningsvärt då det i störst utsträckning är denna åldersgrupp som är aktiva som studenter inom högskolan. Det ligger så att säga i deras intresse att högre utbildning förväntas löna sig. Däremot vore det rimligt att unga i högst utsträckning också skulle betona utbildningens vikt för karriären, men så är alltså inte fallet. Istället är det de äldre åldersgrupperna, som i lägre utsträckning har egen högskoleutbildning, som menar att utbildning är viktigt för yrkeslivet.

Förklaringen till utfallet i de olika åldersgrupperna är inte helt given, men två tänkbara orsaker är att dessa grupper dels *tror* att det förhåller sig på det sättet – även om de själva kanske inte har studerat på högskola – eftersom betydelsen av högre utbildning lyfts fram i en mängd olika sammanhang i samhället, dels att de genom egen erfarenhet har upplevt att högre utbildning har, eller hade, varit en fördel för att kunna ta sig framåt i arbetslivet. Jämfört med senaste undersökningstillfället, 2011, har det dessutom skett en markant ökning av andelen pensionärer som betonar betydelsen av högre utbildning, vilket innebär att skillnaderna mellan åldersgrupperna har krympt något när det gäller synen på huruvida högre utbildning lönar sig, samtidigt som den äldsta åldersgruppen har gått om den yngsta åldersgruppen i betoningen på högre utbildnings betydelse för karriären.

Vidare kan vi se att personer med medelhög eller hög utbildning i högre utsträckning än lågutbildade anser att det är felaktigt att påstå att högre utbildning inte lönar sig. Närhetsfaktorn, i termer av direkt egen erfarenhet från högre utbildning, spelar således roll för att förklara synen på högre utbildning. Samma mönster framträder när typen av yrke, socioekonomisk bakgrund och hushållets ekonomiska situation tas i beaktande. Människor som tillhör yrkesgrupper som exempelvis läkare och jurister, som säger sig leva i ett högre tjänstemannahem eller är att betrakta som höginkomsttagare menar i högre utsträckning att högre utbildning lönar sig jämfört med människor med yrken där utbildningskraven är lägre, arbetarbakgrund och låg hushållsinkomst. Vi kan också se att upplevd osäkerhet i vardagen, här i form av den upplevda risken att inom den närmaste tiden bli arbetslös eller bedömningen om att det närmast följande året kommer att innebära en försämrad hushållsekonomi, förefaller bidra till att individer i större utsträckning motsätter sig påståendet att högre utbildning inte lönar sig. Likaså spelar graden av generellt förtroende för högre lärosäten roll, då människor som känner ett högt förtroende för minst något av de västsvenska universiteten och högskolorna i betydligt högre utsträckning understryker att det inte stämmer att högre utbildning inte lönar sig jämfört med människor med lägre förtroende. Däremot förekommer inga

Tabell 5 Uppfattning om universitets- och högskoleutbildning efter demografisk fördelning, Västra Götaland 2011 samt 2013 (procent, tau-c)

	Universitets- och högskole- utbildning lönar sig inte						Universitets- eller högskole- utbildning är nödvändigt för att nä framgång i yrkeslivet					
	2011			2013			2011			2013		
	Felaktigt	Varken eller	Riktigt	Felaktigt	Varken eller	Riktigt	Felaktigt	Varken eller	Riktigt	Felaktigt	Varken eller	Riktigt
<i>Samtliga</i>	59	27	14	62	23	15	24	33	43	23	33	44
Kvinnor	60	27	13	62	23	15	25	32	43	22	35	43
Män	58	27	15	61	24	15	24	33	42	23	32	45
16–29 år	61	30	9	69	22	9	27	32	41	30	29	41
30–49 år	63	22	15	62	21	17	34	29	37	29	35	37
50–64 år	59	27	14	63	21	16	19	33	48	19	42	49
65–85 år	38	48	14	56	29	15	14	48	38	15	37	48
Låg utbildning	42	48	10	42	44	13	16	46	38	13	44	43
Medellåg utbildning	56	39	14	60	26	14	28	33	39	27	34	39
Medelhög utbildning	66	22	12	69	17	15	27	26	47	25	33	42
Hög utbildning	79	13	17	69	14	17	27	26	47	22	29	49
<i>Yrkesgrupp</i>												
Yrke ej krav på högre utb.	–	–	–	56	30	14	–	–	–	22	35	43
Yrke krav på högre utb.	–	–	–	70	15	15	–	–	–	24	31	45
Yrke krav på minst högre utb.	–	–	–	73	14	13	–	–	–	22	20	58
<i>Socioekonomisk bakgrund</i>												
Arbetarhem	52	37	11	55	31	14	24	39	37	23	36	41
Egenföretagare	60	28	12	59	24	17	25	32	43	25	34	41
Tjänstemannahem	65	18	17	68	16	16	26	27	47	23	32	45
Högre tjänstemannahem	75	11	14	73	12	14	23	23	54	19	28	52
<i>Hushållsinkomst</i>												
<300 tkr/år	49	40	10	50	35	15	20	27	28	18	40	42
301–700 tkr/år	60	24	16	65	20	15	42	31	23	24	33	43
>701 tkr/år	72	15	13	72	12	16	38	43	49	27	27	46
<i>Förändring hushållets ekonomiska situation</i>												
Sämre	68	21	11	53	29	18	30	27	43	18	37	45
Samma	59	27	14	62	23	15	25	33	42	21	35	44
Bättre	53	32	15	67	19	14	20	34	46	28	30	42

forts.

Tabell 5 forts.

	Universitets- och högskole- utbildning lönar sig inte						Universitets- eller högskole- utbildning är nödvändigt för att nå framgång i yrkeslivet					
	2011			2013			2011			2013		
	Felaktigt	Varken eller	Riktigt	Felaktigt	Varken eller	Riktigt	Felaktigt	Varken eller	Riktigt	Felaktigt	Varken eller	Riktigt
<i>Oro för arbetslöshet</i>												
Orolig	54	28	18	55	27	18	24	31	45	21	34	44
Inte orolig	64	22	14	67	19	14	28	31	41	26	32	42
<i>Förtroende högre lärosäten</i>												
Litet förtroende/varken eller	51	33	16	47	34	19	37	31	32	26	39	35
Stort förtroende	70	15	15	70	14	16	25	24	50	22	29	49
<i>Delregion</i>												
Göteborgsregionen	61	25	14	64	21	15	26	30	44	23	34	44
Sjuhärad	58	29	13	58	25	17	26	34	40	22	32	46
Skaraborg	55	31	14	56	27	16	24	38	38	22	37	41
Fyrbodalen	58	30	12	59	27	13	23	36	41	24	32	44
<i>Boendeort</i>												
Landsbygd	59	30	12	58	29	13	27	38	35	27	35	38
Mindre tätort	55	32	13	57	26	17	25	35	40	20	35	45
Stad/större tätort	59	26	15	62	23	15	25	31	44	21	32	47
Göteborg	62	23	14	66	20	14	24	29	48	24	34	42

Kommentar: Frågan lyder *Här följer några påståenden om högre utbildning i Sverige. Vilken är din uppfattning om vart och ett av påståendena?* Svarsalternativen utgör en skala mellan 0 och 10, där 0 motsvarar *Helt felaktigt påstående* och 10 *Helt riktigt påstående*, samt alternativet *Ingen uppfattning*. Svarsalternativ 0–3 har slagits samman till *Felaktigt*, 4–6 och *Ingen uppfattning* till *Varken eller* samt 7–10 till *Riktigt*. Indelningen av olika yrkesgrupper såg annorlunda ut 2011, därför redovisas bara år 2013. Till yrken utan krav på högre utbildning räknas t.ex. snickare, vårdbiträde, svetsare och butiksbiträde, det vill säga yrken där det inte krävs högre utbildning. Till yrken med högre utbildning hör sådana som kräver någon form av högskoleutbildning, t.ex. sjuksköterska, ekonom eller lärare, medan yrken med krav på minst högre utbildning bl. a. utgörs av läkare, tandläkare, jurister och forskare. Frågan om förändring av den ekonomiska situationen gäller hur man tror att den egna ekonomin kommer att utvecklas under de närmaste 12 månaderna. Minsta antal svarspersoner är 217 för år 2011 och 464 för år 2013. För att beräkna sambanden för år 2013 har Kendalls tau-c använts (se vidare tabell 2). Följande samband gäller för *Universitets- och högskoleutbildning lönar sig inte*: ålder .06***; utb. -.11***; yrke -.09***; inkomst -.11***; socioek. bakgrund -.09***; ek. situation -.06***; oro för arbetslöshet -.06***; region .04**; boendeort -.05**; förtroende .06***. Följande samband gäller för *Universitets- eller högskoleutbildning är nödvändigt för att nå framgång i yrkeslivet*: ålder .11***; socioek. bakgrund .05**; ek. situation .04*; förtroende -.04**.

* $p < 0.050$ ** $p < 0.010$ *** $p = 0.000$

Källa: Den västsvenska SOM-undersökningen 2011 samt 2013.

tydligare skillnader i människors bedömningar beroende på var i regionen eller på vilken ort de är bosatta.

I sammanhanget bör nämnas att en jämförelse med 2011 års västsvenska SOM-undersökning visar att det, precis som när det gäller förtroendet för de enskilda lärosätena (se not 6), inte bara är utbildningsnivån utan också kontakten med enskilda lärosäten som spelar roll för människors uppfattning om huruvida det lönar sig eller inte med högre utbildning. År 2011 ansåg 79 procent av dem som hade studerat eller arbetat på Chalmers att det inte stämmer att högre utbildning inte skulle löna sig, vilket kan jämföras med 67 procent av dem som hade läst eller arbetat på någon av de tre högskolorna. Frågan om individens anknytning till enskilda lärosäten är förvisso inte ställd i 2013 års västsvenska SOM-undersökning, men det är rimligt att utgå från att resultatet från 2011 fortfarande gäller två år senare.

För synen på den högre utbildningen som en nödvändighet för att nå framgång i yrkeslivet är skillnaderna mellan olika grupper många gånger försumbara. Bedömningarna är i huvudsak likartade oavsett var i regionen eller på vilken typ av ort individerna bor, vilken utbildningsnivå eller hushållsinkomst de har, samt hur de bedömer att den närmaste framtiden förmodligen kommer att te sig med avseende på hushållsekonomi och arbetssituation (tabell 5). Undantag hittas i den nämnda åldersfaktorns betydelse, i den bedömningen som människor med olika yrkesbakgrund respektive socioekonomisk bakgrund gör samt i uppfattningarna bland personer med högre respektive lägre förtroende för högre lärosäten i Väst-sverige. För socioekonomisk bakgrund kan vi se att människor som är verksamma inom akademiska yrken och som anser sig tillhöra gruppen högre tjänstemän i något högre utsträckning anser att högskoleutbildning är viktigt för en lyckosam karriär jämfört med personer som arbetar inom yrken utan större utbildningskrav och betecknar sig själva som arbetare. Dessutom tenderar människor som uttrycker ett stort förtroende för universitet och högskolor att hålla med i större utsträckning än människor som uttrycker ett lägre förtroende.

För att se vilken eller vilka faktorer som framför allt förklarar människors syn på högre utbildning har vi kontrollerat relationen mellan ett urval av de bakgrundsvariabler som i den tidigare analysen visat sig vara betydelsefulla. För påståendet att högre utbildning inte lönar sig har påverkan från ålder, utbildning, yrke, inkomst, socioekonomisk bakgrund, bedömning av hur den privatekonomiska situationen kommer att förändras inom det närmaste året samt boendeorten kontrollerats. För påståendet att högre utbildning är nödvändigt för att nå framgång i yrkeslivet har i sin tur betydelsen av faktorer som ålder, utbildning, yrke samt inkomst kontrollerats mot varandra. Kontrollen visar att samtliga faktorer bidrar med ytterst liten förklaring till varför människor gör olika bedömningar av de båda påståendena, vilket indikerar att det finns en eller flera andra faktorer som inte har mätts via den västsvenska SOM-undersökningen som sannolikt bidrar till att förklara människors syn på högre utbildning. Samtidigt sjunker förklaringskraften om fler faktorer tillförs eller om några av de angivna faktorerna exkluderas.

De båda faktorer som visar sig spelar störst roll för att förklara människors syn på om högre utbildning egentligen lönar sig eller inte är utbildningsnivå och yrke (tabell 6). Analysen visar en negativ korrelation mellan utbildning och utbildningens "lönsamhet", vilket innebär att högutbildade är mer benägna att inte hålla med om att högre utbildning inte skulle löna sig. Samtidigt får vi en positiv korrelation mellan yrke och betydelsen av högre lönsamhet, vilket indikerar att individer med arbeten där utbildningskraven är lägre i högre utsträckning tenderar att inte hålla med om att utbildning inte lönar sig. För synen på om universitets- och högskoleutbildning är nödvändigt för framgång i yrkeslivet gäller att äldre personer, personer med hög hushållsinkomst samt personer med ett yrke med lägre utbildningskrav i högre utsträckning är benägna att hålla med.

Det kan förefalla något märkligt att utbildningsnivå faller ut i negativ riktning medan yrke faller ut i en positiv riktning för påståendet att högre utbildning inte lönar sig, trots att yrke tidigare har visat sig korrelera negativt med den upplevda lönsamheten av högre utbildning (se tabell 4). En del av förklaringen ligger i att den yrkesgrupp som individerna själva har angett att de tillhör inte alltid överensstämmer med den utbildning de har uppgivit eller som detta arbete kräver. Förhållandet i sig är inte särskilt anmärkningsvärt: medan vissa individer har gått en högskoleutbildning och av olika skäl valt andra typer av arbete, har andra individer med låg eller medellåg utbildning avancerat inom yrken som vanligen kräver högskoleutbildning.

Tabell 6 *Utbildningsnivåns och yrkets betydelse för synen på om högre utbildning lönar sig, Västra Götaland 2013 (procent)*

	Låg utbildningsnivå	Hög utbildningsnivå
Yrke utan krav på högre utb.	51	67
Yrke med krav på högre utb.	67	73

Kommentar: Påståendet som avses är *Universitets- och högskoleutbildning lönar sig inte*. Tabellen anger andelen som har uppgett att de anser påståendet vara felaktigt. Antal svars personer per grupp är: yrke utan krav på högre utbildning/låg utbildningsnivå 884, yrke utan krav på högre utbildning/hög utbildningsnivå 399, yrke med krav på högre utbildning/låg utbildningsnivå 236, yrke med krav på högre utbildning/hög utbildningsnivå 974. Som låg utbildningsnivå räknas låg respektive medellåg utbildning och till hög utbildningsnivå räknas medelhög respektive hög utbildning.

Källa: Den västsvenska SOM-undersökningen 2013.

En närmare granskning av hur utbildningsnivå och typ av yrke hänger ihop, visar att 51 procent av de regioninvånare som har en lägre utbildningsnivå och som arbetar inom yrken som inte kräver akademisk utbildning, uppger att de inte håller med om att högre utbildning inte lönar sig (tabell 6). Bland högt utbildade med kvalificerade yrken är motsvarande andel 74 procent. Däremellan befinner sig människor som å ena sidan har en högre utbildning men ett okvalificerat arbete, å andra sidan har en låg utbildningsnivå men ett kvalificerat arbetet. I båda grupperna uppger 67 procent att de inte håller med om att universitets- och högskoleutbildning inte lönar sig. Det innebär att såväl den egna utbildningsnivån som det nuvarande yrket påverkar hur människor ställer sig till högre utbildning. Om arbetsuppgifterna ligger på akademisk nivå, spelar det således mindre roll vilken utbildningsnivå individen har: högre utbildning bedöms ändå vara av stor betydelse.

En utgångspunkt för vår studie har varit utvecklingen av utbildningsskillnaderna inom Västra Götaland. En avslutande fråga är därför hur förhållandet mellan utbildning och yrkesinriktning ser ut i olika delar av regionen samt i vilken utsträckning det finns något samband med synen på högskolan inom området.

När analysen bryts ned per delregion visar det sig att det finns några mindre variationer i kopplingen mellan utbildningsnivå, yrke och inställningen till frågan om högre utbildning lönar sig eller inte, beroende på vilket geografiskt område som avses. För Göteborgsregionen ser situationen i stort sett ut som i Västra Götaland som helhet, det vill säga att såväl utbildningsnivå som hur kvalificerat yrket är spelar roll för inställningen i frågan (tabell 7). I Sjuhärad och Fyrbodal spelar utbildningsnivån däremot den mest avgörande rollen, medan arbetets karaktär tenderar att spela större roll i Skaraborgsregionen.

Tabell 7 *Utbildningsnivåns och yrkets betydelse för synen på om högre utbildning lönar sig i olika delregioner, Västra Götaland 2013 (procent)*

	Göteborgsregionen			Sjuhärad	
	Låg utbildningsnivå	Hög utbildningsnivå		Låg utbildningsnivå	Hög utbildningsnivå
Yrke utan krav på högre utb.	51	68	Yrke utan krav på högre utb.	50	68
Yrke med krav på högre utb.	70	73	Yrke med krav på högre utb.	61	65

		Skaraborg				Fyrbodal	
		Låg utbildningsnivå	Hög utbildningsnivå			Låg utbildningsnivå	Hög utbildningsnivå
Yrke utan krav på högre utb.		53	59	Yrke utan krav på högre utb.		51	70
Yrke med krav på högre utb.		66	65	Yrke med krav på högre utb.		61	71

Kommentar: Påståendet som avses är *Universitets- och högskoleutbildning lönar sig inte*. Tabellen anger andelen som har uppgett att de anser påståendet vara felaktigt. Som låg utbildningsnivå räknas låg respektive medellåg utbildning och till hög utbildningsnivå räknas medelhög respektive hög utbildning. Minsta antal svarspersoner är 89.

Källa: Den västsvenska SOM-undersökningen 2013.

En av tankarna med de nya högskolorna var att göra högre utbildning tillgänglig för fler och att skapa en positiv bild av den högre utbildningens betydelse. Antagandet är således att det över tid har blivit fler som bedömer den högre utbildningen som viktig. Tyvärr möjliggör inte tillgängliga data en uppföljning av förhållandet mellan synen på den lokala högskolan och synen på den högre utbildningen, utan vi är här begränsade till situationen 2013.

Det generella mönstret för 2013 är dock att det finns tydliga samband mellan hur invånarna ser på högskolan i det egna området och hur de ställer sig till högre utbildning. I samtliga fall gäller att andelen som anser att högre utbildning lönar sig – alltså de som inte håller med om att högre utbildning inte lönar sig – är högre bland människor som känner ett stort förtroende för lärosätet i den egna regionen jämfört med dem som känner ett litet alternativt varken stort eller litet förtroende för det egna lärosätet (tabell 8).

Andelen som anser högre utbildning lönsam bland dem som har stort förtroende är ungefär densamma – cirka 70 procent – oavsett vilket lärosäte och region som avses, ett förhållande som även gäller för dem med litet förtroende, där runt hälften uppger att de inte instämmer i att högre utbildning inte lönar sig. Det är emellertid rimligt att peka på att differensen mellan dem med stort och dem med litet förtroende är större för universiteten i Göteborgsregionen än för de mindre högskolorna i deras områden; i Fyrbodal är gapet minst med 16 procentenheter. Förklaringen ligger i det som tidigare har påpekats om att en del av de högutbildade i området har lägre förtroende för områdets högskola – men det hindrar således inte att de har en stark tilltro till lönsamheten hos högre utbildning. Det betyder i sin tur att det inte blir samma slags regionala skillnad i synen på högre utbildnings

betydelse för yrkeslivet som den skillnad vi tidigare såg i förtroende för regionens egen högskola (jmf tabell 3).

Tabell 8 Förtroende för enskilda lärosäten och syn på högre utbildning i olika delregioner, Västra Götaland 2013 (procent)

	Universitets- och högskoleutbildning lönar sig inte		
	Felaktigt påstående	Varken eller	Riktigt påstående
Samtliga	62	23	15
<i>Förtroende för lärosäte i den egna regionen</i>			
<i>Chalmers</i>			
Litet förtroende/varken eller	45	42	13
Stort förtroende	71	14	15
<i>Göteborgs universitet</i>			
Litet förtroende/varken eller	48	38	14
Stort förtroende	72	13	15
<i>Högskolan i Borås</i>			
Litet förtroende/varken eller	51	32	18
Stort förtroende	68	17	15
<i>Högskolan i Skövde</i>			
Litet förtroende/varken eller	50	33	17
Stort förtroende	71	15	14
<i>Högskolan Väst</i>			
Litet förtroende/varken eller	55	33	12
Stort förtroende	71	12	17

Kommentar: Antal svars personer med litet respektive stort förtroende för Chalmers är 397 samt 1184, för Göteborgs universitet 480 samt 1 095, för Högskolan i Borås 206 samt 167, för Högskolan i Skövde 311 samt 129, för Högskolan Väst 332 samt 127. Den egna regionen avser för Chalmers och Göteborgs universitet Göteborgsregionen inklusive Kungälv, för Högskolan i Borås Sjuhärad, för Högskolan i Skövde Skaraborg och för Högskolan i Väst Fyrbodalen. För att beräkna sambanden har Kendalls tau-c använts (se vidare tabell 2). Följande samband gäller för *Universitets- och högskoleutbildning lönar sig inte*: Chalmers $-.17^{***}$; Göteborgs universitet $-.17^{***}$; Högskolan i Borås $-.15^{**}$; Högskolan i Skövde $-.15^{***}$; Högskolan Väst $-.09^*$.

* $p < 0.050$ ** $p < 0.010$ *** $p = 0.000$

Källa: Den västsvenska SOM-undersökningen 2013.

Den goda utbildningens plats i samhället

Högre utbildning har en stark och stabil position i samhället, såväl på den nationella som på den regionala nivån. Det står dock klart att det råder vissa inomregionala

skillnader i Västra Götaland både ifråga om invånarnas utbildningsnivå och om deras förtroende för enskilda lärosäten. Därtill kommer demografiska skillnader i synen på betydelsen av högre utbildning.

Det har under de senaste tio åren skett en markant ökning av den västsvenska befolkningens utbildningsnivå, där allt fler har någon form av eftergymnasial och högre utbildning, dock med viss reservation för undersökningsskillnader. Samtidigt är det tydligt att det fortfarande råder stora utbildningsskillnader mellan olika delar av regionen, där särskilt de östra och norra delarna utmärker sig genom en lägre utbildningsgrad. Göteborgsregionen står sig stark i sammanhanget genom att attrahera både människor som önskar läsa på något av stadens universitet och en högutbildad arbetskraft. Den nära kontakten med de båda universiteten i Göteborg bidrar också till ett högt förtroende för desamma bland invånare i Göteborgsregionen.

Västra Götalands övriga högskolor åtnjuter dock ett väsentligen lägre förtroende, i synnerhet de båda högskolorna i Skövde respektive Trollhättan. Även om förtroendet för lärosätena förvisso är högre bland dem som bor i respektive delregion, står det klart att det förtroendemässiga avståndet till Högskolan i Borås och, i synnerhet, till Göteborgs universitet samt Chalmers i Göteborg är stort. En rimlig tolkning av resultatet är att det är såväl storlek som kompetensprofil hos lärosätena som har betydelse för allmänhetens bedömningar. Högskolan i Borås har exempelvis gjort sig känd för sin profilering på textil, där man knutit an till områdets äldre industritradition. Någon motsvarande profil är däremot inte tydlig i Skövde och Trollhättan, där högskolornas inriktning istället beskrivs i mer allmänna ordalag. Det faktum att Chalmers har en starkare ställning än Göteborgs universitet, sett till invånarnas förtroendebedömningar, har sannolikt också sin bakgrund i en tydligare profilering (jmf Nilsson & Weibull, 2010).

Om tolkningen är riktig visar den tydligt på vikten av att högskolor skapar en tydlig profil där lärosätets unika bidrag framgår för både studenter och en större allmänhet. Allt talar för att en högskolas profil dessutom måste gälla både forskning och utbildning, eftersom dessa två sidor i realiteten hänger tätt samman. Det är genom kvalificerad forskning som utbildningen kan stärkas och göras attraktiv, liksom det är genom attraktiva utbildningar som studenter kan lockas till forskningen. Tydlig profilering och specialisering är således en viktig utgångspunkt för att nå fram till visionen om en region präglad av attraktiva och dynamiska högskoleutbildningar och en hög nivå inom forskning.

Samtidigt kan det naturligtvis diskuteras om profilering är den viktigaste faktorn bakom bedömningen. Det är inte självklart att en viss forskningsprofil påverkar de ungas intresse för att studera på högskolan, utan att det snarast handlar om att synliggöra högskolan i det lokala samhället och då helst knyta an till områdets traditioner som exempelvis skett i Borås. Samtidigt påverkas de yngres bedömningar av deras allmänna orientering och framtidstro. Bland de unga i hela Västra Götaland har Göteborgsregionen en självklar attraktionskraft (Weibull, 2013). Det

krävs således mycket av en lokal högskola för att motverka ett sådant flöde. Att Högskolan i Borås har haft framgång och stärkt sitt förtroende behöver inte enbart bero på dess profilering utan kan även ha att göra med närheten till Göteborg. Å andra sidan förklaras knappast det högre förtroendet för högskolan av den geografiska närheten – snarare vore det rimligare att tänka sig att invånarna i Sjuhärad i högre utsträckning jämför sin egen högskola med de, åtminstone relativt sett, närliggande universiteten. Den geografiska närheten skulle också kunna innebära ökad konkurrens, men så tycks inte heller vara fallet för Borås. Genom profilerade utbildningar och satsningar på campusområden med bland annat studentbostäder förefaller lärosätet istället lyckas med att både locka till sig studenter och ge allmänheten en positiv bild av den egna verksamheten.

Vår studie har vidare klargjort att människors syn på högre utbildning i stor utsträckning förklaras av deras utbildningsnivå, där högutbildade är mer benägna att framhålla förtjänsterna med högre utbildning jämfört med lågutbildade. Men utbildningsnivån är inte allt. Den yrkesmässiga miljö som människor befinner sig i har visat sig vara minst lika viktig för synen på högre utbildning. Människor som arbetar inom kvalificerade yrken utan att ha någon högre utbildning betonar vikten av högre utbildning i samma utsträckning som högutbildade. Denna grupp är rimligen betydelsefull för regionens arbete med livslångt lärande och kompetensplattformar, då olika former av vidareutbildning och kompetensutveckling kan tänkas attrahera människor som exempelvis saknar formell behörighet för sitt arbete. Sådana satsningar är också av vikt när det gäller gruppen av högutbildade som arbetar i ett yrke med lägre utbildningskrav, vilka sannolikt besitter kompetenser som med kompletterande utbildning kan användas också inom akademiska yrken. Dessa båda nyckelgrupper – det finns naturligtvis flera sådana – är viktiga förutsättningar i regionens strävan att genom en god utbildning bli ledande i kompetens- och kunskapsutveckling.

Noter

- ¹ I den senare analysen av utbildningsnivåns roll för synen på enskilda högskolor har dock de två mellangrupperna slagits samman för att i vissa bearbetningar få tillräckligt många svarspersoner.
- ² Följande regioner med tillhörande kommuner ingår i analyserna: Göteborgsregionen (Härryda, Partille, Öckerö, Stenungsund, Tjörn, Göteborg, Mölndal, Kungälv, Ale, Lerum, Lilla Edet, Alingsås); Sjuhärad (Vårgårda, Bollebygd, Tranemo, Mark, Svenljunga, Herrljunga, Borås, Ulricehamn); Skaraborg (Karlsborg, Gullspång, Tibro, Töreboda, Mariestad, Skövde, Hjo, Tidaholm, Falköping, Grästorp, Essunga, Vara, Götene, Lidköping, Skara); Fyrbodal (Vänersborg, Trollhättan, Lysekil, Uddevalla, Dals-Ed, Färgelanda, Bengtsfors, Mellerud, Åmål, Orust, Sotenäs, Munkedal, Tanum, Strömstad).

- ³ Den västsvenska SOM-undersökningen skiljer sig från den nationella genom att ”Ingen uppfattning” finns angivet som svarsalternativ i förtroendefrågan, medan detta alternativ inte finns i den nationella mätningen.
- ⁴ Tidigare studier pekar på att Bohusdelen är mera orienterad mot Göteborgs-regionen än mot Fyrstadsområdet (Weibull, 2013)
- ⁵ Det innebär att förtroendebalansen kan variera mellan +100, då alla har stort förtroende och -100 då alla har litet förtroende.
- ⁶ Även här är det viktigt att understryka att uppgången till viss del har att göra med det ökade bortfallet i den västsvenska SOM-undersökningen (se Bové i förliggande volym). Bland dem som svarar är i ökande grad intresserade människor överrepresenterade. Även i andra analyser av förändringar över tid är det viktigt att ha detta i minne.
- ⁷ I 2011 års västsvenska SOM-undersökning ställdes frågan om huruvida respondenterna har haft någon kontakt med respektive lärosäte och resultatet visade att förtroendet då var som allra högst bland de individer som själva hade studerat eller arbetat på det omfrågade lärosätet. Samtidigt var det också tydligt att de individer som hade studerat eller arbetat vid något av de båda universiteten uppgav ett ytterst svagt förtroende för de tre högskolorna. Liknande resultat har även framkommit i tidigare västsvenska SOM-undersökningar (Nilsson & Weibull, 2010).

Referenser

- Andersson, Ulrika (2007). *Göteborgsakademiker 2006. Arbetsituation och syn på utbildningen bland unga akademiker*. Göteborg: Göteborgs universitet.
- Bergström Casinowsky, Gunilla (2013). *Kompetensplattformen i Fyrbodalen – en granskning av etableringsfasen*. Göteborg: Grundtviginstitutet vid Göteborgs universitet.
- Bové, Klara, Bergström, Annika & Ohlsson, Jonas (2013). *Västra Götaland 2013. SOM-rapport nr 2014:4*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Broadly, Donald; Börjesson, Mikael; Bertilsson, Emil; Farkas, Gergei; Gunneriusson Karlström, Märit; Larsson, Esbjörn; Lidegran, Ida & Nordqvist, Ingrid (2006). *Utvärdering av Rekryteringsdelegationen*. Uppsala: Uppsala universitet.
- Chalmers (2014). *Årsberättelse Årsredovisning Chalmers 2013*. Göteborg: Chalmers.
- Durkheim, Emile (1984). *The division of labour in society*. Basingstoke: Macmillan.
- Elmkvist, Tobias (2011). *Vision Västra Götaland. Den regionala dimensionen – en gemensam region*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Göteborgs universitet (2014). *2013 Årsredovisning*. Göteborg: Göteborgs universitet.

- Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (2014). Institutionsförtroende mellan berördhet och mediebevakning. I Annika Bergström & Henrik Oscarsson (red) *Mittfåra och marginal*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Hufner, Klaus (2003). Higher education as a public good: means and forms of provision. *Higher Education in Europe* 28 (2), 330–349.
- Högskolan i Borås (2014). *Årsredovisning Högskolan i Borås 2013*. Borås: Högskolan i Borås.
- Högskolan i Skövde (2014). *Årsredovisning 2013*. Skövde: Högskolan i Skövde.
- Högskolan Väst (2014). *Årsredovisning 2013*. Trollhättan: Högskolan Väst.
- Högskoleverket (2012). *Andra länders utbildningsnivå riskerar dra ifrån Sveriges*. Statistisk analys 2012/12.
- Kezar, Adrianna (2004). Obtaining integrity? Reviewing and examining the charter between higher education and society. *The Review of Higher Education* 24 (4), 429–459.
- Nilsson, Lennart & Weibull, Lennart (2007). Universitet, högskolor och regional utveckling. I Lennart Nilsson (red) *Det våras för regionen*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Nilsson, Lennart & Weibull, Lennart (2010). Regional utveckling i Västra Götaland – högre utbildning och forskning. I Lennart Nilsson (red) *En region blir till*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Socialstyrelsen (2010). *Social rapport 2010*. Stockholm: Socialstyrelsen.
- Ulfsdotter Eriksson, Ylva (2002). Klassbakgrundens betydelse för högre studier. En jämförelse mellan studenter på samhällsvetenskapliga fakulteten vid Göteborgs universitet och ungdomar från Västra Götaland. I Henrik Oscarsson (red) *Spår i framtiden*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Unemar Öst, Ingrid (2009). *Kampen om den högre utbildningens syften och mål. En studie av svensk utbildningspolitik*. Örebro: Örebro universitet.
- Universitetskanslerämbetet (2013a). *Universitet och högskolor. Årsrapport 2013*. Rapportnummer 2013:2. Stockholm: Universitetskanslerämbetet.
- Universitetskanslerämbetet (2013b). *Etableringen på arbetsmarknaden 2011 – examinerade läsåret 2009/10*. Rapportnummer 2013:11. Stockholm: Universitetskanslerämbetet.
- Universitetskanslerämbetet (2014a). *Universitet och högskolor. Årsrapport 2014*. Rapportnummer 2014:7. Stockholm: Universitetskanslerämbetet.
- Universitetskanslerämbetet (2014b). Första analysen om kvalitetsutvärderingarna: Utfall av resultaten per lärosäte. Statistisk analys 2014–05–13:6. Stockholm: Universitetskanslerämbetet.
- Weibull, Lennart (2013). På väg mot en region? Regional orientering och lokalt nyhetsintresse. I Annika Bergström & Jonas Ohlsson (red) *En region för alla? Medborgare, människor och medier i Västsverige*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.

- Weibull, Lennart (2014). Olika grupper av studenter. I M. Dackling, L. Söderström & C. Tigerberg (red) *Frihetens och upproriskhetens bakterier. Studentrörelse vid Göteborgs universitet under 60 år*. Göteborg: Premiss förlag.
- Vernersdotter, Frida (2014). Den nationella SOM-undersökningen 2013. I Annika Bergström & Henrik Oscarsson (red) *Mittfåra & marginal*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Vision Västra Götaland – Det goda livet* (2005). Beredningsgruppen för regionutveckling, Västra Götalandsregionen, 2005–04–05.
- www.his.se (2014). Landets *bästa utbildningar. <http://www.his.se/Utbildning/bra-att-veta/Varfor-Skovde/>. Besökt 2014–10–10.

”LOKALT VAR NOG VIKTIGARE FÖRR”¹

ULRIKA ANDERSSON, EMELIE DIMBERG
OCH JULIA INGEMARSSON

Våren 2014 meddelade TV4-gruppen att bolaget skulle avveckla sina lokala nyhetsredaktioner runt om i landet och istället satsa mer på den nationella nyhetsbevakningen (TV4, 2014–04–09). Förändrade tittarbeteenden var ett av huvudskälen som angavs till varför bolaget inte tyckte sig se någon fortsatt framtid i lokala tv-sändningar riktad mot en lokal publik (SvD, 2014–04–09). Det råder ingen tvekan om att lokalt förankrade medier såsom prenumererad morgonpress har minskat sin betydelse i människors dagliga medieanvändning. Prenumerationen på och den regelbundna läsningen av papperstidningar har befunnit sig i en stadig nedförsbacke sedan närmare två decennier tillbaka (Jalakas och Wadbring, 2014), en förändring som har varit särskilt tydlig bland unga människor (Westlund & Weibull, 2013). De unga vuxna som fortfarande väljer att konsumera tryckta morgontidningar har dock visat sig ha ett intakt intresse för tidningarnas lokala nyhetsrapportering (Andersson & Weibull, 2013). Men hur ser det generella intresset för lokala nyhetsmedier ut bland den yngre generationen av mediekonsumenter i Västsverige? Följande kapitel syftar till att studera vilken plats lokala nyheter har i unga vuxnas medievardag. Analysen som följer har sin huvudsakliga utgångspunkt i resultaten från den västsvenska SOM-undersökningen 2013 men grundas också i en fokusgruppsstudie som gjorts bland unga vuxna i Västsverige.²

Nya mediegenerationer och det lokala i det globala

De lokala mediemarknaderna i Sverige har traditionellt varit starka (Sternvik och Weibull, 2005) och konsumtion av lokala nyheter har under lång tid varit kopplat till känslor av identifikation, anknytning och förståelse för den ort som individen bor på (Skogerbø och Winsvold, 2011). Genom lokala nyhetsmedier ges invånarna möjlighet att få veta vad som händer på det lokala planet, såväl när det gäller kommunal politik och lokala evenemang som på det mer personligt orienterade planet.

Unga vuxna har generellt haft ett lägre intresse för nyhetsmedier jämfört med äldre individer, ett förhållande som ofta har förklarats ur ett livscykelperspektiv, där unga människors högre grad av mobilitet, lägre grad av fasta rutiner och mindre ekonomiska resurser har varit centrala faktorer som ansetts påverka intresset och behovet av nyheter (Bolin och Skogerbø, 2013; Operman, 2013; Westlund och Weibull, 2013; Andersson och Wadbring, 2008). I takt med att livsramen tenderar att få en mer stabil form, i termer av ett fast arbete och familjebildning, har också

konsumtionen av nyheter ökat. Samhällsförändringar såsom förlängd utbildningstid och ökad mobilitet har dock bidragit till att vissa livscyklifaser har dragits ut i tid eller senarelagts, vilket också har fått konsekvenser för hur medieanvändningen ser ut i olika åldersgrupper (jmf Weibull, 2012; Andersson, 2007).

Utöver livscykliperspektivet har även generationsperspektivet lyfts fram som en viktig förklaringsram till varför unga vuxna inte tilltalas av den prenumererade morgonpressen eller lokala nyheter i samma utsträckning som motsvarande åldersgrupp gjorde en eller ett par generationer tillbaka i tiden. Generationsperspektivet handlar, något förenklat, om att människor som är födda vid samma tidpunkt har upplevt ungefär samma kulturella panorama vid en given historisk tidpunkt och därmed också delar en kontextuell miljö som är specifik för just deras generation (Corsten, 2011; Aroldi och Colombo, 2011, 2006). Särskilt centrala är de kollektiva minnen och erfarenheter som är kopplade till uppväxtåren och åren som ung vuxen, eftersom dessa skapar sammanlänkning mellan människor och lägger grunden för generationsidentiteten i form av en gemensam referensram (Volkmer, 2006). En grundläggande utgångspunkt inom forskning om mediegenerationer är att det mediasystem som finns tillgängligt under en generations formativa år spelar en central roll för att forma generationens fortsatta medieanvändning liksom dess kollektiva medieminnen (Vittadini m.fl., 2013; Corsten, 2011; Kortii, 2011; Aroldi och Colombo, 2006). I takt med att medielandskapet successivt har omformats har också mediestrukturen och medieinnehållet kommit att förändras, vilket i sin tur påverkat förutsättningarna för hur människor födda i olika generationer använder och förhåller sig till nyhetsmedier. Forskning pekar exempelvis mot att det finns stora skillnader i medievanor mellan individer som har vuxit upp innan respektive under expansionen av kommersiell tv (Nilsson, 2008) samt mellan individer som vuxit upp innan respektive under mobiltelefonens genomslag (Bohlin & Westlund, 2009).

Den yngre delen av den vuxna befolkningen lever således under förutsättningar som i olika mån och på olika sätt skiljer sig från tidigare generationer. Ung vuxna är inte bara uppvuxna med en ny form av digital medieteknik som i högre utsträckning än tidigare kan anpassas efter användarens individuella behov och intressen, de har också vuxit upp i en tid präglad av ökad mobilitet och en hög grad av globalisering. Globaliseringsprocessen har bland annat inneburit förändringar i samhället, i ekonomin, i den fysiska gränsdragningen mellan olika regioner samt i kommunikationen mellan människor över hela världen. Den har även påverkat möjligheten att ta del av nyheter från världens alla hörn och därigenom bidragit till en ökad sammansmältning av begreppen lokalt respektive globalt. Denna sammansmältning benämns ibland som glocalisering, i betydelsen att det lokala har blivit globaliserat samtidigt som det globala ibland tilldelas en lokal karaktär (jmf Hjarvard, 2003:25–26; Thompson, 2001:203). Globaliseringens påverkan på medieägande, medieteknik och medieinnehåll innebär också att utbudet kraftigt har ökat samtidigt som publikens valmöjligheter numera är i det närmaste oänd-

liga. Lokala medier har idag hård konkurrens från såväl nyhetssajter som sociala medier när det gäller spridning av olika slags nyheter. Nyhetsutbudets omfattning innebär i sin tur dels en ökad konkurrens mellan olika typer av nyhetskategorier, dels att samma nyheter tenderar att sprida sig via en mängd olika medier och på så sätt bidra till en alltmer likriktad nyhetsrapportering.

Det finns således en rad olika yttre förhållanden som, utöver sådana faktorer som i tidigare forskning visat sig bidra till att förklara skillnader i människors medievanor, rimligen spelar roll för hur unga vuxnas användning av lokala nyhetsmedier ser ut och vilka uppfattningar de har om den lokala nyhetsbevakningens betydelse.

Användning av lokala och nationella nyhetsmedier

Det råder knappast någon tvekan om att nyhetskonsumtionen bland unga vuxnas ser väsentligen annorlunda ut i förhållande till medelålders och äldre personers nyhetsanvändning, både när det gäller användningens intensitet och valet av mediekanaler. Medan den traditionella, tryckta morgontidningen har sin allra starkaste förankring bland individer i 50-årsåldern och uppåt – i synnerhet bland pensionärer, där omkring 75 procent regelbundet läser en morgontidning i pappersformat – återfinns den svagaste förankringen bland individer i åldrarna 19–29 år (tabell 1). Knappt var tredje ung vuxen säger sig läsa en papperstidning regelbundet. Det är dock inte bara regelbundenheten som skiljer sig åt mellan åldersgrupperna: även tidningstypen varierar. Medan huvuddelen av de äldre åldersgruppernas läsintresse riktas mot den prenumererade morgonpressen, föredrar den yngsta generationen oftare *Metro*, åtminstone när det gäller tryckta morgontidningar.

Regionens största morgontidning, *Göteborgs-Posten*, lockar en relativt liten andel regelbundna läsare bland unga vuxna i åldrarna 19–29, åtminstone när läsningen i regionen som helhet beaktas. Drygt 10 procent uppger att de läser pappersversionen minst 4 dagar per vecka. En ungefär lika stor andel av 19–24-åringar säger sig läsa *Göteborgs-Postens* nätversion på regelbunden basis. Bland 25–29-åringarna samt 30–39-åringarna dominerar nätläsningen över pappersläsningen – ett förhållande som är det omvända bland personer över 40 år. Om geografiskt fokus istället flyttas till Göteborgs kommun, blir det tydligare att morgontidningar som *Göteborgs-Posten* och *Metro* har sin starkaste förankring på utgivningsorten. *Göteborgs-Posten* på papper dominerar fortfarande läsningen i den äldre delen av befolkningen, medan intresset i de båda yngsta åldersgrupperna fortfarande ligger kvar på samma låga nivå. Däremot är läsningen av såväl *Metro* som *gp.se* väsentligen högre bland unga i Göteborg relativt unga i Västsverige som helhet. Mönstret är således fortfarande att unga tenderar att välja bort papperstidningen till förmån för nättidningen, medan äldre väljer bort nättidningen till förmån för papperstidningen.

Den nyhetsform som unga vuxna visar allra störst intresse för är *Aftonbladets* nyhetssajt, vilket i synnerhet gäller för unga mellan 25–29 år där nästan hälften uppger att de regelbundet besöker tidningens nätupplaga. *Aftonbladets* ställning

är stark också bland personer i yngre medelåldern, medan intresset för närtidningen därefter trappas av med stigande ålder. Det bör dock påpekas att gränsen för regelbundenhet räknas som tre dagar per vecka för kvällspressen, medan den är något högre – fem dagar per vecka – för den prenumererade pappertidningen.

Tabell 1 Regelbunden nyhetsanvändning i olika åldersgrupper i Västsverige, 2013 (procent, tau-c)

	19–24 år	25–29 år	30–39 år	40–49 år	50–64 år	65–85 år	Tau-c
Göteborgs-Posten (Västsverige)	11	11	16	21	33	41	.08 ***
Göteborgs-Posten (Göteborgs kommun)	13	14	23	29	55	68	.29 ***
gp.se (Västsverige)	14	21	21	16	13	6	-.14 ***
gp.se (Göteborgs kommun)	27	34	33	26	21	9	-.21 ***
Metro (Västsverige)	16	11	12	13	18	13	-.11 ***
Metro (Göteborgs kommun)	23	16	21	20	34	30	.04
Annan morgontidning på papper	9	8	13	23	30	35	.19 ***
Annan morgontidning på nätet	19	25	18	13	12	9	-.29 ***
Total konsumtion morgontidning på papper	31	28	37	50	68	76	.29 ***
Total konsumtion morgontidning på nätet	21	32	30	22	18	11	-.16 ***
Västnytt i SVT	2	10	9	17	44	72	.42 ***
Lokalnyheterna i TV4	10	18	9	18	22	32	.08 ***
Lokalnyheter i P4	5	6	8	20	34	41	.20 ***
Aktuellt/Rapport	6	13	19	28	56	81	.44 ***
TV4 Nyheterna	15	21	15	27	31	36	.09 ***
Ekonyheterna i SR	5	12	20	22	26	30	.08 ***
Total konsumtion lokalnyheter i radio/tv	15	26	22	38	64	85	.42 ***
Total konsumtion riksnyheter i radio/tv	22	34	39	49	71	89	.37 ***
GT (i Västsverige)	3	3	1	3	7	11	.07 ***
GT (i Göteborgs kommun)	2	2	2	4	8	12	-.12 ***
gt.se (i Västsverige)	5	8	9	10	8	4	-.16 ***
gt.se (i Göteborgs kommun)	5	11	11	11	12	2	-.16 ***
Aftonbladet	3	2	3	4	5	5	.02
aftonbladet.se	38	47	44	45	31	14	-.30 ***
Expressen	1	0	1	2	2	2	.04 **
expressen.se	8	11	15	16	10	6	-.20 ***
Total konsumtion kvällstidning på papper	4	4	3	7	12	15	.12 ***
Total konsumtion kvällstidning på nätet	40	49	47	46	34	16	-.28 ***

Kommentar: Frågorna lyder *Läser eller tittar du i någon morgontidning regelbundet och i så fall hur ofta?*; *Läser eller tittar du regelbundet i någon eller några morgontidningar på internet?*; *Brukar du läsa eller titta i följande tidningar?* (gäller kvällspress på papper och nät); samt *Hur ofta brukar du ta del av följande nyhetsprogram?*. Med regelbunden användning avses minst 5 dagar per vecka för radio- respektive tv-nyheter, minst 4 dagar per vecka för tryckta morgontidningar, gp.se, andra morgontidningar på nätet och gratistidningar samt minst 3 dagar per vecka för

kvällspress på papper och nät. Den totala konsumtionen avser den sammanlagda användningen av nyhetsmedier inom respektive grupp. För att räknas som regelbunden konsument av morgontidning på papper krävs exempelvis att individen har angett att hon regelbundet konsumerar minst någon papperstidning varje vecka. För individer som har angett att de tar del av mer än en morgontidning, är det högsta konsumtionsvärdet inräknat i den totala konsumtionen, oavsett vilken tidningstitel som avses. För del lokala morgon- respektive kvällstidningarna redovisas både läsningen i regionen som helhet och i Göteborgs kommun, medan övriga nyhetsmedier enbart avser användning i Västsverige som helhet. Sambandsmättet Kendalls tau-c används för att mäta hur starkt sambandet är mellan variablerna. Måttet går mellan +1 till -1, där (+) innebär att ett högt värde på ena variabeln motsvaras av ett högt värde på den andra variabeln (eller tvärtom) medan (-) innebär att ett högt värde på ena variabeln motsvaras av ett lågt värde på den andra variabeln (eller tvärtom).

Genomsnittligt antal svarspersoner per åldersgrupp är: 188, 179, 435, 478, 750 samt 862.

** $p < 0.010$ *** $p = 0.000$

Källa: Den västsvenska SOM-undersökningen 2013.

Unga vuxna förefaller således ha åtminstone ett visst intresse för dagstidningen som nyhetskanal, men formen för tidningsläsningen varierar. Jämfört med äldre generationer är unga vuxnas tidningskonsumtion betydligt mer uppsplittrad på olika tidningsformer, ett förhållande som ibland har beskrivits i termer som att unga är mer otrogna mot tidningsformen relativt äldre tidningsläsare (jmf Kalmus, Masso & Lauristin, 2013; Sternvik, 2010).

Den allra största skillnaden i nyhetsvanor hittas dock i konsumtionen av nyheter via tv och radio. En överväldigande majoritet av de äldsta regioninvånarna tar regelbundet del av de nyhetssändningar som Sveriges Television erbjuder i form av Aktuellt, Rapport och Västnytt. Intresset för dessa nyhetskanaler är däremot begränsat bland 19–24-åringar, åtminstone när det mäts i form av regelbunden användning (tabell 1). Konsumtionen av Sveriges Televisions nyhetsprogram ökar något i åldrarna 30–49 år, men ligger fortfarande väsentligen lägre jämfört med nyhetstittandet bland personer i 50-årsåldern och uppåt.

Den kanal som framför allt bidrar till unga vuxnas konsumtion av tv-nyheter är TV4. Tio procent av de unga mellan 19–24 år uppger att de tar del av TV4:s lokalnyheter minst 5 dagar i veckan, medan 15 procent säger sig titta på de riks-sända TV4 Nyheterna. Användningsfrekvensen ser likadan ut bland 30–39-åringar, medan åldersgruppen där emellan – 25–29-åringarna – har en något högre konsumtion. Bland 40–49-åringar är intresset för nyheter från Sveriges Television respektive TV4 lika stort, vilket innebär att andelen som tar del av Västnytt är lika stor som andelen som tar del av Lokalnyheterna samt att andelen som tittar på Aktuellt eller Rapport är lika stor som andelen som tittar på TV4 Nyheterna. I åldersgrupperna som följer därefter mattas intresset för TV4:s nyhetssändningar successivt av, medan konsumtionen av Sveriges Televisions regionala och nationella nyhetssändningar istället ökar.

Jämförelser över tid visar att det på bara några få år har skett stora förändringar i unga vuxnas nyhetskonsumtion. Andelen regelbundna papperstidningsläsare bland

unga upp till 29 år har mer än halverats sedan 2007 (tabell 2). Minskningen är ännu större i gruppen 30–39 år. En viss ökning kan visserligen ses i konsumtionen av nättidningar, men denna uppgång motsvarar inte tillnärmelsevis den stora minskningen för papperstidningen. Förändringen är på intet sätt unik för Västra Götaland utan följer den allmänna trend som har präglat medieanvändningen i Sverige under 2000-talet (jmf Jalakas och Wadbring, 2014; Westlund & Weibull, 2013).

Ytterligare en tydlig nedgång syns i konsumtionen av rikssända tv-nyheter, där andelen regelbundna tittare har minskat med drygt 10 procentenheter bland individer i 19–49-årsåldern. Även om de lokala nyhetssändningarna generellt har en svagare ställning i jämförelse med rikssändningarna, tycks intresset för att ta del av lokalnyheter via tv ha förblivit förhållandevis intakt under de senaste åren.

Tabell 2 Regelbunden användning av lokala och nationella nyhetsskanaler i Västsverige, 2007 och 2013 (procent)

	19–24 år			25–29 år			30–39 år			40–49 år			50–64 år			65–85 år		
	2007	2013	Diff.	2007	2013	Diff.	2007	2013	Diff.	2007	2013	Diff.	2007	2013	Diff.	2007	2013	Diff.
Morgontidning på papper	53	24	-29	51	23	-28	71	29	-43	69	50	-19	77	68	-9	80	76	-4
Morgontidning på nätet	14	24	+10	24	35	+11	21	35	+14	18	22	+4	11	18	+7	5	11	+6
Kvällstidning på papper	13	4	-9	10	4	-6	11	3	-8	13	7	-6	17	12	-5	14	15	+1
Kvällstidning på nätet	34	40	+6	43	49	+6	41	47	+6	29	46	+17	18	34	+16	6	16	+10
Lokalnyheter i radio och tv	20	15	-5	26	26	+0	31	22	-9	46	38	-8	71	64	-7	85	85	+0
Riksenheter i radio och tv	37	22	-15	46	34	-12	51	39	-12	61	49	-13	77	71	-6	92	89	-3

Kommentar: Minsta antal svars personer är 187. År 2007 avsåg frågan om kvällspress på nätet Aftonbladet och Expressen. För morgonpress på nätet avsåg frågan Göteborgs-Posten, Dagens Nyheter samt alternativet *Annan dagstidning på nätet*. Med regelbunden användning avses användning minst 5 dagar per vecka för radio- och tv-nyheter, minst 4 dagar per vecka för morgontidningar på papper och på nät samt minst 3 dagar per vecka för kvällspress på papper och nät.

Källa: Den västsvenska SOM-undersökningen 2007 samt 2013.

Undersökningen visar tydligt att intresset för traditionella nyhetsmedier överlag är relativt lågt i de yngsta åldersgrupperna. Detta intresse, i termer av regelbunden användning, har dessutom minskat kraftigt under de senaste åren. Sett till den samlade morgontidningsläsningen förefaller intresset för *lokala* nyheter ha minskat

bland unga, men å andra sidan syns också en nedgång i konsumtionen av riksnyhetsändningar på tv. I vad mån den senare minskningen kompenseras av en ökad användning av nyhetssändningar online på Sveriges Televisions och TV4:s respektive nyhetssajter framgår inte av studien. Det kan mycket väl vara så att den som regelbundet tittar på Rapportens nyhetssändningar på Sveriges Televisions hemsida eller app avser just denna användning när hon besvarar frågan om hur många dagar i veckan som hon brukar ta del av Rapport. Samtidigt är det inte omöjligt att respondenterna gör åtskillnad mellan å ena sidan linjära tv-nyhetssändningar och å andra sidan sändningar via digitala medieplattformar. Om det senare gäller, torde det innebära att den faktiska konsumtionen av riksnyhetsändningar är högre än vad som anges i den här studien.

Tabell 3 Regelbunden användning av nyheter och nyhetstjänster på internet 2013 (procent)

	19–24 år	25–29 år	30–39 år	40–49 år	50–64 år	65–85 år	Tau-c
Nyheter/nyhetstjänster på nätet	63	78	80	73	56	30	-.32 ***

Kommentar: Frågan lyder *Hur ofta har du gjort följande på internet?* Svartalternativen är *Ingen gång, Någon gång under de senaste 12 månaderna, Någon gång i halvåret, Någon gång i månaden, Någon gång i veckan, Flera gånger i veckan* samt *Dagligen*. Med regelbunden användning avses svartalternativen *Flera gånger i veckan* respektive *Dagligen*. Sambandsmättet Kendalls tau-c används för att mäta hur starkt sambandet är mellan variablerna. Mättet går mellan +1 till -1, där (+) innebär att ett högt värde på ena variabeln motsvaras av ett högt värde på den andra variabeln (eller tvärtom) medan (-) innebär att ett högt värde på ena variabeln motsvaras av ett lågt värde på den andra variabeln (eller tvärtom).

Antal svarspersoner per åldersgrupp är: 181, 170, 427, 470, 742 samt 830.

***p=0.000

Källa: Den västsvenska SOM-undersökningen 2013.

Då invånarna i Västsvetige tillfrågas om hur ofta de konsumerar nyheter och nyhetstjänster på internet, oavsett om det handlar om nättidningar eller nätsändningar, uppger drygt 60 procent i åldersgruppen 19–24 att de konsumerar nyheter online minst ett par dagar per vecka (tabell 3). Bland personer i 25–39-årsåldern ligger andelen på runt 80 procent. I båda fallen handlar det om högre andelar än för den regelbundna läsningen av morgontidningar respektive kvällstidningar på nätet som presenterats i tabell 1 ovan. När den totala läsningen av minst någon av de båda tidningstyperna i tabell 1 slås samman, hamnar andelen regelbundna nättidningsläsare på 50 procent bland 19–24-åringar samt på 62 respektive 59 procent bland 25–29-åringar och 30–39-åringar. Dessa siffror är således något i underkant jämfört med den regelbundna användningen av nyheter eller nyhetstjänster online. Däremot överensstämmer de med andelen som uppger att de *dagligen* tar del av nättidningar eller nättidningstjänster i respektive åldersgrupp. Med reservation för

Tabell 4 Regelbunden nyhetsanvändning bland 19–29-åringar i Västsverige, 2013 (procent)

	Morgontidning på papper	Morgontidning på nät	Lokalnyheter radio/tv	Riksnyheter radio/tv	Kvällstidning papper	Kvällstidning på nät	Nyheter/nyhetstjänst på nätet
Samtliga	30	26	20	28	4	45	70
Kön							
Kvinnor	28	24	20	30	5	27	67
Män	34	29	22	27	4	32	77
Utbildningsnivå							
Låg	30	20	20	26	8	44	62
Medel	29	25	20	27	2	47	76
Hög	33	38	24	35	2	43	74
Sysselsättning							
Studerar	27	22	12	18	1	32	66
Arbetar	34	32	26	36	6	56	78
Politiskt intresse							
Ointresserad	25	20	18	20	5	47	62
Intresserad	35	33	22	36	3	46	79
Boendeort							
Landsbygd/mindre tätort	21	13	24	26	6	44	53
Stad/större tätort	29	22	18	28	5	50	69
Göteborg	35	38	21	31	3	41	81
Boendetid							
Bott 0–4 år	22	21	22	28	2	33	69
Bott mer än 4 år	28	32	18	32	4	49	74
Alltid bott på orten	36	23	22	28	6	49	69
Tillit till människor på boendeorten							
Litar ej på andra människor	23	25	20	26	6	50	66
Litar på andra människor	33	27	22	31	3	43	72

Kommentar: Med regelbunden användning avses minst 5 dagar per vecka för radio- och tv-nyheter, minst 4 dagar per vecka för morgontidningar på papper och på nät, minst 3 dagar per vecka för kvällspress på papper och nät samt minst flera gånger i veckan för nyheter/nyhetssajter på nätet. Sambandsmättet Kendalls tau-c används för att mäta hur starkt sambandet är mellan variablerna. Måttet går mellan +1 till -1, där (+) innebär att ett högt värde på ena variabeln motsvaras av ett högt värde på den andra variabeln (eller tvärtom) medan (-) innebär att ett högt värde på ena variabeln motsvaras av ett lågt värde på den andra variabeln (eller tvärtom). Sambanden är: *Kön*: riksnheter radio/tv -.08*; *utbildningsnivå*: morgontidning på nät .20***, nyheter/nyhetstjänst på nätet .09*; *sysselsättning*: lokalnyheter radio/tv .15**, riksnheter radio/tv .20***, kvällstidning på papper .18**, kvällstidning på nät .23***, nyheter/nyhetstjänst på nätet .14*; *politiskt intresse*: morgontidning på papper .16**, morgontidning på nät .24***, riksnheter radio/tv .22***, nyheter/nyhetstjänst på nätet .23***; *boendeort*: morgontidning på papper .18***, morgontidning på nät .30***, kvällstidning på papper -.13**, nyheter/nyhetstjänst på nätet .21***; *boendetid*: morgontidning papper .10*, kvällstidning på papper .17***, kvällstidning på nät .11**. Antal svarspersoner per grupp är: samtliga 366, kvinnor 219, män 147, låg utb. 129, medel utb. 132, hög utb. 88, studerar 105, arbetar 180, politiskt ointresserad 185, politiskt intresserad 180, landsbygd/mindre tätort 80, stad/större tätort 121, Göteborg 157, boendetid 0–4 år 94, boendetid >4 år 114, boendetid alltid 144, litar ej på andra människor 110, litar på andra människor 236. ** $p \leq 0.010$ *** $p = 0.000$

Källa: Den västsvenska SOM-undersökningen 2013.

att de givna svarsalternativen för respektive är utformade på olika sätt (se kommentar i anslutning till tabell 1 respektive tabell 3), förefaller de senare siffrorna dock peka mot att även den unga generationen är relativt nyhetsintresserad. Fokus för nyhetskonsumtionen förefaller i ökad utsträckning däremot vara riktad mot digitala plattformar framför traditionella medieformer. Intresset för riksmidier är också större än intresset för lokalmedier.

Tidigare forskning har visat att de faktorer som utöver ålder är särskilt centrala för att förklara skillnader i människors intresse för nyheter är vilken utbildningsnivå individen har, om hon arbetar eller inte, hur intresserad hon är av politik och samhälle, var hon bor, hur länge hon har bott på orten samt huruvida hon upplever stor tillit till andra människor eller inte (jmf Weibull och Wadbring, 2014; Andersson och Weibull, 2013; Andersson, 2007; Weibull, 1983). När nyhetsanvändningen i gruppen av unga vuxna mellan 19–29 år granskas närmare, visar det sig att det är ungefär samma faktorer som spelar roll för ungas intresse för nyheter som för befolkningen som helhet. Högutbildade unga, det vill säga de som har examen från högskola eller universitet, uppvisar ett något större intresse för lokal nyhetsrapportering i form av morgontidningar, då i synnerhet när det gäller närtidningar (tabell 4). Samma tendens gäller också för unga vuxna med ett stort politiskt intresse, för unga som bor kvar på sin hemort respektive för dem som är bosatta i Göteborg. Vidare har de unga vuxna som är yrkesverksamma ett större nyhetsintresse relativt unga som studerar, framför allt när det gäller konsumtion av nyhetssändningar på tv och radio, kvällspress i digital form samt nyheter och nyhetssajter online generellt. För både yrkesverksamma och studerande unga vuxna gäller dock att intresset för nyheter ökar med ålder – det vill säga att åldersgruppen 25–29 konsumerar nyheter i något högre utsträckning än åldersgruppen 19–24 år – varför nyhetsintresset är ett resultat av både ålder och regelbundenhet i vardagslivet.

Viktiga men oviktiga nyheter

Givet hur unga vuxnas konsumtion av nyhetsmedier har förändrats under de senaste åren (se tabell 2), tycks det onekligen vara så att intresset för den lokala nyhetsrapporteringen har förlorat i styrka. I syfte att öka förståelsen för hur denna förändring kan komma sig, har en fokusgruppsstudie gjorts med unga vuxna i åldrarna 20–25 år i Västsverige. Trots intervjustudiens relativt begränsade omfång (se not 1), uppvisar den i mångt och mycket liknande resultat som den västsvenska SOM-undersökningen när det gäller kopplingen mellan olika bakgrundsfaktorer och intresse för nyheter. Intervjupersoner som är uppvuxna i Göteborg uttrycker exempelvis ett större intresse för lokala medier och lokalnyheter än de som har vuxit upp på mindre orter. Samtidigt tenderar de inflyttade respondenter som planerar att flytta tillbaka till sin hemort, exempelvis efter avslutade högskole- eller universitetsstudier, att fortsätta fokusera på nyheter och nyhetsmedia från hemorten. En respondent uppvuxen i Stockholm beskriver situationen enligt följande:

Stockholmsnyheterna är av större intresse för att det är ”hemma”. Jag känner ju på något sätt fortfarande att jag är i Stockholm, jag har inte riktigt lämnat det än. Det är där jag har min hemmaplan.

[Kvinna, 23 år, Borås]

När det gäller synen på lokala nyheter och lokala nyhetsmedier förekommer det en tydlig ambivalens bland de unga vuxna. Å ena sidan menar respondenterna att de lokala nyheterna är av stor vikt för allmänbildningen, för sammanhållningen i lokalsamhället, för förståelsen för andra medmänniskor och för demokratin – en uppfattning som kan beskrivas som ett slags normativ syn på lokala nyheters funktion i samhället. Å andra sidan uppfattas lokala nyheter också som tråkiga, ointressanta och händelselösa, en uppfattning som det råder stor enighet om bland de unga:

Lokala nyheter har en tendens att inte vara så rika på information. Det är kanske inget jättenödvändigt, det är inte så händelserikt. Det kan vara någon som haft möte eller så någonstans. Det händer inte så mycket.

[Man, 24 år, Göteborg]

Trots att de lokala nyheterna på en och samma gång anses vara viktiga och tråkiga, är det få av respondenterna som regelbundet konsumerar lokala medier. Det viktiga är *möjligheten* att ta del av lokala nyheter, snarare än att faktiskt göra det. Hos de flesta ligger det primära intresset i servicematerial såsom vädernyheter och information om vad som händer i staden i sommar/vinter, samt nyheter om händelser som *är nära relaterat till den egna vardagen*.

Den lokala papperstidningen har överlag spelat ut sin roll bland dessa unga, även om de uppger att de inte har något emot att ta del av lokaltidningen om den ”rårkar ligga framme” när de är på besök hos familj eller vänner. En majoritet av respondenterna menar att lokala nyheter sprids alldeles oavsett, *även om man inte aktivt tar del av lokala medier*, exempelvis genom att någon annan berättar vad som har hänt. Det gäller i synnerhet i småstäder, där en händelse hinner spridas från mun till mun innan den har blivit tryckt i papperstidningen. Dessutom upplevs utbudet av intressanta lokala nyheter inte vara särskilt stort, varför det enligt de unga i studien exempelvis räcker att fråga familj eller vänner om vad som har hänt på orten:

När man kommer hem till sina föräldrar så kan man bara fråga om det hänt något speciellt. Då får man liksom en snabb genomgång för de senaste månaderna och så slipper man ta del av det man kanske inte vill läsa. Det räcker med de där tre nyheterna som inträffat på en månad. Den nyhetskanalen är lite underskattad.

[Man, 24 år, Göteborg]

Den gängse uppfattningen är således att det inte finns något större skäl att aktivt leta upp nyheter om sådant som händer på det lokala planet eftersom dessa nyhe-

ter oftast ändå är ointressanta och dessutom mer eller mindre sprider sig själva, antingen muntligt eller genom att de uppdagas slumpmässigt. När sådana nyheter uppdagas, och om det är något som uppfattas som tillräckligt intressant, kan dock individen aktivt börja leta efter mer information om händelsen:

Jag kollar inte på nyheterna så där jätteofta, så det blir väl ofta så att om jag hör något som har hänt, då går jag väl in och kollar på det i efterhand.
[Kvinna, 20 år, Vänersborg]

Men har då de lokala nyheterna och lokala nyhetsmedierna någon framtid, enligt unga vuxna? De flesta är eniga om att det vore ”tragiskt” om de lokala pappers-tidningarna skulle försvinna eftersom det är en fin tradition. Samtidigt uppger samtliga respondenter att de inte har något intresse av att själva prenumerera på en morgontidning, varken nu eller framöver. Det finns således inget faktiskt behov av att ta del av den tryckta morgontidningen – snarare handlar känslan av förlust om en känslomässig tillgivenhet till medieformatet i sig, grundad i individens egen uppväxt. Som svar på frågan om hur den tryckta morgontidningens framtid ser ut, uppger nästan alla respondenter att papperstidningen förmodligen inom kort kommer att vara ett minne blott:

Aldrig papperstidning för mig! Jag tror att våra föräldrar är sista generationen som läser papperstidningar.
[Man, 20 år, Trollhättan]

En nedläggning av de lokala nyhetssändningarna på tv skulle däremot bidra till sämre framtidsutsikter för den lokala nyhetsjournalistiken, enligt de unga. Många av respondenterna uppger att de ofta ”råkar” ta del av lokalnyheter i samband med att de tittar på morgon-tv eller nationella nyhetssändningar. Om de lokala sändningarna upphör, drar de slutsatsen att den egna konsumtionen av lokala nyheter följaktligen också skulle sjunka.

Majoriteten upplever dock att det vore värre om den internationella nyhetsrapporteringen dog ut än om det lokala nyhetsflödet skulle försvinna. Globala, eller internationella, nyheter anses vara mer betydelsefulla, men framför allt mer intressanta och spännande än lokala nyheter. Uppfattningen har dels sin grund i att det upplevs vara enklare att själv ta reda på vad som händer på den egna orten jämfört med att på egen hand söka information vad som händer i till exempel Irak eller Ukraina; dels i att globala nyheter upplevs vara mer viktiga för allmänbildningen och för förståelsen för hur situationen ser ut i andra länder. De internationella nyheterna anses också viktigare ur ett socialt perspektiv, då de ger något att samtala om med andra människor. En ung kvinna säger:

Lokalt var nog viktigare förr, känns det som. Nu är ju alla mer internationella, man har ju internationella kompisar, alla är ju inte från samma ställe.

[Kvinna, 24 år, Borås]

Några respondenter pekar på att det globala tenderar att bli lokalt när exempelvis ett beslut i EU får direkta konsekvenser för orten där man bor eller när det sker en stor katastrof eller olycka i ett område som man själv eller människor i bekantsskapskretsen har någon form av relation till. Denna form av glocalisering bidrar därigenom till att den globala arenan uppfattas som viktigare bland unga. Den faktiska konsumtionen av internationella nyheter förefaller dock inte vara helt i paritet med den betydelse som respondenterna tillskriver dessa nyheter, åtminstone inte givet den självskattade konsumtion som de intervjuade ger uttryck för.

Ökat intresse kräver ökad relevans

Så vilken plats har då de lokala nyheterna egentligen i unga vuxnas medievardag? Att det lokala nyhetsintresset är lägre hos den yngre delen av den vuxna befolkningen är ingen nyhet, vare sig i bransch- eller forskningssammanhang. Sett till resultatet från den västsvenska SOM-undersökningen 2013 förefaller intresset dock ha minskat markant under 2000-talet, vilket i kombination med nedläggningen av TV4:s lokalsyntiserade respektive redaktionella neddragningar på lokala morgontidningar onekligen ställer frågan om den lokala journalistikens vara eller icke vara på sin spets.

Visserligen brukar människors intresse för lokala nyheter växa i takt med ökad ålder, som ett led i att livsvanorna stabiliseras och etableringen i det lokala samhället blir starkare, exempelvis genom att kommunala verksamheter som barnomsorg och skola blir en aktiv del av vardagen. I en sådan situation blir det mer relevant att få veta hur turerna går inom den kommunala politiken, vilka beslut och förändringar som potentiellt kan komma att få konsekvenser i den egna vardagen och hur situationen i det lokala närområdet ser ut. En sådan förändring förutsätter dock att unga vuxna, när de blir något äldre, upplever att det alls finns någon lokal nyhetsjournalistik samt att denna är relevant i förhållande till all annan tillgänglig nyhetsjournalistik.

Ett förhållande som är slående i fokusgruppsstudien är att unga vuxna inte förefaller göra någon koppling mellan lokala nyheter och den lokala morgonpressens närtidningar. I de resonemang som förs, knyts lokalsyntiserade primärt till tryckta morgontidningar och lokala nyhetssändningar i tv. Exakt varför så är fallet är inte helt givet, men det är inte orimligt att nyhetssajtens kontinuerliga flöde och sammanvävning av lokala, nationella och internationella nyhetsinslag bidrar till upplevelsen att sajten inte är lokalt orienterad. Även om den tryckta tidningen förvisso också innehåller nationella respektive internationella nyheter, präglas papperstidningen av en större tydlighet då de allmänna lokala nyheterna

vanligen är placerade tillsammans medan inrikes- respektive utrikesnyheterna har varsin vinjett (eller sektion). För personer som någorlunda ofta läser den tryckta tidningen är det på så sätt relativt enkelt att avgöra vilket material som är kopplat till den egna boendeorten och vilket material som är nationellt, liksom hur den ungefärliga andelen lokala nyheter förhåller sig i relation till andelen nationella eller internationella nyheter. Denna tydlighet är också mer eller mindre given för de lokala nyhetssändningarna, då dessa redan i programtiteln (exempelvis Västnytt och tidigare TV4 Göteborg) klargör att fokus ligger på lokala – alternativt regionala – nyheter.

För den unga generationen medieanvändare – de som av forskare ibland kallas för internetgenerationen (Tapscott, 2008; Volkmer, 2006) eller den digitala generationen (Edmunds och Turner, 2005) – som i allt större utsträckning väljer att förlita sig till digitala nyhetsmedier, är det förmodligen inte lika givet vilka nyheter som är att betrakta som lokala och vilka som är nationella. Det påverkar rimligen också synen på lokal nyhetsjournalistik: en journalistik som redan inledningsvis upplevs vara irrelevant i den egna vardagen och som dessutom tenderar att försvinna in i det myller av nyheter och nyhetstjänster som florerar online, bidrar knappast till att skapa en bild av lokala nyheter som något värdefullt och nödvändigt.

En utökad lokaljournalistik och ett kontinuerligt arbete med att tydliggöra vilket material som är lokalt unikt på nyhetssajten kan vara ett sätt att fånga in generationen av unga vuxna och få dem att framöver tillägna sig lokala nyheter. Det motsatta alternativet – fortsatta neddragningar i lokalbevakningen – kan om det vill sig illa, snarast vara en otjänst både för publiken och för de lokala medierna eftersom kombinationen av ett svagt intresse från publikens sida och en minskad lokalbevakning riskerar att skapa en nedåtgående spiral, där ytterligare försvagat intresse för den lokala journalistiken leder till än mer utarmad bevakning.

Det är måhända mycket möjligt att de unga vuxna som har intervjuats i den här studien har helt rätt i att deras generation kommer att sätta punkt för den lokala morgontidningen på papper. Däremot är det inte rimligt att tro att deras eget och deras medmänniskors behov av information om vad som händer i det lokala samhället kommer att försvinna. De lokala nyheterna behövs. Utmaningen ligger snarast i att hitta former för att presentera och sprida dessa nyheter på ett sätt som gör att de syns och värdesätts i det digitala mediebruset.

Noter

- ¹ Dimberg & Ingemarsson, 2014:34.
- ² Fokusgruppsintervjuerna har genomförts av Emelie Dimberg och Julia Ingemarsson, på uppdrag av forskningsprogrammet Dagspresskollegiet. Intervjuerna gjordes våren 2014 och bestod av tre fokusgrupper med vardera 3–4 deltagare i åldrarna 20–25 år. Samtliga intervjupersoner har anknytning till Västsverige

på så sätt att de är bosatta i olika delar av regionen. Några av individerna var vid tidpunkten för studiens genomförande bosatta på den ort där de också vuxit upp, andra hade flyttat till sin nuvarande bostadsort från en annan ort i regionen medan ytterligare några hade flyttat in till regionen från andra delar av landet. Delar av resultaten finns, tillsammans med en genomgång av studiens metod och urvalsram, i Dimberg och Ingemarsson (2014).

Referenser

- Andersson, Ulrika (2007). *Fokus på unga vuxna*. Göteborg: Göteborgs universitet.
- Andersson, Ulrika & Wadbring, Ingela (2008). "Användningen av medier i förändringens tidevarv", i Håkan Hvitfelt & Gunnar Nygren (red), *På väg mot medievärlden 2020*. Lund: Studentlitteratur.
- Andersson, Ulrika & Weibull, Lennart (2012). "Hur läser vi den lokala morgontidningen idag?", i Lennart Weibull, Henrik Oskarsson & Annika Bergström (red), *Vägskaäl*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Aroldi, Piermarco & Colombo, Fausto (2006). "Generational Belonging and Mediascape in Europe", *Journal of Social Science Education*, 6(1): 34–44.
- Aroldi, Piermarco & Colombo, Fausto (2013). "Questioning 'digital global generations'. A critical approach", *Northern Lights*, 11: 175–190.
- Bolin, Göran & Skogerbø, Eli (2013). "Age, generation and the media", *Northern Lights*, 11: 147–173.
- Bolin, Göran & Westlund, Oscar (2009). "Mobile generations: the role of mobile technology in the shaping of Swedish media generations", *International Journal of Communication*, 3: 108–124.
- Corsten, Michael (2011). "Media as the historical new for young generations", i Fausto Colombo & Leopoldina Fortunati (red), *Broadband, Society and Generational Changes*. Frankfurt am Main: Peter Lang.
- Dimberg, Emelie & Ingemarsson, Julia (2014). *Vem behöver lokala nyheter? En kvalitativ studie av unga vuxnas nyhetsvärderingar och medieval i dagens globaliserade samhälle*. Göteborg: Institutionen för journalistik, medier och kommunikation, Göteborgs universitet.
- Edmunds, June & Turner, Bryan S. (2005). "Global generations: Social change in the twentieth century", *The British Journal of Sociology*, 56(4): 559–577.
- Hjarvard Stig (2003). "A mediated world – The globalization of society and the role of media", i Hjarvard Stig (red) *Media in a globalized society*. Köpenhamn: Museum Tusulanum Press
- Jalakas, Anders & Wadbring, Ingela (2014). "Ska man gråta om papperstidningen försvinner?", i Annika Bergström & Henrik Oskarsson (red), *Mittfåra & marginal*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.

- Kalmus, Veronika, Masso, Anu & Lauristin, Marju (2013). ”Preferences in media use and perception of inter-generational differences among age groups in Estonia: A cultural approach to media generations”, *Northern Lights*, 11: 15–34.
- Kortti, Jukka (2011). ”The problem of generation and media history”, i Fausto Colombo & Leopoldina Fortunati (red), *Broadband, Society and Generational Changes*. Frankfurt am Main: Peter Lang.
- Nilsson, Åsa (2008). ”Skilda tv-världar”, i Sören Holmberg & Lennart Weibull (red), *Skilda världar*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Operman, Signe (2013). ”Understanding changing news media use: Generations and their media vocabulary”, *Northern Lights*, 11, 123–146.
- Skogerbø, Eli & Winsvold, Marte (2011). ”Audiences on the move? Use and assessment of local print and online newspapers”, *European Journal of Communication*, 26(3): 214–229.
- Sternvik, Josefine (2010). ”Ungas nyhetskonsumtion – i en föränderlig nyhetsvärld”, i Sören Holmberg & Lennart Weibull (red), *Nordiskt ljus*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Sternvik, Josefine & Weibull, Lennart (2005). ”Svensk dagstidningsmarknad i ett förändringsperspektiv”, i Annika Bergström, Ingela Wadbring & Lennart Weibull (red), *Nypressat. Ett kvartssekel med svenska dagstidningsläsare*. Göteborg: JMG, Göteborgs universitet.
- Svenska Dagbladet* (2014). ”TV4 lägger ner de lokala nyheterna”, 9 april 2014.
- Tapscott, Don (2008). *Grown up Digital: How the Net Generation is Changing Your World*. New York: McGraw-Hill.
- Thompson, John B. (2001). *Medierna och moderniteten*. Uddevalla: Bokförlaget Daidalos
- TV4-gruppen (2014). ”TV4 lägger ned lokala nyhetssändningar – riksredaktionen förstärks med inrikesreportrar ute i landet”, 9 april 2014. <http://tv4gruppen.se/Pressmeddelanden/2014/> (besökt 2014-09-28)
- Vittadini, Nicoletta, Siibak, Andra, Carpentier Reifova, Irena & Bilandizic, Helena (2013). ”Generations and media: Social construction of generational identity and differences”, i Nico Carpentier, Kim Christian Schröder & Lawrie Hallett (red), *Audience Transformations: Late Modernity's Shifting Audience Positions: Shifting Audience Positions in Late Modernity*. London: Routledge.
- Volkmer, Ingrid (red) (2006). *News in Public Memory. An International Study of Media Memories across Generations*. New York: Peter Lang.
- Weibull, Lennart (2012). ”Den lokala morgontidningen igår, idag och imorgon”, i Lennart Nilsson, Lars Aronsson & PO Norell (red), *Värmländska landskap*. Karlstad: Karlstad University Press.
- Weibull, Lennart & Wadbring, Ingela (2014). *Massmedier. Nya villkor för press, radio och tv i det digitala medielandskapet*. Stockholm: Ekerlids
- Westlund, Oscar & Lennart Weibull (2013). ”Generation, life course and news media use in Sweden 1986–2011”, *Northern Lights*, 11: 147–173.

NEDLAGDA NYHETER

JONAS OHLSSON

Det drar en nedrustningsvåg över Mediesverige. Den tuffare konkurrensen om publik och annonsörer, från internet inte minst, har slagit hårt mot de svenska nyhetsföretagen. I takt med att företagens intäkter faller kommer det allt tätare rapporter om neddragningar i personal och redaktionella resurser. Mediebranschen – åtminstone den del som ägnar sig åt nyhetsförmedling – framstår alltmer som en bransch i djup kris. Framtiden ter sig mycket oviss.

Omvälkningarna inom journalistiken har också drabbat Västsverige. Exemplet är flera: I Göteborg genomfördes under 2011 en omfattande bantning av kvällstidningen GTs redaktion då stora delar av verksamheten integrerades med moder-tidningen Expressen i Stockholm. Nära hälften av tidningens journalister fick gå (Journalisten, 2011-11-10). I ett nytt sparpaket annonserat i oktober 2014 varslades om nedläggning av tidningens ledar- och kulturredaktioner (Journalisten, 2014-10-08). År 2012 valde Hallpressen att dra ner utgivningsfrekvensen från sex till fyra dagar i veckan för sina fyra dagstidningar i Västergötland. Göteborgs-Posten (GP), Västsveriges största dagstidning och flaggskepp i Stampen-koncernen, har till följd av en rad åtgärdsprogram cirka 100 färre anställda idag än för två år sedan. Under 2014 har genomförts en omfattande samordning av det redaktionella materialet i Stampens västsvenska lokaltidningar. I samtliga fall har motivet till besparingarna varit att minska kostnaderna för tidningsutgivningen, för att på så sätt anpassa verksamheten till de pågående ”strukturförändringarna” inom mediebranschen.

Nu är det inte bara inom den prenumererade dagspressen som förändringarna i mediavärlden gjort sig påmind. I det här kapitlet ska vi istället titta närmre på två andra uppmärksammade nedläggningsbeslut som nyligen drabbat den västsvenska nyhetsjournalistiken. Det första hämtar vi från gratistidningsmarknaden i Göteborg, det andra från tv-området. Perspektivet är publikens: Vilka blir konsekvenserna för den västsvenska nyhetskonsumention när två av regionens viktigaste nyhetsröster tystnar?

I november 2013 kom beskedet att gratistidningen Metro, som ägs av invest-mentbolaget Kinnevik, bestämt sig för att lägga ner sina lokalredaktioner i Malmö och Göteborg. Istället för två lokala editioner skulle de båda städerna hädanefter serveras en gemensam tidning, med material producerat i Stockholm (Journalisten, 2013-11-28). Ett drygt halvår senare togs centraliseringen ytterligare ett steg i och med beslutet att hela produktionen av Metros papperstidningar skulle läggas ut på entreprenad på nyhetsbyrån TT. Enligt Metro var beslutet ett led i tidningens satsning på digitala produkter (SvD, 2014-04-26).

Ungefär samtidigt med det senare beslutet, i april 2014, annonserade TV4, Sveriges största kommersiella tv-kanal och en av hörnstenarna i Bonnierkoncernen, att kanalen bestämt sig för att upphöra med sina tablålagda lokala nyhetssändningar. Beskedet, som kom kort efter att kanalen erhållit förnyat sändningstillstånd fram till 2017, berörde 21 lokala redaktioner och totalt 140 tjänster (Medievärlden, 2014-04-09). Beslutet möttes av omfattande kritik (se t.ex. Medievärlden, 2014-04-14). Till skillnad från landsortspressen, där de senaste årens nedskärningar ofta föranletts av hot om rörelseförluster, är TV4 AB ett högst lönsamt tv-företag. Rörelseöverskottet för 2013 slutade på 912 mkr, det starkaste resultatet i företagets historia. Enligt vd:n Casten Almqvist handlade beslutet istället om en ambition att i ökad utsträckning koncentrera nyhetsbevakningen till de nationella sändningarna: ”Vi lägger i dag närmare hälften av våra nyhetsresurser på lokal-tv, det är inte hållbart framöver”, konstaterade Almqvist i en kommentar, och antydde samtidigt att de lokala nyhetssändningarna inte var tillräckligt attraktiva ur ett annonsörsperspektiv: ”De lokala annonsörerna vill precis som våra nationella kunder gå i våra stora program” (Medievärlden, 2014-04-19, 2014-06-13).

De dramatiska förändringar som skett på medieområdet under senare år reser viktiga frågor om de lokala nyhetsmediernas roll i framtidens svenska samhälle. Har vi att rätta oss till en tillvaro med en märkbart mindre omfattande nyhetsbevakning och samhällsgranskning av regioner, landsting och kommuner? Eller kommer de svenska medieföretagen att repa sig och gå en ny väg till mötes i en ny digital kostym? Kommer vi att få lära känna helt andra nyhetsförmedlare än dem vi är vana vid?

I det här kapitlet ska vi emellertid stanna kvar i nutid (eller kanske rättare: i nära dåtid), i så måtto att vi ska studera vilken ställning TV4s lokala nyhetsstationer och Metros göteborgsredaktion hade bland de västsvenska nyhetskonsumenterna vid tiden strax före att de lades ner. En kritisk fråga i analyser av följder av neddragningar i ett enskilt nyhetsmediums nyhetsbevakning gäller vilken roll nyhetsmediet spelar i det bredare nyhetsutbudet. Ju större andel av den samlade nyhetsdieten hos den enskilde medborgaren som en enskild nyhetsförmedlare står för, desto större blir konsekvenserna om nyhetsförmedlaren försvinner, eller som i Metros fall genomför en omfattande omläggning av sin bevakning.

Överfört till samhällsnivån riskerar förlusten av en enskild nyhetsförmedlare att få negativa konsekvenser för både informationsförmedling och granskning om utbudet av likvärdiga substitut är begränsat eller rent av saknas helt. Vi vet sedan tidigare att TV4s nyhetssändningar, med sitt lite populärare anslag, har lockat delvis andra tittarskaror än SVTs nyhetsprogram (Sternvik och Wadbring, 2010). Och till skillnad från SVT där den lokala nyhetsbevakningen har ordnats regionalt – SVTs Västnytt har hela Västsverige som täckningsområde – har TV4 valt ett finmaskigare nät. År 2013 fanns i Västsverige lokala TV4-stationer i Göteborg, Trollhättan, Borås, Halmstad och Skövde. Vi vet också att Metros göteborgsutgåva när den introducerades år 1998 kom att finna sin publik i grupper som tenderade

att välja bort de etablerade nyhetsmedierna. Tidningen kom därför att tillskrivas en viktig roll som utjämnare av informationsklyftor i en storstad som annars präglas av segregation och utanförskap (Wadbring, 2003, 2007). På motsvarande sätt har den dominerande morgontidningen GP kritiserats för att huvudsakligen spegla, och rikta sig till, det ”etablerade” Göteborg (t.ex. Ahlqvist och Andersson, 2012). Det här är nu inget unikt göteborgskt fenomen: Liknande tongångar har framförts i fråga om Stockholmspressen. Medieforskarna Lars Nord och Gunnar Nygren (2002) har hävdade att stora delar av huvudstaden till följd av lokalmediernas snedfördelade nyhetsbevakning och räckvidd befinner sig i medieskugga.

Avsikten med kapitlet är att analysera vilka eventuella hål som TV4 Lokalt och Metros göteborgsdition lämnar efter sig i västsvenskarnas vardag. I vilka samhällsgrupper hade de sin publik? Hur såg nyhetskonsumtionen bland dessa tittare och läsare ut i övrigt? Och vilka blir de tänkbara konsekvenserna ur ett bredare samhällsperspektiv när ansvaret att bevaka vad som händer och sker i Västsverige fördelas på allt färre redaktioner?

Ljus i medieskuggan

Vi ska inledningsvis i analysen titta närmre på hur räckvidden för TV4 Lokalt och Metro under höstvintern 2013 skiljde sig åt i olika delar av Västsverige. Som referenspunkt använder vi motsvarande räckvidder för Västnytt i Sveriges Television respektive Göteborgs-Postens pappersversion och webbplats (GP.se). Analysen tar fasta på den regelbundna användningen av de olika nyhetsmedierna. Med regelbunden användning menas här att man läser eller tittar minst tre dagar i veckan.

I tabell 1 redovisas andelen regelbundna tittare på televisionens två lokala nyhetsprogram i Västsveriges fyra regiondelar: Göteborgsregionen, Sjuhärad, Skaraborg och Fyrbodal.¹ Av tabellen framgår tydligt att Västnytt under höstvintern 2013 var det dominerande lokal-tv-programmet i samtliga delar av Västsverige. Starkast position hade Västnytt i de nordvästra delarna (Fyrbodal); här tittade 54 procent regelbundet på programmet. Motsvarande andel för TV4 Lokalt var 36 procent. Relativt sett fanns dock den största skillnaden mellan programmen i Göteborgsregionen, ett faktum som framförallt förklarades av TV4 Lokalts svaga ställning i området. Minst skillnad i räckvidd mellan de båda programmen hittar vi i Skaraborgsområdet. Här hade TV4 Lokalt sitt starkaste fäste – samtidigt som räckvidden för Västnytt var som lägst.

Tabell 1 innehåller även redovisning av tittandet på regionala och lokala tv-nyheter i Göteborgs olika resursområden (för en förklaring, se Josefine Bovés kapitel i den här boken). Även utifrån en sådan socioekonomisk indelning finns det tydliga skillnader mellan räckvidderna för SVTs och TV4s respektive program. Men medan Västnytt hade störst andel tittare i Göteborgs resursstarkaste delar, uppnådde TV4 Lokalt högst tittarandelar i de resurssvagaste områdena – områden där Västnytt för övrigt tycks ha svårast att nå ut.

Tabell 1 Regelbunden användning (minst 3 dagar/vecka) TV4 Lokalt och Västnytt i Västsverige och Göteborg, 2013 (procent)

	TV4 Lokalt	Västnytt	Diff. TV4 Lokalt-Västnytt	Antal svar
<i>Västsverige</i>	33	51	-17	2 850
Göteborgsregionen	31	51	-20	1 508
Sjuhärad	32	49	-17	398
Skaraborg	39	47	-8	465
Fyrbodal	36	54	-18	479
<i>Göteborgs kommun</i>	31	49	-17	909
Resursstarka områden	31	52	-21	232
Medelresursstarka områden	32	48	-16	266
Medelresurssvaga områden	28	49	-21	255
Resurssvaga områden	35	46	-10	156

Kommentar: Frågan lyder: *Hur ofta brukar du ta del av följande nyhetsprogram? Västnytt i SVT/ Lokala nyheter i TV4.* Svarsalternativen var *Dagligen, 5–6 dagar/vecka, 3–4 dagar/vecka, 1–2 dagar/vecka, Mer sällan* samt *Aldrig*. I tabellen redovisar den andel av de svarande som angett något av de tre förstnämnda svarsalternativen. Resursområdesindelning för Göteborgs kommun bygger på en fyrgradig indelning av primärområden efter invånarnas hushållsinkomst och andel hushåll med ekonomiskt bistånd.

Källa: Den västsvenska SOM-undersökningen 2013.

Tabell 2 Regelbunden användning (minst 3 dagar/vecka) av Metro, GP och GP.se i Göteborgs resursområden, 2013 (procent)

	Metro	GP	GP.se	Diff. Metro-GP	Diff. Metro-GP.se	Antal
<i>Göteborgs kommun</i>	35	46	27	-11	+8	909
Resursstarka områden	23	56	29	-33	-6	232
Medelresursstarka områden	34	44	26	-11	+8	266
Medelresurssvaga områden	39	50	29	-11	+11	255
Resurssvaga områden	48	30	25	+19	+23	156

Kommentar: Tabellen bygger på två frågor: *Läser eller tittar du i någon morgontidning regelbundet och i så fall hur ofta? Frågan gäller inte läsning på internet.* Göteborgs-Posten/Metro samt Läser eller tittar du regelbundet i någon eller några morgontidningar på internet? GP.se (Göteborgs-Posten). Skalan har i båda fallen varit niogradig och löpt från *7 dagar/vecka* till *Aldrig*. I tabellen redovisar den andel av de svarande som angett att de regelbundet läser den angivna tidningen antingen sju, sex, fem, fyra eller tre dagar i veckan.

Källa: Den västsvenska SOM-undersökningen 2013.

Motsvarande områdesindelning används också i tabell 2 och redovisningen av räckvidden för de två Göteborgstidningarna Metro och Göteborgs-Posten (GP). Resultaten bekräftar de mönster som framträtt i tidigare analyser, nämligen att den göteborgska tidningsmarknaden präglas av betydande socioekonomiska klyftor (Wadbring, 2007). Räckvidden för GP:s papperstidning är i det närmaste dubbelt så hög i stadens resursstarkaste delar som den är i de resurssvagaste. Utfallet för gratistidningen Metro är det exakt omvända. När det gäller GP.se är användningen avsevärt mer utjämnad; likafullt noterar vi att GP:s webbsajt, trots att den i allt väsentligt är gratis, har något lägre besöksantal i de resurssvagaste områdena jämfört med i övriga Göteborg.

En åldrad tv-nyhetspublik

Analysen så här långt har visat att räckvidden för såväl TV4 Lokalt som Metro har varierat, i vissa fall kraftigt, inom de båda nyhetsmediernas geografiska spridningsområden. Detsamma har gällt för deras huvudsakliga konkurrenter. Redan här kan vi alltså sluta oss till att konsekvenserna för den lokala nyhetskonsumtionen av besluten att avveckla den fasta bevakningen i Västsverige skiljer sig åt mellan olika delar av regionen.

I det följande ska vi gå över till en mer detaljerad analys av sammansättningen av de båda nyhetsmediernas publik, huvudsakligen med utgångspunkt i individbaserade egenskaper. Vad vi är intresserade av är att fastställa huruvida det finns systematiska skillnader i nyhetsanvändningen i Västsverige som kan kopplas till demografiska, socioekonomiska och politiska faktorer. Vi intresserar oss också för hur användningen av Metro och TV4 Lokalt hänger samman med exponeringen för andra typer av lokala nyhetsmedier.

I tabell 3 redovisas publiksammansättningen för TV4 Lokalt respektive Västnytt utifrån en rad olika bakgrundsfaktorer. Som referenspunkter ingår även de grupper som sällan eller aldrig tittade på TV4 Lokalt samt befolkningen i Västsverige som helhet.

Av resultaten i tabell 3 framgår att det fanns vissa olikheter mellan dem som regelbundet tittade på TV4 Lokalt och dem som tittar på Västnytt. Men, det fanns under höstvintern 2013 också vissa tydliga olikheter mellan publiken för lokala och regionala tv-nyheter generellt och befolkningen i Västsverige i stort. När det gäller skillnaderna i publiksammansättningen hos de två nyhetsprogrammen ser vi att TV4 Lokalts publik i något högre utsträckning än Västnytt bestod av kvinnor. TV4s program hade också en yngre publik än SVT:s dito – dock utan att för den skull vara särskilt ungdomlig: Snittåldern för den regelbundna TV4 Lokalt-tittaren i den västsvenska SOM-undersökningen var 56 år 2013, och för Västnytt-tittaren 60 år. Motsvarande snitt för samtliga svarande i undersökningen (16–85 år) var 51 år. De båda nyhetsprogrammen präglades alltså av en jämförelsevis gammal publik, ett faktum som framför allt gäller Västnytt. Fyra av fem regelbundna Västnytt-tittare var vid mätillfället över 50 år. För TV4 Lokalt var motsvarande andel två av tre.²

Tabell 3 Publikumsammansättningen för TV4 Lokalt och Västnytt, Västsverige 2013 (procent)

		TV4 Lokalt		Västnytt	Hela Västsverige
		Tittare	Övriga	Tittare	
Kön	Kvinna	56	50	52	52
	Man	44	50	48	48
Ålder	16–29 år	11	17	5	15
	30–49 år	23	34	17	31
	50–64 år	28	24	32	25
	65–85 år	38	25	47	29
Utbildningsnivå	Låg	23	14	23	17
	Medellåg	30	28	26	29
	Medelhög	22	23	21	23
	Hög	23	31	26	28
Arbetsmarknadsposition	Förvärvsarbetande	49	59	45	56
	Arbetslös*	7	7	5	7
	Pensionär	40	25	47	30
	Studerande	4	9	3	7
Hushåll	Ensamhushåll	21	19	22	19
	Delat hushåll	79	81	78	81
Hushållsinkomst	0–200 k	17	15	17	16
	201 k–500 k	45	38	45	40
	501 k–800 k	27	30	25	29
	801 k–	11	17	12	15
Politiskt intresse	Inte intresserad	39	40	31	40
	Intresserad	61	60	69	60
Vänster/höger-position	Till vänster	32	35	36	34
	Varken eller	29	28	29	29
	Till höger	36	35	34	35
Morgontidning, papper	3–7 dagar/vecka	74	64	80	67
	Mer sällan/aldrig	26	36	20	33
Morgontidning, nät	3–7 dagar/vecka	21	24	22	23
	Mer sällan/aldrig	79	76	78	77
Västnytt	3–7 dagar/vecka	74	39	*	51
	Mer sällan/Aldrig	26	61	*	49
Lokalnyheter i SR P4	3–7 dagar/vecka	41	28	46	33
	Mer sällan/aldrig	59	71	54	67
<i>Antal svar</i>		952	1 903	1 444	2 855

Kommentar: Med Tittare menas att man regelbundet tar del av det angivna mediet minst tre dagar i veckan. Med Övriga menas övriga svarande. För frågans formulering, se kommentar tabell 1.*Kategorin Arbetslös inkluderar även personer med arbete i arbetsmarknadspolitiska åtgärder, som genomgår arbetsmarknadsutbildning eller har sjuk-/aktivitetsersättning.

Källa: Den västsvenska SOM-undersökningen 2013.

Vid sidan av åldersfaktorn var skillnaderna mellan de båda programmens respektive publik relativt begränsade. Det gäller utbildningsnivå, arbetsmarknadsposition, hushållets sammansättning (andel ensamhushåll) och inkomst, samt placering på den ideologiska vänster-högerskalan. Härvidlag avviker de inte heller nämnvärt från länsbefolkningen i stort. Lokal-tv-publiken är med andra ord som folk är mest, om än med lite gråare tinningar. I jämförelse med Västnyttts tittare är dock TV4 lokalts publik lite mindre intresserade av politik och något mindre nöjda med hur demokratin fungerar, i Sverige såväl som i den egna kommunen.

När det gäller konsumtionen av andra nyhetsmedier karakteriseras lokal-tv-publiken av jämförelsevis höga andelar lokaltidningsläsare och lokal-radio-lyssnare. Åldersfaktorn spelar här en viktig roll. Användningen av de traditionella nyhetsmedierna, lokaltidningen och tv- och radio-nyheter, utmärks av en växande åldersklyfta (se Anderssons m.fl. kapitel i den här boken). I det här sammanhanget kan också noteras att 74 procent av de regelbundna TV4 Lokalt-tittarna också sade sig titta regelbundet på Västnyttts sändningar. Det fanns alltså en betydande överlappning mellan de båda programmens mer trogna tittarskaror.

När vi ställer de båda programmens respektive publikskaror mot varandra visar det sig alltså att omkring en fjärdedel av TV4 Lokalt-tittarna sällan eller aldrig tittade på Västnytt. Det är inte orimligt att hävda att det är den här gruppen som riskerar att bli mest påtagligt drabbad av nedläggningen av programmet. Det kan därför finnas skäl att studera den lite närmare. Jämfört med befolkningen i Västsverige är det framför allt fyra förhållanden som sticker ut. För det första dominerar gruppen kraftigt av kvinnor. För det andra präglas gruppen av en kraftig överrepresentation av unga människor. För det tredje omfattar gruppen ett oproportionerligt antal människor utanför arbetsmarknaden. Och för det fjärde präglas gruppen av ett märkbart lägre intresse för politik än västragötalänningar i allmänhet. Just de tre sistnämnda faktorerna – ålder, arbetsmarknadsposition och politiskt intresse – hör till de omständigheter som har visat sig ha störst betydelse för att förklara de tilltagande informationsklyftorna i samhället (Shehata och Wadbring, 2012; Strömbäck m.fl., 2013). Från en västsvensk horisont innebär nedläggningen av TV4 Lokalt att skillnaderna mellan de som är informerade om vad som händer i lokalsamhället och de som inte är det riskerar att öka.

En uppdelad tidningsmarknad i Göteborg

Så långt den västsvenska lokal-tv-marknaden. En liknande närstudie av publik-sammansättningen för Metro respektive Göteborgs-Posten presenteras i tabell 4. Underlaget utgörs här av befolkningen i Göteborgs kommun. Som nämndes ovan angav en dryg tredjedel, 35 procent, av de svarande i den västsvenska SOM-undersökningen 2013 att de läste gratistidningen Metro åtminstone tre dagar per vecka. Andelarna för GP var 46 procent och för GP.se 27 procent.

Tabell 4 Publik sammansättningen för Metro och Göteborgs-Posten, Göteborgs kommun 2013 (procent)

		Metro		Göteborgs-Posten		Hela Göteborg
		Läsare	Övriga	På papper	På nätet	
Kön	Man	54	50	50	46	51
	Kvinna	46	50	50	54	49
Ålder	16–29 år	16	20	8	24	19
	30–49 år	32	37	26	48	35
	50–64 år	28	20	31	21	23
	65–85 år	24	23	35	7	23
Utbildningsnivå	Låg	12	9	10	5	10
	Medellåg	26	19	23	21	22
	Medelhög	27	25	25	26	26
	Hög	31	43	39	45	38
Arbetsmarknadsposition	Förvärvsarbetande	59	61	58	78	61
	Arbetslös*	9	7	4	6	8
	Pensionär	22	23	34	8	23
	Studerande	10	9	4	9	9
Hushållsinkomst	0–200 k	21	14	10	10	16
	201 k–00 k	46	37	39	35	40
	501 k–800 k	23	28	31	30	26
	801 k–	12	21	20	25	18
Hushåll	Ensamhushåll	25	22	19	20	23
	Delat hushåll	75	78	81	80	77
Politiskt intresse	Intresserad	63	69	76	70	67
	Inte intresserad	37	31	24	30	33
Syn på demokratin i Sverige	Nöjd	67	75	76	80	73
	Inte nöjd	29	21	20	18	24
Vänster/höger-position	Till vänster	38	37	41	37	38
	Varken eller	30	23	22	24	26
	Till höger	30	37	36	39	35
GP, papper	3–7 dagar/vecka	41	49	*	43	46
	Mer sällan/aldrig	59	51	*	57	54
GP.se	3–7 dagar/vecka	24	29	25	*	27
	Mer sällan/aldrig	76	71	75	*	73
Västnytt	3–7 dagar/vecka	54	46	68	50	49
	Mer sällan/Aldrig	46	54	32	50	51
TV4 Lokalt	3–7 dagar/vecka	39	27	35	30	31
	Mer sällan/Aldrig	61	73	65	70	69
Lokalnyheter i SR P4	3–7 dagar/vecka	25	22	33	24	23
	Mer sällan/aldrig	75	78	67	76	77
Antal svar		317	592	421	488	909

Kommentar: Med tittare menas att man regelbundet tar del av det angivna mediet minst tre dagar i veckan. Med Övriga menas övriga svarande. För frågans formulering, se kommentar tabell 2.*Kategorin Arbetslös inkluderar även personer med arbete i arbetsmarknadspolitiska åtgärder, som genomgår arbetsmarknadsutbildning eller har sjuk-/aktivitetsersättning.

Källa: Den västsvenska SOM-undersökningen 2013.

Om vi inledningsvis använder hela Göteborg som referenspunkt (se tabellens yttersta kolumn) ser vi att metropubliken förvisso har en viss överrepresentation av män, men att den i fråga om såväl ålderssammansättning och hushållssammansättning som relationen mellan arbetande, arbetslösa, studerande och pensionärer, i huvudsak speglar de svarande i stort. På de sistnämnda områdena är det snarare gruppen GP-läsare som avviker, med jämförelsevis låga andelar arbetslösa, studerande och ensamboende, samt – inte minst – en påtagligt mogen publiksammansättning, vilket inte minst tar sig uttryck i en högre andel pensionärer.

De områden där metropubliken skiljer ut sig är istället två andra socioekonomiska omständigheter, nämligen utbildningsnivå och hushållsinkomst. Andelen högutbildade är signifikant lägre i den här gruppen än bland övriga kommuninvånare. Det samma gäller andelen individer i höginkomsthushåll. Skillnaderna mellan GP-läsarna och befolkningen som helhet är i de här avseendena relativt försumbara. GP:se, däremot, har en påtagligt mer högutbildad publik än papperstidningens dito, med en betydligt högre sysselsättningsgrad och med högre hushållsinkomst.

Också i relationen till det politiska systemet finns det skillnader som kan kopplas till exponeringen för de lokala nyhetsmedierna i staden. När det gäller faktorer som intresse för politik och synen på den svenska demokratin avviker Metropubliken negativt och GP-publiken positivt från befolkningen i stort. Metropubliken har också en lägre andel individer som placerar sig till höger på den ideologiska vänster-högerskalan. Andelen som identifierar sig som varken till vänster eller till höger är å andra sidan större än i kommunen som helhet.

När det gäller metropublikens konsumtion av lokala nyheter i övrigt kan vi konstatera att skillnaderna jämfört med kommunbefolkningen i stort är relativt blygsamma. Metropubliken tar del av Göteborgs-Posten, på papper eller nät, i ungefär lika stor utsträckning som andra göteborgare. Höstvintern 2013 sade sig 41 procent av metroläsarna också läsa pappers-GP med någorlunda regelbundenhet, medan 24 procent läste GP på nätet. Motsvarande andelar för hela Göteborg var endast marginellt högre, 46 respektive 27 procent. I fråga om lokala tv-nyheter var andelen regelbundna tittare rent av större bland metroläsarna än bland göteborgare i allmänhet. Det gäller, vilket också framgår av tabell 4, i synnerhet TV4 Lokaltsändningar i göteborgsområdet.

Resultaten rörande metropublikens samlade nyhetskonsumtion är intressanta. De aktualiserar frågan om tidningens roll som ett viktigt alternativ till de göteborgare som av olika anledningar inte nås av de etablerade medierna. Många av dagens metroläsare tycks ju ta del också av andra lokala medier. Har Metro med årens lopp blivit en aktör som alla andra på den göteborgska nyhetsmarknaden?

Nej, det har den faktiskt inte. Åtminstone inte om vi baserar svaret på en lite mer noggrann analys av hur tidningens publik överlappar med den för stadens andra högfrekventa nyhetstidning, Göteborgs-Posten. I figur nedan har vi delat upp den regelbundna metropubliken utifrån i vilken utsträckning de också tar regelbunden

del av GP, på papper och/eller digitalt. Liksom i tidigare analyser har gränsen för regelbunden användning dragits vid läsning minst tre dagar per vecka. Det något begränsade svarstalen gör att resultaten måste tolkas med viss försiktighet.

Figur 1 Användningen av Göteborgs-Posten på papper och GP.se bland regelbundna metroläsare i Göteborgs kommun, 2013 (procent)

		GP papper (≥3 dgr/vecka)	
		Ja	Nej
GP.se (≥3 dgr/vecka)	Ja	10	14
	Nej	31	45

Kommentar: Med regelbunden användning menas i samtliga fall att svarpersonen angett sig ta del av mediet med en frekvens om minst tre dagar per vecka. Antal svarande är 317.

Källa: Den västsvenska SOM-undersökningen 2013.

Från tabellen läser vi att tio procent av metroläsarna i undersökningen också tar del av såväl GP som GP.se på en regelbunden basis. 31 procent av metroläsarna tar del av GP på papper men inte på nätet, medan 14 procent läser GP på nätet, men inte på papper. Gratisaspekten hos GP.se, som i någon mån placerar den i samma kategori av nyhetsmedier som Metro, förefaller alltså inte ha haft någon särskilt stor inverkan på metroläsarnas intresse för stadens största tidning. Det faktum att endast en av fyra metroläsare väljer att ta del av den nyhetsförmedling som görs fritt tillgänglig på GPs digitala plattformar pekar på ett begränsat intresse för den stora tidningens nyhetsutbud i den här gruppen. Gratis är förvisso inte alltid gott, åtminstone inte när det gäller göteborgarnas val av nyhetsmedier.

Om vi med utgångspunkt i figur 1 rensar bort de metrokonsumenter som på ett eller annat sätt också läser Göteborgs-Posten återstår knappt hälften – 45 procent – av gratistidningens samlade läsarskara. När vi på samma sätt som i analysen av de renodlade TV4 Lokalt-tittarna studerar den här gruppen lite närmre blir mönstren påfallande lika. Med undantag för ålder – här är fördelningen i princip densamma som bland befolkningen i stort – finns det i den här gruppen en tydlig överrepresentation av kvinnor, arbetslösa, låginkomsttagare, personer i ensamhushåll och personer från resurssvaga områden. Den renodlade metroläsarna utmärks vidare av ett klart lägre intresse för politik än vad som gäller bland göteborgare i allmänhet. Också missnöjet med hur demokratin fungerar i landet är något mer utbrett.

Även här framträder alltså bilden av en i flera avseenden resurssvag grupp. Endast på ett av alla de områden som vi studerat i det här kapitlet kommer den renodlade metropubliken bättre ut än kommunen i stort. Paradoxalt nog gäller det tittandet på TV4s lokala nyhetssändningar i Göteborg.

Lokalt inget för den ”digitala affären”

Syftet med det här kapitlet har varit att ur ett publikperspektiv analysera konsekvenserna av att två av landets största nyhetsförmedlare, TV4Nyheter och Metro, valt att lägga ner sin reguljära lokala nyhetsbevakning i Västsverige respektive Göteborg. Vilken ställning hade de båda nyhetsmedierna bland den västsvenska publiken? I vilka grupper hade de sin trognaste publik?

Som vi har kunnat se tittade ungefär en tredjedel av västsvenskarna regelbundet på TV4s lokala nyhetssändningar under höstvintern 2013. Allra populärast var programmet i Skaraborg. Lägst andel tittare hade man i Göteborg. Utfallet är i linje med hur nyhetsutbudet ser ut i Västsverige i stort. Medan Göteborg utmärks av ett relativt omfattande utbud av lokala medier, så är utbudet i de nordöstra regiondelarna mer begränsat. Det gäller inte minst förekomsten av högfrekventa lokaltidningar. Tidningsläsningen i Skaraborg är följaktligen lägre än i övriga delar av Västsverige (Ohlsson, 2013). Skaraborgsområdet är dessutom den del av Västsverige som ligger längst ifrån Göteborg, som är sändningsort för Sveriges Televisions regionala nyhetssändningar i området. Det här återspeglar sig i räckvidden för SVTs Västnytt. Skaraborg var vid mätillfället den del av Västsverige där andelen regelbundna Västnytt-tittare var som lägst. Tack vare sin geografiska närhet tycks TV4s lokala nyhetssändningar från Skövde varit ett mer attraktivt alternativ för många tittare.

Också skillnaderna i läsningen av Metro kan förstås utifrån ett bredare marknads- perspektiv. Förutom att tidningen genom sin distribution i lokaltrafiknätet utgjorde ett lättillgängligt alternativ för göteborgsregionens pendlare, nådde tidningen särskilt ut i områden i storstadsområdet där den prenumererade tidningen GP var som svagast. Det gällde i synnerhet stadens resurssvagaste delar. Liksom var fallet med TV4s lokala nyhetssändningar kom de gratisdistribuerade nyhetstidningarna att attrahera publikgrupper i områden där de stora etablerade medierna, den prenumererade pressen och public service, var som svagast. De båda nyhetsmedierna hade härvidlag vissa tydliga likheter.

Men nu är de alltså nedlagda. TV4 har avslutat sina lokala nyhetssändningar och Metro har stängt sina nyhetsredaktioner i Malmö, Göteborg och Stockholm och ersatt dem med inköpt material. Ett bidragande skäl har i båda fallen varit att frigöra resurser till digitala satsningar. I sig är det inget orimligt argument, tvärtom: I takt med den tilltagande konkurrensen från andra medier har både tv och den tryckta pressen successivt tappat publikandelar, i de yngre generationerna inte minst. Men vad som samtidigt är tydligt är att de digitala satsningarna ska fyllas med centralt

producerat material. Lokalt lönar sig inte. Det verkar åtminstone vara slutsatsen som dragits hos Sveriges två i särklass mäktigaste privata mediejättar, familjerna Bonnier och Stenbeck. När ”affären” ska bli digital är det innehåll producerat i Stockholm som är melodin.

Givet det faktum att TV4 Lokalt och Metro Göteborg hade en delvis annan publiksammansättning än deras respektive huvudkonkurrenter, har vi i analysen riktat särskild uppmärksamhet åt de grupper där TV4 Lokalt och Metro hade som störst relativ betydelse. Med andra ord de delar av den västsvenska befolkningen som inte också tog del av Västnytt respektive Göteborgs-Posten. Det är nämligen här som neddragningarna kan antas få störst negativa konsekvenser. Som vi kunnat se uppvisar dessa båda grupper vissa tydliga likheter (vilket i Göteborgs kommun också tar sig uttryck i en inte obetydlig överlappning mellan de båda grupperna). De renodlade Metroläsarna och TV4 Lokalt-tittarna bär flera av de karakteristika som i forskningen kopplats samman med en benägenhet att välja bort nyheter i det växande medieutbudet. Här finns således en överrepresentation av människor med låg utbildning, låga inkomster och med ett begränsat intresse för politik.

Vad händer nu med dessa tittare och läsare? Slår de över till SVT istället? Eller skaffar de sig en prenumeration på Göteborgs-Posten för att på så sätt kompensera för den minskade göteborgsbevakningen i gratistidningen? Ska vi söka svaret i forskningen så är det långt ifrån säkert att det blir så. Sannolikheten är istället större att de väljer något annat att lägga sin tid på. På så sätt riskerar nedrustningen av TV4 och Metros lokala nyhetsbevakning att skynda på utvecklingen mot ökade informationsklyftor i det västsvenska samhället.

Noter

- ¹ Regiondelarna är indelade i enlighet med indelningen i kommunförbund: Göteborgsregionen: Ale, Alingsås, Göteborg, Härryda, Kungsbacka, Kungälv, Lerum, Lilla Edet, Mölndal, Partille, Stenungsund, Tjörn och Öckerö; Sjuhärad: Bollebygd, Borås, Herrljunga, Mark, Svenljunga, Tranemo, Ulricehamn och Vargårda; Skaraborg: Essunga, Falköping, Grästorp, Gullspång, Götene, Hjo, Karlsborg, Lidköping, Mariestad, Skara, Skövde, Tibro, Tidaholm, Töreboda och Vara; Fyrbodal: Bengtsfors, Dals-Ed, Färgelanda, Lysekil, Munkedal, Orust, Sotenäs, Strömstad, Tanum, Trollhättan, Uddevalla, Vänersborg, Mellerud och Åmål.
- ² Här ska tilläggas att det i den västsvenska SOM-undersökningen 2013 finns en överrepresentation av svarande i de äldre åldersgrupperna (se Josefine Bovés kapitel). På motsvarande sätt är andelen svarande betydligt lägre bland de yngre.

Referenser

- Ahlqvist, Elinor och Andersson, Isa (2012). *Mediebildens av Backa och mediernas bild av bilden*. Kandidatuppsats, journalistprogrammet. Göteborg: JMG, Göteborgs universitet.
- Journalisten, 2011-11-10, <<http://journalisten.se/nyheter/gts-redaktion-halveras-0>>
- Journalisten, 2013-11-28, <<http://www.journalisten.se/nyheter/metro-lagger-ner-i-malmo-och-goteborg>> (besökt 2014-11-07).
- Journalisten, 2014-10-08, <<http://journalisten.se/nyheter/kulturredaktionen-bortpa-gt-och-kvallsposten>> (besökt 2014-11-07).
- Medievärlden, 2014-04-09, <<http://www.medievarlden.se/nyheter/2014/04/tv4-lagger-ner-sina-lokala-nyhetssandningar>> (besökt 2014-11-07).
- Medievärlden, 2014-04-14, <<http://www.medievarlden.se/nyheter/2014/04/massprotest-fran-tv4-chefer>> (besökt 2014-11-07).
- Medievärlden, 2014-06-13, <<http://www.medievarlden.se/nyheter/2014/06/i-dag-lagger-tv4-ner-sina-lokala-nyheter>> (besökt 2014-11-07).
- Nord, Lars och Nygren, Gunnar (2002). *Medieskugga*. Stockholm: Atlas.
- Ohlsson, Jonas (2013). "Tidningen och demokratin", i Annika Bergström & Jonas Ohlsson (red.) *En region för alla? Medborgare, människor och medier i Västsverige*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Shehata, Adam och Wadbring, Ingela (2012). "Allt fler står utanför nyhetsvärlden", i Lennart Weibull, Henrik Oscarsson & Annika Bergström (red.) *I framtidens skugga*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Sternvik, Josefine och Wadbring, Ingela (2010). "Nyhetsvanor – en klassfråga?" I Maria Oscarsson, Mattias Bengtsson och Tomas Berglund (red.) *En fråga om klass?* Stockholm: Libers förlag.
- Strömbäck, Jesper, Djerf-Pierre, Monika och Shehata, Adam (2013). "The dynamics of political interest and news media consumption: a longitudinal perspective". *International Journal of Public Opinion Research*, 25(4): 414–435.
- SvD, 2014-04-26, <http://www.svd.se/naringsliv/tva-av-tre-kan-sagas-upp-pa-metro_3600364.svd> (besökt 2014-11-07).
- Wadbring, Ingela (2003). *En tidning i tiden? Metro och den svenska dagstidningsmarknaden*. Göteborg: JMG, Göteborgs universitet.
- Wadbring, Ingela (2007). "The Role of Free Dailies in a Segregated Society", i *Nordicom Review*, vol. 28, Jubilee Issue.

NATIONELLT OCH LOKALT I TRYCK OCH DIGITALT

ANNIKA BERGSTRÖM

Tidningsläsningen i Sverige har, precis som i övriga nordiska länder, traditionellt varit mycket utbredd (Hallin och Mancini 2004). Men under senare år har de abonnerade morgontidningarnas upplagor minskat samtidigt som det skett en ökning av den digitala tidningsanvändningen, vilket kanske är som allra tydligast för kvällstidningsläsningen (Färdigh och Westlund 2014; Wadbring 2013). Allt sedan nätets intåg i de svenska hushållen och Aftonbladets premiär på webben 1994 har förhoppningarna funnits om att tidningarnas nätupplagor ska kunna kompensera för minskad papperstidningsläsning. Studier pekar emellertid på att så inte är fallet (Bergström och Wadbring 2010; Bergström och Weibull 2008; Wadbring 2013). Det är inte helt entydigt hur omställningen och förändringarna ser ut, och det är tydligt att förändringsmönstren varierar beroende på tidningstyp och läsargrupper.

Lokala morgontidningar utgör basen i många människors nyhetskonsumtion. Det är också vanligt att de som läser dem ofta tar del av nyheter i andra medier, människors nyhetsdiet utgörs som regel av en mix av olika kanaler, plattformar och källor (Chyi et al. 2010; Dimmick et al. 2004; Ohlsson 2013; Färdigh och Westlund 2014; Shehata och Wadbring 2012). Detta avspeglar sig inte minst bland medieföretagen som allt mer jobbar mot multipublicering på olika plattformar för att nå så många som möjligt med sin(a) produkt(er) (Chyi et al. 2010; Chyi och Chadha 2012; Nygren och Zuiderveld 2011; Westlund 2013).

Det finns också indikatorer på att nyhetskonsumtion – och lokal morgontidningsläsning – är relaterat till engagemang i samhället. Tidningsläsare är mer intresserade av politik och kan i högre utsträckning än icke-läsare ta ställning till olika politiska frågor. Det finns stöd för påståendet att en exponering för de västsvenska dagstidningarnas rapportering har en självständig positiv effekt på möjligheterna att ta ställning till frågor rörande den regionala och kommunala politiken (Ohlsson 2013). Läsningsen av lokala nyheter är vidare starkt korrelerad med lokal identifikation och den samhörighet man känner med lokalsamhället (Bergström 2012; Skogerbo och Winsvold 2011).

En ökande digitalisering och förändrade användningsmönster för den lokala tidningen gör det intressant att titta närmare på läsningen av lokala morgontidningar på papper och webb samt att jämföra denna med hur läsningen av nationella tidningar ser ut på den lokala läsarmarknaden. Utgör webben ett tillskott till den tryckta tidningen och i så fall för vilka tidningar och i vilka läsargrupper? Eller

sker det en reell minskning genom att läsandet av papperstidning sjunker och den digitala distributionen inte kan förstärka läsandet? I det här kapitlet analyseras ett antal tidningstitlar med avseende på läsning på papper och webb. En jämförelse görs mellan ett antal lokala morgontidningar och storstadspressens överspridda morgontidningar för att se hur valet av plattform ser ut. Man kan tänka sig att finna läsarmönster som liknar de för den tryckta tidningen, men också mönster som hänger samman med internetvanor. Båda kommer att prövas i analysen som inleds med en övergripande beskrivning av tidningsläsning och internetanvändning för att ge en bild av hur potentialen för tidningsläsning på olika plattformar ser ut. Först görs dock en genomgång av tidigare forskning om relationen mellan äldre och nyare plattformar.

Nya medier som ersättning eller komplement?

I omkring 20 år har nu diskuterats hur omställningen från tryckt till digitalt ska komma att ske. Ersättningsteorin går ut på att befintliga nyhetsvanor struktureras om och flyttas över till nya kanaler eller plattformar. Kompletteringsteorin innebär att man istället lägger användningen av nya medier till användningen av de gamla (Chan och Leung 2005). Ersättning och komplement handlar framför allt om vilka funktioner som finns hos respektive kanal och plattform samt hur användarna bedömer att dessa kan tillgodose deras behov. Nya medier kan inverka på användningen av gamla genom att erbjuda nya sätt att tillfredsställa befintliga eller nya behov (De Waal och Schoenbach 2010; Dimmick et al. 2004).

En jämförelse mellan nyheter på internet generellt å ena sidan och nyheter i radio, tv och tidningar å den andra visar att användarna upplevde nyheter på internet som betydligt bredare och som svarande på flera olika behov (Dimmick et al. 2004). Samma studie tittade också på funktionsöverlapp mellan internet och andra nyhetsmedier, och fann att överlappet är störst för kabeltv-nyheter. Minst överlapp finns för radionyheter som alltså anses vara minst utbytbara med nätnyheter. Överlappet mellan tidningsnyheter och nätnyheter fanns också vara relativt litet. Det sker kontinuerligt förändringar i användningen av nätnyheter med såväl den tekniska som den innehållsliga utvecklingen. I den digitala nyhetsvärlden förflyttar vi oss från att använda en enda plattform (traditionellt en stationär dator) till att använda två eller flera där smartphones har blivit en allt vanligare väg (Chyi och Chadha 2012; Färdigh och Westlund 2014; Reuters Institute Digital News Report 2014).

Nättidningar har bedömts ha potentialen att ersätta papperstidningen, men tillskottet av webben har varit förhållandevis litet från ett användarperspektiv. I många fall används papper och webb parallellt (Bergström och Weibull 2008; Bergström och Wadbring 2010; Chyi et al. 2010; Elvestad 2009), men det tycks ske vissa förskjutningar från print till digitalt, särskilt bland yngre (Bergström och Wadbring 2010; De Waal och Schoenbach 2010; Färdigh och Westlund 2014).

Flera studier har tydligt visat att det finns en komplementär användning snarare än att man ersätter äldre nyhetsformer med nya (Althaus och Tewksbury 2000; Bergström 2005; Dimmick et al. 2004). Ersättnings- och kompletteringseffekter skiljer sig vid en jämförelse mellan olika länder. Då mediesystemen i olika länder ser mycket olika ut, är den här typen av jämförelser med USA och andra länder inom den så kallade "North Atlantic" eller liberala modellen inte tillrädliga. De svenska förhållandena ser annorlunda ut med en annan mediestruktur och ett annat mediepolitiskt system (Hallin och Mancini 2004).

Bekvämligheten är en av de saker som visat sig vara viktig vid valet av digitala nyheter. Man får informationen snabbt och lätt, oberoende av var man befinner sig och tillgängligheten till olika källor är god (Chan och Leung 2005). Den kontinuerliga uppdateringen upplevs förtjänstfull, men användare upplever också att digitala tidningar har kortare artiklar och mindre lokalt nyhetsinnehåll (Skogerbø och Winsvold 2011). Själva läsningen på papper och webb ser också olika ut. Det innehåll som utnyttjas på nätet är mindre variationsrikt än det som läses på papper och genomsnittstiden som ägnas sajter är kortare än den tid som läggs på papperstidningen (von Krogh 2014). En ytterligare aspekt är att nätnyheter har lägre trovärdighet i användarnas ögon. Vid en jämförelse av samma nyhetsförmedlares traditionella och digitala publicering har man större förtroende för den traditionella (Weibull 2014).

En norsk studie tittade på utvecklingen för pappers- och webbtidningar 2005 och 2009 och kunde konstatera att det inte vid någon av mätpunkterna fanns särskilt många indikationer på att nättidningen hade uppnått samma status som papperstidning från ett läsarperspektiv (Skogerbø och Winsvold 2011). Det finns alltså inga tydliga indikatorer på att den digitala tidningen skulle överta den tryckta tidningens roll, eller att publiken självklart skulle flytta med från pappret till webben.

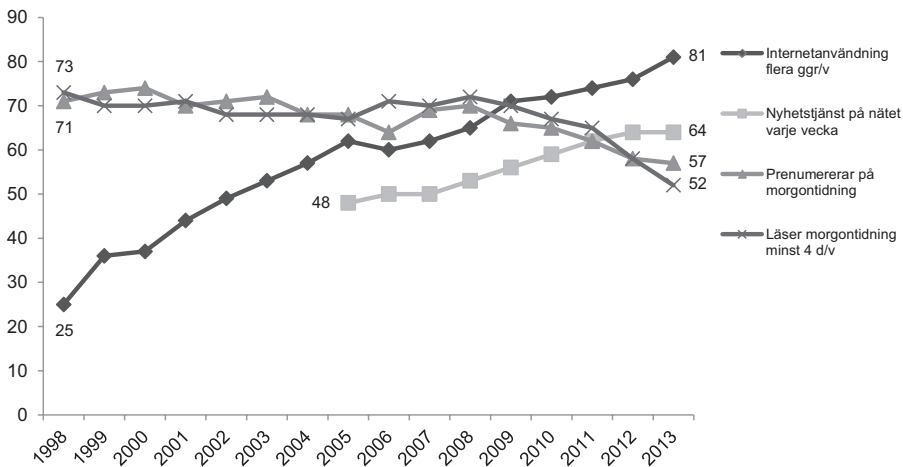
Tillgång till och användning av tryckta och digitala tidningar

En grundförutsättning för att tidningsläsning ska kunna ske är att tidningar finns tillgängliga för en potentiell publik. Det är inte enkelt att mäta tillgång till vare sig tryckta eller digitala tidningar. Det vanligaste sättet att tillgå tryckta morgontidningar är att ha ett abonnemang i hushållet. Men man kan naturligtvis köpa lösnummer eller låna tidningen av någon man känner, på arbetsplatser och på bibliotek. Digitalt distribuerade tidningar förutsätter tillgång till internet, vilket också kan fås på olika sätt. Vanligt är att ha tillgång till internetuppkoppling via datorer på arbetsplatser och i hemmet eller att tillgå nätet via smarta telefoner, surfplattor och trådlösa nätverk. Datorer för surfning finns också på flertalet bibliotek och på vissa andra offentliga platser. Väl inne på nätet är de flesta nyhetskanaler helt eller delvis tillgängliga via öppna, gratis hemsidor eller via appar. För prenumeranter finns ibland en digital e-tidning som man når via inloggning (som erhålls vid prenumeration). Flera dagstidningar har betaltjänster som kräver inloggning.

Vanligtvis ligger visst material inlåst medan en stor del av det dagliga nyhetsflödet är tillgängligt utan kostnad.

I de västsvenska hushållen blir den tryckta, abonnerade morgontidningen allt ovanligare. I 1998 års mätning hade närmare tre fjärdedelar en abonnerad morgontidning jämfört med knappa sex av tio i 2013 års mätning (figur 1). I samma takt har läsningen av tryckta morgontidningar minskat och i den senaste mätningen var andelen regelbundna läsare 52 procent. Man måste här vara medveten om att undersökningen har en överrepresentation av äldre, som har en mer utbredd tidningsvana både vad gäller prenumeration och läsning av tryckta tidningar. Det är därför sannolikt att nivåerna för den tryckta tidningen är något överskattade i mätningarna.

Figur 1 Internetanvändning, nyhetsanvändning på nätet, morgontidningsprenumeration samt morgontidningsläsning, Västsverige 1998-2013 (procent)

Kommentar: Frågorna lyder *Hur ofta har du under de senaste 12 månaderna använt internet?, Hur ofta har du gjort något av följande på internet? Använt nyhetstjänst, Prenumererar du eller någon i ditt hushåll på någon morgontidning? samt Hur ofta brukar du titta i eller läsa någon morgontidning?* I figuren visas de som använder internet dagligen eller flera gånger i veckan, använder nyhetstjänster på internet åtminstone någon gång i veckan samt läser morgontidning (inklusive dagliga gratistidningar) minst 4 dagar i veckan.

Källa: De västsvenska SOM-undersökningarna 1998-2013.

Internettekniken och digitala nyheter är på frammarsch. Andelen frekventa internetanvändare har ökat kontinuerligt sedan mitten av 1990-talet och 2013 var åtta av tio västsvenskar ute på nätet dagligen eller flera gånger i veckan. Alla dessa är inte där för att ta del av nyheter, det är runt två tredjedelar av befolkningen som

tar del av digitala nyheter åtminstone någon gång i veckan. Resultaten bekräftar den nedgång för papperstidningen som nämndes inledningsvis. De här resultaten säger oss också att potentialen för digitala nyheter skulle vara god med en utbredd uppkoppling och en förhållandevis utbredd generell nyhetskonsumtion.

Användning av lokala, regionala och nationella morgontidningar

I den följande analysen gör först en åtskillnad mellan tidningstitlar på olika nivåer, sedan en fördjupning av olika grupper användning av olika tidningstyper på papper och webb. Den västsvenska SOM-undersökningen möjliggör specialanalyser av regionala Göteborgs-Posten, av de lokala Borås Tidning, Bohuslänningen, Skaraborgs Läns Allehanda samt Trollhättans Tidning/Elfsborgs Läns Allehanda (TTELA). Därtill kommer jämförelser att göras med de nationella, överspridda tidningarna Dagens Nyheter och Svenska Dagbladet för att se om det finns skillnader i val av plattform beroende på tidningstyp och bakgrundsfaktorer som kön, ålder, utbildning och internetvana.

Tidningarna är naturligtvis olika stora i sina pappersupplagor (tabell 1), och skiljer sig också när det gäller tillgängligt material på webben. Dagens Nyheter har en så kallad innehållsbaserad betalmodell som innebär att delar av tidningens unika innehåll, exempelvis featureartiklar, recensioner och produkttester läggs bakom en betalvägg (Ots 2014). Borås Tidning kommer att införa så kallade plustjänster under senhösten 2014, men vid tidpunkten för mätningen fanns inga betalväggar. Med den här modellen är fortfarande är en stor del av det löpande nyhetsinnehållet tillgängligt utan kostnad, och det varierar stort hur mycket innehåll som läses in. Svenska Dagbladet har valt en annan modell, en så kallad mjuk betalvägg som innebär att läsare får börja betala efter läsning av ett visst antal artiklar per månad. Här är det lite oklart exakt när betalväggen slår till. För de lokala tidningarna som ingår i analysen är det otydligt om det finns betalväggar och i så fall vilken modell som valts. Sannolikt är innehållet helt fritt på webbsidan. Oavsett betalmodell erbjuds prenumeranter extraservice som e-tidning och arkivtjänster.

De lokala tidningarnas läsare är starkt centrerade till utgivningsorten och orterna däromkring. Göteborgs-Postens publik är förhållandevis koncentrerad till storstadskommunen Göteborg. Omkring 40 procent av de västsvenska läsarna på såväl papper som webb finns här. Därutöver finns läsare i så gott som samtliga kommuner i Västsverige, och andelen utanför Göteborg är störst i Göteborgs kranskommuner. Stockholmstidningarnas västsvenska läsare återfinns också i stor utsträckning i Göteborg (44 procent av pappersläsarna, 33 procent av de digitala läsarna), medan övriga läsare finns utspridda i hela Västsverige. Regionala GP har en stor del av sina läsare på både papper och webb samlade i Göteborgs närregion, medan Stockholmstidningarna med sina båda publiceringsformer når lite längre ut i regionen.

Tabell 1 Utgivningsort och upplaga för tidningar inkluderade i studien

	Utgivningsort	Upplaga (antal per utgivningsdag)
Borås Tidning	Borås	41 300
Bohusläningen	Uddevall	26 700
Skaraborgs Läns Allehanda	Skövde	21 700
TTELA	Trollhättan	24 100
Göteborgs-Posten	Göteborg	191 000
Dagens Nyheter	Stockholm	*
Svenska Dagbladet	Stockholm	159 700

Kommentar: * Uppgift saknas.

Källa: TS Mediefakta 2013.

I tabell 2 framgår tydligt att de lokala morgontidningarna som undersökts huvudsakligen når sina läsare med den tryckta tidningen. Skaraborgs Läns Allehanda har i stort sett hela sin publik på pappret. Övriga tre tidningar har mellan 70 och 80 procent av läsarna enbart i pappersutgåvan och runt 10-15 procent väljer enbart den digitala varianten.

Tabell 2 Läsning av enskilda titlar på papper respektive webb, Västsvrige 2013 (procent)

	Borås Tidning	Bohus- läningen	Skaraborgs Läns Allehanda	TTELA	Göteborgs- Posten	Dagens Nyheter	Svenska Dagbladet
Läser enbart papper	71	78	96	76	34	23	34
Läser enbart webb	11	11	2	14	15	63	49
Läser papper och webb	18	11	2	10	51	14	13
Antal läsare totalt	259	157	117	132	1 988	207	145

Kommentar: Frågan lyder *Läser eller tittar du i någon morgontidning regelbundet och i så fall hur ofta?* respektive *Läser eller tittar du regelbundet i någon eller några morgontidningar på internet?* Tabellen visar de som i en sluten fråga svarat att de läser Göteborgs-Posten någon gång i veckan eller mer sällan, samt de som i en öppen fråga har skrivit någon av övriga tidningar som visas i tabellen.

Källa: Den västsvenska SOM-undersökningen 2013.

För regionala Göteborgs-Posten ser mönstret lite annorlunda ut. Där tar ungefär hälften av läsarna del av såväl papper som webb, en tredjedel läser enbart pappers-tidningen och omkring 15 procent väljer att enbart ta del av den digitala gp.se.

De riksspridda Stockholmsmorgontidningarna Dagens Nyheter och Svenska Dagbladet har ett helt annat publikmönster än de lokala västsvenska tidningarna. För Dagens Nyheter del finns två tredjedelar av publiken i Västsverige enbart på webben, motsvarande andel för Svenska Dagbladet är runt hälften. En fjärdedel av DN-läsarna i Västsverige väljer enbart pappret jämfört med en tredjedel för SvD och en ytterst liten andel tar del av de överspridda tidningarna via både papper och webb. Resultaten pekar mot att nationella nyheter via Stockholmstidningarna har hittat sin lite mer perifera publik via webben medan lokala morgontidningar fortfarande har en läsarskara som föredrar den tryckta tidningen.

De nationella morgontidningarna har ett par hundra läsare i den genomförda undersökningen. Detta kan jämföras med den riksspridda kvällstidningen Aftonbladet som har drygt 2 000 läsare totalt bland de svarande och drygt 1 400 som läser på veckobasis. Av dessa veckoläsare väljer 75 procent webben. Till tidningsläsning ska man också addera de dagliga uppdateringsmöjligheterna såväl lokalt som nationellt som finns via radio- och tv-nyheter (se Jonas Ohlssons kapitel i denna bok). Det finns således andra, större kanaler för nationella nyheter än just de överspridda Stockholmstidningarna.

Olika grupperns läsning av lokala och nationella morgontidningar

Skillnaderna mellan de olika tidningstypernas distributionsformer kan naturligtvis ha sin förklaring i publiksammansättningen för respektive tidning. Vi vet från tidigare forskning att användningen av tidningar i såväl tryck som digitalt ser olika ut vid en jämförelse mellan olika grupper. Det är flera saker som påverkar användningen av nyhetsmedier. Ålder och utbildningsnivå är två faktorer som visat sig ha stor inverkan på nyhetsvanor. När det gäller digitala nyheter har även kön visat sig ha betydelse. Internetvana avgör delvis den digitala nyhetskonsumtionen.

Generellt sett är kvinnor och unga personer mindre intresserade av nyheter än vad män och äldre är (Elvestad och Blekesaune 2008; Lauf 2001; Sternvik 2010). Mäns och kvinnors nyhetsanvändning skiljer sig så till vida att kvinnor har ett något större intresse för lokala nyheter medan män tenderar att intressera sig något mer för globala nyheter. Den här typen av könsskillnader märks dock inte i den generella vanan att läsa morgontidning bland västsvenska män och kvinnor (Ohlsson 2013).

Tidigare analyser av lokal nyhetskonsumtion har tydligt visat på betydelsen av ålder. Ju äldre, desto mer frekvent konsumtion. Dagens unga väljer i betydligt högre utsträckning än tidigare generationer bort den lokala nyhetsjournalistiken för andra typer av medieinnehåll (Bergström 2012; Ohlsson 2013; Westlund och Weibull, 2013).

Frekvent morgontidningsläsning är vanligare bland personer med hög utbildning än bland dem med lägre. Utbildning inverkar också på nyhetsorientering så till vida att personer med lägre utbildning är något mer lokalt orienterade och personer med högre utbildning uppvisar ett lite större intresse för globala nyheter (se t.ex. Norris 2000; Ohlsson 2013; Weibull 1983).

Socio-demografin bland läsare av papper och webb är förhållandevis lika. Samma skillnader som för läsning av tryckta tidningar har mätts för webb (Norris 2000). Både pappers- och webb användare kännetecknas framför allt av en relativt sett högre socio-ekonomisk status än icke-läsare (Shehata och Wadbring 2012; Lithner 2000; Skogerbo och Winsvold 2011). De största uppmätta skillnaderna återfinns för olika åldersgrupper och tar sig uttryck i att webb användarna är något yngre än papperstidningsläsare (Bergström 2005; Färdigh och Westlund 2014; Shehata och Wadbring 2012; Taipale 2012).

För att kunna göra en statistiskt stabil analys av olika gruppers användning har de fyra lokaltidningarna som beskrivits i tabell 2 slagits samman och jämförs med regionala GP samt en sammanslagning av de båda Stockholmsmorgontidningarna.¹ Tabell 3 visar hur fördelningen av läsare² på papper och webb inom olika läsargrupper – kön, ålder, utbildning och internetvana – ser ut för lokala, regionala och riksspridda morgontidningar.

Lokala morgontidningar, där läsningen ökar med stigande ålder, når främst ut via papper oavsett vilken åldersgrupp som avses (tabell 3). Men skillnaderna mellan ung och gammal är förhållandevis stora vid en jämförelse mellan papper och webb. Det är fem gånger så många människor under 30 år som läser enbart den digitala lokaltidningen, jämfört med läsningen på webb i den äldsta åldersgruppen. Bland pensionärer dominerar således pappret och endast ett fåtal använder den digitala utgåvan av de västsvenska lokaltidningar som studerats här.

Regionala Göteborgs-Posten har en läsarskara som är mer benägen att blanda plattformar, och detta är särskilt tydligt bland unga och medelålders läsare. Drygt hälften av läsarna i 16-64-årsåldern använder såväl den tryckta som den digitala GP. Bland läsare över 65 år väljer en majoritet pappersversionen och omkring tio procent enbart digitala gp.se.

Samma åldersmönster återfinns också för Stockholms morgontidningar bland läsarna i Västsverige. Få läsare under 64 år väljer papperstidningen eller en kombination av papper och webb, medan en majoritet väljer att läsa enbart den digitala tidningen. Bland personer som är 65 eller äldre väljer hälften pappersvarianten, en mindre grupp, runt en fjärdedel, läser DN eller SvD enbart på webb och ungefär lika många kombinerar tryckta och digitala tidningar.

Tabell 3 Läsning av lokala morgontidningar, Göteborgs-Posten och Stockholms morgontidningar på papper och på webb i olika grupper, Västsverige 2013 (procent)

	Lokala morgontidningar			Regionala Göteborgs-Posten			Stockholms morgontidningar		
	Enbart på papper	Enbart på webb	På papper och webb	Enbart på papper	Enbart på webb	På papper och webb	Enbart på papper	Enbart på webb	På papper och webb
Samtliga	78	10	12	34	15	51	28	52	20
16-29 år	62	26	12	27	22	53	19	69	12
30-49 år	66	14	20	23	17	60	16	60	24
50-64 år	79	7	14	33	13	54	26	53	21
65-85 år	88	5	7	53	11	36	51	26	23
Låg utbildning	88	5	7	56	20	24	*	*	*
Medellåg	73	15	12	37	15	48	*	*	*
Medelhög	72	11	17	31	15	54	24	59	17
Hög utbildning	77	7	16	26	13	61	28	47	25
Kvinnor	78	10	12	37	15	48	32	50	18
Män	78	9	13	31	15	54	23	53	24
Använder internet flera gånger i veckan	73	12	15	29	16	55	27	52	21
Använder internet mer sällan	*	*	*	63	12	25	63	12	25

Kommentar: Lokala morgontidningar avser en sammanslagning av Borås Tidning, Bohuslänningen, Skaraborgs Läns Allehanda och Trollhättans Tidning/Elfsborgs Läns Allehanda. Stockholms morgontidningar avser en sammanslagning av Dagens Nyheter och Svenska Dagbladet. Siffrorna i tabellen avser fördelningen på olika plattformar bland läsare av respektive tidning/tidningsgrupp. Antalet svarande i respektive tidningsgrupp och respektive befolkningsgrupp varierar mellan 52 (Stockholms morgontidningar, 16-29-åringar) och 975 (Göteborgs-Posten, kvinnor). * Antal svarande understiger 50 personer varför inga analyser genomförts.

Källa: Den västsvenska SOM-undersökningen 2013.

Utbildningsskillnaderna är mindre än åldersskillnaderna. Rent generellt är läsningen av lokala morgontidningar mer utbredd bland personer med lägre utbildning, medan Göteborgs-Posten och Stockholms morgontidningar har större andel läsare bland personer med högre utbildning. Så som frågorna är ställda i undersökningen utgörs gruppen lågutbildade till stor del av äldre människor, varför utbildningsskillnaderna vi ser här delvis är en effekt av ålder. För den lokala morgontidningen är det läsning av papperstidningen som dominerar oavsett utbildningsnivå. Utbildningsgrupperna följer det genomsnittliga mönstret. Göteborgs-Postens lågutbildade läsare väljer i första hand papperstidningen, medan de med högre utbildning väljer både

papper och webb. Stockholmstidningarna har så få läsare bland personer med lägre utbildning att en analys inte är möjlig.

Könsskillnaderna i valet av plattform för de olika tidningstyperna är ytterst små. Resultaten bekräftar tidigare studier som visat på likheter i mäns och kvinnors generella tidningsläsning. Det finns dock en antydning till en mer utbredd läsning på webben bland män för regionala GP och för Stockholms morgontidningar.

Internetvanan inverkar tydligt på valet av tryckta respektive digitala tidningar så till vida att nätläsningen är mer utbredd bland personer som frekvent använder internet flera gånger i veckan. Här är inte analys möjlig för lokala morgontidningar då läsningen bland mindre frekventa internetanvändare är väldigt lite utbredd. Resultaten är förväntade då internetvana, naturligt nog, inverkar på de flesta webbaktiviteter.

Lokala papperstidningar och nationell webb

Studien har klart visat på en pappersorienterad publik för de lokala morgontidningarna medan storstadstidningarnas läsare orienterar sig betydligt mer mot webben. Stockholms morgontidningar når förvisso inte så många läsare i Västsverige, men en stor andel av dem som tar del av tidningen väljer den digitala varianten.

Det finns tydliga belägg för kompletteringsteorin när det gäller regionala GP medan det snarast handlar om ersättning för de riksspridda morgontidningarna. För de lokala tidningarna som studerats är andelen digitala läsare liten och så som de fördelar sig på papper och webb kan man se stöd för båda teorierna. Här får framtiden utvisa vilken väg läsarna kommer att ta, och om de på sikt ens väljer den lokala tidningen.

Naturligtvis är publikens val beroende av vad som erbjuds på de olika plattformarna. De skillnader som framträder för de undersökta lokala titlarna (tabell 2) kan mycket väl bero på utbudet framför allt på nätet och hur relationen mellan fritt och betalt innehåll ser ut. En snabb genomgång av de olika tidningarnas sajter visar på vissa skillnader exempelvis i användningen av interaktiva funktioner. Den här studien kan inte ge svar på vad som ligger bakom läsarnas val, bara hur valet ser ut.

Att som nyhetsföretag gå från traditionellt analoga publiceringsformer har varit olika lockande i olika perioder. Nya tekniker ger ny tilltro till att publiken ska (åter)vända. Men det krävs ett stort mått av skepticism gentemot nya plattformar eftersom de, trots stor spridning, inte nödvändigtvis används för nyheter (Chyi och Chadha 2012). Även när de gör det måste man hålla i minnet att digital nyhetsjournalistik i väldigt liten – om ens någon – utsträckning genererar intäkter. Betalningsbördan på papperstidningsläsarna ökar när publiken blir allt mer digital.

Precis som papperstidningen, bidrar läsning online naturligtvis också till kunskaper om samhället (Shaker 2014). Men i takt med att tidningsläsningen minskar och de digitala plattformarna inte tycks kunna förstärka nedgången finns en uppenbar risk att den lokala kunskapen får stryka på foten. Frågan är om olika

typer av nätverk och intressesammanslutningar kan ersätta den lokala informationsförmedling och samhörighetsskapande som de lokala morgontidningarna i stor utsträckning har bidragit till.

Noter

- ¹ Sammanslagningen är gjord så att eventuella dubbelläsare endast räknas en gång.
- ² Med läsare avses personer som någon gång de senaste 12 månaderna har läst respektive tidningstyp. För lokaltidningarna i studien är andelen läsare per vecka 95 procent, för storstadstidningarna är motsvarande andel 86 procent. Flertalet läsare är således veckoläsare.

Referenser

- Bergström, Annika (2005) *nyhetsvanor.nu*. Göteborg: Institutionen för journalistik, medier och kommunikation (JMG), Göteborgs universitet.
- Bergström, Annika (2012) Nyhetsvanor med lokal anknytning . I Bergström, Annika (red) *Västsvensk vardag*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet. SOM-rapport nr 53.
- Bergström, Annika och Weibull, Lennart (2008) Papper och webb – två sidor av samma mynt?'. I Nilsson, Lennart (red) *Regionen och flernivådemokratin*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Bergström, Annika och Wadbring, Ingela (2010) The Contribution of Free Dailies and News on the Web – Implications of Media Structural Changes on the Newspaper Readership Market. I *Northern Lights*, 7(1): 139-156.
- Chan, Joey Ka-Ching och Leung, Louis (2005) Lifestyles, reliance on traditional news media and online news adoption. *New Media & Society* 7(3): 357-382.
- Chyi, Iris och Chadha, Monica (2012) News on new devices. *Journalism Practice* 6(4): 431-449.
- Chyi, Hsiang Iris, Yang, Mengchieh Jacie, Lewis, Seth C och Zheng, Nan (2010) Use of and Satisfaction with Newspaper Sites in the Local Market: Exploring Differences between Hybrid and Online-Only Users. *Journalism & Mass Communication Quarterly* 87(1): 62-83.
- De Waal, Ester och Schoenbach, Klaus (2010). News sites' position in the mediascape: uses, evaluations and media displacement effects over time. *New Media & Society*, 12(3): 477-496.
- Dimmick, John, Chen, Yan och Li, Zhan (2004) Competition Between the Internet and Traditional News Media: The Gratification-Opportunities Niche Dimension. *Journal of Media Economics* 17(1): 19-33.

- Elvestad, Eiri (2009) Introverted Locals of World Citizens? A Quantitative Study of Interest in Local and Foreign News in Traditional Media and on the Internet. *Nordicom Review*, 30(2): 106-124.
- Elvestad, Eiri och Blekesaune, Arild (2008) Newspaper Readers in Europe: A Multilevel Study of Individual and National Differences. *European Journal of Communication*, 23(49): 425-47.
- Färdigh, Mathias A och Westlund, Oscar (2014) Användning och icke-användning av kvällspressen: på papper, via dator, mobil och surfplatta. I Bergström, Annika och Oscarsson, Henrik (red) *Mittfåra & marginal*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet. SOM-rapport nr 61.
- Lauf, Edmund (2001) Research Note: The Vanishing Young Reader. Socio-demographic Determinants of Newspaper Use as a Source of Political Information in Europe, 1980-98. *European Journal of Communication*, 16(2): 233-43.
- Lithner, Anders (2000) Alla läser tidningen. Nästan. I Wadbring, Ingela och Weibull, Lennart (red) *Tryckt. 20 kapitel om dagstidningar i början av 2000-talet*. Göteborg: Dagspresskollegiet, Institutionen för journalistik och masskommunikation (JMG), Göteborgs universitet.
- Norris, Pippa (2000) Global Governance and Cosmopolitan Citizens. I Nye, Joseph S. (red) *Governance in a Globalizing World*. Washington DC: Brooking Institute Press.
- Nygren, Gunnar och Zuiderveld, Maria (2011). *En himla många kanaler*. Göteborg: Nordicom-Sverige, Göteborgs universitet.
- Ohlsson, Jonas (2013) Tidningen och demokratin. I Bergström, Annika och Ohlsson, Jonas (red) *En region för alla?* Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet. SOM-rapport nr 60.
- Ots, Mart (2014) Betalmodeller. I Carlsson, Ulla och Facht, Ulrika (red) *MedieSverige 2014. Statistik och analys*. Göteborg: Nordicom-Sverige, Göteborgs universitet.
- Reuters Institute Digital News Report 2014*. Oxford: Reuters Institute for the Study of Journalism.
- Shaker, Lee (2014) Dead Newspapers and Citizens' Civic Engagement. *Political Communication*. 31: 131-148.
- Shehata, Adam och Wadbring, Ingela (2012) Allt fler står utanför nyhetsvärlden. I Oscarsson, Henrik, Weibull, Lennart och Bergström, Annika (red) *I framtidens skugga*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet. SOM-rapport nr 56.
- Skogerbø, Eli och Winsvold, Marte (2011) Audiences on the move? Use and assessment of local print and online newspapers. *European Journal of Communication*, 26(3): 214-229.
- Sternvik, Josefine (2010) Ungas nyhetskonsumtion – i en föränderlig nyhetsvärld. I Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (red) *Nordiskt ljus*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet. SOM-rapport nr 50.

- Taipale, Sakari (2012) The relationship between Internet use, online and printed newspaper reading in Finland: Investigating the direct and moderating effects of gender. *European Journal of Communication* 28(1): 5-18.
- TS Mediefakta. www.ts.se.
- von Krogh, Torbjörn (2014) *Pizzerian brinner igen! Skillnader och likheter mellan läsning av lokala nyheter på papper och nät*. Sundsvall: Demicom, Mittuniversitetet. Rapport nr 19.
- Wadbring, Ingela (2013) Mätta morgontidningar. I Weibull, Lennart, Oscarsson, Henrik och Bergström, Annika (red) *Vägskäl*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet. SOM-rapport nr 59.
- Weibull, Lennart (1983) *Tidningsläsning i Sverige. Tidningsinnehav, tidningsval, läsvanor*. Stockholm: LiberFörlag.
- Weibull, Lennart (2013) På väg mot en region? Regional orientering och lokalt nyhetsintresse. I Bergström, Annika och Ohlsson, Jonas (red) *En region för alla?* Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet. SOM-rapport nr 60.
- Westlund, Oscar (2013) Mobile news: a review and model of journalism in an age of mobile media. *Digital Journalism*, 1, 6–26.
- Westlund, Oscar och Weibull, Lennart (2013) Generation, life course and news media use in Sweden 1986-2011. *Northern Lights*, 11: 147-173.

DET VÄSTSVENSKA CIVILSAMHÄLLET

EDVIN BOIJE

I Sverige har vi en både lång och stark föreningstradition som i internationell belysning visat sig vara närmast unik (se till exempel Salamon & Anheirer 1997; Wollebaek 2009). Bland vår befolkning på drygt 9 miljoner invånare är 86 procent medlemmar i minst en förening och antalet föreningar har beräknats uppgå till ca 150 000-200 000 (Svedberg, von Essen & Jegermalm 2010). Dessa föreningar och alla dess medlemmar utgör sedermera det svenska civilsamhället. Begreppet civilsamhälle är dock inte alls lika etablerat i Sverige som i stora delar av den engelskspråkiga världen där motsvarande, *civil society*, i stort sett är allmänt känt. I Sverige talar vi istället ofta om folkrörelser och i såväl politiska dokument som i den egna självbilden har folkrörelser traditionellt sett benämnts närmast synonymt med civilsamhället och den ideella sektorn. En indikation på att begreppet civilsamhälle alltjämt är på väg att etableras är ersättandet av den *officiella folkrörelsepolitiken* i och med alliansregeringens proposition ”*En politik för det civila samhället*” 2009. De svenska folkrörelsernas historiska betydelse är emellertid svår att överskatta. Demokratiska rättigheter som allmän och lika rösträtt, jämställdhet och offentlighetsprincipen hade sannolikt inte varit självklarheter idag utan den kamp människor fört utifrån sitt ideella engagemang.

På nationell nivå är det svenska civilsamhället relativt väl kartlagt sett till forskning och statistik¹. På lokal nivå är omfattande studier däremot desto ovanligare. I det här kapitlet kommer vi därför att titta närmare på det västsvenska civilsamhället och SOM-institutets undersökningar erbjuder en unik möjlighet att göra just detta. Redan i SOM-institutets första undersökning 1986 ställdes frågor om medlemskap och uppdrag i olika typer av föreningar och i den västsvenska undersökningen introducerades dessa frågor 1996. Den omfattande tillgången på bakgrundsvariabler så som kön, ålder, utbildning etc. möjliggör dessutom att vi i detalj kan studera civilsamhällets sammansättning. Närmare bestämt, vilka grupper tillhör vilka föreningar, vilka har ideella uppdrag och framför allt, vilka står utanför det västsvenska civilsamhället? Det skall dock sägas att civilsamhället är ett brett begrepp och dess innebörd kan i många sammanhang variera. Vi kommer däremot att tala om civilsamhället som synonymt med medlemsaktivitet i linje med regeringens officiella definition; ”*en arena, skild från staten, marknaden och det enskilda hushållet, där människor, grupper och organisationer agerar tillsammans för gemensamma intressen*” (Prop 2009/10:55).

Från folkrörelser till civilsamhälle

I ovan nämnda proposition konstaterar alliansregeringen att ”den svenska demokratis historia till stora delar är det civila samhällets historia” (Prop. 2009/10:55). Att detta konstaterande knappast är en överdrift blir också uppenbart vid en kort historisk tillbakablick. De klassiska folkrörelserna i Sverige bildades under sent 1800-tal och hade trots skilda mål flera gemensamma karaktärsdrag. Såväl arbetarrörelsen som nykterhets- och frikyrkorörelsen växte fram som proteströrelser och utmanade det politiska etablissemang, ofta med inspiration från motsvarande rörelser i bland annat England och USA. Frikyrkorörelsen protesterade mot statskyrkans religiösa monopol. Nykterhetsrörelsen mot alkoholens förödande följder och arbetarrörelsens organisering med motdragen på arbetsgivarsidan innebar framväxten av nya klasser i samband med övergången till industrisamhället (Bäck & Möller 2001). Vid första världskrigets slut organiserade dessa rörelser drygt 250 000 medlemmar vardera (en fjärdedel av den vuxna befolkningen) och den massiva uppslutningen innebar att folkrörelsernas omfattande aktiviteter snart nådde den stora allmänheten även utanför medlemsleden. Succesivt kom folkrörelserna också att bli en allt mer integrerad del i det politiska beslutsfattandet. Samarbete med staten inleddes på flera områden och folkrörelsernas inflytande möjliggjorde en god förankring hos stora medborgargrupper (Prop. 2009/10:55). Under 1900-talet växte nya folkrörelser fram samtidigt som medlemstillströmningen till de klassiska rörelserna sakta men säkert började minska. Den svenska idrottsrörelsen som växt fram parallellt med arbetarrörelsen blev under 1930-talet en massrörelse i takt med att nya idrotter tillkom (Lindroth & Norberg 2002). 1900-talets andra hälft präglades av nya sociala rörelser som ofta samlades kring globala frågor som miljö, USA:s krig i Vietnam och de afrikanska staternas koloniala frigörelse. Samtidigt aktualiserades frågan om jämställdhet och kvinnors rättigheter i och med kvinnorörelsens växande aktivitet (Hultman 1992).

Som tidigare nämnts är svenskarna fortfarande ett relativt välorganiserat folk och det svenska civilsamhället präglas alltjämt av stora organisationer med höga medlemsantal. Däremot har folkrörelserna på senare tid och i olika sammanhang beskrivits som en hotad eller rent av döende organisationsform (Harding 2012). Bilden av folkrörelsernas successiva nedgång bekräftas också i SOM-institutets nationella undersökningar där politiska partier såväl som fack- och idrottsföreningar kännetecknas av stora medlemstapp under de senaste 25 åren. Däremot verkar denna negativa trend inte drabbat övriga organisationstyper i samma utsträckning (Boije & Ottervik 2014). Huruvida det svenska civilsamhället egentligen är på uppgång eller nedgång är emellertid svårt att uttala sig om. Sett till medlemsstatistik tyder siffror från Statistiska centralbyrån på en gradvis minskning, 2003 var hela 90 procent av svenskarna i åldrarna 16-84 medlem i minst en förening vilket tyder på ett betydande tapp under 2000-talet (Vogel m.fl. 2003). Å andra sidan konstaterar Svedberg m.fl. (2010) att svenskarnas engagemang är större än någonsin sett till ideella och informella insatser och pekar på att många idag, och särskilt ungdomar,

engagerar sig utanför det traditionella föreningslivet t.ex. genom internet (Svedberg m.fl. 2010). Trots att allt färre idag är medlemmar i föreningar tycks svenskarnas ideella engagemang alltså inte ha minskat. Vad det istället verkar handla om är att många hittar nya kanaler för sitt engagemang samtidigt som organisationerna förändras. Harding (2012) pekar bl.a. på en utveckling mot mer professionellt drivna organisationer där många av de gamla folkrörelserna anpassar sig till nya tider genom att inta nya roller i förhållande till sina medlemmar.

Innan vi går vidare till att tolka resultaten från den västsvenska SOM-undersökningen kan det emellertid vara nyttigt att ha ett hum om den teoretiska diskurs som de senaste decennierna dominerat forskningen om civilsamhället och som dessutom haft ett starkt genomslag inom statsvetenskapen². Den person som i modern tid gjort mest för att sätta civilsamhället på den intellektuella och politiska kartan är utan tvekan amerikanen Robert Putnam. Genom att studera effekterna av en decentraliseringsreform som genomfördes i Italien i början av 1970-talet fann Putnam att demokratin fungerade avsevärt bättre i Italiens norra regioner än i de södra. Orsaken till dessa skillnader var enligt Putnam att tätheten och tyngden i det lokala civilsamhället, som var betydligt starkare i norr, var en avgörande faktor för det s.k. *sociala kapitalet*. Det vill säga i vilken utsträckning människor litar på varandra, vilket följaktligen är en grundförutsättning för hur väl en demokrati fungerar (Putnam 1993). Några år senare testade Putnam även sin teori i sitt hemland och la, i och med boken "Den ensamme bowlaren" (2001), fram överväldigande bevis för att det amerikanska civilsamhället befann sig i kris. Det tidigare så levande amerikanska föreningslivet menade Putnam, höll i mångt och mycket på att övergå i ett allt mer individualiserat samhälle vilket innebar att det sociala kapitalet i USA riskerade att helt erodera.

Det är svårt att överskatta Putnams inflytande i den moderna diskussionen av civilsamhället, men hans verk, likt det mesta som skrivs, är inte utan invändningar. Den viktigaste invändningen är kanske den som riktas mot Putnams verk av Bo Rothstein – att kausaliteten är den omvända mot vad Putnam hävdar (Putnam 2001: 10). Ett rikt civilsamhälle är med andra ord en produkt av ett välfungerande politiskt system som präglas av impartial och okorrump offentlig förvaltning, inte tvärtom (Rothstein & Kumlin 2001; Rothstein 2011).

Den andra invändning som kan riktas mot Putnam är att han inte differentierar mellan organisationer inom civilsamhället (Putnam 2001: 11). Det är problematiskt då det likställer syjuntor och bokklubbar med sekteristiska eller kriminella organisationer. Alla fyra är sociala samarbetsstrukturer som rör sig inom en "*arena, skild från staten, marknaden och det enskilda hushållet, där människor, grupper och organisationer agerar tillsammans för gemensamma intressen*", men syjuntor och bokklubbar fungerar integrerande medan sekteristiska och kriminella organisationer undergräver det sociala kapital som krävs för fungerande samhälls- och politiska institutioner. Exempelvis Ashutosh Varshney som studerat etniska (primärt religiösa) konflikter i Indien fann att det som, allt annat lika, skiljde städer med

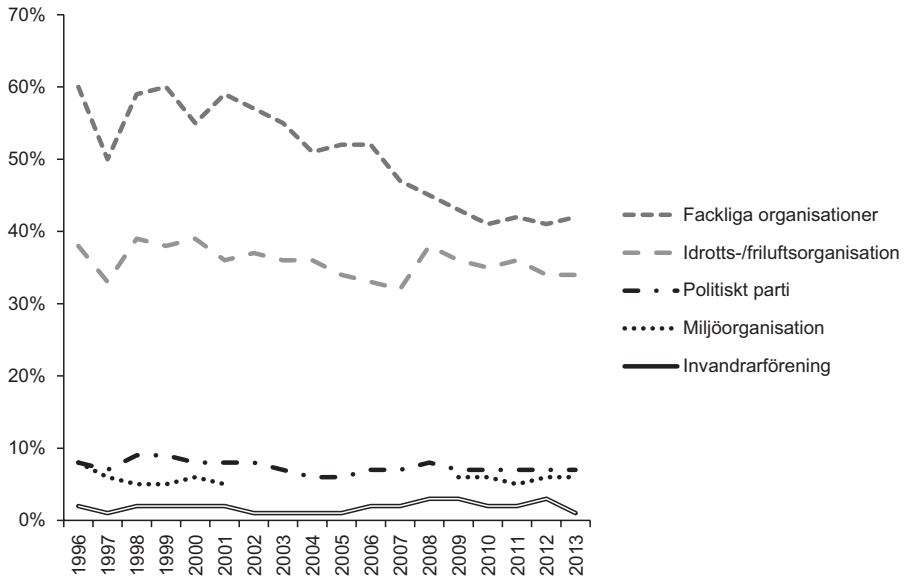
harmoniska interetniska relationer från dem med en historia av etniska spänningar var hur civilsamhället var organiserat. I de städer där civilsamhället dominerades av horisontella intresseorganisationer som förenade personer med olika bakgrunder kring olika intressen så var interetniska relationer mycket bättre än i de städer där civilsamhället dominerades av vertikala, identitetsorganisationer. De horisontella intresseorganisationerna skapar kontakter, och troligtvis förutsättning för det som Harvard-sociologen Orlando Patterson kallar den enda sanna integrationen (Patterson 1997: 193ff). De vertikala identitetsorganisationerna, huvudsakligen religiösa, fungerade segregering och förstärkte aparta gruppidentiteter, som sedan gjorde att samhällelig stress snabbt översattes till spänningar mellan grupper, och i förlängningen våld och upplöpp (Varshney 2001).

Den relation mellan civilsamhället och väl fungerande politiska institutioner som Putnam genom sitt arbete demonstrerat gör att det är viktigt att förstå hur civilsamhället mår. Det finns dock anledning till att betona att relationen är primärt korrelationell, inte kausal. Att stimulera ett vagt definierat civilsamhälle *per se* är inte ett garanterat botemedel mot samhällsproblem. Ett aktivt civilsamhälle kan tvärtom vara det som underlättar politisk och social destabilisering (Satyanath, Voigtlaender and Voth 2013). Varshneys differentiering mellan vertikala och horisontella sociala organisationer är relevant för komplexa samhällen, och värt att ha i åtanke.

Västsvensk föreningsaktivitet 1996-2013

Talar man om civilsamhället i termer av föreningsaktivitet speglar de västsvenska SOM-undersökningarna tydligt den trend som konstateras utifrån annan tillgänglig statistik. Nämligen något dalande medlemsantal och minskad aktivitet. Detta gäller i synnerhet de horisontella organisationer sprungna ur 1900-talets stora folkrörelser så som fack- och idrottsföreningar. Den svenska fackföreningsrörelsen har en lång tradition av en unikt hög anslutningsgrad och nådde en toppnotering 1992 då svenska fackföreningar organiserade nästan 3,5 miljoner löntagare men har sedan dess tappat stort (Kjellberg 2011). Denna utveckling sägs ha flera orsaker men beror främst på höjningarna i a-kasseavgifterna 2007 och 2008. Arbetarna inom LO står för det klart största medlemsraset medan tjänstemännens (TCO) och akademiker-nas (Saco) organisationer klarat sig betydligt bättre (Kjellberg 2014). Den svenska idrottsrörelsen står sig alltjämt stark och kan idag titulera sig Sveriges i särklass största folk rörelse. Figur 1 vittnar emellertid om en något minskad aktivitet sedan 1996 men det skall påpekas att detta gäller 16–85-åringar som uppger att de är medlemmar i en idrottsförening. SOM-undersökningarna fångar därmed inte upp det folklager där idrottsrörelsen är som störst, nämligen bland barn och ungdomar (7-15 år) där drygt två av tre killar och hälften av tjejerna är medlemmar i minst en idrottsförening (Riksidrottsförbundet 2011). Den västsvenska idrottsrörelsen organiserar dessutom en något större andel av befolkningen än riket i stort.

Figur 1 Andel som är medlemmar i idrotts-/friluftsförening, politiskt parti, facklig organisation, miljöorganisation och invandrarförening, Västsverige 1996-2013 (procent)

Kommentar: Frågan lyder: "Är du medlem i någon typ av förening/organisation" där idrotts-/friluftsförening, fackliga organisationer, politiskt parti, invandrarförening och miljöorganisation ingår som några av ett stort antal frågor. De tre svarsalternativen lyder: "Nej", "Ja", "...och har någon typ av uppdrag". Grafen visar den andel som uppgett "ja" eller "...och har någon typ av uppdrag".

Källa: De västsvenska SOM-undersökningarna 1996-2013.

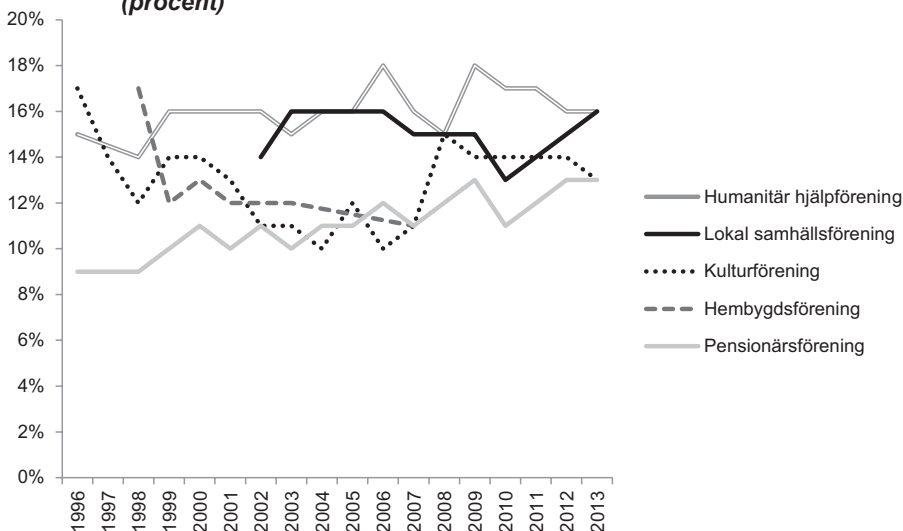
De politiska partierna i Västsverige har sedan 1996 legat på en relativt stabil nivå sett till organisationsgrad, 2013 är ca sju procent av befolkningen medlemmar i ett politiskt parti. Går man däremot längre bakåt i tiden har de politiska partierna upplevt markanta medlemsras. Karlsson & Lundberg (2009) har t.ex. räknat ut att fyra av fem partimedlemmar försvunnit de senaste 30 åren. Svårigheterna att locka till sig nya medlemmar innebär stora utmaningar för den representativa demokratin som är beroende av att partierna besätter poster i folkvalda församlingar på olika nivåer. Färska undersökningar baserade på partiernas egenrapporterade siffror skvallrar emellertid om en viss återhämtning, i synnerhet bland ungdomar som i allt större utsträckning tycks hitta tillbaka till partierna (Erlingsson & Persson 2014).

Miljörörelsen hade sin storhetstid under senare delen av 1900-talet men har därefter upplevt sjunkande aktivitet allteftersom miljöfrågorna tappat på den politiska dagordningen. På nationell nivå upplevde miljörörelsen ett uppsving i samband med Al Gores film *En obekväm sanning* 2006 vilket dock inte återspeglas i de västsvenska SOM-undersökningarna då data saknas för den aktuella perioden.

Andelen västsvenska invånare som uppger att de är medlemmar i en invandrarförening har sedan SOM-institutets första undersökning varierat mellan en och tre procent vilket kan tyckas vara lågt med tanke på det stora antal invandrarföreningar som är registrerade i regionen. Dessa siffror bör därför tolkas med en nypa salt då bl.a. invandrare och utrikes födda tenderar att vara underrepresenterade i SOM-institutets undersökningar.

Det svenska civilsamhället rymmer en stor mångfald av olika typer av rörelser, föreningar och organisationer. Medan många av dessa primärt fungerar som röstbärare och forum för politisk påverkan fyller det stora flertalet emellertid snarare sociala syften, eller åtminstone en kombination av de båda. Att skapa och organisera sociala gemenskaper ses ofta som en av civilsamhällets viktigaste funktioner, inte minst genom dess organisering av fritidsaktiviteter. Exempel på sådana organisationer och dess medlemsaktivitet de senaste åren redovisas i figur 2.

Figur 2 Andel som är medlemmar i lokal samhällsförening, pensionärsförening, humanitär hjälpförening och hembygdsförening 1996-2013 (procent)

Kommentar: Frågan lyder: "Är du medlem i någon typ av förening/organisation" där lokal samhällsförening, pensionärsförening, humanitär hjälpförening, hembygdsförening och kulturförening ingår som några av ett stort antal frågor. De tre svarsalternativen lyder: "Nej", "Ja", "...och har någon typ av uppdrag". Grafen visar den andel som uppgett "ja" eller "...och har någon typ av uppdrag".

Källa: De västsvenska SOM-undersökningarna 1996-2013.

De ändamål och funktioner som föreningarna i figur 2 fyller, varierar självfallet stort såväl mellan som inom olika organisationstyper. En hembygdsförening kan t.ex. fungera som en ren intresseorganisation vars främsta uppgift är att bevara

värdefulla natur- och kulturminnen medan en annan har som huvuduppgift att organisera det lokala midsommarfirandet. Men vare sig det handlar om hembygds-, pensionärs-, eller lokala samhällsföreningar erbjuder de alla en möjlighet att träffas och möta människor utanför familjesfären och arbetet. Dessa typer av föreningar med en mer social prägel organiserar vardera mellan 12 och 17 procent av den västsvenska befolkningen. Dessutom uppger ungefär en fjärdedel att de är medlemmar i andra typer av organisationer, vilka emellertid inte specificeras närmare i SOM-undersökningarna. Medlemsaktiviteten över tid är relativt stabil och de små upp- och nedgångar som observeras är i regel inte signifikanta. Undantagen är trenderna för kultur- och pensionärsföreningar där den förra tappat betydligt sedan mitten av 1990-talet medan pensionärerna tycks bli allt mer organiserade. Det går dock inte att utesluta att pensionärernas ökade föreningsaktivitet är ett resultat av att denna grupp blir alltmer överrepresenterad i SOM-undersökningarna.

Civilsamhällets demografi

Den historiska översikten visade hur de horisontella folkrörelseorganisationerna under en tjugoförårsperiod har tappat i storlek, medan de mer vertikala organisationerna i regel är mer stabila. Det ger en bild av hur organisationerna har utvecklats. I denna sektion vänds fokus från organisationerna själva, till de som är medlemmar.

I tabell 1 redovisas föreningsmedlemskap i olika grupper så som kön, ålder, inkomst etc. Generellt sett är skillnaden mellan män och kvinnor begränsad vad gäller föreningsmedlemskap. Ska man peka på några skillnader visar 2013 års SOM-undersökning att män i högre utsträckning är medlemmar i idrottsföreningar och politiska partier medan kvinnorna i högre grad är aktiva inom kulturföreningar. Dessutom är den fackliga anslutningsgraden betydligt högre bland kvinnor.

Mer systematiska skillnader finner vi däremot om vi ser till olika ålderskategorier. Här sticker den äldsta gruppen, 65–85-åringar, ut med betydligt högre aktivitet inom politiska partier, kultur-, lokala samhälls- och, föga förvånande, pensionärsföreningar. Sannolikt bidrar tillgängliggörandet av fritid som en avslutad yrkeskarriär innebär ett högre föreningsengagemang men mycket talar också för att denna grupp tillhör en generation där föreningsengagemanget i sig är mer etablerat. Att 65–85-åringarna är minst aktiva inom idrottsrörelsen har troligtvis fysiska förklaringar.

Att inkomst och utbildning hör ihop illustreras i viss mån när det kommer till föreningsengagemang. Ju högre utbildning desto större föreningsengagemang och detsamma gäller för inkomst med ett par undantag. Tydligast är detta mönster inom idrottsrörelsen där de högsta inkomst- och utbildningsgrupperna är starkt överrepresenterade. Orsakerna bakom dessa skillnader är många men något som skiljer idrottsrörelsen från de andra föreningar och organisationer som SOM-institutet undersöker är att det här i många fall krävs ekonomiska resurser för att delta, exempelvis avgifter och kostnader för utrustning.

Tabell 1 Den västsvenska befolkningens medlemsaktivitet i föreningar och organisationer efter demografi och geografi (procent)

	Idrotts- /friluftsförening	Miljö- organi- sation	Politiskt parti/ förbund	Facklig organi- sation	Kultur- förening	Lokal samhälls- förening	Invandrar- förening	Pensio- när- förening
Totalt	34	6	7	42	13	16	1	12
Kön								
Män	39	5	8	38	11	18	2	11
Kvinnor	30	6	5	45	15	14	1	13
Ålder								
16-29	34	4	7	30	7	3	0	0
30-49	43	8	5	44	10	15	1	1
50-64	33	6	6	59	12	17	1	2
65-85	27	4	9	17	22	24	1	41
Inkomst								
<300 000	22	5	9	26	15	14	3	22
301 000 - 700 000	36	5	6	48	13	18	1	11
>700 000	48	8	5	53	11	16	0	2
Utbildning								
Låg	24	2	7	25	8	15	1	26
Medellåg	34	3	6	38	7	16	1	10
Medelhög	33	6	7	43	16	16	1	10
Hög	42	10	7	55	19	16	1	8
Språk talat hemma								
Svenska	35	6	7	42	13	16	1	12
Annat	20	5	4	38	13	7	9	9
Internetanvändning								
Dagligen	38	6	7	47	13	15	1	7
Sällan	25	4	7	29	13	18	2	27
Sociala mediaanvändning								
Använder	36	6	7	43	12	14	1	11
Använder inte	31	5	6	39	16	20	2	16
Nöjd med demokratin								
Nöjd	37	6	7	42	14	17	1	12
Inte nöjd	30	6	6	43	13	13	2	12
Nöjd med livet								
Nöjd	36	5	6	42	13	17	1	13
Inte nöjd	14	7	10	41	13	8	3	10
Tror på gud								
Ja	32	5	7	39	15	20	2	18
Nej	36	6	6	44	11	12	1	8

forts.

forts.

	Idrotts- /friluftss- förening	Miljö- organi- sation	Politiskt parti/ förbund	Facklig organi- sation	Kultur- förening	Lokal sammans- förening	Invandrar- förening	Pensio- när- förening
Social tillit (allmänhet)								
Högt	39	6	7	45	14	16	1	12
Lågt	25	4	6	38	11	14	2	10
Social tillit (närområdet)								
Högt	38	6	7	43	14	18	1	13
Lågt	21	5	4	35	10	8	1	7
Förtroende för politiker (kommun)								
Högt	42	8	15	46	18	20	2	17
Lågt	34	5	5	43	12	16	1	9
Partisympati								
Vänsterpartiet	28	12	8	58	21	10	1	6
Socialdemokraterna	34	3	7	50	10	15	2	17
Miljöpartiet	38	17	5	51	17	13	1	9
Moderaterna	40	4	5	34	12	17	0	10
Folkpartiet	36	4	7	39	22	18	1	15
Centerpartiet	33	9	28	36	22	37	0	21
Kristdemokraterna	26	2	8	36	15	29	1	13
Sverigedemokraterna	27	4	4	28	8	13	2	14
Förvärvsgrupp								
Förvärvsarbetande	40	7	5	60	10	15	1	1
Arbetslös	26	6	7	35	9	11	2	3
Pensionär	27	4	10	16	21	23	1	40
Studera	36	5	7	20	11	5	1	1
Bostadsområde								
Ren lagsbygd	23	5	6	27	5	9	0	9
Mindre tätort	28	7	5	37	12	12	1	5
Stad eller större tätort	33	7	7	43	16	17	1	14
Storstad	38	3	7	43	9	15	1	10

Kommentar: Frågan lyder: "Är du medlem i någon typ av förening/organisation". De tre svarsalternativen lyder: "Nej", "Ja", "...och har någon typ av uppdrag". Föreningarna och organisationerna är följande: Idrotts-/friluftsförening, Miljöorganisation, Politiskt parti/förbund, Facklig organisation, Kulturförening, Lokal samhällsförening, byalag, Invandrarförening och Pensionärsförening. I förvärvsgrupp: förvärvsarbetande ingår även sjukskriven, föräldraledig. Andelarna i tabellen är beräknade på andelen som uppger "Ja" och "...och har någon typ av uppdrag". Nöjdhet med demokratin respektive livet är beräknade på andelen som uppger att de är mycket eller ganska nöjda medan "Inte nöjd" beräknats på andelen som uppger "inte särskilt nöjd" eller "inte alls nöjd". Social tillit är en 10-gradig skala där hög tillit beräknats som 6 – 10 på skalan medan 1 – 4 beräknats som låg tillit. Förtroende för politiker är beräknade på andelen som uppger att de har "ganska" respektive "mycket stort förtroende" för politiker medan lågt förtroende är beräknade på andelen som uppger att de har "ganska" eller "mycket litet förtroende".

Källa: Den västsvenska SOM-undersökningen 2013.

Liknande mönster kan också urskönjas sett till merparten av de demografiska faktorer som redovisas i tabell 1. Ju mer etablerad man är i samhället desto högre är också det civilsamhälleliga engagemanget. Aktiviteten är betydligt högre bland de som talar svenska i hemmet. Arbetslösa är betydligt mindre aktiva än förvärvsarbetande. Civilsamhällets medlemmar är, i linje med Putnams teori, i regel också nöjdare med såväl livet som demokratin och man har ett högre förtroende, både människor och det politiska systemet. Tillgången till civilsamhällets föreningar och organisationer skiljer sig givetvis åt även geografiskt vilket gör att aktiviteten är betydligt högre i större städer jämfört med landsbygden.

Mot framtidens civilsamhälle

I internationella jämförelser framstår det svenska civilsamhället som starkt om mätt som medlemskap i organisationer eller föreningar. Räknad i medlemskap och ideellt arbete är aktiviteten hög och svenskarna är alltså ett välorganiserat folk. Denna bild bekräftas också i 2013 års västsvenska SOM-undersökning där nästan fyra av fem västsvenskar anger att de är medlemmar i minst en förening. Anlägger vi ett mer historiskt perspektiv framstår bilden av det svenska civilsamhället och dess utveckling emellertid inte lika ljus. Den totala medlemsaktiviteten, det vill säga andelen av svenska folket som uppger att de är medlemmar i minst en förening, sjunker sakta men säkert och har så gjort sedan 1986. Denna negativa trend sker främst på bekostnad av de gamla horisontella folkrörelserna som idag är betydligt mindre jämfört med under forna storhetsdagar. Vad de klassiska folkrörelsernas nedgång egentligen innebär för civilsamhället i stort är dock oklart. Många skulle nog säga att denna utveckling, i takt med att vissa av de klassiska folkrörelserna i varierande utsträckning spelat ut sin roll, är naturlig snarare än oroande. Ett tydligt exempel på detta är nykterhetsrörelsen som idag organiserar runt två procent av den svenska befolkningen vilket är föga imponerande jämfört med den massrörelse som växte fram i slutet av 1800-talet. En reglerad alkoholpolitik och sundare vanor, som i hög utsträckning är resultat av nykterhetsorganisationernas arbete, har dock bidragit till att engagemanget för nykterhetsfrågorna svalnat betydligt.

Bortsett från folkrörelser och politiska partier är medlemsaktiviteten i Sverige relativt stabil. Endast svaga trender kan urskönjas bland de föreningar som ingår i SOM-undersökningarna men det är inte mycket som tyder på en generell nedgång. Vad som däremot kan ha stor betydelse för civilsamhällets framtid är dess sammansättning. Mot bakgrund av de positiva samhällseffekter ett starkt civilsamhälle i teorin medför, är svenskarnas höga grad av organisering i mångt och mycket glädjande. Det är å andra sidan lätt att glömma bort att en betydande del av befolkningen samtidigt står helt och hållet utanför det organiserade civilsamhället. Det utanförskap som präglar det svenska samhället i stort speglas också tydligt i civilsamhällets sammansättning. Närmare bestämt, de som redan är välintegrerade inkluderas medan andra hamnar utanför. De viktiga gemenskapsfunktioner som

civilsamhället fyller har följaktligen också en baksida, i synnerhet ur ett större samhälleligt gemenskapsperspektiv. Särskilt tydligt blir detta då de gemenskaper som formas på fritiden också sammanfaller med andra avgränsande faktorer som kön, yrke, utbildning eller kulturell bakgrund.

Noter

- ¹ Se t.ex. Statistiska Centralbyrån 2011; Harding 2012; Svedberg, von Essen & Jegermalm 2010; Boije & Ottervik 2014.
- ² För en mer utförligt teoretisk diskussion, se avsnittet Civilsamhället och demokrati i Boije & Otterviks "Svenskarna och civilsamhället" (2014).

Referenser

- Boije, Edvin & Ottervik, Mattias (2014) *Svenskarna och civilsamhället*. I Annika Bergström & Henrik Oscarsson (red), *Mittfåra och marginal*, Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Bäck, Mats & Tommy Möller (2001). *Partier och organisationer*. Stockholm: Nordstedts Juridik.
- Erlingsson, Gissur & Persson, Mikael (2014). *Ingen partikris trots allt*. I Annika Bergström & Henrik Oscarsson (red), *Mittfåra och marginal*, Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Gidlund, Gullan & Tommy Möller (1999). *Demokratins trotjänare*. SOU 1999:30. Stockholm: Fakta Info Direkt.
- Harding, Tobias. (2012) *Framtidens civilsamhälle*. Underlagsrapport nr 3 till Framtidskommissionen. Stockholm: Statsrådsberedningen/Fritzes.
- Hultman, Kristina (1992). *Perspektivet som kom bort. Om kvinnorörelsen och feminismen som demokratisk kraft*, i Håkan Bengtson m.fl. (red), *SOU 1999:112 Civilsamhället som demokratins arena*. Stockholm: Demokratiutredningen.
- Karlsson, Martin & Erik Lundberg (2009). *Mot medlemslösa partier*. Örebro: Sektor3.
- Kjellberg, Anders (2011 [2010]). *Kollektivavtalens täckningsgrad samt organisationsgraden hos arbetsgivarförbund och fackförbund*. *Studies in Social Policy, Industrial Relations, Working Life and Mobility. Research Reports 2010:1*. Sociologiska institutionen: Lunds universitet.
- Lindroth, Jan & Johan R. Norberg (2002). *Ett idrottssekel: Riksidrottsförbundet 1903-2003*. Stockholm: Informationsförlaget.
- Proposition 2009/10:55. *En politik för det civila samhället* (2009). Stockholm: Integrations- och jämställdhetsdepartementet.
- Putnam, Robert D., Leonardi, Robert & Raffaella, Nanetti, Y.(1993). *Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy*. Princeton: Princeton University Press.

- Putnam, Robert D. (2001). *Den Ensamme Bowlaren*. Stockholm: SNS Förlag.
- Riksidrottsförbundet (2011). *Idrotts-Sverige: en presentation av riksidrottsförbundet*. Stockholm.
- Rothstein, Bo (2011). *Quality of Government: Corruption, Social Trust, and Inequality in International Perspective*. Chicago: University of Chicago Press.
- Rothstein, Bo & Staffan Kumlin (2001). *Demokrati, socialt kapital och förtroende*. I Sören Holmberg & Lennart Weibull (red), *Land du välsignade: SOM-rapport 2001*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Salamon, L. M., & Anheier, H. K. (1997). *Defining the Nonprofit Sector. A Cross-national Analysis. John Hopkins Nonprofit Sector Series 4*. Manchester and New York: Manchester University Press
- Satyanath, Shanker, Nico Voigtlaender and Hans Joachim Voth (2013). "Bowling for Fascism: Social Capital and the Rise of the Nazi Party." *NBER Working Paper 19201*. <<http://www.nber.org/papers/w19201>> (Hämtad 5 maj, 2014).
- Statistiska centralbyrån (2011). *Det civila samhället – ett regeringsuppdrag med undersökningar från Statistiska centralbyrån*. Stockholm: SCB.
- Svedberg, Lars, Johan von Essen, och Magnus Jegermalm (2010). *Svenskarnas engagemang är större än någonsin: Insatser i och utanför föreningslivet. Ersta Sköndal Högskola Arbetsrapportserie 68*. Stockholm: Ersta Sköndal Högskola.
- Varshney, Ashutosh (2001). *Ethnic Conflict and Civil Society: India and Beyond. World Politics*, 53(3): 362-398.
- Vogel, Joachim, Amnå, Erik, Munck, Ingrid & Häll, Lars (2003). *Föreningslivet i Sverige – välfärd, socialt kapital, demokratiskola*. Örebro: Statistiska Centralbyrån (SCB).
- Wollebaek D. (2009). *Change in Local Voluntary Associations*. Department of Comparative Politics, University of Bergen.

EN FRITID SOM ANDRA?

JOHN MAGNUS ROOS

I Sverige infördes år 1993 en assistanslag, som var avsedd att möjliggöra för människor med funktionsnedsättning att leva ”Ett liv som andra”. Begreppet delaktighet var centralt i denna assistanslag, men det fanns i Sverige redan på 1970-talet och var inget nytt fenomen. I den statliga utredningen ”Kultur åt alla” (SOU 1976:20) talades om vikten av att kunna delta som andra i kulturell verksamhet:

De snabbt stegrade insatserna för handikappade under de senaste 15 åren har huvudsakligen varit inriktade på att skapa ekonomisk trygghet och i övrigt bättre materiella villkor. Frågor som mera direkt gäller kulturens tillgänglighet har fått stå tillbaka för behovet av ekonomisk trygghet och bättre socialtjänst (SOU 1976:20, s. 46-47).

Handikappfrågor och funktionshinderpolitik handlar inte enbart om vård och omsorg. Det handlar också om att som medborgare kunna ta del av samhällets aktiviteter. Att delta i kultur- och fritidsaktiviteter på lika villkor som andra. Vid slutet av 2010 skulle alla byggnader i Sverige ha varit tillgängliga för alla. Så blev inte fallet eftersom ombyggnationer tar tid och kostar pengar. Möjligheten till deltagande i fritidsaktiviteter är många gånger beroende av politiska prioriteringar beträffande vad som först skall göras tillgängligt – simhallen eller biblioteket? På så vis blir möjligheterna att delta i fritidsaktiviteter många gånger underordnat politiska beslut och normativa uppfattningar om vad människor med funktionsnedsättning bör delta i. Kultur- och fritidsaktiviteter ses många gånger som lyxföreteelser och under historiens lopp har det ofta diskuterats huruvida det är lämpligt och passande att människor med funktionsnedsättning deltar (Hjelmquist, 2008).

I dag är FN:s standardregler vägledande i prioriteringsarbetet. Enligt regel nummer 10 ”Kultur” bör staterna prioritera tillgängligheten kring aktiviteter relaterade till teater, museer, biografier och bibliotek (Hjelmquist, 2008). De primära målen för svenska myndigheter blir att genomföra, följa upp och utvärdera tillgängligheten av kultur- och fritidsaktiviteter utifrån internationella standarder och överenskomelser (Handisam, 2008). För den enskilda människan med funktionsnedsättning innebär detta att hens aktivitetsutövning till stora delar bestäms och utvärderas av normativa uppfattningar om vad som är nyttigt och lämpligt att delta i. Märten Söder (2005) har diskuterat denna problematik i termerna utvärderingsfällan och den normativa fällan. Enligt honom kan både politiker och forskare hamna i dessa fällor. I hopp om att undvika fällorna så har vi i detta kapitel utgått från ett stort antal kultur- och fritidsaktiviteter då vi undersöker deltagande och önskat

deltagande. Än viktigare så har vi låtit personerna vars fritid berörs komma till tals, utan att vara styrda av några förutbestämda riktlinjer, som exempelvis att ett besök på ett museum vore lämpligare än ett besök på en pub.

Syftet med denna studie är att jämföra deltagande i fritidsaktiviteter mellan människor med omfattande funktionsnedsättning och den totala befolkningen i Västsverige. Studien syftar till att undersöka om människor med funktionsnedsättning önskar att delta mer i vissa aktiviteter och vad eventuellt uteblivande beror på. Vidare kommer studien att fästa särskilt fokus på kulturattraktioner i Västsverige, som exempelvis Liseberg, Göteborgsoperan, Borås djurpark och Havets hus i Lysekil.¹

Studiens syfte kan sammanfattas i tre specifika frågeställningar:

- 1) Finns det skillnader i fritidsaktiviteter mellan människor med funktionsnedsättning och den övriga befolkningen i Västsverige?
- 2) Vilka aktiviteter önskar människor med funktionsnedsättning att delta mer i?
- 3) Vad är orsakerna till att människor med funktionsnedsättning inte deltar mer i önskade aktiviteter?

Tidigare forskning

Alla människor oavsett förutsättningar har rätt till en meningsfull fritid (Wilcock, 2006). Detta innebär att alla människor skall ges möjlighet att delta i de aktiviteter som de själva önskar att delta i. Då det aktivitetsutövandet bestäms av sociala och kulturella kontexter snarare än individens egen önskan så uppstår meningslöshet och maktlöshet i utövandet, som på sikt leder till utanförskap och avlägsnande från sig själv. Obalansen mellan önskade aktiviteter och utövade aktiviteter kan antingen förklaras av att tillgängliga aktiviteter är oönskade eller att önskade aktiviteter är otillgängliga (Wilcock, 2006; Kielhofner, 2008; Persson, 2000). Enligt en undersökning i Västra Götaland upplevde ungdomar med funktionsnedsättning att tillgängligheten till museum var god, men att de varit på museum ”alltför många” gånger och att ”det är helt meningslöst” (Ottosson, 2002, s. 19). Samma undersökning visar att ungdomarna önskar att gå på fler rockkonserter på Scandnavium, men hindras av att det är för få platser för rullstolar (Ottosson, 2002).

Enligt tidigare forskning exkluderas människor med funktionsnedsättning ofta i aktiviteter utanför hemmet, framförallt i sociala aktiviteter (Beart m fl, 2001; Donkervoort m fl, 2007). De hinder som människor med funktionsnedsättning upplever för att delta i sociala fritidsaktiviteter kan sammanfattas i följande kategorier:

1. Brister i transporter. Människor med funktionsnedsättning har svårare än andra att ta sig mellan hemmet och de platser där önskade aktiviteter utövas. Detta innebär att transporterna har en större inverkan på möjligheten att delta i fritidsaktiviteter bland människor med funktionsnedsättning än bland andra

- människor. Människor med funktionsnedsättning upplever många gånger att bristande transporter hindrar dem att delta i önskade aktiviteter och att de därför begränsas till aktiviteter nära bostaden eller dit tillgängliga transporter tar dem (Brown, 1993; Beart m fl, 2001; Rose, 1993; Clark & Hirst, 1989).
2. Otillräckligt samhällsstöd. Människor med funktionsnedsättning är många gånger beroende av stöd och service för att kunna delta i sociala aktiviteter som andra. Stödet kan exempelvis vara relaterat till påklädnad för att ta sig från det egna hemmet, ombyte för att utöva aktiviteten, toalettbesök i anslutning till den sociala aktiviteten och/eller att personal finns med i bakgrunden under aktivitetsutövandet och är beredd att ingripa om det skulle behövas (Brown, 1993; Beart m fl, 2001; Rose, 1993; Clark & Hirst, 1989; Roos, 2009; Tideman 2000).
 3. Privata kostnader. De materiella och ekonomiska villkoren för människor med funktionsnedsättning är inte likvärdiga med befolkningen i övrigt, vilket påverkar möjligheterna till delaktighet i fritidsaktiviteter. Människor med funktionsnedsättning har en lägre sysselsättningsgrad än människor utan funktionsnedsättning (Brown, 1993; Beart m fl, 2001; Rose, 1993; Clark & Hirst, 1989; Hjelmquist, 2008; Tideman, 2000).
 4. Den fysiska miljön är otillgänglig. Tyvärr upplever många människor med funktionsnedsättning att den fysiska miljön exkluderar dem från att delta i önskade aktiviteter. Barriärer som försvårar tillgängligheten består i gamla hus och lokaler och byggs in i nya. Detta kan bero på att många gamla byggnader är svåra att hantera rent byggnadstekniskt eller att man vill bevara äldre byggnader av kulturhistoriska skäl. Vidare kan det bero på att den konstnärliga, arkitektoniska friheten kan komma i konflikt med tillgängligheten. Det estetiska uttrycket kanske inte tillåter en rullstolsramp vid entrén till den lokal där den önskade aktiviteten utövas (Brown, 1993; Beart m fl, 2001; Clark & Hirst, 1989; Hjelmquist, 2008; Tideman, 2000).
 5. Allmänhetens attityder och värderingar. Många människor med funktionsnedsättning upplever en psykosocial olust att spendera tid utanför hemmet då personer i omgivningen har nervärderande attityder och värderingar. Sådana attityder och värderingar kan komma till uttryck i form av majoritetssamhällets stigmatiserande blickar eller genom att man ignoreras som person (Brown, 1993; Beart m fl, 2001; Clark & Hirst, 1989; Roos, 2009).
 6. Personens självbild. Personer med funktionsnedsättning kan känna att aktiviteter inte stämmer överens med den bild de har av sig själva. Detta kan bero på att personen har förändrats med funktionsnedsättningen och inte längre vill visa upp sig i det offentliga rummet, som exempelvis en restaurang (Cahill & Eggleston, 1994; Roos, 2009).

Att människor exkluderas från sociala fritidsaktiviteter utanför hemmet medför att de spenderar en större del av sin fritid i det egna hemmet jämfört med människor utan funktionsnedsättning (Beart m fl, 2001; Donkervoort m fl, 2007).

En jämförelse mellan människor med funktionsnedsättning och befolkningen i stort

Samtidigt som den västsvenska SOM-undersökningen distribuerades, den 1:a oktober 2013, distribuerades en enkät till personer med omfattande funktionsnedsättning. Urvalskriterier för enkäten var (1) personlig assistans för grundläggande behov minst 20 timmar per vecka, (2) 16 år eller äldre och (3) folkbokförd i Göteborgs kommun, Kungsbacka kommun eller Öckerö kommun. Även den västsvenska SOM-undersökningen har en nedre åldersgräns på 16 år. För en rättvisande jämförelse inkluderades från den västsvenska SOM-undersökningen enbart respondenter i Göteborgs kommun, Kungsbacka kommun och Öckerö kommun. Frågorna om deltagande i fritidsaktiviteter var de samma i båda undersökningarna. De frågor som berörde önskat aktivitetsutövande och orsaker till utebliven aktivitet fanns enbart med i den enkät som distribuerades till människor med funktionsnedsättning. Enkäten till människor med omfattande funktionsnedsättning distribuerades till 656 personer och 210 personer svarade, vilket innebär en svarsfrekvens på 32 procent (netto).² Den västsvenska SOM-undersökningen distribuerades till 2 054 personer i de tre kommunerna och 1 067 personer svarade, vilket innebär en svarsfrekvens på 52 procent. Beträffande enkäten till personer med funktionsnedsättning skickades enbart en svarspåminnelse, samma dag som första svarspåminnelsen för SOM-undersökningen, medan ansträngningarna att förbättra svarsfrekvensen i SOM-undersökningen var betydligt mer omfattande (se Josefine Bovés kapitel i denna volym). Bland personer med omfattande funktionsnedsättning är det många som har intellektuell funktionsnedsättning (Roos, 2009). Svartsbortfallet hos människor med intellektuell funktionsnedsättning brukar vara större än hos befolkningen i övrigt (Fäldth och Krantz, 2014). Om en person har god man/förvaltare som företrädare i samtyckesfrågor som denna, så har godman/förvaltare fått ta ställning till om deltagande är lämpligt och möjligt. Projektet har godkänts av den Regionala Etikprövningsnämnden i Göteborg (Dnr 664-12).

Aktivitetsutövande

Vår empiriska analys visar att människor utan funktionsnedsättning besöker restauranger, barer och pubar under kvällstid betydligt oftare än människor med omfattande funktionsnedsättning (tabell 1). Människor med omfattande funktionsnedsättning har inte heller varit ute i naturen i samma utsträckning som befolkningen i övrigt. Det är anmärkningsvärt att 27 procent av dem med omfattande funktionsnedsättning varit ute i naturen vid högst ett tillfälle under

det senaste året, att jämföra med fem procent i hela befolkningen. Det är också intressant att de mindre ofta ägnar sig åt trädgårdsarbete och balkongodlingar. Människor med funktionsnedsättning umgås betydligt mindre med vänner och grannar än den övriga befolkningen. Det är anmärkningsvärt att 18 procent i gruppen med omfattande funktionsnedsättning (jämfört med tre procent i hela befolkningen) umgåtts med vänner vid max ett tillfälle under de senaste 12 månaderna. Personer med omfattande funktionsnedsättning är kraftigt underrepresenterade vid idrottsevenemang. Människor med omfattande funktionsnedsättning utövar också motion och träning mindre frekvent än befolkningen i övrigt.³ Människor med omfattande funktionsnedsättning läser mindre frekvent böcker och besöker bibliotek mindre regelbundet än den övriga befolkningen. Vidare så är människor med omfattande funktionsnedsättning underrepresenterade på museer, på biograf och vid pop- och rockkonserter. De ägnar sig också mer sällan åt shopping än den övriga befolkningen. Beträffande konserter med klassisk musik samt operor, musikal och baletter är det vanskligt att dra slutsatser mellan de två grupperna, även om det finns statistiskt säkerställda skillnader ($p < .05$). Tabell 1 indikerar att människor med omfattande funktionsnedsättning är överrepresenterade bland både dem som besöker anläggningarna högfrekvent (minst en gång i veckan) och lågfrekvent (max en gång de senaste 12 månaderna).⁴

Människor med omfattande funktionsnedsättning ägnar sig betydligt mer åt att teckna, måla och skriva poesi än befolkningen i övrigt. Det är också statistiskt säkerställt ($p < .05$) att de deltar mer i studiecirkel och kursverksamheter än befolkningen i stort.

Då det gäller aktiviteter som att gå på teater, spela musikinstrument och sjunga i kör kunde vi inte urskilja några statistiskt säkerställda skillnader mellan människor med omfattande funktionsnedsättning och befolkningen i övrigt.

Besök vid regionala kulturattraktioner

Vi har jämfört deltagande i 12 kulturattraktioner i Västra Götaland hos personer med omfattande funktionsnedsättning och den totala befolkningen (se tabell 2). För åtta av dessa attraktioner kunde vi inte säkerställa statistiska skillnader i deltagande mellan de två grupperna; Borås djurpark, Göteborgs konserthus, Havets hus i Lysekil, Dalslands konstmuseum, Läckö slott, Nordiska akvarellmuseet, Skara Sommarland, Vara konserthus. Vi kunde säkerställa statistiska skillnader ($p < .05$) för fyra attraktioner; Gamla Ullevi, Göteborgsoperan, Göteborgs stadsteater och Liseberg. Beträffande dessa fyra aktiviteter är spridningen i antalet besök betydligt större hos människor med omfattande funktionsnedsättning än hos befolkningen i stort. När det exempelvis gäller att besöka Liseberg är människor med omfattande funktionsnedsättning överrepresenterade både bland dem som besökt nöjesparken flera gånger under det senaste året och hos dem som inte besökt parken någon gång under det senaste året. Beträffande Liseberg är det därför svårt att dra slutsatser

Tabell 1 Deltagande i fritidsaktiviteter hos människor med omfattande funktionsnedsättning och den totala befolkningen i Västsverige (Göteborgs, Kungsbacka och Öckerö kommuner), 2013 (procent)

		Människor med funktionsnedsättning	Hela befolkningen
Motionerat/tränat**	Max en gång de senaste 12 mån	26	11
	En gång/mån till en gång/halvår	12	18
	Minst en gång i veckan	62	71
Varit ute i naturen/friluftsliv**	Max en gång de senaste 12 mån	27	5
	En gång/mån till en gång/halvår	23	32
	Minst en gång i veckan	50	63
Gått på restaurang/ bar/pub på kvällstid**	Max en gång de senaste 12 mån	48	22
	En gång/mån till en gång/halvår	44	62
	Minst en gång i veckan	8	16
Läst någon bok**	Max en gång de senaste 12 mån	54	17
	En gång/mån till en gång/halvår	19	35
	Minst en gång i veckan	27	48
Deltagit i studiecirkel/kursverksamhet**	Max en gång de senaste 12 mån	73	75
	En gång/mån till en gång/halvår	10	15
	Minst en gång i veckan	17	10
Gått på museum**	Max en gång de senaste 12 mån	67	58
	En gång/mån till en gång/halvår	30	41
	Minst en gång i veckan	3	1
Shoppat/gått i affärer**	Max en gång de senaste 12 mån	15	6
	En gång/mån till en gång/halvår	39	49
	Minst en gång i veckan	46	45
Gått på bio**	Max en gång de senaste 12 mån	52	37
	En gång/mån till en gång/halvår	43	61
	Minst en gång i veckan	5	2
Gått på teater	Max en gång de senaste 12 mån	75	72
	En gång/mån till en gång/halvår	23	27
	Minst en gång i veckan	2	1
Gått på idrottsevenemang**	Max en gång de senaste 12 mån	80	65
	En gång/mån till en gång/halvår	16	30
	Minst en gång i veckan	4	5
Lyssnat på musik	Max en gång de senaste 12 mån	14	9
	En gång/mån till en gång/halvår	13	10
	Minst en gång i veckan	73	81

Gått på opera/musikal/ balett**	Max en gång de senaste 12 mån	85	82
	En gång/mån till en gång/halvår	13	18
	Minst en gång i veckan	2	0
Gått på rockkonsert/ popkonsert*	Max en gång de senaste 12 mån	86	77
	En gång/mån till en gång/halvår	13	22
	Minst en gång i veckan	1	1
Gått på konsert med klassisk musik**	Max en gång de senaste 12 mån	93	91
	En gång/mån till en gång/halvår	5	9
	Minst en gång i veckan	2	0
Trädgårdsarbete/ balkongodling**	Max en gång de senaste 12 mån	69	35
	En gång/mån till en gång/halvår	25	34
	Minst en gång i veckan	6	31
Sjungit i kör eller spelat musikinstrument	Max en gång de senaste 12 mån	84	85
	En gång/mån till en gång/halvår	5	7
	Minst en gång i veckan	11	8
Tecknat/målat/ skrivit poesi**	Max en gång de senaste 12 mån	72	82
	En gång/mån till en gång/halvår	11	12
	Minst en gång i veckan	17	6
Umgåtts med vänner**	Max en gång de senaste 12 mån	18	3
	En gång/mån till en gång/halvår	36	29
	Minst en gång i veckan	46	68
Umgåtts med grannar**	Max en gång de senaste 12 mån	57	42
	En gång/mån till en gång/halvår	26	35
	Minst en gång i veckan	17	23
Besökt bibliotek**	Max en gång de senaste 12 mån	66	53
	En gång/mån till en gång/halvår	28	37
	Minst en gång i veckan	6	10

Kommentar: Signifikansnivåer: * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$. Signifikanstesten var chitvåtest. Fråga: "Hur ofta har du under de senaste 12 månaderna gjort följande...? Skala: från 1 = ingen gång till 7 = flera gånger i veckan. "Max en gång de senaste 12 mån" är sammanslagning av; 1 = ingen gång; 2 = någon gång per år. "En gång/mån till en gång/halvår" är sammanslagning av; 3 = någon gång i månaden; 4 = någon gång i kvartalet; 5 = någon gång i halvåret. "Minst en gång i veckan" är sammanslagning av; 6 = någon gång i veckan; 7 = flera gånger i veckan. Minsta antalet svar på en enskild fråga är 176 och största antalet svar 192 ($M = 190$) för *Människor med funktionsnedsättning* och 1 015 respektive 1 037 ($M = 1 024$) för *Hela befolkningen*. Summan av procentfördelningarna uppgår i samtliga fall till 100 procent.

Källa: Data för den totala populationen är från den västsvenska SOM-undersökningen 2013. Data för människor med funktionsnedsättning är från ett parallellutskick.

om människor med omfattande funktionsnedsättning är över- eller underrepresenterad mot befolkningen i övrigt. Då de gäller Gamla Ullevi, Göteborgsoperan och Göteborgs stadsteater kan vi däremot konstatera att gruppen människor med omfattande funktionsnedsättning är underrepresenterad, då andelen icke-besökare under det senaste året varit betydligt större hos denna grupp.

Tabell 2 Besöksfrekvenser för regionala kulturattraktioner bland människor med omfattande funktionsnedsättning och den totala befolkningen i Västsverige (Göteborgs, Kungsbacka och Öckerö kommuner), 2013 (procent)

		Människor med funktionsnedsättning	Hela befolkningen
Borås djurpark	Ingen gång de senaste 12 mån	87	89
	Någon gång de senaste 12 mån	12	10
	Flera gånger de senaste 12 mån	1	1
Gamla Ullevi**	Ingen gång de senaste 12 mån	86	73
	Någon gång de senaste 12 mån	9	20
	Flera gånger de senaste 12 mån	5	7
Göteborgs konserthus	Ingen gång de senaste 12 mån	82	74
	Någon gång de senaste 12 mån	14	21
	Flera gånger de senaste 12 mån	4	5
Göteborgsoperan*	Ingen gång de senaste 12 mån	80	71
	Någon gång de senaste 12 mån	14	23
	Flera gånger de senaste 12 mån	5	6
Göteborgs stadsteater*	Ingen gång de senaste 12 mån	85	77
	Någon gång de senaste 12 mån	10	19
	Flera gånger de senaste 12 mån	5	4
Havets hus i Lysekil	Ingen gång de senaste 12 mån	93	93
	Någon gång de senaste 12 mån	6	7
	Flera gånger de senaste 12 mån	1	0
Dalslands konstmuseum	Ingen gång de senaste 12 mån	96	98
	Någon gång de senaste 12 mån	4	2
	Flera gånger de senaste 12 mån	0	0
Liseberg**	Ingen gång de senaste 12 mån	39	35
	Någon gång de senaste 12 mån	29	42
	Flera gånger de senaste 12 mån	32	23
Läckö slott	Ingen gång de senaste 12 mån	94	91
	Någon gång de senaste 12 mån	5	8
	Flera gånger de senaste 12 mån	1	1

forts.

Tabell 2 forts

		Människor med funktionsnedsättning	Hela befolkningen
Nordiska akvarellmuseet	Ingen gång de senaste 12 mån	89	85
	Någon gång de senaste 12 mån	9	13
	Flera gånger de senaste 12 mån	3	2
Skara Sommarland	Ingen gång de senaste 12 mån	94	94
	Någon gång de senaste 12 mån	5	5
	Flera gånger de senaste 12 mån	1	1
Vara konserthus	Ingen gång de senaste 12 mån	97	97
	Någon gång de senaste 12 mån	2	2
	Flera gånger de senaste 12 mån	1	1

Kommentar: Signifikansnivåer: * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$. Signifikanstesten var chitvåtest. Fråga: "Hur ofta har du under de senaste 12 månaderna besökt följande...? 5 svarsalternativ: I svarsgruppen "Ingen gång de senaste 12 mån" ingår de respondenter som valt något av svarsalternativen "Ingen gång"; "Känner inte till"; "Har inte besökt men skulle gärna vilja besöka". Antalet svar på en enskild fråga för *Människor med funktionsnedsättning* varierar från 185 till 189 ($M = 187$). Antalet svar på en enskild fråga för *Hela befolkningen* varierar från 1 031 till 1 031 ($M = 1 024$). Summan av procentfördelningarna uppgår i samtliga fall till 100 procent.

Källa: Data för den totala populationen är från den västsvenska SOM-undersökningen 2013. Data för människor med funktionsnedsättning är från ett parallellutskick.

Önskad fritid hos personer med omfattande funktionsnedsättning

I enkäten som distribuerades till människor med omfattande funktionsnedsättning fanns en fråga om vilken aktivitet de önskat skulle ha inträffat oftare under de senaste 12 månaderna. Den mest önskade aktiviteten var att umgås med vänner. På andra plats kom att vara ute i naturen och på tredje plats kommer att gå på rock- och popkonsert. Andra aktiviteter som är högt önskvärda är motion/träning, biobesök samt att besöka restauranger, barer och pubar under kvällstid. Samtliga aktiviteter inbördes prioritet framgår av tabell 3.

I frågorna som berörde regionala kulturattraktioner fick respondenter som inte besökt platsen under det senaste året uppges om de önskat ett besök, alternativet i enkäten var "har inte besökt men skulle gärna vilja besöka". Samma fråga ställdes även i SOM-undersökningen. Förutsatt att respondenterna kände till attraktionerna förelåg ingen större skillnad i önskat deltagande mellan människor med och utan funktionsnedsättning. Jämfört med befolkningen i stort är dock Liseberg och Gamla Ullevi två attraktioner som människor med funktionsnedsättning i högre grad önskat att de besökt. Förutsatt att respondenterna känner till Läckö slott, Nordiska akvarellmuseet, Göteborgs konserthus, Dalslands konstmuseum, Göteborgs stadsteater, Skara Sommarland och Havets hus i Lysekil så önskar

icke-besökare med funktionsnedsättning att besöka attraktionerna i mindre utsträckning än övriga icke-besökare. För Borås Djurpark, Göteborgsoperan och Vara konserthus förelåg inga skillnader i önskan att besöka attraktionen mellan icke-besökare med funktionsnedsättning och befolkningen i stort, förutsatt att de kände till attraktionen.

Tabell 3 Önskade aktiviteter hos människor med omfattande funktionsnedsättning, Göteborgs, Kungsbacka och Öckerö kommuner, 2013 (procent)

Umgås med vänner (n=27)
Naturen/friluftsliv (n=21)
Rockkonsert/popkonsert (n=18)
Motionera/träna (n=16)
Bio (n=13)
Restaurang/bar/pub kvällstid (n=10)
Bibliotek (n=8)
Teckna, måla, skriva poesi (n=7)
Umgås med grannar (n=6)
Studiecirkel/kursverksamhet (n=5)
Idrottsevenemang (n=5)
Sjunga i kör/spela musikinstrument (n=5)
Gå på teater (n=4)
Lyssna på musik (n=3)
Konsert med klassisk musik (n=3)
Trädgårdsarbete/balkongodling (n=3)
Läsa bok (n=2)
Museum (n=2)
Opera/musikal/balet (n=2)
Shoppa/gå i affärer (n=1)

Kommentar: Fråga: "Vilket av alternativen i fråga 14 (från "a" till och med "ac") skulle du önskat att hade inträffat oftare under de senaste 12 månaderna? (De alternativen som respondenten hade att välja på motsvarar frågan om fritidsaktiviteter i den västsvenska SOM-undersökningen 2013; jfr tabell 1).

Källa: Data är från ett utskick till människor med omfattande funktionsnedsättning i Göteborgs, Kungsbacka och Öckerö kommuner den 1 oktober 2013.

Orsaker till aktivitetsberövande

Aktivitetsberövande råder då människor genom den sociala och kulturella kontexten utsluts från önskade aktiviteter (Wilcock, 2006). I enkäten som riktades till människor med omfattande funktionsnedsättning fanns en följdfråga till frågan om

Tabell 4 *Icke-besökare som inte känner till respektive gärna skulle vilja besöka kulturattraktioner i Västsverige (Göteborgs, Kungsbacka och Öckerö kommuner), 2013 (procent)*

		Människor med funktions- nedsättning	Hela befolkningen
Borås djurpark	Andel som inte känner till attraktionen	12	3
	Andel gärna vill besöka den	23	23
Gamla Ullevi**	Andel som inte känner till attraktionen	10	1
	Andel gärna vill besöka den	16	14
Göteborgs konserthus	Andel som inte känner till attraktionen	13	2
	Andel gärna vill besöka den	18	23
Göteborgsoperan*	Andel som inte känner till attraktionen	12	2
	Andel gärna vill besöka den	22	22
Göteborgs stadsteater*	Andel som inte känner till attraktionen	11	2
	Andel gärna vill besöka den	18	21
Havets hus i Lysekil	Andel som inte känner till attraktionen	13	8
	Andel gärna vill besöka den	22	23
Dalslands konstmuseum	Andel som inte känner till attraktionen	20	15
	Andel gärna vill besöka den	11	14
Liseberg**	Andel som inte känner till attraktionen	12	1
	Andel gärna vill besöka den	27	19
Läckö slott	Andel som inte känner till attraktionen	14	6
	Andel gärna vill besöka den	15	21
Nordiska akvarellmuseet	Andel som inte känner till attraktionen	15	8
	Andel gärna vill besöka den	15	21
Skara Sommarland	Andel som inte känner till attraktionen	12	2
	Andel gärna vill besöka den	11	13
Vara konserthus	Andel som inte känner till attraktionen	18	11
	Andel gärna vill besöka den	9	9

Kommentar: Tabellen redovisar hur stora andel av de som svarat "Ingen gång" på frågan i tabell 2 som gärna skulle vilja besöka kulturattraktionen respektive som inte känner till kulturattraktionen.

Källa: Data för den totala populationen är från den västsvenska SOM-undersökningen 2013. Data för människor med funktionsnedsättning är från ett parallellutskick.

vilken aktivitet som respondenten önskat att de utövat oftare. Denna följdfråga löd; ”I vilken utsträckning stämmer följande påståenden in på varför du inte deltagit så mycket som du önskar i denna aktivitet?”. De fasta svarsalternativen var (1) bristande transporter, (2) för lite personlig assistans, (3) otillgängliga byggnader och lokaler, (4) ekonomiska kostnader för deltagande, (5) taskiga attityder och värderingar hos personal eller andra utövare, (6) stämmer inte med min självbild. Det fanns även ett öppet svarsalternativ där respondenten själv tilläts specificera orsakerna till varför aktiviteten inte utövats som önskat. Vi har valt att redovisa orsakerna till aktivitetspassivitet för de sju mest önskade aktiviteterna samt för samtliga aktiviteter tillsammans.

Då det gäller den mest önskade aktiviteten, att umgås med vänner, är dåligt anpassade byggnader och lokaler det främsta hindret (tabell 5). Det samma gäller för att vara ute i naturen. Här är det också ett flertal personer som i det öppna svarsalternativet specificerat ”utemiljön är inte alltid anpassad”, ”önskar fler asfalterade gångar i naturen” och ”svårt att ta sig fram på stigar och ojämnt underlag”. Dåligt anpassade byggnader och lokaler var också den främsta orsaken till att respondenterna motionerat/tränat mindre än önskat och besökt bibliotek mindre än önskat. Beträffande rock- och popkonserter och besök på restauranger, pubar och barer under kvällstid uppgavs den främsta anledningen till utebliven aktivitet vara att respondenterna inte hade råd att betala vad det kostade, medan den fysiska tillgängligheten kom på andra plats. Det är svårt att säga varför människor med omfattande funktionsnedsättning inte gått på bio i den utsträckning som de önskat. Inget av de fasta svarsalternativen tycks stämma särskilt bra. Utifrån det öppna svarsalternativet verkar det snarare handla om avsaknad av tid och att annat prioriterats.

Sett över samtliga aktiviteter, är en otillgänglig fysisk miljö den främsta anledningen till att människor med omfattande funktionsnedsättning inte utövat aktiviteter i den utsträckning som de önskat. I genomsnitt är den bristande tillgängligheten emellertid inte någon bra förklaringsvariabel till varför människor med funktionsnedsättning inte deltagit mer i aktiviteter de önskat. Medelvärde för orsaken är 2,3 vilket innebär att gruppen som helhet ligger närmre alternativet ”stämmer inte särskilt bra” än alternativet ”stämmer ganska bra”. De övriga orsakerna, som vi härlett från tidigare forskning, tycks inte stämma vidare bra på varför aktiviteterna inte utövats i större uträkning. På andra plats kommer för lite personlig assistans med ett medelvärde på 1,9, vilket innebär att gruppen som helhet tycker att alternativet ”inte stämmer särskilt bra”. På tredje plats kommer ekonomiska kostnader och på fjärde plats kommer bristande transporter.⁵ På delad femte plats kommer respondentens självbild och taskiga värderingar hos personal/andra utövare. Eftersom de olika orsakerna inte tycks vara några bra förklaringar till varför aktiviteterna inte utövats som önskat så har vi sammanställt det som specificerats i det öppna svarsalternativet. Ett förekommande svar (n = 3) i den öppna frågan var att personerna inte har haft tid eller helt enkelt prioriterat annat

i livet. I dessa fall tycks orsaken vara relaterad till något annat än funktionsnedsättningen. Det är dock betydligt fler personer (n=32) som uppgivit att den främsta orsaken till att aktiviteten inte utövats är avsaknad av ork och att detta är relaterat till funktionsnedsättningen, exempelvis ”hjärnan klarar inte”, ”kan inte tala”, ”trötthet av funktionshindret” och ”är för sjuk”.

Tabell 5 Orsaker till utebliven aktivitet för de mest önskade aktiviteterna och för samtliga aktiviteter hos människor med omfattande funktionsnedsättning (medelvärden)

Aktivitet	Transporter	Personlig assistans	Byggnader och lokaler	Kostnad	Värderingar och attityder	Självbild
Umgås med vänner	1,7	2,1	2,2	1,7	1,5	1,6
Naturen/ friluftsliv	1,7	1,9	2,5	1,3	1,4	1,1
Rock/ popkonsert	1,4	1,6	2,2	2,5	1,5	1,2
Motionerat/ tränat	1,1	2,1	2,6	1,7	1,8	1,7
Bio	1,3	1,9	1,8	1,3	1,0	1,2
Restaurang/ bar	1,5	1,8	2,8	3,0	1,5	1,0
Bibliotek	2,8	2,8	3,5	2,0	1,8	1,5
Samtliga aktiviteter	1,6	1,9	2,3	1,7	1,5	1,5

Kommentar: Fråga: ”I vilken utsträckning stämmer följande påstående in på varför du inte deltagit så mycket som du önskade i denna aktivitet? [Aktiviteten är svaret på frågan i Tabell 3]. De olika orsakerna är a) Det fanns inga bra transporter till och från aktiviteten, b) aktiviteten kräver mer personlig assistans än vad jag kunnat få, c) byggnader och lokaler där aktiviteten utövas är inte anpassade för mig, d) jag har inte haft råd att betala vad aktiviteten kostar, e) människor som jobbar eller utför aktiviteten har taskiga värderingar och attityder beträffande människor med funktionsnedsättning, f) min självbild stämmer inte med en person som deltar eller utövar aktiviteten. För varje orsak fick respondenten ange hur väl det stämde in på en 4 gradig skala: 1= Stämmer inte alls; 2 = Stämmer inte särskilt bra, 3 = Stämmer ganska bra, 4 = Stämmer helt. Respondenterna hade också möjlighet att på en öppen fråga specificera någonting annat.

Källa: Data är från ett utskick till människor med omfattande funktionsnedsättning i Göteborgs, Kungsbacka och Öckerö kommuner den 1 oktober 2013.

Det är anmärkningsvärt att andelen som inte känner till de regionala kulturattraktionerna är betydligt större hos dem med funktionsnedsättning än hos dem utan funktionsnedsättning. Här tycks ett första steg handla om att göra informationen mer tillgänglig. För om en person inte känner till attraktionen så kan hen varken

delta eller önska att delta. Bland dem som känner till attraktionerna är det ingen större skillnad mellan människor med och utan funktionsnedsättning, varken i deltagande eller önskat deltagande. Men vi vet ju faktiskt inte, om de som inte känner till attraktionerna skulle vilja besöka dem.

Avslutande reflektion

Denna studie visar att det finns stora skillnader mellan deltagande i fritidsaktiviteter hos människor med funktionsnedsättning och den övriga befolkningen. Människor med omfattande funktionsnedsättning är underrepresenterade i tre av de fyra prioriteringsaktiviteter som FN satt upp. De besöker mindre frekvent museer, biografier och bibliotek medan vi inte har funnit belägg för att de är underrepresenterade när det gäller teaterbesök. Vi fann dock att människor med omfattande funktionsnedsättning besökte den specifika teatern Göteborgs stadsteater mindre frekvent än den övriga befolkningen. Det omvända mönstret gäller beträffande museer, det vill säga att vi inte kunde finna skillnader i besöksfrekvenser mellan människor med omfattande funktionsnedsättning och den övriga befolkningen när det gäller specifika museer (Dalslands konstmuseum och Nordiska akvarellmuseet), trots att människor med funktionsnedsättning är underrepresenterade när det gäller att besöka museer överlag. Då det gäller FN:s standardregler och prioriteringsområden är det viktigt att konstatera att skillnaderna i deltagande mellan människor med funktionsnedsättning och den övriga befolkningen är som störst där också önskan att delta är som störst. Allra störst är önskan att besöka bibliotek och därefter att besöka biografier. Beträffande bibliotek så tycks utebliven aktivitet i hög grad vara knuten till att den fysiska miljön exkluderar människor med omfattande funktionsnedsättning. När det gäller biografier däremot tycks det snarare handla om människors prioriteringar än att biograferna inte fysiskt är tillgängliga.

Precis som för FN:s prioriteringsaktiviteter tycks det generella mönstret vara att människor med omfattande funktionsnedsättning önskar att delta mest i de aktiviteter där de är som mest underrepresenterade (jämför tabell 1 och tabell 3). De mest intressanta fynden i denna undersökning ligger bortom de standardregler som FN satt upp för ökat deltagande i fritidsaktiviteter och kulturverksamhet. Istället pekar de på tre områden som hitintills inte har fått så stort utrymme i samhällsdebatten eller prioriteringsarbetet kring fritidsaktiviteter och människor med funktionsnedsättning. Det första området handlar om det sociala vardagslivet. Det andra området handlar om tillgång till naturen/friluftsliv. Det tredje området handlar om högentensiva emotionella upplevelser.

Det första området, det sociala vardagslivet handlar om sociala aktiviteter som majoritetsbefolkningen ägnar sig åt ofta, exempelvis umgås med vänner, äta ute, gå på krogen, träna och shoppa. I linje med tidigare internationell forskning (Beart m fl, 2001; Donkervoort m fl, 2007) tycks även svenskar med omfattande funktions-

nedsättning exkluderas i sociala aktiviteter. Det är anmärkningsvärt att nästan var femte person med omfattande funktionsnedsättning umgås med vänner vid högst ett tillfälle under det senaste året. Tidigare forskning har undersökt människor med intellektuell funktionsnedsättning och funnit att de känner sig isolerade och önskar fler vänner och sociala kontakter (Sonnander, 1998; Tideman, 2000). Den främsta förklaringen som vi funnit till varför människor med omfattande funktionsnedsättning inte umgås med vänner i den utsträckning de önskar är dåligt anpassade byggnader och lokaler. Här blir tillgänglighetsfrågan intressant att undersöka vidare. Förmodligen handlar det både om miljön hemma hos andra människor, men också om miljön ute i samhället där mycket av umgänget sker. Det är intressant att notera att människor med omfattande funktionsnedsättning är underrepresenterade i sociala aktiviteter som befolkningen i stort utövar ofta, framförallt på restauranger, pubar och barer men också när det gäller motion, träning och att shoppa. En klart bidragande orsak till att dessa aktiviteter inte utövas så ofta som respondenterna vill är att byggnader och lokaler där aktiviteterna utövas inte anpassats till människor med funktionsnedsättning. Att vi inte lyckats säkerställa särskilt många skillnader i utövandet av specifika kulturattraktioner kan bero på att punktinsatser har satts in för att göra just dessa attraktioner tillgängliga. Vi vet exempelvis att Stora salen i Göteborgs konserthus är utrustad med fyra rullstolsplatser, rullstolsramp, hiss, hörselslinga samt två handikapptoiletter i nära anslutning.⁶

Restauranger, pubar och barer, liksom träningslokaler är mötesplatser för socialt umgänge i majoritetssamhällets vardag. Här umgås man med vänner och här uppstår och frodas vänskap och sociala relationer. Dessutom äter svenskar överlag mer ute idag än för tio år sedan och den utvecklingen tycks hålla i sig (Roos, 2013). Det svenska folket värdesätter allt mer njutning och behaglighet i sin tillvaro (Oscarsson, 2012). Om människor med omfattande funktionsnedsättning inte får tillträde till dessa mötesplatser (och därmed den nya livsföring och de förändrade kulturella värderingarna) så är detta en rimlig förklaring till att de inte umgås med vänner i samma utsträckning som andra. Om personer med funktionsnedsättning skulle kunna röra sig i samhället på samma villkor som andra så ökar givetvis chanserna till att träffa vänner samt att bibehålla vänner. Vännerna i sin tur kan inspirera till att utöva aktiviteter oftare samt att pröva fler aktiviteter. Enligt Allardt (1976) är vänner en viktig inspirationskälla för deltagande i olika fritidsaktiviteter. Han hävdar att fritidsutbudet inte utnyttjas, hur stort det än är, om personen inte har fungerande sociala kontakter. Bristande sociala kontakter och isolering skulle kunna vara en förklaring till att kännedomen om regionala kulturattraktioner är låg hos människor med funktionsnedsättning jämfört med hos befolkningen i övrigt. Enligt Tideman (2000) kräver många fritidsaktiviteter också någon att göra aktiviteten tillsammans med. Att vänner har stor betydelse för flera av de undersökta aktiviteterna, som exempelvis restaurangbesök och biobesök, torde kunna få stå oemotsagt, även om vi inte har undersökt detta. För att aktiviteten överhuvudtaget

skall kunna utövas, krävs dock bättre anpassade byggnader och lokaler. Det blir alltså en negativt nedåtgående spiral som startar med dåligt anpassade miljöer som ett strukturellt hinder för att umgås med vänner. Bristande sociala relationer leder i sin tur till aktivitetsberövande på grund av avsaknad av information, inspiration och/eller vänner att utöva aktiviteten tillsammans med.

I linje med den tidigare internationella forskningen (Beart m fl, 2001; Donkervoort m fl, 2007) visar denna studie att personer med omfattande funktionsnedsättning i Sverige ägnar sig mer åt aktiviteter i det egna hemmet och att utebliven aktivitet främst uppstår i sociala fritidsaktiviteter. Människor med omfattande funktionsnedsättning ägnar sig lika mycket åt musik som andra, både när det gäller att spela instrument och att lyssna på musik. Människor med omfattande funktionsnedsättning ägnar sig mer åt att teckna, måla och skriva poesi än övriga befolkningen. Samtliga dessa aktiviteter kan utövas i det egna hemmet. Däremot är personer med omfattande funktionsnedsättning kraftigt underrepresenterade när det gäller trädgårdsarbete och balkongodlingar. Detta kan förklara varför vissa människor med omfattande funktionsnedsättning önskar att deras personliga assistenter ska vara praktiskt lagda, så att de exempelvis kan hjälpa till med sysslor i trädgården (Roos, 2009). Denna undersökning tyder på att människor med omfattande funktionsnedsättning utövar mer fritidsaktiviteter i det egna hemmet än befolkningen i stort, men att de önskar att delta mer i sociala aktiviteter utanför hemmet. Förutom att öka tillgängligheten i den fysiska miljön så skulle även kontaktpersoner kunna användas för att uppfylla denna önskan. Att regelbundet träffa kontaktpersoner kan vara ett sätt att få tillgång till ett socialt nätverk, för dem som känner att de har få kompisar och lite att göra på fritiden (Lindqvist, 2004). Det finns en risk att denna studie och mycket av den tidigare forskningen (Brown, 1993; Beart m fl, 2001; Rose, 1993; Clark & Hirst, 1989; Roos, 2009; Tideman 2000) har haft ett för snävt perspektiv på samhällsstödets roll i att öka delaktigheten. Framtida forskare bör undersöka hur sociala kontakter kan skapas med hjälp av stöd och service snarare än att se stöd och service som förlängda armar och ben i själva aktivitetsutövandet.

Det andra området handlar om att vara ute i naturen och ägna sig åt friluftsliv. Människor med omfattande funktionsnedsättning är betydligt mindre ute i naturen än befolkningen i stort. En av fyra personer med omfattande funktionsnedsättning har varit ute i naturen vid högst ett tillfälle under det senaste året. Tillgången till naturen och friluftsliv är något som efterfrågas i hög grad hos många personer med omfattande funktionsnedsättning. Den främsta anledningen till utebliven aktivitet är att naturen inte är tillgänglig. Det fasta svarsalternativet i denna undersökning var ”byggnader och lokaler där aktiviteten utövas är inte anpassade för mig”. Trots den för sammanhanget något missvisande formuleringen ”byggnader och lokaler” ansågs denna förklaring vara den främsta till utebliven aktivitet. Som tidigare nämnts var det också vanligt att respondenterna formulerade sig i termer av otillgänglighet i det öppna svarsalternativet, så som ”svårt att ta sig fram på stigar”. Under tidigt

nittiotal uppmärksammades att den enda fritidsaktiviteten som minskade rejält i omfattning för människor med intellektuell funktionsnedsättning var att ströva i skog och mark (Tideman, 2000). Även handikapprörelsen har sedan lång tid tillbaka påpekat brister i möjligheterna att på lika villkor som andra delta i friluftsliv (Ds 2008:23). Här finns det anledning att lyfta frågan om en tillgänglig natur. Kanske är detta en fråga som skiljer människor boende i Sverige från människor boende i många andra FN-stater?

Det tredje området, högintensiva emotionella upplevelser, handlar om livlig, sinnesfull njutning i stunden som exempelvis kan uppnås genom konserter eller andra evenemang. Människor med omfattande funktionsnedsättning sjunger i kör i samma utsträckning som andra. De tycks även delta som andra när det gäller emotionella finkulturella upplevelser som att gå på opera, musikal, balett och konsert med klassisk musik. När det gäller att gå på rock- och popkonserter är personer med omfattande funktionsnedsättning underrepresenterade. Detta är en aktivitet som betydligt fler vill delta i. De främsta anledningarna som anges till utebliven aktivitet är att personerna inte har råd och att miljön inte är tillgänglig. Människor med omfattande funktionsnedsättning är också kraftigt underrepresenterade vid idrottsevenemang. De två regionala kulturattraktioner som människor med funktionsnedsättning besökt mindre än den övriga befolkningen och som de önskar besöka i större utsträckning än den övriga befolkningen är Gamla Ullevi och Liseberg. Båda dessa attraktioner stämmer väl in på högintensiva emotionella upplevelser som handlar om liv och rörelse i stunden. Att vissa aktiviteter tycks vara mer tillgängliga än andra kan mycket väl vara effekten av en normativ handikappolitik. Att opera, musikal, balett och konsert med klassisk musik helt enkelt har prioriterats i tillgänglighetsarbetet på bekostnad av aktiviteter som ansetts mindre lämpliga och passande, så som rock- eller popkonserter, fotbollsmatcher på Gamla Ullevi eller ett uppskjut på Liseberg. Tidigare nämndes att det svenska folket värdesätter mer njutning och behaglighet i sina liv. Förutom detta värdesätter vi spänning i tillvaron mer än tidigare (Oscarsson, 2012), vilket hänger samman med de högintensiva emotionella upplevelserna.

De värdeområden som bedöms som allt viktigare i Sverige under perioden 1988–2011 var ”ett behagligt liv”, ”ett liv fullt av njutning” och ”ett spännande liv” (Oscarsson, 2012). Sådana värderingar hänger samman med många av de aktiviteter som efterfrågas av människor med omfattande funktionsnedsättning, exempelvis restaurangbesök på kvällstid, rock-konserter, idrottsevenemang och besök på Liseberg. Det är viktigt att öka tillgängligheten till sådana aktiviteter, inte enbart för att människor vill delta här och nu, utan också för att hela samhället rör sig i den riktningen. Det handlar om att göra platser tillgängliga för att ge personer med omfattande funktionsnedsättning möjlighet att delta i samma värdeområden och ha samma livsföring som andra personer, när man så önskar.

Det är anmärkningsvärt att så många respondenter pekar på det egna ”sjukdomstillståndet” som skäl till utebliven och önskad aktivitet, snarare än något yttre

hinder. En förklaring kan vara att utebliven aktivitet isolerat individen, både från samhället och från sig själv. Funktionsstillståndet har på så vis stigmatiserat personen. Samtidigt vittnar detta om att hindret, hos dessa individer, ligger i individen (antingen i självbilden eller i tillståndet). Denna undersökning visar att människor med omfattande funktionsnedsättning många gånger upplever att utebliven aktivitet ligger bortom det som kan lösas genom transporter, personlig assistans, fysisk tillgänglighet, ekonomiska resurser, eller genom förändrade värderingar hos sig själva eller andra. Här finns utrymme för fortsatt forskning.

Slutligen vill vi poängtera och uppmärksamma läsaren på att människor med omfattande funktionsnedsättning är en väldigt heterogen grupp. Detta är förmodligen en anledning till att de är överrepresenterade både bland de som utövar aktiviteten mest och minst. Detta gäller exempelvis för besök vid operor, musikaler, baletter och konserter med klassisk musik samt för specifika besök på Göteborgsoperan, Göteborgs stadsteater, Gamla Ullevi och Liseberg. Deltagande i dessa aktiviteter kanske snarare säger något om personens livsstil än funktionsnedsättningens art och/eller samhällets tillgänglighet?

Vi vill lyfta ett varningens finger för stereotypa bilder som kan följa i kölvattnet av denna undersökning – som exempelvis att människor med omfattande funktionsnedsättning saknar vänner och inte har tillgång till naturen. Tidigare forskning visar att vissa människor med omfattande funktionsnedsättning ofta tar sig ut i naturen på egen hand och att de har en stor och rik vänskapskrets, samtidigt som samma forskning visar att andra personer med omfattande funktionsnedsättning upplever en fruktansvärd ensamhet och helst av allt skulle vilja bo på en institution (Roos, 2009).

Ambitionen med denna studie var att jämföra människor med omfattande funktionsnedsättning med befolkningen som helhet och på så vis undersöka om människor med omfattande funktionsnedsättning har en fritid som andra. Studien kan användas för resursallokering och i prioriteringsarbete, eftersom den utgår från en befolkningsrepresentativ jämförelse mellan de två grupperna i tre västsvenska kommuner. Förutom detta riktar studien uppmärksamhet mot deltagandet i fritidsaktiviteter i Västsverige och vilka hinder som kan finnas på vägen (och stigen).

Noter

- ¹ Denna studie har finansierats genom medel från handikappkommittén i Västra Götalandsregionen. Jag önskar tacka professor Erland Hjelmquist vid Psykologiska institutionen vid Göteborgs universitet och Professor Maria Benktzon vid Verryday för värdefulla kommentarer
- ² Av personerna som svarade var det 21 % som representerades av någon nära anhörig. I denna undersökning har vi inte skilt på om svaren kommer från personen själv eller en nära anhörig. Enligt Tøssebro (1998) kan det föreligga

en viss skillnad mellan anhörigas svar och vad människor med intellektuell funktionsnedsättning egentligen tycker. Enligt honom skall skillnad dock inte överskattas då signifikant andra i regel kan lämna tillförlitliga uppgifter om levnadsförhållanden för personer de representerar.

- 3 Det framgår att människor med omfattande funktionsnedsättning i alternativet ”motion/träning” vid ett flertal tillfällen även inkluderat sjukgymnastik/rehabiliteringsträning. Därmed är det troligt att vi underskattar skillnaderna mellan de två grupperna avseende motion/träning som fritidsaktivitet.
- 4 De som går på opera, musikal, balett och/eller konsert med klassisk musik minst en gång i veckan är väldigt få. Skillnaderna i aktivitetsutövning mellan grupperna bör därför tolkas med stor försiktighet.
- 5 Vi har mätt användningen av olika typer av transporter för människor med och utan funktionsnedsättning. Eftersom det är svårt att avgöra om transporter används som/för fritidsaktivitet eller annan aktivitet (exempelvis arbete) så har vi valt att inte redovisa skillnader i olika transporter i kapitlet. För den intresserade läsaren kan vi dock konstatera att skillnaderna är statistiskt säkerställda och väldigt stora på samtliga fyra områden som vi mätt; kört bil, cyklat, åkt kollektivt och åkt tåg. Personer med omfattande funktionsnedsättning mekar också betydligt mindre med fordon än den övriga befolkningen. Däremot så åker människor med omfattande funktionsnedsättning betydligt oftare på utflykt med bil än den övriga befolkningen ($p < 0.05$). Hur biltransporten sker framkommer inte i denna undersökning. Det som är intressant är att bilen tycks ha stor betydelse för fritiden, även om många själva inte kör.
- 6 En annan förklaring till att vi funnit få skillnader mellan personer med och utan funktionsnedsättning kan vara att vissa av attraktionerna besöks så sällan av samtliga respondenter. För meningsfulla jämförelser krävs större urval, både av människor med funktionsnedsättning och av människor utan funktionsnedsättning.

Referenser

- Beart, Suzie; Hawkins, Debbie; Kroese, Biza Stenfert; Smithson, Paul & Tolosa, Inigo (2001). “Barriers to accessing leisure opportunities for people with learning disabilities”, *British Journal of Learning Disabilities* 29: 133-138.
- Brown, Hilary (1993). “What price theory if you cannot afford the busfare: noramization and leisure services for people with learning disabilities”, *Health & Social Care*, 2: 153-159.
- Cahill, Spencer & Eggleston, Robin (1994). “Managing emotions in public: The case of wheelchair users”, *Social psychology quarterly*, 57: 300-312.

- Clark, Alex & Hirst, Michael (1989). "Disability in adulthood: Ten-years follow-up of young people with disabilities", *Disability & Society*, 4: 271-283.
- Donkvoort, Mireille; Roebroek, Marij; Wiegerink, Diana; van der Heijden-Maessen, Helene & Stam, Henk (2007). "Determinants of functioning of adolescents and young adult with cerebral palsy", *Disability & Rehabilitation*, 29: 453-463.
- Fäldth, Fredrik & Krantz, Oskar (2014). Åldrande och intellektuella funktionsnedsättningar – en litteraturöversikt. FoU-rapport 1014:1. Malmö stad: Stadskontoret.
- Handisam (2008). *Omvärldsanalys - Trender, konsekvenser och utmaningar för handikappolitiken*. Handisam Serie A 2008:5. Johanneshov: Handisam.
- Hjelmquist, Erland (2008). "Funktionshinder/handikapp, kultur och hälsa", i Bjursell, Gunnar & Vahlne Westerhäll, Lotta (red), *Kulturen och hälsan. Essäer of sambandet mellan kulturens yttringar och hälsans tillstånd*. Stockholm: San-térus Förlag.
- Kielhofner, Gary (2008). *A model of human occupation. Theory and application*. Philadelphia, PA: Lippincott Williams & Wilkins.
- Lindqvist, Rafael (2004). "Brukare eller medborgare – Om tillämpningen av handikappreformens insats "råd och stöd"", i Lindqvist, Rafael & Hertzler, Antoinette (red), *Rehabilitering och välfärdsolitik*. Lund: Studentlitteratur.
- Oscarsson Henrik (2012). "Värdeförändringar i Sverige 1988-2011", i Weibull, Lennart; Oscarsson, Henrik & Bergström, Annika (red), *I framtidens skugga*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Ottosson, Annika (2002). *Speciellt för speciella? Rapport angående funktionshindrade barns och ungdomars tillgång och delaktighet till kultur*. Göteborg: Västa Götalandsregionen.
- Persson, Bengt (2000). *Steg för steg. En dualistisk modell för fritidsservice till personer med funktionshinder*. Lund: BookLund förlag.
- Roos, John Magnus (2009). *Quality of personal assistance: Shaped by governments, markets and corporations*. Göteborg: Intellecta Infolog.
- Roos, John Magnus (2013). *Konsumtionsrapporten 2013*. Göteborg: Centrum för konsumtionsvetenskap vid Göteborgs universitet.
- SOU (1976). *Kultur åt alla*. Betänkande från Handikapputredningen, 1976:20.
- Söder, Mårten (2005). "Forskning om funktionshinder. Hur det är eller hur det bör vara", i Söder, Mårten; Mallander, Ove & Tideman, Magnus (red), *Forskning om funktionshinder. Problem – utmaningar – möjligheter*. Malmö: Studentlitteratur.
- Tideman, Magnus (2000). "Levnadsvillkor och normalisering – om kommunaliseringens och handikappreformens påverkan", i Brusén, Peter & Hydén, Lars-Christer (red), *Ett liv som andra. Livsvillkor för personer med funktionshinder*. Malmö: Studentlitteratur.
- Tøssebro, Jan (1998). "Researching the living conditions for people with intellectual disabilities", i Hjelmquist, Erland & Keibbon, Lars (red), *Methods for*

studying the living conditions of persons with disabilities. Stockholm: Arkitektkopia Colorcenter.

Wilcock, Ann Allart (2006). *An occupational perspective of health.* Thorofare, NJ: Slack Incorporated.

RELIGIOSITET OCH KYRKOVAL

LENNART WEIBULL

Att 2014 var ett supervalår vet vi alla. Men hur många minns idag att också 2013 var ett valår i Sverige? Och att det faktiskt var ett val som omfattade nationell, regional och lokal nivå? Det var visserligen lågt valdeltagande men det var ändå nästan 700 000 personer som röstade. Det handlade om valet till de beslutande organen inom Svenska kyrkan, ett val som ibland brukar kallas det glömda valet.¹ Kyrkovalet avser de tre nivåerna Kyrkomötet, Stiftsfullmäktige och Kyrkofullmäktige som gäller församling eller pastorat.² Valet till Kyrkomötet den 15 september 2013 lockade 12,8 procent av de kyrkotillhöriga till valurnorna. Valdeltagandet i Göteborgs stift med 12,5 procent något under riksgenomsnittet, medan det i Skara stift var över snittet med 13,5 procent. Det var endast marginella skillnader i valdeltagande mellan de tre valen.

Att kyrkovalet inte uppfattas som helt glömt eller betydelselöst indikeras av att de flesta politiska partier direkt eller indirekt är engagerade. Visserligen handlar det i kyrkovalet inte om partier utan om nomineringsgrupper, men alla riksdagspartier utom Moderaterna deltog i valet till Kyrkomötet med en nomineringsgrupp. Dessutom deltog det partipolitiskt obundna, inomkyrkliga nomineringsgrupper. Största grupp i Kyrkomötet blev Socialdemokraterna med nästan 30 procent av rösterna, näst största Politiskt obundna i Svenska kyrkan (POSK) och tredje största grupp Borgerligt alternativ, som tidigare hade beteckningen Moderater i Svenska kyrkan. Socialdemokraterna blev också största grupp bland kyrkomötesväljarna i Göteborgs och Skara stift. På stifts- och församlingsnivå spelar de partipolitiskt obundna grupperna en större roll.

Även om partierna är engagerade i kyrkovalet och ibland även använder det som test av bland annat kampanjmodeller inför riksdagsval³ är det ändå rimligt att ställa frågan hur viktigt kyrkovalet egentligen är. Det är trots allt ett mycket begränsat deltagande, låt vara att valdeltagandet ökade med en knapp procentenhet mellan 2009 och 2013. De kandidater som ställer upp är tämligen okända och de beslut som fattas har en relativt liten betydelse för allmänheten. Samtidigt går det att vända på resonemanget och ställa frågan hur det är möjligt att genomföra ett allmänt kyrkoval i ett så sekulariserat land som Sverige. Det leder till frågor om förhållandet mellan religion och kyrkoval. Olika indikatorer på religiositet visar således på att människors religiösa engagemang är högre än vad man skulle kunna tro på grundval av deltagandet i kyrkovalet (Gustafsson, 2001; Weibull och Strid, 2012; Bromander, 2013; Strid, 2013), en skillnad som möjligen kan uppfattas som en motsättning mellan institutionaliserad och privat religiositet.

Mot denna bakgrund är syftet att i det följande studera förhållandet mellan kyrkovalet och olika indikatorer på religiositet. Fokus är på situationen i Västsverige, men det görs även jämförelser med Sverige som helhet. Analysen anknyter dessutom till de tidigare studier av kyrkovalet som gjorts inom ramen för den västsvenska SOM-undersökningen (Hagevi, 2011; Strid, 2003, 2007 och 2011). Startpunkten är frågan om kyrkotillhörighet som är grunden för att få rösta i kyrkovalet.

Kyrkotillhörighet i Västsverige

Den svenska kyrkan var fram till millennieskiftet 2000 huvudsakligen statligt reglerad. Visserligen hade det redan 1863 införts ett särskilt kyrkomöte där viktigare kyrkofrågor skulle behandlas innan de togs upp av riksdagen, men det var statsmakten som beslutade i kyrkliga frågor. Efter hand hade det skett en bodelning genom att kyrkan fått mindre inflytande över exempelvis skolan, men den stora förändringen skedde 1951. Då antog riksdagen en religionsfrihetslag som innebar att det blev möjligt att utträda ur Svenska kyrkan utan att fördenskull inträda i ett annat religiöst samfund. Den självständighet som kyrkan fick 2000 innebar att i princip all statlig reglering upphörde samt att kyrkan själv skulle klara sin ekonomi. Kyrkomötet blev nu Svenska kyrkans eget beslutsorgan.

I den äldre statskyrkan var i princip alla medborgare medlemmar eller snarare var alla medborgare med automatik kyrkotillhöriga såvida de inte valt att vara med i ett annat kristet samfund. Möjligheten att efter 1951 gå ur kyrkan utnyttjades av förhållandevis få. Senare har dock antalet utträden ökat, liksom antalet nya medlemmar gått ner.⁴ Under 2000-talet har antalet medlemmar minskat med cirka en procent per år. År 2013 var 6,4 miljoner medlemmar i Svenska kyrkan, vilket motsvarar 65,4 procent av befolkningen.⁵ Det är en något lägre andel än de 67 procent som den nationella SOM-undersökningen redovisar för samma år.⁶ Avvikelsen kan sannolikt förklaras av brister i undersökningens representativitet som medför en viss övervikt för äldre och aktiva personer (Vernersdotter, 2014). Andelen medlemmar i Västra Götaland, samt Kungsbacka kommun, ligger i stort sett på riksgenomsnittet med 66 procent.

Även om kyrkotillhörigheten är i sjunkande är Svenska kyrkan utan jämförelse det helt dominerande kristna samfundet i Sverige. I den nationella SOM-undersökningen uppger 8 procent att de är med i ett annat kristet samfund än Svenska kyrkan, medan två procent uppger sig tillhöra en muslimsk förening eller samfund och ytterligare en procent någon annan religiös organisation.⁷ Allt tyder på att de senare två kategorierna är underskattade i SOM-undersökningen genom att det sannolikt rör sig om invandrargrupper där svarsfrekvensen på grund av språkproblem är förhållandevis låg (Vernersdotter, 2014).

Den sammantagna bilden är att knappt tre fjärdelar av svarspersonerna uppger sig vara medlemmar av något samfund eller religiös organisation, medan en dryg fjärdedel inte är det.

Tabell 1 Medlemskap i kyrkor och samfund, i Västsverige och i Sverige som helhet 2013 (procent)

	Göteborgs- regionen	Sju- härad	Skara- borg	Fyr- bodäl	Västra Götaland	Hela Sverige
Svenska kyrkan	61	72	72	71	66	68
Annan kristen kyrka	7	7	6	7	7	8
Muslimsk förening/samfund	1	0	1	1	1	2
Annan religiös förening/ samfund	1	0	0	1	1	1
Antal svar	1 593	389	450	465	2 897	4 816

Kommentar: I Göteborgsregionen ingår även Kungsbacka, men ej i totalt Västra Götaland.

Källa: Den nationella och den västsvenska SOM-undersökningen 2013.

I Västsverige är den totala andelen samfundstillhöriga något lägre med ca 70 procent. Det har delvis sin förklaring i att det inom Göteborgsregionen generellt finns en lägre tillhörighet. Det är framför allt medlemskapet i Svenska kyrkan som ligger klart lägre – omkring tio procentenheter – i Göteborgsregionen än i övriga Västra Götaland (tabell 1). För övriga grupper är skillnaderna inom regionen överlag små. Att en storstadsregion har en mindre andel medlemmar i Svenska kyrkan är väntat – också i Stockholm ligger kyrkotillhörigheten på drygt 60 procent, i jämförelse med exempelvis 77 procent i mellersta Norrland – medan det är något överraskande att de icke-kristna samfundet inte ligger högre; i Stockholm ligger deras andelar på tre respektive två procent.

Med tanke på fokus för analysen av kyrkovalet är det medlemskapet i Svenska kyrkan som fortsättningsvis står i centrum. Det visar sig att det finns förhållandevis stora skillnader i andelen kyrkotillhöriga mellan olika demografiska och politiska grupper. Av de redovisade bakgrundsfaktorerna är det typen av område där man bor som uppvisar störst samband med medlemskap i Svenska kyrkan (figur 1). Bland boende i storstadsområde – i praktiken Göteborg – är andelen kyrkotillhöriga 58 procent medan andelen på ren landsbygd är 75 procent. Även i mindre tätorter är andelen medlemmar hög.

Inom Göteborg kan vi belysa kyrkotillhörigheten efter stadsdelens resursstyrka på fyra nivåer.⁸ Det visar sig att kyrkotillhörigheten ligger på ca 60 procent inom områden med större resursstyrka, medan den är 40 procent i områden med lägst resursstyrka. Det senare innebär dock inte att religiös tillhörighet är så mycket lägre i lågresursområden. Tvärtom är andelen där snarast något högre om vi inkluderar alla samfund: i områden med minst resursstyrka ligger andelen som är medlemmar i ett annat kristet samfund på 16 procent och andelen medlemmar i någon muslimsk organisation på 6 procent, medan dessa grupper är små i områden med större resursstyrka.

Också ålder och utbildning uppvisar samband med kyrkotillhörighet: bland lågutbildade är 73 procent medlemmar, bland högbildade 60 procent. Bakom utbildningsskillnaderna ligger i viss utsträckning åldersskillnader: bland de äldsta är andelen medlemmar 75 procent, bland de yngsta 61 procent; sambandet är dock inte linjärt och även bland personer i övre medelåldern är andelen på samma nivå. Andelen medlemmar är större bland kvinnor än bland män, medan skillnaden efter familjeklass är relativt liten – högre tjänstemän ligger dock klart under genomsnittet.

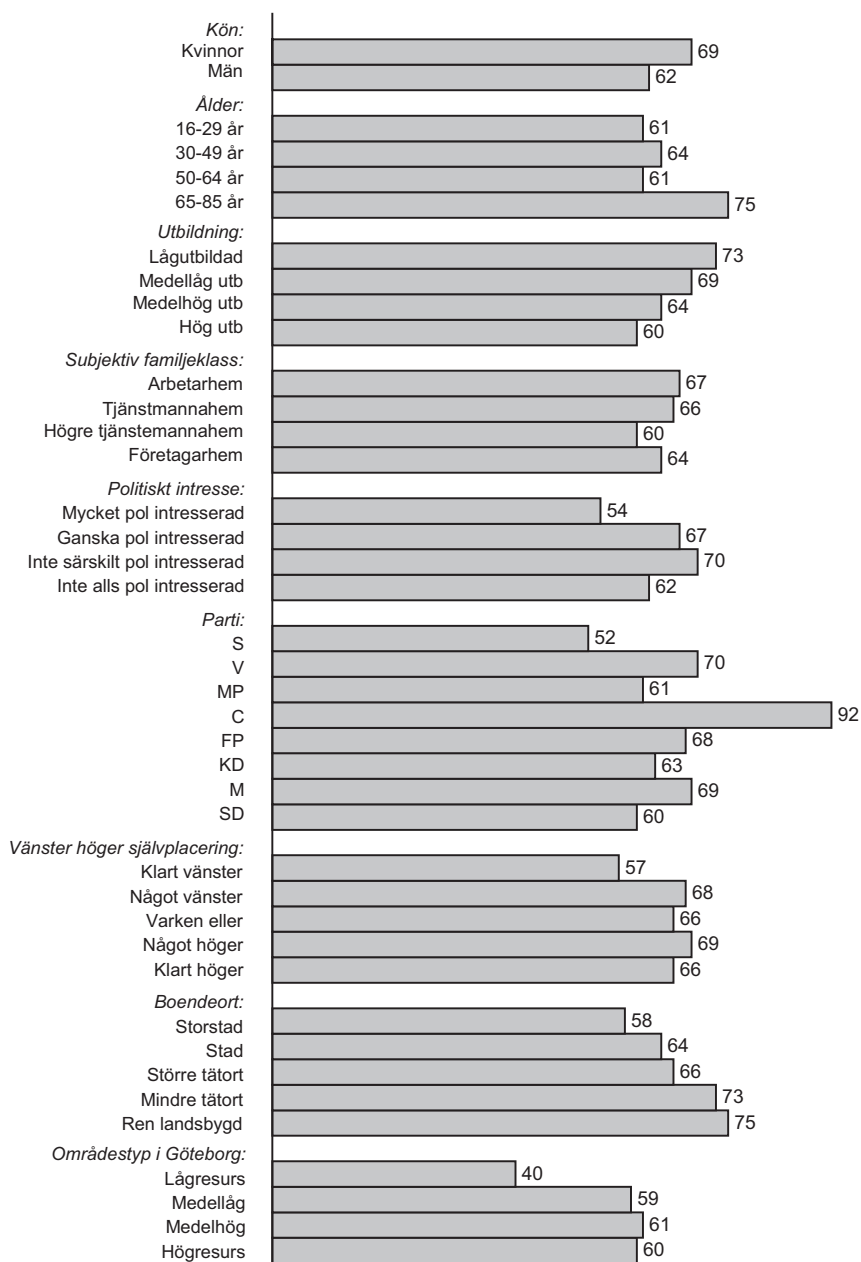
När det gäller politik visar det sig att andelen kyrkotillhöriga är lägst bland de som är mycket politiskt intresserade och de som inte alls är politiskt intresserade. Det politiska intresset ligger således i stort sett i mitten. Att det även finns en partipolitisk faktor i kyrkotillhörigheten är känt (jfr Hagevi, 2009). Det visar sig emellertid att den i större utsträckning handlar om partisympati än om ideologisk position. Visserligen ligger personer som placerar sig längst till vänster med 57 procent klart lägre än genomsnittet medan det i övrigt är anmärkningsvärt små skillnader. När det gäller partisympati blir bilden tydligare. Bland sympatisörer med Vänsterpartiet är andelen medlemmar i Svenska kyrkan drygt 50 procent, bland Centerpartisympatisörer drygt 90 procent. Bland övriga partier varierar kyrkotillhörigheten mellan Sverigedemokraternas 60 och Socialdemokraternas 70 procent.

Typen av område där man bor är den enskilda bakgrundsegenskap som ger tydligast utslag då analysen görs med kontroll för samtliga variabler. Även kön och ålder har en statistiskt säkerställd betydelse för medlemsandelen, medan det inte gäller för utbildning och ideologisk position. Det hade möjligen varit väntat att utbildningsfaktorn skulle spela en större roll men dess effekt tas ut av främst ålder; huvuddelen av de lågutbildade är äldre personer. Även om boendområdet statistiskt har större betydelse då vi studerar sambanden år 2013 är det ändå svårt att undandra sig slutsatsen att det finns en framtida generationseffekt dold i analysen. Det är bland pensionärer som den stora andelen kyrkotillhöriga finns – var tredje kyrkotillhörig är 65 år eller äldre, jämfört med var femte bland de icke-tillhöriga. Eftersom den allmänna tendensen är att antalet som inträder i Svenska kyrkan är förhållandevis litet tyder allt på att andelen kyrkotillhöriga i Sverige kommer att minska relativt kraftigt då 30- och 40-talistgenerationerna försvinner (Bromander, 2014).

Indikatorer på religiositet

I SOM-undersökningarna har använts tre indikatorer på religiositet: Gudstro, bön och gudstjänstbesök (Weibull och Strid, 2012; Bromander, 2013). I den nationella SOM-undersökningen 2013 uppgav 46 procent av samtliga svenskar att de har en Gudstro, 36 procent att de har bätt till Gud åtminstone någon gång om året och 34 procent att de har besökt gudstjänst någon gång de senaste 12 månaderna. I Västsverige är motsvarande andelar 46, 32 och 31 procent. Att andelarna ligger något under det nationella genomsnittet har delvis sin bakgrund i att Göteborgsregionen genom lägre andelar drar ner nivån något.

Figur 1 Medlemskap i svenska kyrkan i olika grupper, Västra Götaland 2013 (procent)

Källa: Den västsvenska SOM-undersökningen 2013.

Det kan diskuteras vilket kriterium på aktivitet eller regelbundenhet som ska användas i analysen av bön och gudstjänstbesök. En rimlig avgränsning för bön kan vara veckan och för gudstjänstbesök månaden. Med en sådan avgränsning är det nationella genomsnittet för bön 16 och för gudstjänstbesök 8 procent. I Västsverige är motsvarande siffror 16 och 5 procent. Skillnaderna är relativt små mellan Göteborgsregionen och övriga delar av Västra Götaland. I Göteborgsregionen är andelen som ber till Gud respektive besöker gudstjänst regelbundet 15 och 4 procent. I tidigare analyser har detta karaktäriserats som en religionstrappa, där den breda basen är andelen kyrkotillhöriga och som sedan går via andelen som tror på Gud och ber till andelen gudstjänstbesökare (Weibull och Strid, 2012). För varje steg på trappan faller det ifrån personer och på det översta trappsteget är det kvar mindre än en tiondel av de svarande.

Inom Göteborg skiljer de som bor i resurssvaga områden ut sig genom en betydligt starkare religiositet. De Gudstroende utgör där 59 procent, andelen som ber minst en gång i veckan är 30 procent och andelen gudstjänstbesökare minst en gång i månaden är 13 procent. Motsvarande andelar inom oråden med stora resurser är 29, 12 och 6 procent, alltså omkring hälften. En viktig förklaring ligger i det som i det föregående påvisats om att andra kristna samfund och muslimska organisationer – där den religiösa aktiviteten är klart högre än genomsnittet (se nedan) – är starkare i lågresursstadsdelarna. Mönstret är stabilt över tid (Strid, 2013).

Så långt gäller analysen således samtliga svarspersoner. Frågan är hur religiositeten förhåller sig till kyrkotillhörighet. I tabell 2 ges en samlad översikt av religiositeten i Västsverige efter om man är medlem i Svenska kyrkan eller ej. Underlaget är de tidigare nämnda tre indikatorerna – gudstro, bön till Gud och gudstjänstbesök. De två kolumnerna längst till höger visar på genomsnittet för Västra Götaland i jämförelse med Sverige som helhet.

När det gäller gudstro visar det sig att Svenska kyrkans medlemmar i större utsträckning tror på Gud än de som inte är medlemmar. Det gäller både i Västra Götaland – 52 respektive 35 procent – och i Sverige som helhet – 50 och 37 procent. Att kyrkotillhöriga i större utsträckning har en Gudstro är knappast överraskande, det anmärkningsvärda är snarast att skillnaden mot icke-medlemmar inte är större, särskilt att procentalen indirekt säger att omkring hälften av de kyrkotillhöriga uppger sig inte tro på Gud – men också att en tredjedel av dem utanför Svenska kyrkan är gudstroende.

Att många utanför Svenska kyrkan är gudstroende har främst sin bakgrund i att medlemmarna i andra samfund – både kristna och andra – har en hög andel som tror på Gud. Både bland andra kristna samfund, exempelvis frikyrkan och invandrar kyrkorna, och bland muslimer är andelen på nationell nivå över 90 procent, bland dem som tillhör andra religioner två tredjedelar. Tendensen är densamma i Västra Götaland, men siffrorna är där osäkrare på grund av det mindre antalet svarspersoner.

Tabell 2 Gudstro och gudstjänstbesök i Västsverige och i Sverige som helhet efter medlemskap i Svenska kyrkan, 2013 (procent)

	Göteborgs-regionen		Sjuhärad		Skaraborg		Fyrbodal		Västra Götaland		Hela Sverige	
	Svk	Ej SvK	Svk	Ej SvK	Svk	Ej SvK	Svk	Ej SvK	Svk	Ej SvK	Svk	Ej SvK
Tror på Gud	49	33	54	46	52	33	57	35	52	35	50	37
Gudstjänstbesök:												
Minst en gång om året	32	21	41	27	39	19	40	20	36	21	37	22
Minst en gång i månaden	7	9	11	16	11	10	9	7	9	10	6	9
Minst en gång i veckan	3	7	3	10	5	7	2	6	3	7	3	7
Bön till Gud:												
Minst en gång om året	33	26	37	35	36	27	37	25	35	26	38	31
Minst en gång i månaden	19	19	23	26	22	20	26	18	21	20	20	22
Minst en gång i veckan	14	16	17	22	15	16	22	16	16	16	16	18
Läser församlingsblad:												
Regelbundet	22	11	31	10	29	9	29	11	26	11	-	-
Någon gång	60	31	64	42	67	34	61	34	62	33	-	-
Förtroende för präster i svenska kyrkan:												
Stort	56	29	50	30	56	20	50	26	54	28	-	-
Varken stort eller litet	34	33	36	36	34	41	41	32	36	34	-	-
Litet	11	38	13	34	10	39	9	42	11	38	-	-
Antal svar	957	637	280	176	321	207	330	208	1 888	1 228	3 298	1 518

Anmärkning: SvK=medlem i Svenska kyrkan, Ej SvK=ej medlem i Svenska kyrkan. Frågorna om församlingsblad och förtroende för präster ställdes inte i den nationella SOM-undersökningen 2013.

Källa: Den nationella och den västsvenska SOM-undersökningen 2013.

Samma mönster återkommer ännu tydligare då vi studerar andelen som ber till Gud respektive besöker gudstjänst någon gång. Andelarna är även där högre för medlemmar i Svenska kyrkan än för dem som inte är det: såväl andelen som ber till Gud minst någon gång om året som andelen som besöker gudstjänst minst någon gång om året är både i Sverige som helhet och i Västra Götaland drygt 35 procent; andelen bland icke-kyrkotillhöriga är andelen drygt 20 procent. Men skillnaden mellan tillhöriga och icke-tillhöriga försvinner när vi tillämpar de tidigare nämnda kriterierna – bön till Gud minst en gång i veckan och gudstjänstbesök minst en gång i månaden. Det visar sig snarast en större aktivitet bland dem som inte är medlemmar av svenska kyrkan. Förklaringen ligger i att den betydligt större aktiviteten inom andra samfund slår igenom i dessa förhållandevis små grupper. För landet som helhet kan vi exempelvis observera att andelen månatliga gudstjänstbesökare inom andra kristna samfund än Svenska kyrkan är 50 procent och andelen som ber minst en gång i veckan 65 procent. Bland dem som är med i någon muslimsk grupp är motsvarande andelar 18 och 58 procent. Det är således andelar som ligger klart över vad som gäller för Svenska kyrkan.

Vid sidan av de tre redovisade kriterierna på religiositet ställdes det även två frågor inriktade på kontakten med Svenska kyrkan. Den ena avsåg läsning av församlingsblad, den andra förtroende för präster i svenska kyrkan.⁹ Frågan om församlingsblad är allmänt hållen och tar sikte på regelbunden läsning respektive läsning överhuvudtaget – samt om man inte läser eller inte känner till om det finns något sådant blad.¹⁰ Resultatet visar att var fjärde medlem i Svenska kyrkan i Västsverige faktiskt läser ett församlingsblad regelbundet; över 60 procent gör det någon gång. Att det finns ett nära samband med kyrkotillhörigheten framträder även i att andelarna är betydligt lägre bland dem som inte är medlemmar – en tiondel regelbundna läsare och en tredjedel läser någon gång.

Andelen läsare bland de kyrkotillhöriga måste bedömas som anmärkningsvärt hög – men även bland dem som inte är kyrkotillhöriga är läsningen omfattande. Det ska emellertid understrykas att frågan inte gäller hur ofta man läser utan om man läser regelbundet. I och med att flertalet församlingsblad har låg utgivningstäthet betyder det att även regelbundna läsare inte nödvändigtvis läser bladet särskilt ofta.

Frågan om förtroendet för präster visar att andelen som uppgav sig sakna uppfattning om präster var över en tredjedel av samtliga svarande – bland de kyrkotillhöriga 30 och bland övriga 47 procent. Skillnaden går i förväntad riktning med andelen *utan* uppfattning bland de kyrkotillhöriga måste bedömas som anmärkningsvärt hög.¹¹ Bland dem som har en uppfattning uppgår 54 procent av de kyrkotillhöriga stort förtroende medan andelen bland övriga är 28 procent. I den senare gruppen är det fler som har litet än som har stort förtroende: förtroendebalansen är där -10, att jämföra med +43 bland de kyrkotillhöriga.¹² Det är uppenbart att prästen fungerar som en symbol för Svenska kyrkan och bedömningarna reflekterar således i hög grad de svarandes kyrkotillhörighet. Det hindrar dock inte att var tionde kyrkotillhörig har lågt förtroende för präster.¹³

Motsvarande analys kan även göras för olika delar av Västra Götaland. Mönstret visar sig i stort sett vara detsamma i alla områden; Fyrbodalsområdet avviker dock något 2013 genom att andelen som ber minst en gång i veckan där ligger högre bland de kyrkotillhöriga, men det är närmast undantaget som bekräftar regeln. Variationen är något större i fråga om läsning av församlingsblad, vilken sannolikt har att göra med skillnader i förekomsten av regelbundet utgivna blad i olika områden.

Det kan diskuteras hur det samlade resultatet ska tolkas. Frågan om gudstro kan kritiseras för att den förutsätter ett slags rationalistisk syn på Gud som ett objekt som finns eller inte finns. En teologisk invändning är exempelvis att frågan blir alltför snäv och inte fångar upp religion som tro och tillit (jfr Jackelén, 2011).¹⁴ Frågan om bön skulle med ett sådant perspektiv möjligen vara en bättre indikator på det senare, men eftersom den frågan formulerats som bön till Gud kan det också utsättas för en motsvarande kritik. En sådan tolkning innebär att det inte nödvändigtvis behöver vara någon motsättning mellan att vara kyrkotillhörig samtidigt som man uppger sig inte tro på Gud.

Å andra sidan bör rimligen svaren på frågan om gudstro ändå kunna förstås som uttryck för föreställningen om en traditionell Gud. Det är också den föreställningen som har betydelse för bön och gudstjänstbesök. De som har gudstro ber och besöker gudstjänst oftare, även om det är relativt sällan, medan de som uppger sig sakna gudstro inte alls ber – endast fem procent uppger sig ha bätt minst en gång under det senaste året – och ytterst sällan besöker gudstjänster – 15 procent minst en gång under det gångna året. Samtidigt är det närmare hälften av de icke gudstroende kyrkotillhöriga som uppger sig då och då titta i ett församlingsblad och närmare 40 procent har stort förtroende för präster.

Religiositet i olika grupper av kyrkotillhöriga

I det föregående har redovisats hur medlemskapet i Svenska kyrkan ser ut i olika grupper. I det följande är avsikten att belysa religiositeten bland olika grupper av kyrkotillhöriga. Utgångspunkten är samma indikatorer på religiositet som tidigare använts. Dessutom inkluderas även läsning av församlingsblad.

Vissa av de allmänna mönstren går i samma riktning som vi observerat i förhållande till kyrkotillhörighet. När det gäller gudstro – med de i det föregående nämnda reservationerna – är andelen således högre bland kvinnor än bland män och bland äldre än bland yngre (tabell 3). Det är samma tendens då det gäller bön till Gud och gudstjänstbesök.

För andra grupper skiljer sig mönstren något från dem vi sett i fråga om kyrkotillhörighet. När det gäller utbildning är visserligen andelen gudstroende större bland låg- än bland högutbildade kyrkotillhöriga men det finns i stort ingen utbildningsskillnad i fråga om bön eller gudstjänstbesök. Inte heller efter boendeområde – den faktor som visade sig ha störst effekt i fråga om kyrkotillhörighet – finns det några större skillnader när vi begränsar oss till enbart de kyrkotillhöriga; boende

Tabell 3 Religiositet bland medlemmar i Svenska kyrkan, Västra Götaland 2013 (procent)

	Tror på Gud	Bön minst		Gudstjänst minst		Läser församlingsblad
		År	Vecka	År	Månad	
Samtliga	52	26	17	36	9	26
Kvinnor	57	32	20	40	9	32
Män	45	21	14	32	8	18
16 – 29 år	27	28	7	30	3	5
30 – 49 år	43	30	8	33	6	14
50 – 64 år	54	35	17	35	7	25
65 – 85 år	68	43	26	43	15	46
Lägutbildad	63	37	19	33	10	36
Medellägutbildad	47	33	14	34	7	22
Medelhögutbildad	49	35	15	36	9	25
Högutbildad	50	36	17	42	10	24
Arbetare	49	33	14	30	7	23
Tjänstemän	52	37	17	39	9	28
Högre tjänstemän	55	40	23	44	13	27
Företagare	51	35	19	40	7	24
Mycket politiskt intr	39	31	16	30	10	23
Ganska politiskt intr	46	33	17	33	9	23
Inte särskilt pol intr	47	31	14	30	8	19
Inte alls politiskt intr	48	35	14	28	10	16
Klart vänster	45	31	15	32	3	23
Något vänster	48	34	16	32	8	23
Varken eller	53	36	16	37	9	28
Något höger	56	37	16	43	10	28
Klart höger	50	33	16	33	7	21
Storstad	47	35	13	31	6	18
Stad	53	36	16	35	8	23
Större tätort	53	36	16	39	11	28
Mindre tätort	52	35	18	38	10	29
Landsbygd	53	35	17	42	11	36
Göteborgsregionen	49	33	14	32	7	22
Sjuhärad	54	37	17	41	11	31
Skaraborg	52	36	15	59	11	29
Fyrbodalen	57	37	22	40	10	29
<i>Områdestyp i Göteborg:</i>						
Lägresurs	59	45	36	30	12	14
Medellåg	41	29	13	26	6	14
Medelhög	36	26	10	26	5	14
Högresurs	39	30	12	27	6	17

För anmärkningar se tabell 2. **Källa:** Den västsvenska SOM-undersökningen 2013.

på glesbygd ligger visserligen något högre än storstad på samtliga tre religiositetsindikatorer men i övrigt är skillnaderna små. Inte heller ideologisk position ger något större utslag utom möjligen i fråga om gudstro.

När det gäller familjeklass är sambandet snarast det omvända om vi jämför med tendensen för kyrkotillhörighet. Andelen kyrkotillhöriga var störst bland arbetarfamiljer och minst bland högre tjänstemän, medan det inom gruppen kyrkotillhöriga är de högre tjänstemännen som uppvisar de högsta värdena på samtliga tre indikatorer. De inom den gruppen som väljer att vara medlemmar i kyrkan tycks således vara de mest engagerade.

Läsningen av församlingsblad i olika grupper uppvisar i huvudsak samma mönster bland de kyrkotillhöriga som de tre indikatorerna på religiositet. Läsfrekvensen är således högst bland äldre och större bland kvinnor än bland män. Men det finns även andra tendenser. Således är församlingsbladen klart mer lästa i glesbygd än i storstad, mer bland låg- än bland högutbildade och de högre tjänstemännen skiljer inte ut sig som de gör i fråga om religiositet. Den rimliga slutsatsen är att församlingsblad fungerar mer som en kontaktlänk med kyrkan i området än som uttryck för religiositet.

Samma slutsats gäller för förtroendet för präster (tabell A2). Kännedomen om – och förtroendet för – präster är som väntat störst i de grupper där det religiösa engagemanget är större, även om mönstret inte är helt entydigt. Bland de kyrkotillhöriga är det framför allt bland kvinnor, bland boende på ren landsbygd och bland högre tjänstemän som kunskapen är störst. Andelarna är särskilt låga för uppfattning om präster bland de yngsta, de lågutbildade och de politiskt ointresserade. Bland dem som har uppfattning finns det högsta förtroendet bland personer i yngre medelåldern, bland högutbildade och bland boende i storstäder. I dessa grupper är det omkring 60 procent som har stort förtroende för präster, i jämförelse med genomsnittet på drygt 50 procent. I övrigt är skillnaderna små.

Uppmärksamhet för kyrkovalet

Utgångspunkten för analysen var att studera kyrkovalet mot bakgrund av olika indikatorer på religiositet. I det följande ska vi nu sätta fokus på valet. I inledningen framhölls att kyrkovalet ibland går under beteckningen ”det glömda valet”. Men frågan är om det verkligen stämmer. I den nationella SOM-undersökningen 2013 uppgav 88 procent att de uppmärksammat att det hade varit kyrkovalet i september. Bland medlemmar i Svenska kyrkan var andelen 94 procent, bland dem utan medlemskap 76 procent; bland medlemmar i de icke-kristna organisationerna låg andelen på omkring 50 procent. I Västra Götaland uppgav 87 procent att de uppmärksammat kyrkovalet – bland kyrkotillhöriga 93 och icke-kyrkotillhöriga 75 procent (tabell 4a).

Procenttalen måste mot bakgrund av föreställningen om ”det glömda valet” rimligen bedömas som höga. En förklaring till siffrornas höga nivå är att under-

sökningen nådde ut endast någon vecka efter valet, låt vara att inte alla omedelbart svarar. Trots det är det sannolikt att svaren står för en viss överskattning genom att det är socialt önskvärt att vara orienterad och det finns med den undersökningsmetod som tillämpas inte någon möjlighet att kontrollera om svarspersonerna faktiskt har uppmärksammat valet. Men även med en sådan reservation gäller det att uppmärksamheten är hög.

Om vi ser till de kyrkotillhöriga är andelen som uppger att de uppmärksammat kyrkovalet mycket hög i alla grupper. Endast bland de yngsta och bland de inte alls politiskt intresserade medlemmarna ligger andelen klart under 90 procent med 84 respektive 78 procent, vilket ändå måste betraktas som höga andelar. Bland dem som inte är kyrkotillhöriga är variationen större. Uppmärksamheten för kyrkovalet har således ett klart samband med ålder, utbildning och intresse för politik: pensionärer, högutbildade och politiskt intresserade ligger klart högre än de yngsta, de lågutbildade och de politiskt ointresserade. Inom övriga grupper är skillnaderna förhållandevis små. Kvinnor har dock en större uppmärksamhet än män, något som dessutom gäller bland de kyrkotillhöriga.

I undersökningen har vi dessutom ställt frågan i vilken utsträckning man uppfattar kyrkovalet som viktigt. Här ligger svarsandelarna på en betydligt lägre nivå. Endast fem procent anser att kyrkovalet är ”mycket viktigt” och ytterligare knappt 20 procent anser det ”ganska viktigt”. Det innebär således att mindre än var fjärde svarsperson anser valet viktigt, att jämföra med att drygt tre av fyra anser att det inte är särskilt eller inte alls viktigt; det är till och med betydligt fler som anser att kyrkovalet ”inte alls” är viktigt än som anser det mycket eller ganska viktigt. Inte heller bland de kyrkotillhöriga finns något starkt stöd för att det är viktigt med kyrkovalet – tvärtom är stödet relativt lågt: mindre än 30 procent anser valet mycket eller ganska viktigt medan nästan var fjärde medlem menar att det ”inte alls” är viktigt. Bland dem som inte är kyrkotillhöriga är motsvarande andelar 12 och 59 procent.¹⁵

Det går också att studera hur olika grupper av kyrkotillhöriga värderar valets vikt (tabell 4a). Det svarsmönster som framträder liknar till viss del det som vi tidigare observerat för religiositeten bland de kyrkotillhöriga. Det är framför allt kvinnor, pensionärer och politiskt intresserade som betonar att kyrkovalet är viktigt, men inte i någon av grupperna når andelen upp till hälften; i gruppen av mycket politiskt intresserade kyrkotillhöriga (som utgör sju procent av de kyrkotillhöriga) når andelen dock 47 procent. Den lägsta andelen finns bland de kyrkotillhöriga som är politiskt ointresserade (fyra procent av de kyrkotillhöriga) med 13 procent, medan spridningen i övrigt är förhållandevis liten. Bland dem som *inte* är kyrkotillhöriga är andelarna ganska väl samlade på låg nivå – mellan 10 och 15 procent – i alla grupper. De grupper bland icke-kyrkotillhöriga som sticker ut med procentandelar som är särskilt låga är de politiskt ointresserade, personer som ideologiskt har en klar högerposition och de boende i Skaraborgs län. Den senare andelen är något oväntad i och med att det övrigt inte finns några regionala skillnader; möjligen kan det finnas ett samband med någon lokal händelse men gruppen är relativt liten.

Tabell 4a Bedömning av kyrkovalet och röstning i valet till Kyrkomötet efter kyrkotillhörighet, Västra Götaland 2013 (procent)

	Uppmärksammat kyrkovalet		Kyrkovalet viktigt		Röstat i valet till Kyrkomötet
	Svk	Ej Sv	Svk	Ej Sv	Svk
Samtliga	93	75	28	12	21
Kvinnor	95	78	33	15	22
Män	90	73	21	10	20
16 – 29 år	84	67	28	16	18
30 – 49 år	93	70	19	11	17
50 – 64 år	93	80	27	11	18
65 – 85 år	95	84	37	11	29
Lågutbildad	89	68	27	10	16
Medellågutbildad	91	74	25	12	19
Medelhögutbildad	93	76	29	14	21
Högutbildad	97	80	30	13	27
Arbetsfamilj	90	70	24	14	15
Tjänstemannafamilj	96	81	29	11	25
Högre tj.mannafamilj	99	80	32	9	32
Företagare	89	81	27	16	16
Storstad	93	74	29	11	22
Stad	94	71	25	11	19
Större tätort	91	81	29	25	24
Mindre tätort	90	77	29	14	19
Ren landsbygd	94	81	28	6	23
Mycket politiskt intr.	97	88	46	16	42
Ganska politiskt intr.	95	82	31	13	23
Inte särskilt pol. intr.	91	65	21	10	14
Inte alls politiskt intr.	78	44	13	6	13
Klart vänster	94	83	33	14	27
Något vänster	94	76	30	13	22
Varken eller	90	67	25	10	18
Något höger	94	82	29	15	24
Klart höger	89	79	24	7	14
Göteborgsregionen	93	75	28	13	22
Sjuhärad	92	79	28	14	20
Skaraborg	93	78	24	4	19
Fyrbodalen	92	72	29	14	20

Kommentar: Viktighet hos kyrkovalet avser både mycket och ganska viktigt. För övriga anmärkningar se tabell 2.

Källa: Den västsvenska SOM-undersökningen 2013.

Den tredje aspekten på valet är om man röstade eller inte. Om det är metodmässigt svårt att värdera uppmärksamhet gäller detta i ännu större utsträckning valdeltagandet. I jämförelse med det faktiska valdeltagande som kan utläsas i valstatistiken ger frågeundersökningar som regel högre siffror; en del svars personer som inte röstat ”minns fel” eftersom de trots allt uppfattar valdeltagande som viktigt. Dessutom är andelen röstande större bland dem som deltar i frågeundersökningar än bland dem som inte gör det (Oscarsson och Holmberg, 2006:31 ff). I väljarundersökningar där man också i vallängden kontrollerat om en person verkligen röstat framkommer också en del skillnader mellan olika grupper (Oscarsson och Holmberg, 2008:384).¹⁶ Vi kan räkna med en motsvarande överskattning i kyrkovalet. Det är viktigt att ha detta i minne då vi studerar valdeltagandet i olika grupper.

I kyrkovalet handlar det om tre val: kyrkomötet, stiftsfullmäktige och kyrkofullmäktige i pastoratet; i Göteborgs kommun finns dessutom en ytterligare en nivå mellan stift och kyrkofullmäktige i form av ett samfällt kyrkofullmäktige. Bland svars personerna i SOM-undersökningen var det uppgivna valdeltagandet för Sverige som helhet 20 procent – någon halv procent högre i kyrkofullmäktigevalet. I Västra Götaland var motsvarande andel 21 procent med endast marginell skillnad mellan de tre valen och mellan de olika delarna av länet.¹⁷ I och med att andelen röstande i stort sett är lika hög på alla nivåer har vi valt att avgränsa den fortsatta analysen till valet till Kyrkomötet. Den faktiska överskattningen av valdeltagande i Kyrkomötesvalet framgår av att den officiella siffran på deltagande i 2013 års val till Kyrkomötet var knappt 13 procent, vilket alltså skall jämföras med 21 procent i den nationella SOM-undersökningen. Det innebär att den senare siffran innebär en drygt femtioprocentig överskattning.¹⁸ Bilden är i stort sett densamma i Västra Götaland.

Inte oväntat finns det ett mycket starkt samband mellan att anse kyrkovalet viktigt och att delta i det. Av de kyrkotillhöriga i Västra Götaland som ansåg valet mycket viktigt röstade 72 procent och av dem som ansåg det ganska viktigt 50 procent. Viktighetsbedömningen är en mycket tydlig vattendelare: av dem som inte ansåg valet särskilt viktigt röstade bara 10 procent och av dem som menade att valet inte alls var viktigt bara två procent. Den tydliga skiljelinjen efter den bedömda betydelsen av valet gör att skillnaderna i valdeltagande mellan olika grupper huvudsakligen återspeglar viktighetsbedömningen (tabell 4a). Det är pensionärerna, de högutbildade, de högre tjänstemannafamiljerna och de politiskt intresserade som särskilt utmärker sig genom ett valdeltagande klart över genomsnittet – men det är bara bland högre tjänstemän och bland de mycket politiskt intresserade som andelen överstiger 30 procent, med reservation för den tidigare nämnda överskattningen.

Det finns möjligen två resultat som kräver en ytterligare kommentar. Det ena är att skillnaden mellan kvinnors och mäns valdeltagande är liten, trots att skillnaden i viktighetsbedömning är förhållandevis stor. Ser vi närmare på andelarna visar sig att kvinnorna röstar mindre än de skulle förväntas göra om vi ser till deras bedömning av valets viktighet. Det är svårt att finna någon entydig förklaring. Mycket

tyder dock på att hushållssituationen har betydelse, eftersom det framför allt är kvinnor med barn som i mindre utsträckning deltog i valet.

Det andra resultatet som bör lyftas fram är valdeltagandet bland personer med olika ideologisk position. I viktighetsbedömningen finns det en tendens att personer som placerar sig till vänster ansåg valet viktigare än personer till höger – 33 respektive 24 procent. Mönstret blir ännu tydligare när det gäller valdeltagande – 27 respektive 14 procent. Innebörden är således att personer till vänster i större utsträckning än personer till höger realiserade sitt intresse för kyrkovalet. En trolig förklaring ligger i att kyrkovalet 2013 till viss del kom att ha fokus på Sverigedemokraternas intresse att manifesteras sin betydelse genom att få ett tydligt säte i Kyrkomötet, vilket medförde en mobilisering bland partier till vänster. Inte minst vänsterpartisympatisörer var engagerade, vilket medförde att partiets kyrkopolitiska grupp (Visk) kraftigt ökade sitt röstetal; att det är just personer klart till vänster som röstar mer än förväntat styrker en sådan tolkning.¹⁹

Genomgången av de olika indikatorerna på kyrkovalets betydelse tyder knappast på att det låga valdeltagandet har att göra med att de kyrkotillhöriga är oinformerade. Tvärtom visar andelarna – även med en reservation för en viss överskattning – att man väl känner till att det är ett kyrkovalet. Problemet är snarare att det är förhållandevis få som anser att valet är viktigt och det är den upplevda viktigheten som till stor del avgör om man röstar eller inte. Bilden som framträder ger stöd åt dem som pekat på att valet inte innehåller några sakfrågor av större intresse (jfr Strid, 2007). Det råder därför oklarhet om valets konsekvenser och vad det betyder för den enskilde.²⁰ Att rösta blir därför mera en fråga om tradition eller om solidaritet med själva systemet. Det är i det sammanhanget religiositeten kan få betydelse.

Religiositeten i kyrkovalet

Underlaget för att belysa religiositetens roll för kyrkovalet är samma tre indikatorer som vi tidigare utgått ifrån: gudstro, bön till Gud och gudstjänstbesök. I tabell 4b redovisas uppmärksamheten för valet, valets upplevda viktighet och valdeltagande i Kyrkomötesvalet efter varje indikator på religiositet. Dessutom finns även läsning av församlingsblad med.

När det gäller uppmärksamheten för valet ligger skillnaden liksom i det föregående snarast mellan de kyrkotillhöriga och övriga än med hänsyn till religiositet. Det finns visserligen tendenser att gudstroende och personer som regelbundet ber ligger något högre, men skillnaden är marginell. I ingen grupp är andelen under 90 procent. Det är endast bland de kyrkotillhöriga som aldrig läser församlingsblad som andelen faller till 85 procent. De siffror som kan förefalla oväntade är att kunskapen är lägre bland de gudstroende än bland de icke-troende som inte är kyrkomedlemmar – 68 respektive 79 procent. En del av förklaringen ligger i att andra kristna samfund och medlemmar i muslimska grupper, som vi tidigare sett, har en högre andel gudstroende, men visar sig inte oväntat sakna intresse för kyrkovalet.

Tabell 4b Bedömning av kyrkovalet och röstning i valet till Kyrkomötet efter kyrkotillhörighet, Västra Götaland 2013 (procent)

	Uppmärksammat kyrkovalet		Kyrkovalet viktigt		Röstat i valet till Kyrkomötet
	Svk	Ej Sv	Svk	Ej Sv	Svk
<i>Tror på Gud:</i>					
Ja	95	68	39	24	27
Nej	90	79	17	6	15
<i>Bön till Gud:</i>					
Aldrig	91	78	20	7	16
Någon gång	94	69	37	24	26
Vecka	96	69	51	29	35
<i>Gudstjänstbesök:</i>					
Aldrig	96	75	17	8	12
Någon gång	96	75	41	23	30
Månad	98	82	69	37	61
<i>Församlingsblad:</i>					
Regelbundet	99	87	52	35	39
Då och då	96	83	26	16	21
Nej	85	71	13	8	9
<i>Förtroende för präster i Svenska kyrkan:</i>					
Stort	97	82	44	31	32
Varken eller	95	81	23	13	21
Litet	90	76	17	7	15

För anmärkningar se tabell 2.

Källa: Den västsvenska SOM-undersökningen 2013.

När det gäller den upplevda viktigheten hos kyrkovalet är skillnaderna efter indikatorerna på religiositet betydligt större. Bland de kyrkotillhöriga som är troende är andelen som anser valet viktigt 39 procent, bland dem som ber minst en gång i veckan 51 procent och bland dem som besöker gudstjänst minst en gång i månaden 69 procent. Det är höga siffror som ska jämföras med genomsnittet på 28 procent bland samtliga kyrkotillhöriga. Intressant nog finns samma mönster bland de icke-kyrkotillhöriga, låt vara på en betydligt lägre nivå. Det senare är något oväntat men uttrycker rimligen något slag av solidaritet med Svenska kyrkan: även om man inte är kyrkotillhörig men ändå religiöst engagerad ser man ett värde i kyrkovalet. Det gäller särskilt gudstjänstbesökarna.

Även läsning av församlingsblad visar som väntat samma mönster. De kyrkotillhöriga som regelbundet läser församlingsblad och de som har stort förtroende

för präster i Svenska kyrkan är välinformerade och bedömer valet som viktigare än vad andra grupper gör.

Förhållandet mellan religiositet och deltagande i kyrkovalet följer i stort sett samma mönster som de kyrkotillhörigas viktighetsbedömning. Visserligen ligger valdeltagandet i alla grupper lägre än viktighetsbedömningen men skillnaderna är något starkare – från 27 procent bland de troende medlemmarna till 61 procent bland de regelbundna kyrkobesökarna. Bland de regelbundna församlingsbladsläsarna är andelen strax över 50 procent. Men det finns också ett annat intressant mönster. Det visar sig nämligen att de troende kyrkotillhöriga har ett klart lägre valdeltagande än vad som är förväntat med hänsyn till deras bedömning av valets viktighet, medan någon motsvarande skillnad inte finns bland icke-troende; de senare som anser valet viktigt röstar också. Tendensen är likartad bland dem som aldrig ber respektive aldrig besöker gudstjänster – och bland dem som aldrig läser församlingsblad respektive har lågt förtroende för präster.²¹

Det är intressant att spekulera i hur det samlade mönstret ska tolkas. En möjlighet är att betrakta väljarna som huvudsakligen bestående av två grupper där den ena är religiöst och den andra politiskt motiverad (jfr Strid, 2007). Den religiöst motiverade gruppen består av dem som tror på Gud, ber regelbundet eller är återkommande gudstjänstbesökare, den politiskt motiverade gruppen tror inte på Gud och har låg religiös aktivitet även i övrigt. Valdeltagandet i den förra gruppen bygger främst på personligt engagemang, medan det i den senare finns ett större inslag av strukturella faktorer som exempelvis partipolitiska preferenser. Det skulle i så fall kunna förklara skillnaderna i valdeltagande mellan de två grupperna.

Det går också att belysa mönstret genom en regressionsanalys, där vi samtidigt håller ett större antal faktorer under kontroll. Valdeltagandet i valet till kyrkomötet visar sig främst förklaras av hur viktigt man anser att kyrkovalet är.²² Andra variabler som bidrar signifikant till att förklara valdeltagandet är gudstjänstbesök och politiskt intresse medan läsning av församlingsblad, bön, Gudstro, ideologisk vänster-högerposition samt kön och ålder inte uppvisar några entydiga samband.²³ Utfallet är knappast överraskande: att uppleva valet viktigt är nästan liktydigt med att rösta.

Om den upplevda viktigheten har en sådan avgörande betydelse blir den naturliga följdfrågan vad som förklarar att människor anser valet vara viktigt. Här visar att förtroende för präster, gudstjänstbesök, läsning av församlingsblad, Gudstro, politiskt intresse och ideologisk vänster-högerposition samtliga ger signifikanta bidrag till människors upplevda intresse för kyrkovalet.²⁴ Resultatet är i linje med det tidigare antagandet om att det finns både ett religiöst och ett politiskt betingat deltagande i kyrkovalet. Det är framför allt det förra som har effekt på intresset och viljan att delta, men eftersom de politiskt motiverade är fler än de religiöst motiverade kommer ändå traditionella politiska faktorer att spela en stor roll i valet.

Kyrkoval och religiositet

Den centrala frågan bakom de redovisade analyserna är vilken roll religiositet spelar för synen på och deltagande i det svenska kyrkovalet 2013. Frågan har ställts mot bakgrund av den återkommande diskussionen om det relativt begränsade valdeltagandet. Analysen har genomförts i tre steg. Det första har varit att studera vad som utmärker dem som är medlemmar i Svenska kyrkan. Där visades att de kyrkotillhöriga demografiskt oftare är kvinnor, pensionärer, lågutbildade, boende på landsbygden med ett politiskt intresse. Det är samma mönster som finns i studier av medlemmar i religiösa samfund i industrialiserade länder (Norris och Inglehart, 2011). Den religiösa aktiviteten hos medlemmarna i Svenska kyrkan är visserligen klart högre än bland dem som inte är medlemmar men måste ändå betraktas som låg: hälften uppger att de har en Gudstro och mellan 10 och 15 procent uppger att de ber eller deltar i gudstjänster regelbundet, där bön är vanligare än gudstjänstbesök. Det senare har sin naturliga bakgrund i att Svenska kyrkan traditionellt har omfattat alla svenskar och även idag inte har annat än dopet som inträdeskrav.

I det andra steget har uppmärksamheten för, bedömningen av, och deltagandet i kyrkovalet studerats. Det har konstaterats att kyrkovalet inte kan betraktas som ett glömt val, åtminstone i betydelsen att det inte skulle vara bekant. Med reservation för att det handlar om en självskattande fråga som ställdes relativt kort efter kyrkovalet 2013 måste ändå kunskapen betraktas som god, då nio av tio kyrkotillhöriga uppger sig ha uppmärksammat att det varit ett kyrkoval. Procenten faller dock drastiskt när det gäller hur viktigt kyrkovalet anses vara – inte ens en tredjedel tillmäter det stor vikt. När det gäller valdeltagande faller aktiviteten ytterligare till var femte kyrkotillhörig – en andel som i jämförelse med offentlig statistik ändå är en klar överskattning. Kyrkovalets problem är uppenbart inte att vara glömt utan att vara ointressant – även för de berörda.

Det tredje och sista steget har varit att se i vilken utsträckning religiös aktivitet påverkar intresset för och deltagande i kyrkovalet. Det visar sig att det finns starka samband. Det värde man tillmäter valet och det egna deltagandet ökar med graden av religiös aktivitet. Starkast är effekten av gudstjänstbesök – två av tre regelbundna gudstjänstbesökare anser valet viktigt respektive röstar – men tendensen är likartad när det gäller dem som ber regelbundet. Det hindrar dock inte att det även finns en tydlig politisk faktor. Det kan indirekt utläsas av att närmare en av fem av dem som inte är gudstroende, ber eller besöker gudstjänster ändå röstar. Som vi sett rör det sig om relativt stora grupper av kyrkotillhöriga, där politiskt intresse är en viktig förklaring till deras valdeltagande. Bland dessa är det sannolikt inte det religiösa utan det demokratiska engagemanget som är viktigt.

Är då kyrkoval med ett större valdeltagande en omöjlighet i nuvarande form? Frågan kan besvaras med både ja och nej. Svaret är ja om frågan gäller att öka valdeltagandet något. Valet 2013 hade faktiskt ett högre valdeltagande än valet 2009. Mycket tyder på att det var Sverigedemokraternas mobilisering och den

motmobilisering den mötte som drev upp andelen röstande. Det kan säkert komma upp andra frågor som kan öka engagemanget bland de kyrkotillhöriga. Men svaret är nej om man tror att valdeltagandet kan stiga till EU-vals nivå. Det som gör att man har anledning att vara pessimistisk är att valet även bland de mest berörda inte bedöms särskilt viktigt. Varken bland de politiskt mest intresserade eller bland de mest regelbundna kyrkobesökarna når andelen som anser valet viktigt upp till mer än 50 respektive 70 procent – och då talar vi ändå om små och engagerade grupper.

Nyckeln till förståelsen av kyrkovalet ligger i den bedömda viktigheten. Det är hur viktigt kyrkovalet anses vara som till stor del bestämmer valdeltagandet. Viktigheten värderas på både religiösa och politiska grunder. Om valdeltagandet ska kunna öka måste framför allt gruppen som har politiska och demokratiska motiv öka sitt engagemang. Det finns samtidigt invändningar mot en sådan bedömning bland de nomineringsgrupper som menar att de som inte är religiöst engagerade inte borde ha inflytande inom Svenska kyrkan. Det senare är dock en helt annan och mycket större fråga som handlar om kyrkosyn. Men i dagens svenska folkkyrka är det givetvis lika legitimt att rösta på religiösa som på politiska grunder.

Noter

- ¹ <http://kyrkoval.svenskakyrkan.se/Valresultat2013/slutg/valresultat/Resultat/Kyrkomote.aspx>.
- ² I Göteborgs kommun finns det dessutom ytterligare en nivå – samfälliga kyrkofullmäktige – som avser de lokala församlingarnas samverkan inom Göteborgs kommun.
- ³ I kyrkovalet 2013 prövade Socialdemokraterna användning av sociala medier för att förstärka intresset för valet och menade i efterhand att man nått goda resultat (Tidningen *Fokus* nr 18, 2014-05-02).
- ⁴ Sedan 1996 blir man medlem i Svenska kyrkan genom att döpas; tidigare blev nyfödda medlemmar om någon av deras föräldrar var medlem. Genom att dopfrekvensen minskat har tillväxten av nya medlemmar påverkats negativt.
- ⁵ <http://www.svenskakyrkan.se/default.aspx?id=1107096>
- ⁶ I den följande redovisningen anges 68 procent. Avvikelsen har sin förklaring i att de som hoppat över frågan definierats som icke-medlemmar, men genom att de inte svarat ingår de inte i övriga analyser.
- ⁷ Det är formulerat så att det avser en förening eller samfund ”som varken är kristen eller muslimsk”.
- ⁸ Variabeln resursstyrka finns enbart för boende i Göteborgs kommun. Resursstyrkan baseras på medelinkomst och andel som tar del av ekonomiskt bistånd. Den är beräknad efter primärområde och redovisas i kvartiler.

- ⁹ Utfallet framgår av tabellerna A1 och A2 i artikelns bilaga. I dessa redovisas läsningen av församlingsblad och förtroendet för präster i Göteborgsregionen bland kyrkotillhöriga och icke-kyrkotillhöriga efter kön, ålder, utbildning och familjeklass. Inte oväntat är läsningen av församlingsblad mer omfattande och förtroende för präster i Svenska kyrkan större bland kyrkotillhöriga än bland icke-kyrkotillhöriga. Bland de kyrkotillhöriga ökar såväl församlingsbladsläsningen som förtroendet för präster särskilt med ökad utbildning.
- ¹⁰ Församlingsblad skickas oftast ut till alla boende inom en församlings geografiska gränser, inte bara till kyrkotillhöriga.
- ¹¹ I den samtidigt genomförda nationella SOM-undersökningen var andelen bland de kyrkotillhöriga som saknade uppfattning om präster endast tio procent. En viktig förklaring till skillnaden är att frågan där endast gällde Präster, medan den i den västsvenska undersökningen var preciserad till Präster i Svenska kyrkan. Det bör tillfogas att andelen ändå är oväntat hög eftersom de som är medlemmar i en organisation kan förväntas ha bättre kunskaper om den (jfr Holmberg och Weibull, 2014). En konsekvens är att andelen med stort förtroende bland de kyrkotillhöriga som har uppfattning ligger högre i Västra Götaland (54 procent) än nationellt (46 procent).
- ¹² Med förtroendebalans menas andelen med stort förtroende minus andelen med litet förtroende utan hänsyn till dem som placerar sig på varken stort eller litet förtroende. Förtroendebalansen kan variera mellan +100 (alla har stort förtroende) och -100 (alla har litet förtroende). Det ställdes även en fråga om pastorer i andra kristna samfund. Här visade sig att över hälften saknade uppfattning och bland dem som redovisade uppfattning var förtroendebalansen -16. Bland medlemmar i andra kristna samfund än svenska kyrkan var dock motsvarande balansmått +53.
- ¹³ Även den uppgivna villigheten att ge pengar till hjälporganisationer har undersökts i syfte att belysa hur den förhåller sig till indikatorerna på religiositet. Analysen som bygger på den nationella SOM-undersökningen 2013 visar att utbildning och ålder är de viktigaste förklaringsfaktorerna till hur ofta man bidrar till hjälporganisationer – högutbildade och äldre är flitigast givare: andelen av dessa som ger bidrag minst en gång i månaden är 38 respektive 32 procent i jämförelse med genomsnittet på 27 procent. Även personer tror på Gud ligger över genomsnittet (30 procent) men det är främst inom de religiöst aktiva grupperna som andelen regelbundna givare är hög: bland dem som besöker gudstjänst minst någon gång i månaden är andelen 50 procent.
- ¹⁴ Också i äldre religiöst språkbruk talades det oftare om ”att vara troende” än om att ”tro på Gud”.

- 15 Andelarna kan jämföras med svaret på en liknande fråga i studien av det svenska valet till Europaparlamentet 2009, där andelen som ”brydde sig om vilka partier som vann eller förlorade” var 45 procent med klart högre andelar bland högutbildade (56 procent) än bland lågutbildade (37 procent) (Oscarsson och Holmberg, 2010:22ff). I riksdagsvalet 2010 var andelen som ansåg valet vara viktigt – ”spelar stor roll vem som vinner” – 84 procent (Oscarsson och Holmberg, 2013:145).
- 16 En uppföljning av de svarande i studien av valet till Europaparlamentet 2009 visade att andelen som uppgav sig ha röstat var 56 procent medan den verkliga andelen var 47 procent. Bland dem som inte svarade i undersökningen var andelen röstande 30 procent (Uppgift från biträdande forskare Per Hedberg, statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet).
- 17 Andelen röstande till samfällda kyrkofullmäktige i Göteborgs kommun var i SOM-undersökningen också 21 procent.
- 18 Det är viktigt att understryka att det är flera samverkande faktorer bakom över-skattningen. Det handlar således inte bara av att svarspersonerna ”minns fel” utan i än högre grad om att de personer som svarar i SOM-undersökningen är något mer aktiva än genomsnittet i befolkningen (Vernersdotter, 2014). I tillägg kan finnas en stark röstpliktsnorm som leder till att respondenter tenderar att ge ett socialt önskvärt svar på frågan om huruvida de deltagit i kyrkovalet (jfr Oscarsson och Holmberg, 2006: 31ff).
- 19 Inom ramen för SOM-undersökningen 2013 ställdes varken på nationell eller på västsvensk nivå frågor om vilken nomineringsgrupp man röstade på. Det är därför inte möjligt att pröva antagandet på befintliga data.
- 20 Det finns i dessa avseenden klara likheter med valen till Europaparlamentet, kallat ”ett andra rangens val”, låt vara att valdeltagandet där är högre än i kyrkovalet (Oscarsson och Holmberg, 2006)
- 21 Det är dessutom mycket sannolikt att över-skattningen av det egna valdeltagandet är något större bland dem som anser valet viktigt.
- 22 Det är viktigt att komma ihåg att analyserna görs inom ramen för de kyrko-tillhöriga, alltså de röstberättigade.
- 23 Den slutmodell som prövades i en linjär regression inkluderade följande elva oberoende variabler: politiskt intresse, kyrkovalets viktighet, gudstjänstbesök, bön till Gud, gudstro, läsning av församlingsblad, förtroende för präster, ideologisk vänster-högerposition, typ av boende område, kön och ålder. Den förklarade variansen var 32 procent. En modell med bara de tre förstnämnda variablerna hade förklaringskraft på 30 procent.

- ²⁴ Den slutmodell som prövades i en linjär regression inkluderade följande tio oberoende variabler: politiskt intresse, gudstjänstbesök, bön till Gud, gudstro, läsning av församlingsblad, förtroende för präster, ideologisk vänster-högerposition, typ av boendeområde, kön och ålder. Den förklarade variansen var 29 procent.

Referenser

- Bromander, Jonas (2013) Religiositet i Sverige. I Weibull, L, Oscarsson, H, Bergström, A (red) *Vägskäl*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Bromander, Jonas (2014) Generationernas omfördelning. I *Nyckeln till Svenska kyrkan – en skrift om organisation, verksamhet och ekonomi 2014*. Uppsala: Svenska kyrkan.
- Bruce, Steve (2002) *God is dead. Secularization in the West*. Oxford: Blackwell.
- Fokus* nr 18, 2014-05-02.
- Gustafsson, Göran (2001) Svenska kyrkan 1999 och 1927. I Skog, M (red) *Det religiösa Sverige. Gudstjänst och andaktsliv under ett veckoslut kring millennieskiftet*. Örebro: Libris.
- Hagevi, Magnus (2011) Religiositet över tid och rum. I Nilsson, L (red) *Flernivådemokrati i förändring*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Hagevi, Magnus (2009) *Politisk opinion och religiositet i Västra Götaland*. Lund: Sekel förlag.
- Holmberg, Sören, Weibull, Lennart (2014) Institutionsförtroende mellan berördhet och mediebevakning. I Bergström, A, Oscarsson, H (red) *Mittfära och marginal*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Jackelén, Antje (2011) *Gud är större*. Lund: Arcus.
- Norris, Pippa, Inglehart, Ronald (2011) *Sacred and Secular. Religion and Politics Worldwide*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Oscarsson, Henrik, Holmberg, Sören (2006) *Europaval*. Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet.
- Oscarsson, Henrik, Holmberg, Sören (2008) *Regeringsskifte: väljarna och valet 2006*. Stockholm: Norstedts Juridik.
- Oscarsson, Henrik, Holmberg, Sören (2010) Den goda valrörelsen. I Oscarsson, H, Holmberg, S (red) *Väljarbeteende i Europaval*. Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet.
- Oscarsson, Henrik, Holmberg, Sören (2013) *Nya svenska väljare*. Stockholm: Norstedt Juridik.
- Strid, Jan (2003) De kyrkliga valen i Göteborg. I Nilsson, L (2003) *Perspektiv på Västsverige*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Strid, Jan (2007) Kyrkan mellan politik och religion. Kyrkovalet 2005. I Nilsson, L (red) *Det våras för regionen*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.

- Strid, Jan (2011) Kyrkovalet 2009. I Nilsson, L (red) *Västsvensk demokrati i tid och rum*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Strid, Jan (2012) Kyrksamheten i Göteborg och Västra Götaland. I Bergström, A (red) *Medborgarna om välfärden*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Strid, Jan (2013) Tro, religion och kyrkobesök. I Bergström, A, Ohlsson, J (red) *En region för alla?* Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Weibull, Lennart, Strid, Jan (2012) Fyra perspektiv på religion i Sverige. I Holmberg, S, Weibull, L (red) *Lycksalighetens ö*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Vernersdotter, Frida (2014) Metodredovisning för 2013 års nationella SOM-undersökning. I Bergström, A, Oscarsson, H (red) *Mittfåra & marginal*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.

Tabell A1 Läsning av församlingsblad, Göteborgsregionen efter kön, ålder, utbildning och familjeklass samt medlemskap i Svenska kyrkan, 2013 (procent)

	Läser/tittar i varje nummer	Läser/tittar ibland	Läser/tittar inte	Känner inte till	Totalt	Antal svar
Ej kyrkotillhöriga						
Kvinnor	15	21	33	31	100	292
Män	7	19	30	44	100	319
16 – 29 år	5	10	27	58	100	110
30 – 49 år	8	17	32	43	100	217
50 – 64 år	9	28	36	28	100	171
65 – 85 år	28	22	27	23	100	114
Lågutbildad	8	21	28	43	100	58
Medellågutbildad	17	17	31	35	100	146
Medelhögutbildad	11	20	27	42	100	166
Högutbildad	9	21	36	34	100	236
Arbetsfamilj	9	16	35	40	100	187
Tjänstemannafamilj	14	20	28	38	100	249
Högre tj.mannafam.	11	19	34	36	100	79
Egen företagare	14	23	32	32	100	57
Kyrkotillhöriga						
Kvinnor	29	39	16	16	100	292
Män	14	36	24	26	100	447
16 – 29 år	5	19	33	33	100	143
30 – 49 år	12	41	25	22	100	321
50 – 64 år	23	44	17	16	100	207
65 – 85 år	42	36	10	12	100	295
Lågutbildad	29	34	17	20	100	128
Medellågutbildad	20	35	20	25	100	248
Medelhögutbildad	22	38	22	18	100	248
Högutbildad	21	40	20	19	100	320
Arbetsfamilj	17	37	24	22	100	280
Tjänstemannafamilj	25	37	19	19	100	438
Högre tj.mannafam.	25	44	9	22	100	103
Egen företagare	22	35	24	19	100	85

Kommentar: Summeringen av procental kan ibland överstiga 100 procent pga avrundningar.

Källa: Den västsvenska SOM-undersökningen 2013.

Tabell A2 Förtroendet för präster i Svenska kyrkan, Göteborg efter kön, ålder, utbildning och familjeklass samt medlemskap i Svenska kyrkan, 2013 (procent)

	Mycket stort förtroende	Ganska stort förtroende	Varken eller	Ganska litet förtroende	Mycket litet förtroende	Ingen uppfattning	Totalt	Antal svar
Ej kyrkotillhöriga								
Kvinnor	4	12	17	5	13	49	100	253
Män	3	12	16	10	12	47	100	284
16 – 29 år	3	12	14	8	16	47	100	95
30 – 49 år	4	13	20	6	15	42	100	190
50 – 64 år	3	12	16	10	9	50	100	155
65 – 85 år	4	9	13	8	11	55	100	98
Lågutbildad	4	4	15	9	8	60	100	52
Medellågutbildad	2	8	21	7	13	49	100	123
Medelhögutbildad	5	11	14	7	15	48	100	148
Högutbildad	3	16	15	9	12	45	100	211
Arbetarfamilj	3	5	18	10	13	51	100	165
Tjänstemannafamilj	5	14	15	8	14	45	100	222
Högre tj.mannafam.	2	24	13	8	13	40	100	67
Egen företagare	2	13	13	6	8	57	100	51
Kyrkotillhöriga								
Kvinnor	11	31	22	5	1	30	100	462
Män	8	27	24	5	4	32	100	406
16 – 29 år	15	18	17	5	5	40	100	134
30 – 49 år	13	31	24	5	2	25	100	296
50 – 64 år	7	30	27	4	3	29	100	187
65 – 85 år	6	32	21	6	2	33	100	253
Lågutbildad	7	29	18	3	5	38	100	110
Medellågutbildad	7	25	23	4	3	38	100	228
Medelhögutbildad	9	24	27	8	2	30	100	219
Högutbildad	13	35	22	5	2	23	100	294
Arbetarfamilj	8	25	23	4	5	35	100	255
Tjänstemannafamilj	11	30	25	5	1	28	100	407
Högre tj.mannafam.	12	42	16	4	4	23	100	86
Egen företagare	7	22	21	11	4	35	100	72

Kommentar: Summeringen av procenttal kan ibland överstiga 100 procent pga avrundningar.

Källa: Den västsvenska SOM-undersökningen 2013.

Metodredovisning

SAMHÄLLE OPINION MEDIER VÄSTSVERIGE 2013¹

JOSEFINE BOVÉ

SOM-institutet genomför varje höst frågeundersökningar i Sverige med syfte att kartlägga svenska folkets vanor och attityder på temat Samhälle, Opinion och Medier. Den första rikstäckande undersökningen genomfördes 1986 och den första regionala undersökningen genomfördes i Västsverige 1992. SOM-institutet drivs av Institutionen för journalistik, medier och kommunikation (JMG) och Statsvetenskapliga institutionen vid Göteborgs universitet.

Undersökningen skickas ut till ett slumpmässigt urval av den vuxna befolkningen. Data samlas framförallt in via postala enkäter men sedan 2012 även digitalt på webben. Varje undersökning genomförs under så identiska former som möjligt för att resultaten ska vara jämförbara mot tidigare år.

Tidigare kapitel innehåller analyser från den västsvenska SOM-undersökningen 2013. Föreliggande kapitel handlar om undersökningens genomförande och resultatens reliabilitet.

Undersökningens uppläggning

Den västsvenska SOM-undersökningen 2013 bestod av ett urval om 6 000 personer mellan 16 och 85 år folkbokförda i Västra Götaland och Kungälv kommun. Åldersintervallet har varierat något över åren (1992–1999: 15–80 år, 2000–2008: 15–85 år, 2009–2013: 16–85 år). De regionala undersökningar SOM-institutet genomförde mellan 1992 och 1997 vände sig bara till personer bosatta i Göteborgs kommun och kranskommunerna.² År 1998 utvidgades undersökningen till att omfatta hela Västra Götaland samt Kungälv kommun.³ Undersökningen baserades då på två separata, obundet slumpmässiga urval (OSU), dragna ur befolkningen i respektive undersökningsområde, med följderna att urvalen viktades i databearbetningar av det totala materialet. Från och med 1999 års undersökning används ett gemensamt urval. Urvalet dras från det västsvenska befolkningsregistret Västfolket kort tid innan enkäten skickas ut. Fältarbetet med 2013 års undersökning (utskick, insamling och inskanning av enkäter) har utförts av undersökningsföretaget Kinnmark Information AB.

Formulär

Frågorna i formuläret utformades av SOM-institutet tillsammans med medverkande samverkanspartner.⁴ 2013 års formulär bestod av 87 frågor av varierande karaktär; en del handlade om livsstil och vanor medan andra handlade om attityder till politiska frågor eller åsikt om offentlig verksamhet.⁵ Fokus i den västsvenska SOM-undersökningen låg på regionala frågor. De flesta frågor besvarades genom att respondenten tog ställning till fasta svarsalternativ och kryssade i en ruta. Ett mindre antal frågor krävde att respondenten gav ett kort svar i fritext. Dessa svar kodades manuellt av en grupp kodare på SOM-institutet.⁶ Formuläret avslutades med att antal frågor om respondentens bakgrund och hushållssituation.

Formuläret kunde även besvaras digitalt. Inloggningsuppgifter och hänvisning till SOM-institutets hemsida skickades ut till respondenterna i samband med den andra påminnelsen (se tabell 1 nedan). Webbformuläret konstruerades av SOM-institutet med hjälp av webbverktyget Qualtrics. Av layoutmässiga skäl förekom sidbrytning i den elektroniska enkäten oftare än i pappersenkäten. De frågor som respondenten eventuellt instruerats hoppa över i pappersenkäten doldes automatiskt i det elektroniska formuläret.

Fältarbete

De västsvenska undersökningarna följer i huvudsak samma upplägg från ett år till ett annat men utvecklas under kontrollerade former för att utmana trenden med sjunkande svarsfrekvenser. Inför 2013 års undersökning målgruppsanpassades t.ex. utskicken till de yngre respondenterna.⁷ De medföljande breven formulerades med en ungdomligare ton och aviseringskortens framsida pryddes av personer som skulle skapa igenkänning hos respondenten. Formulärens innehåll och tidpunkten för utskicken förblev den samma för alla respondenter.

Fältarbetet inleddes den 20 september 2013 (se tabell 1). Den första kontakten med respondenterna var ett aviseringskort som skickades ut med syfte att informera respondenterna om att de var slumpmässigt utvalda att delta i undersökningen. En vecka senare skickades formuläret ut tillsammans med en informationsbroschyr om SOM-institutets verksamhet, ett kortare brev där syftet med undersökningen beskrevs samt en penna. Efter ytterligare en vecka skickades ett vykort ut med ett tack till dem som svarat och en påminnelse till dem som ännu inte svarat. Under resterande del av fältperioden genomfördes en serie påminnelser via brev, telefon och SMS.

Vid det andra formulärutskicket introducerades möjligheten att delta i undersökningen via webben. Utskicket innehöll användar-id och en personlig kod samt en länk till SOM-institutets hemsida. Telefonpåminnelserna genomfördes av ett externt telefonundersökningsföretag som ringde upp alla respondenter med känt hem- eller mobiltelefonnummer. Varje telefonpåminnelse följdes upp med ett

tackbrev till dem som sagt att de skulle svara samt i vissa fall även en ny enkät till dem som bad om det. Efter två omgångar av telefonpåminnelser skickades två olika SMS ut till respondenter med känt mobiltelefonnummer. Det ena skickades till respondenter som i telefon sagt att de var villiga att delta i undersökningen och det andra till respondenter som vi aldrig tidigare haft kontakt med. Gemensamt för de två SMS:en var att de innehöll länk och inloggningsuppgifter till den elektroniska enkäten samt en uppmaning om att svara *Ja* om de ville ha en ny enkät eller *Nej* om de inte önskade att delta i undersökningen.

Under hela fältperioden kontaktade respondenter SOM-institutet och Kinnmark Information AB för att meddela att de inte ville vara med i undersökningen. I de fall en anledning till att inte vilja delta angavs, kodades den för att möjliggöra analyser av bortfallet. Den 18 januari utfördes den sista påminnelseinsatsen. De som ännu inte svarat på undersökningen fick då en så kallad bortfallsenkät med en fråga om varför de inte kunde eller ville svara.

De inkomna formulären skannades kontinuerligt av undersökningsföretaget och de öppna frågorna skickades till SOM-institutet för kodning. Vid fältarbetes slut avidentifierades formulären och alla personuppgifter raderades. SOM-institutet stod själva för förädling och validering av inkommen data.

Tabell 1 Fältplan för den västsvenska SOM-undersökningen 2013

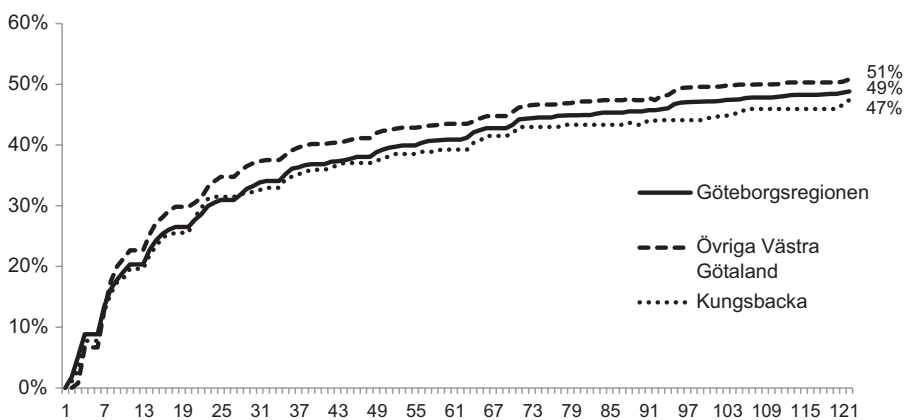
20 sep	Utskick av aviseringskort.
27 sep	Utskick av enkät, följbrev, informationsbroschyr, svarskuvert och penna.
7 okt	Utskick av tack- och påminnelsekort.
14 okt	Utskick av enkät, följbrev och svarskuvert till svarspersoner som ännu inte sänt in enkäten, introduktion av möjligheten att svara via webben.
24 okt	Telefonpåminnelse till svarspersoner som inte sänt in enkäten.
29 okt	Halvtidsutskick till alla som i telefon sagt att de ska delta, med ny enkät till de som sagt sig behöva sådan och ett tack till de som redan har enkät.
5 nov	Påminnelsebrev till personer utan känt telefonnummer och till personer som inte kunnat nås per telefon i föregående telefonpåminnelse.
19 nov	Telefonpåminnelse till svarspersoner som inte sänt in enkäten.
26 nov	Påminnelsebrev till samtliga svarspersoner som inte sänt in enkäten.
2 dec	SMS till alla som inte svarat.
10 dec	Telefonpåminnelse till svarspersoner som inte sänt in enkäten.
17 dec	Påminnelsebrev till samtliga svarspersoner som inte sänt in enkäten.
7 jan	Påminnelsebrev till alla som tidigare sagt att de ska svara och utskick av enkät, följbrev, svarskuvert samt bortfallsenkät (med frågan om varför man inte önskar/kan delta) till svarspersoner utan känt telefonnummer samt personer som inte kunnat nås vid tidigare telefonpåminnelser.
18 jan	Bortfallsenkät till resterande.
19 jan	Fältarbetet avslutas.

Inflöde

Inflödet av enkäter startade strax efter att formuläret nått respondenterna. Inflödet var som störst de första 10 dagarna av inflödesperioden, då 22 procent av respondenterna svarade. Det motsvarade 44 procent av vad som kom att bli den slutgiltiga svarsfrekvensen. Efter 66 dagar (6 december 2013) hade 90 procent av de slutgiltiga svaren kommit in. Skälet till att fältarbetet fortsätter ända in i februari är att olika grupper av befolkningen svarar vid olika tidpunkter under datainsamlingsperioden. De äldre och mer politiskt intresserade svarar i början av fältperioden och de yngre och personer från arbetarhem tenderar att svara senare (se Vernersdotter, 2013). En kortare fältperiod hade riskerat att förstärka de överskattningar av t.ex. politiskt intresse som redan finns i våra undersökningar.

I figur 1 redovisas inflödet under fältperioden uppdelat på Göteborgsregionen, övriga Västra Götaland och Kungsbacka kommun. Kungsbacka kommun har tidigare år varit den av de tre som visat högst svarsandel följt av övriga Västra Götaland och Göteborgsregionen. I årets undersökning har Kungsbacka kommun lägre svarsfrekvens än både Göteborgsregionen och övriga Västra Götaland. Den vågformade rörelsen i figur 1 beror dels på att inflödet ökade vid påminnelseinsatserna men också på att det inte var något inflöde på helgerna.

Figur 1 *Inflöde den västsvenska SOM-undersökningen 2013 (kumulativ procent av bruttourvalet)*

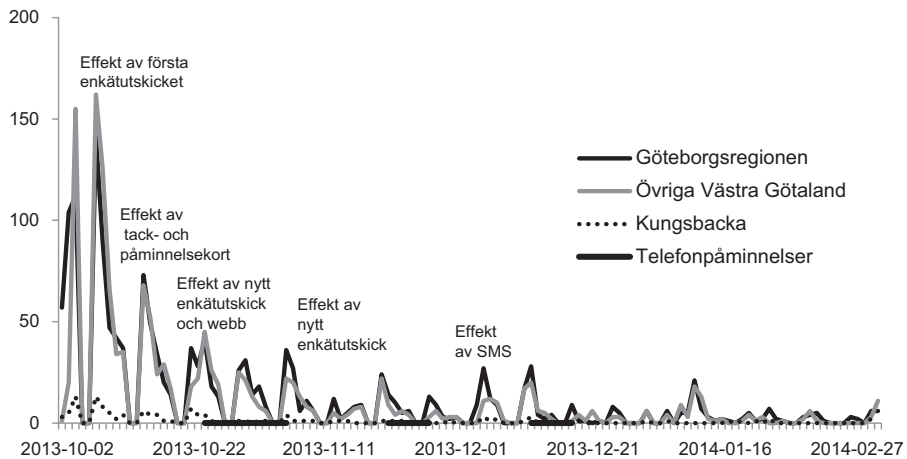

Kommentar: Figuren visar andel inkomna formulär efter fältdag.

Figur 2 visar det dagliga inflödet av enkäter. 2013 ses två toppar i början av fältperioden mot normala en, vilket förklaras av att fler skickade in enkäten före fältperiodens första helg. Övriga toppar visar effekten av de olika påminnelseinsatserna. Effekten av påminnelserna var störst i början av fältperioden och avtog ju längre in

i fältperioden undersökningen gick. SMS-påminnelsen den 2 december gav större effekt på inflödet 2013 än föregående år vilket sannolikt beror på att insatsen låg tidigare i fältarbetet. När den sista enkäten var inskannad var bruttosvarsfrekvensen 47 procent för Kungsbacka, 49 procent för Göteborgsregionen och 51 procent för övriga Västra Götaland. För hela den västsvenska SOM-undersökningen innebar det en bruttosvarsfrekvens på 50 procent. Det är tre procentenheter lägre än föregående års undersökning.

Figur 2 *Inflöde av enkäter i den västsvenska SOM-undersökningen 2013 (antal)*

Kommentar: De svarta sträckan längs med x-axeln visar de tre telefonpåminnelseomgångarna.

Svarsfrekvens och bortfall

Svarsfrekvensen för SOM-undersökningarna har successivt sjunkit under 2000-talet, ett mönster som även gäller för andra liknande undersökningar i Sverige. De första fem åren då hela Västra Götaland var med i urvalet var svarsfrekvensen i genomsnitt 67 procent och de senaste fem åren har den genomsnittliga svarsfrekvensen varit strax under 59 procent. Av det ursprungliga urvalet (bruttourval) om 6 000 personer svarade 2 983 personer på 2013 års undersökning, vilket ger en bruttosvarsfrekvens på 50 procent. Från bruttourvalet drar vi ifrån personer som inte har möjlighet att svara, det s.k. naturliga bortfallet, vilket ger en nettosvarsfrekvens på 53 procent (se tabell 2).

Tabell 2 Svarsfrekvensen i de västsvenska SOM-undersökningarna 1992–2013 (procent)

Den västsvenska SOM-undersökningen	Bruttourval	Nettourval	Andel naturligt bortfall	Antal svar	Svarsfrekvens (brutto)	Svarsfrekvens (netto)	Fältarbete utfört av
1992	2 800	2 650	5,4 %	1 603	57 %	60 %	Linfab
1993	2 800	2 647	5,5 %	1 586	57 %	60 %	Linfab
1994	2 800	2 639	5,8 %	1 591	57 %	60 %	Linfab
1995	2 799	2 620	6,4 %	1 709	61 %	65 %	Temo
1996	2 900	2 621	9,6 %	1 807	62 %	69 %	Gallup
1997	2 900	2 637	9,1 %	1 845	64 %	70 %	Gallup
1998*	5 800	5 385	7,2 %	3 487	60 %	65 %	Sifo
1999	5 900	5 557	5,8 %	3 760	64 %	68 %	Kinnmark
2000	6 000	5 602	6,6 %	3 684	61 %	66 %	Kinnmark
2001	6 000	5 420	9,7 %	3 808	63 %	70 %	Kinnmark
2002	6 000	5 538	7,7 %	3 792	63 %	68 %	Kinnmark
2003	6 000	5 537	7,7 %	3 654	61 %	66 %	Kinnmark
2004	6 000	5 489	8,5 %	3 630	61 %	66 %	Kinnmark
2005	6 000	5 505	8,3 %	3 419	57 %	62 %	Kinnmark
2006	6 000	5 462	9,0 %	3 347	56 %	61 %	ScandInfo
2007	6 000	5 491	8,5 %	3 420	57 %	62 %	Kinnmark
2008	6 000	5 553	7,5 %	3 240	54 %	58 %	Kinnmark
2009	6 000	5 539	7,7 %	3 368	56 %	61 %	Kinnmark
2010	6 000	5 503	8,8 %	3 276	55 %	59 %	Kinnmark
2011	6 000	5 493	8,5 %	3 135	53 %	57 %	Kinnmark
2012	6 000	5 511	8,2 %	3 186	53 %	58 %	Kinnmark
2013	6 000	5 608	6,5 %	2 983	50 %	53 %	Kinnmark

Kommentar: Med nettourval avses bruttourval minus naturligt bortfall. Som naturligt bortfall räknas adress okänd, avflyttad, bortrest under fältperioden, ej svensktalande, bosatt, studerar eller arbetar utomlands, fysiskt eller mentalt oförmögen att svara samt avliden. *Från och med 1998 års undersökning ingår hela Västra Götaland samt Kungsbacka kommun i urvalet. Innan dess ingick endast Göteborg med kranskommuner.

Naturligt bortfall

Av de 6 000 som fick möjlighet att vara med i undersökningen var det ett antal som inte kunde delta, de registrerades som naturligt bortfall och räknades från bruttourvalet och gav oss nettourvalet. Orsaker som kan klassas som naturligt bortfall är att adressen är okänd (formuläret kommer i retur), att respondenten har flyttat från urvalsområdet, är bortrest, sjuk, avliden, har läs- och skrivsvårigheter eller ej svensktalande. I undersökningen 2013 definierades 392 personer (6,5 procent) som naturligt bortfall. Den största delen av det naturliga bortfallet bestod av personer med okänd adress (34 procent), följt av personer som är sjuka eller avlidna

(23 procent) och personer som var bortresta eller bodde utomlands (19 procent). 10 procent uppgav själva eller genom ombud att de har språksvårigheter eller inte talar svenska alls. När fältperioden var avslutad gjordes en registerkontroll där det visade sig att 35 personer hade flyttat från urvalsområdet under första halvan av fältperioden vilket klassificerade även dem som naturligt bortfall. Andelen naturligt bortfall var något lägre 2013 än vad det varit de senaste åren. Sannolikt är det en konsekvens av att respondenterna blir allt svårare att nå – både i syfte att uppmana dem att svara och i att låta dem ange skäl till att de inte vill eller kan delta i undersökningen.

Svarsvägran

Den del av urvalet som inte kan definieras som naturligt bortfall och som inte heller har svarat på undersökningen definieras som svarsvägrare. De flesta svarsvägrare får vi aldrig kontakt med men en del av dem meddelar att de inte vill vara med i undersökningen, antingen i samband med telefonpåminnelserna eller genom att de själva tagit kontakt med SOM-institutet. Om de anger en anledning till att inte vara med kodas den enligt ett särskilt kodschema. Den mest förekommande anledningen till att inte vilja svara på 2013 års undersökning var att inte ha tid (42 procent) följt av att inte vilja delta av princip (22 procent). 13 respektive 8 procent tyckte att det är för många frågor samt att de inte litade på anonymiteten. Anledningen till att färre skäl till svarsvägran är redovisade i år är troligtvis att kodningen av svarsvägran har gjorts enligt strängare principer. Det har resulterat i att färre svarsvägrare har kategoriserats in i något de specifika skälen till svarsvägran. En annan möjlig faktor till det lägre antalet specificerade skäl är att 258 personer avböjde deltagande genom att svara *Nej* på SMS-påminnelsen.

Tabell 3 Specificerade skäl att inte vilja delta i de västsvenska SOM-undersökningarna 2011–2013 (procent)

	2011	2012	2013
Har inte tid	42	34	42
Vill av princip inte delta i denna typ av undersökningar	21	27	22
För många frågor	9	9	13
Tycker att frågorna är ointressanta	18	17	8
Litar inte på anonymiteten	3	4	8
Deltar inte utan ersättning	3	5	6
Tycker att frågorna är för svåra	4	4	1
Summa procent	100	100	100
Antal personer	473	327	130

Svarsfrekvens i olika grupper

Svarsfrekvensen varierar mellan olika demografiska grupper i den västsvenska SOM-undersökningen. Bortfallets storlek i de olika grupperna får betydelse för hur resultatet kan tolkas, det är därför lika viktigt att redovisa vilka som inte har svarat som att redovisa vilka som har svarat. I tabell 5 redovisas andelen svarande fördelat på kön och ålder. Tidsserien visar att kvinnor svarar i högre utsträckning än män, gapet mellan könen har under de senaste 10 åren varierat mellan fyra och nio procentenheter. Det största tappet i svarsfrekvens står de yngre åldersgrupperna för. Gruppen 16–19 åringar har nästan halverat sin svarsfrekvens de senaste 15 åren medan de äldsta åldersgrupperna bara har minskat ett par procentenheter under samma tidsperiod. Skillnaden i svarsfrekvens mellan de yngsta och de äldsta har ökat de senaste åren och det äldsta svarar nu i dubbelt så hög utsträckning som de yngsta.

Tabell 4 Svarsandelar (netto) per resursområde i Göteborg, de västsvenska SOM undersökningarna 1999–2013 (procent)

	Resurstarkt	Medelresurstarkt	Medelresurssvagt	Resurssvagt
1999	68	64	67	57
2000	63	61	66	57
2001	73	69	67	62
2002	67	67	64	54
2003	69	64	61	57
2004	67	63	66	61
2005	67	60	61	49
2006	65	59	61	52
2007	66	61	55	54
2008	64	53	54	47
2009	63	58	58	51
2010	63	59	57	43
2011	58	57	54	41
2012	67	52	54	44
2013*	57	58	52	39

Kommentar: *Resursindelningen gjordes inför 2013 års undersökning om till att baseras på en indelning av primärområden efter invånarnas hushållsinkomst och andel hushåll med ekonomiskt bistånd. 2012 och tidigare baserades indelningen av resursområden i Göteborg på primärområden efter invånarnas hushållsinkomst, andel socialbidragstagare och andel invandrare (Jönsson m. fl. 1997: 40).

Skillnaden i svarsfrekvens mellan Västra Götalands delregioner är generellt små (se tabell 6). Göteborgsregionens invånare svarar i något lägre utsträckning än övriga regionen vilket kan bero på att Göteborg har en demografisk sammansättning med färre äldre, som svarar i högre utsträckning, och fler personer med utländsk bakgrund, som svarar i lägre utsträckning.⁸ Det finns vissa skillnader på kommunal nivå i Göteborgsregionen men det låga antalet personer i urvalet per kommun gör att siffrorna kan skifta mycket mellan olika undersökningsår och någon trend för varje kommun kan inte tydas. Inom Göteborgs kommun finns skillnader i svarsfrekvens beroende på områdets resursstyrka.⁹ Göteborgare som bor i resurssvaga områden svarar i lägre utsträckning än de som bor i resursstarka områden. Skillnaden mellan resursområdena är något mindre 2013 än vad den varit tidigare år (se tabell 4).

Tabell 7 visar respondenternas position på arbetsmarknaden och deras medborgarskap. Under åren 1992 till 1997 var fördelningarna stabila. Därefter förändrades urvalsramen och hela Västra Götaland inkluderades i undersökningen. Andelen studenter sjönk då och istället ökade andelen ålderspensionärer. Andel svenska och utländska medborgare har inte förändrats nämnvärt.

Tabell 5 Svarsandelar (netto) i olika grupper i de västsvenska SOM-undersökningarna 1992–2013 (procent)

År	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	
TOTALT	60	60	60	65	69	70	65	68	66	70	68	66	66	62	61	62	58	61	59	57	58	53	
<i>Kön</i>																							
Kvinnor	61	59	60	67	70	71	68	70	67	73	72	69	70	65	65	66	61	63	64	61	62	55	
Män	60	60	60	64	67	68	62	65	64	67	65	63	62	59	57	59	56	58	55	53	54	51	
<i>Ålder</i>																							
16–19 år																							
15–19 år	61	67	68	76	72	77	68	66	60	68	64	60	55	52	49	54	47						35
20–29 år	56	58	58	61	68	65	55	60	58	60	60	57	57	51	48	51	44	42	42	38	39	37	
30–39 år	61	57	55	62	63	66	61	61	61	66	65	59	61	56	56	57	52	54	55	47	49	46	
40–49 år	56	56	59	66	68	68	66	69	63	70	67	65	65	60	61	59	54	59	58	54	56	48	
50–59 år	62	61	65	67	72	70	67	71	69	73	70	71	71	68	66	69	67	66	63	63	61	57	
60–69 år								76	77	81	79	78	77	74	74	73	70	78	73	74	73	70	
70–79 år								74*	75	75	78	75	77	77	74	73	77	77	74	78	78	74	
60–80 år	67	64	63	66	70	74	72	75	76	75	78	76	77	75	74	73	74	77	73	75	75	71	
80–85 år									65	78	73	67	71	70	71	73	62	74	69	73	72	71	

Kommentar: * 70–80 år.

Källa: De västsvenska SOM-undersökningarna 1992–2013.

Tabell 6 Svarsandelar (netto) i olika grupper i de västsvenska SOM-undersökningarna 1992–2013 (procent)

År	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	
TOTAL	60	60	60	60	65	69	70	65	68	66	70	68	66	66	62	61	62	58	61	59	57	58	53
Göteborgsregionen								62	66	63	69	67	65	59	60	60	56	59	59	55	55	56	52
Övriga Västra Götaland																65	61	62	61	60	60	60	54
- Sjuhärad							70	70	72	72	72	70	68	67	64	67	62	62	62	60	60	58	57
- Östra Skaraborg					69	67	68	71	68	71	68	71	67	65	62	61	62	64	60	60	57	53	53
- Västra Skaraborg					66	68	69	73	70	70	69	69	62	68	66	68	66	58	62	60	64	54	54
- Fyrstad					69	72	69	67	72	64	67	60	63	63	63	63	59	61	59	59	62	52	52
- Dalsland					68	66	66	74	66	61	68	61	68	59	62	63	63	64	52	62	55	52	52
- Norra Bohuslän					66	67	66	71	63	67	60	62	56	65	65	59	65	59	65	56	64	65	55
<i>Kommuner i</i>																							
<i>Göteborgsregionen</i>																							
Ale	67	62	55	66	68	68	61	65	62	68	63	63	69	58	53	56	55	62	65	50	62	56	56
Alingsås	-	-	-	-	67	75	60	70	61	77	68	64	64	64	57	58	68	61	67	69	64	67	65
Göteborg	58	59	58	63	72	72	60	67	63	64	71	67	64	59	59	59	54	57	56	53	54	52	52
Härryda	64	64	58	73	66	65	62	75	60	70	67	65	67	65	58	66	54	57	65	58	52	52	52
Kungälv	63	58	54	68	73	69	66	69	62	71	76	67	62	60	56	64	57	62	65	60	62	52	52
Kungälv	70	67	72	65	67	58	53	70	63	71	69	74	71	55	60	60	55	64	61	60	59	53	53
Lerum	67	66	64	73	67	68	59	68	67	68	73	66	68	63	69	57	61	68	59	53	60	55	55
Lilla Edet	55	68	63	68	69	71	65	63	61	80	65	70	66	60	64	60	51	58	47	53	36	48	48
Mölnådal	54	57	69	72	72	77	74	62	71	71	72	65	64	64	64	63	59	61	60	56	57	48	48
Partille	65	55	68	65	51	74	63	69	72	77	71	51	58	59	65	59	61	57	62	62	56	54	54
Stenungsund	64	60	72	68	67	71	68	61	65	69	76	63	65	53	54	61	57	56	58	55	55	48	48
Tjörn	51	62	48	59	51	74	63	69	72	77	71	51	65	66	60	67	67	57	67	46	66	49	49
Öckerö	73	62	60	53	67	71	68	61	65	69	76	63	67	64	64	64	48	70	62	59	73	56	56

Kommentar: I Göteborgsregionen ingår förutom Kungsbacka samtliga särredovisade kommuner. (För detaljerad redovisning av delregionerna i Västra Götaland, se slutnot 8).

Källa: De västsvenska SOM-undersökningarna 1992–2013.

Tabell 7 Fördelning över position på arbetsmarknaden och medborgarskap, de västsvenska SOM-undersökningarna 1992–2013 (procent)

År	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	
Förvärvsställning																							
Förvärvsarbete	57	57	55	57	57	57	57	58	57	60	57	57	56	55	56	57	59	55	57	57	55	55	55
Arbetsmarknads- politisk åtgärd	1	0	2	1	2	1	1	1	1	1	2	1	1	1	2	1	1	1	1	1	1	1	2
AMS-utbildning	1	1	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	-	-	-	-	-	-	-
Kunskapslyftet	-	-	-	-	-	-	1	1	1	0	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Arbetslös	5	6	6	7	6	5	5	5	4	3	4	4	3	3	3	2	2	4	4	4	3	3	3
Ålderspensionär/ avtalspensionär	17	16	16	15	15	15	17	17	20	19	19	21	23	22	20	22	23	27	25	27	29	29	30
Sjuk/ Aktivitetsersättning*	4	4	5	5	5	4	4	4	5	5	5	4	4	5	5	5	4	4	3	3	3	3	2
Hemarbetande	2	3	2	1	1	1	2	1	1	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Studierande	13	13	14	14	14	16	12	13	11	11	12	12	12	11	10	11	10	9	9	9	8	8	7
Annat	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	3	3	1	1	0	1	1	1	1	1
Medborgarskap																							
Svenskt	-	95	95	94	95	94	95	96	96	96	96	95	94	93	94	94	93	94	94	94	93	93	93
Utländskt	-	5	5	6	5	6	5	4	4	4	4	3	4	4	3	3	4	3	3	3	3	3	3
Både svenskt och utländskt	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	2	3	3	3	3	3	3	3	3	4	4

Kommentar:* Sjuk- och aktivitetsersättning är sedan 2008 benämningen på tidigare förtidspensionär.

Källa: De västsvenska SOM-undersökningarna 1992–2013.

Mixed mode – papper och webb

Den västsvenska SOM-undersökningen har sedan 2012 genomförts som en s.k. *mixed mode* undersökning som innebär att respondenterna har möjlighet att välja mellan att svara på den traditionella pappersenkäten och att fylla i enkäten på internet. Att kombinera flera datainsamlingsmetoder är ett sätt att fånga upp fler respondenter. Möjligheten att svara på den elektroniska enkäten introducerades först vid den andra påminnelsen då tidigare forskning har visat att flera valmöjligheter vid den första respondentkontakten kan försämra svarsfrekvensen (Gilljam, 2013). Inloggningsuppgifter till webbformuläret trycktes både på pappersenkäten och på ett separat foljbrev samt skickades ut till respondenterna via SMS. 2013 var det 213 personer som valde att svara på enkäten på webben vilket är 101 fler än föregående år. Det motsvarar sju procent av de inkomna svaren och fyra procent av nettourvalet. Möjligheten att svara via webbformuläret utnyttjades i högre utsträckning av män än kvinnor och oftare av yngre än äldre (se tabell 8). Även om inte formuläret är optimalt designat för att besvaras via smartphones så antas utskicket av koder och länk till undersökningen via SMS främjat andelen webbsvarande.

Tabell 8 Ålders- och könsfördelning bland webb- och papperssvar, den västsvenska SOM-undersökningen 2013

	Kvinna	Man	Summa	16–29 år	30–49 år	50–64 år	65–85 år	Summa
Urval	50	50	100	22	34	22	22	100
Pappersvar	53	47	100	14	29	26	31	100
Webbsvar	37	63	100	33	45	19	3	100

Källa: Den västsvenska SOM-undersökningen 2013

Representativitet

Den västsvenska SOM-undersökningens urval utgör ett Västsverige i miniatyr. Urvalet speglar den västsvenska befolkningen väl men naturligt bortfall och framförallt svarsvägran riskerar att orsaka skevheter mellan svarsgruppen och populationen. Det är allt svårare att få kontakt med de personer som väljs ut att delta i undersökningen. Populationen under 40 år är betydligt svårare att få kontakt med än de över 40 år (Vernersdotter, 2013). Det får som konsekvens att svarsmönstret blir snedfördelat och att vi inte heller får reda på varför de yngre inte vill svara. I tabell A–C i appendix redogörs för svarsgruppens representativitet i fråga om geografisk hemvist, ålder och kön. Den geografiska representativiteten är god. Göteborgare utgör 32 procent av populationen i Västra Götaland och 31 procent av svarsgruppen. Göteborg har tidigare år varit något underrepresente-

rat i svarsgruppen och övriga Västra Götaland något överrepresenterat. Tabell B visar att ålder är den demografiska variabel där svarsgruppen skiljer sig mest från populationen. Mellan 1992 och 2001 var avvikelsen mellan åldersfördelningen i populationen och bland de svarande som mest tre procentenheter. Från och med 2002 har skillnaderna ökat – främst för att den yngre populationen svarar i allt lägre omfattning. Åldrarna 16–29 år står för 24 procent av populationen men endast 18 procent av svarsgruppen och förhållandet är det motsatta i åldrarna 65–85 år. Män svarar i lägre utsträckning än kvinnor och så har det varit sedan mitten av 1990-talet. Elias Markstedt (2014) har undersökt hur valda frågor i den nationella SOM-undersökningen påverkas av att vissa grupper är underrepresenterade genom att jämföra viktade och oviktade resultat. Analysen visar att reliabiliteten i attitydfrågor och bedömning av den svenska demokratin inte verkar påverkas av den lägre svarsfrekvensen. Av de analyserade frågorna påverkades morgontidningsläsning mest av skevheten i representativiteten.

Sammanfattning

Den västsvenska SOM-undersökningen genomfördes som en mixed mode undersökning och besvarades av 2 983 personer vilket motsvarar en nettosvarsfrekvens på 53 procent. Den sjunkande svarsfrekvensen över tid beror till största delen på att den yngre svarsgruppen blir allt mindre. Jämförelser mellan populationen och svarsgruppen som helhet visar på god geografisk representation men en skev åldersfördelning. Mediefrågor påverkas mer än attitydfrågor av den ojämna representationen. Bortfallet visar att sjuka personer och personer med språksvårigheter kan antas vara underrepresenterade bland de svarande, vilket ska tas i beaktan vid analys av resultatet. Med kunskap om svarsgruppens förhållande till populationen utgör den västsvenska SOM-undersökningen ett gott underlag för analys av västsvenskarnas vanor och attityder.

Noter

- ¹ Kapitlet bygger på tidigare års metodredogörelser, se exempelvis Bové (2013).
- ² Kommunerna är Ale, Alingsås, Härryda, Kungsbacka, Kungälv, Lerum, Lilla Edet, Mölndal, Partille, Stenungsund, Tjörn och Öckerö. I de västsvenska SOM-undersökningarna 1992 till 1995 ingick inte boende i Alingsås kommun i urvalet.
- ³ Kommunerna är Bengtsfors, Bollebygd, Borås, Dals-Ed, Essunga, Falköping, Färgelanda, Grästorp, Gullspång, Götene, Herrljunga, Hjo, Karlsborg, Lidköping, Lysekil, Mariestad, Mark, Mellerud, Munkedal, Orust, Skara, Skövde, Sotenäs, Strömstad, Svenljunga, Tanum, Tibro, Tidaholm, Tranemo, Trollhättan, Töreboda, Uddevalla, Ulricehamn, Vara, Vårgårda, Vänersborg och Åmål.

- 4 Samverkande projekt 2013 var; Trafikverket, Svenska kyrkan i Göteborg, Avdelningen för analys och utvärdering – Göteborgs universitet, Sören Holmberg och Per Hedberg.
- 5 Formuläret finns tillgängligt på SOM-institutets webbsida www.som.gu.se/undersokningar.
- 6 Kodningsarbetet har utförts av Klara Bové och Nora Oleskog Tryggvasson. Underlaget för kodningen finns tillgängligt i kodboken för 2013 års västsvenska SOM-undersökning (se www.som.gu.se/undersokningar).
- 7 Utskicken till de yngre riktade sig till respondenter i åldern 16–29 år.
- 8 Personer med utländsk bakgrund definieras som personer som är utrikes födda, eller inrikes födda med två utrikes födda föräldrar. Personer med svensk bakgrund definieras som personer som är födda i Sverige med två inrikes födda föräldrar eller en inrikes född och en utrikes född förälder. Uppgifterna om befolkningen är hämtade från Statistiska centralbyrån (SCB).
- 9 Fram t.o.m. 2012 års undersökning var indelningen: *Resursstarka stadsdelar*: Kärra-Rödbo, Torslanda, Älvsborg, Askim, Styrso, Örgryte. *Medelresursstarka stadsdelar*: Tynnered, Härlanda, Centrum, Linnéstaden, Tuve-Säve. *Medelresurssvaga stadsdelar*: Frölunda, Lundby, Backa, Majorna, Högsbo. *Resurssvaga stadsdelar*: Bergsjön, Gunnared, Kortedala, Biskopsgården, Lärjedalen. Den första januari 2010 slogs Frölunda och Högsbo stadsdelsnämnder samman, och ett år senare gjordes indelningen i stadsdelar om helt. Resultatet blev tio nya stadsdelar.

Referenser

- Bové, Josefine (2013) "Samhälle Opinion Medier – Västra Götaland 2012" Bergström, Annika och Ohlsson Jonas (red), *En region för alla?* Göteborg: SOM-institutet, Göteborg.
- Gilljam, Mikael, Granberg, Donald, Holm, Bengt, Karlsson, David, Persson, Mikael & Sundell, Anders (2011) "Comparison of Web and Mail Responses in a Census of Swedish Local Political Representatives", *Survey Practice*. Vol 4, No 3, 2011.
- Jönsson, Sten, Nilsson, Lennart, Rubenowitz, Sigvard, Westerståhl, Jörgen (1997) *Decentraliserad välfärdsstad – Demokrati, effektivitet och service*. Stockholm: SNS Förlag.
- Markstedt, Elias (2014) "Representativitet och viktning – Riks-SOM som en spegel av det svenska samhället 1986-2013" SOM-rapport nr 2014:20 Göteborg: SOM-institutet, Göteborg.
- Vernersdotter, Frida (2013) "Den nationella SOM-undersökningen 2012" Weibull, Lennart, Oscarsson, Henrik & Bergström, Annika (red), *Vägskalet*, Göteborg: SOM-institutet, Göteborg.

Appendix A Fördelning över invånare i Göteborg, Göteborgs kranskommuner och övriga Västra Götaland i befolkningen 16–85 år, urvalet, respektive i inkomna enkäter 2013, samt jämförelse med fördelningen i urval och svarande 1999–2013 (procent)

År	Grupp	Område			Summa	Antal
		Göteborg	Göteborgs kranskommuner	Övriga Västra Götaland		
1999	Urval (brutto)	30	24	46	100	5 900
	Svarande	29	24	47	100	3 760
2000	Urval (brutto)	31	25	44	100	6 000
	Svarande	28	25	47	100	3 684
2001	Urval (brutto)	31	23	46	100	6 000
	Svarande	29	24	47	100	3 808
2002	Urval (brutto)	31	25	44	100	6 000
	Svarande	28	26	46	100	3 792
2003	Befolkning	31	24	45	100	1 254 946
	Urval (brutto)	31	23	46	100	6 000
	Nettourval	30	24	46	100	5 537
	Svarande	29	24	47	100	3 654
2004	Befolkning	30	25	45	100	1 257 591
	Urval (brutto)	31	24	45	100	6 000
	Nettourval	31	24	45	100	5 489
	Svarande	30	24	46	100	3 630
2005	Befolkning	31	24	45	100	1 268 979
	Urval (brutto)	31	24	45	100	6 000
	Nettourval	30	25	45	100	5 505
	Svarande	29	24	47	100	3 419
2006	Befolkning	30	25	45	100	1 269 125
	Urval (brutto)	30	24	46	100	6 000
	Nettourval	29	24	47	100	5 462
	Svarande	28	24	48	100	3 347
2007	Befolkning	31	22	47	100	1 298 829
	Urval (brutto)	31	22	47	100	6 000
	Nettourval	31	24	45	100	5 491
	Svarande	30	24	46	100	3 420
2008	Befolkning	31	24	45	100	1 309 857
	Urval (brutto)	31	24	45	100	6 000
	Nettourval	31	24	47	100	5 553
	Svarande	29	24	45	100	3 240
2009	Befolkning	31	24	45	100	1 300 914
	Urval (brutto)	30	25	45	100	6 000
	Nettourval	30	25	45	100	5 539
	Svarande	28	26	46	100	3 368
2010	Befolkning	32	24	44	100	1 322 426
	Urval (brutto)	32	24	44	100	6 000
	Nettourval	32	24	44	100	5 506
	Svarande	30	25	45	100	3 276

Forts.

Appendix A forts.

År	Grupp	Område			Summa	Antal
		Göteborg	Göteborgs kranskommuner	Övriga Västra Götaland		
2011	Befolkning	32	24	44	100	1 331 458
	Urval (brutto)	31	24	45	100	6 000
	Nettourval	30	25	45	100	5 493
	Svarande	28	25	47	100	3 151
2012	Befolkning	32	24	44	100	1 338 066
	Urval (brutto)	32	24	44	100	6 000
	Nettourval	31	25	44	100	5 511
	Svarande	29	25	46	100	3 186
2013	Befolkning	32	25	43	100	1 347 293
	Urval (brutto)	32	24	44	100	6 000
	Nettourval	31	25	44	100	5 608
	Svarande	31	24	45	100	2 983

Kommentar: Med nettourval avses bruttourval minus naturligt bortfall. Som naturligt bortfall räknas att adressen är okänd (formuläret kommer i retur), att respondenten har flyttat från urvalsområdet, är bortrest, sjuk, avliden, har läs- och skrivsvårigheter eller är ej svensktalande. Göteborgs kranskommuner är samtliga kommuner i Göteborgsregionen exklusive Göteborgs kommun.

Appendix B Åldersgruppernas fördelning i hela urvalet respektive i inkomna enkäter 1992–2013 och åldersfördelningen 2002–2013 hos befolkningen i Västsverige (procent)

År	Grupp	Åldersgrupp					Summa	Antal
		15–29	30–49	50–64	65–80	65–85		
1992	Urval	27	38	19	16		100	
	Svarande	25	37	21	17		100	1 603
1993	Urval	28	37	19	16		100	
	Svarande	27	36	20	17		100	1 586
1994	Urval	27	37	20	16		100	
	Svarande	27	36	22	15		100	1 591
1995	Urval	26	37	21	16		100	
	Svarande	26	37	22	15		100	1 708
1996	Urval	25	38	22	15		100	
	Svarande	26	36	23	15		100	1 807
1997	Urval	26	37	22	15		100	
	Svarande	26	36	23	15		100	1 845
1998	Urval	24	37	24	16		101	5 385
	Svarande	22	36	25	17		100	3 487
1999	Urval	25	35	24	16		100	5 900
	Svarande	22	34	27	17		100	3 760
2000	Urval (15-80)	24	36	24	16		100	5 815
	Svarande (15-80)	21	34	27	18		100	3 597
2000	Urval (15-85)	23	34	24		19	100	6 000
	Svarande (15-85)	20	33	27		20	100	3 684
2001	Urval (brutto)	23	34	24		19	100	6 000
	Svarande	20	35	27		19	100	3 808
2002	Befolkning	23	35	23		19	100	1 245 689
	Urval (brutto)	24	34	24		18	100	6 000
	Nettourval	23	35	25		17	100	5 538
	Svarande	20	34	27		19	100	3 792
2003	Befolkning	23	35	23		19	100	1 254 946
	Urval (brutto)	24	34	23		19	100	6 000
	Nettourval	23	35	24		18	100	5 537
	Svarande	20	33	27		20	100	3 654
2004	Befolkning	23	35	22		20	100	1 257 591
	Urval (brutto)	24	33	23		20	100	6 000
	Nettourval	24	33	24		19	100	5 489
	Svarande	20	32	26		22	100	3 630
2005	Befolkning	23	35	24		18	100	1 268 979
	Urval (brutto)	23	34	24		19	100	6 000
	Nettourval	23	36	24		17	100	5 505
	Svarande	19	33	27		21	100	3 419

Forts.

Appendix B forts.

År	Grupp	Åldersgrupp					Summa	Antal
		15–29	30–49	50–64	65–80	65–85		
2006	Befolkning	23	33	25		19	100	1 269 125
	Urval (brutto)	23	34	24		19	100	6 000
	Nettourval	23	34	25		18	100	5 462
	Svarande	18	32	28		22	100	3 347
2007	Befolkning	24	34	23		19	100	1 298 829
	Urval (brutto)	24	34	24		18	100	6 000
	Nettourval	23	35	24		18	100	5 491
	Svarande	19	32	27		21	100	3 420
2008	Befolkning	24	34	24		18	100	1 309 857
	Urval (brutto)	24	33	24		19	100	6 000
	Nettourval	23	34	25		18	100	5 553
	Svarande	18	31	29		23	100	3 240
2009	Befolkning	23	34	24		19	100	1 300 914
	Urval (brutto)	24	34	23		22	100	6 000
	Nettourval	22	34	24		20	100	5 539
	Svarande	16	32	27		25	100	3 368
2010	Befolkning	23	34	23		20	100	1 322 426
	Urval (brutto)	23	33	23		20	100	6 000
	Nettourval	22	34	24		20	100	5 506
	Svarande	17	32	27		24	100	3 276
2011	Befolkning	23	34	23		20	100	1 331 458
	Urval (brutto)	22	34	24		20	100	6 000
	Nettourval	21	35	25		19	100	5 493
	Svarande	15	31	28		26	100	3 151
2012	Befolkning	23	33	23		21	100	1 338 065
	Urval (brutto)	23	33	23		21	100	6 000
	Netto urval	22	34	23		21	100	5 511
	Svarande	16	31	25		28	100	3 186
2013	Befolkning	23	33	23		21	100	1 347 293
	Urval (brutto)	23	34	22		21	100	6 000
	Netto urval	22	35	22		21	100	5 608
	Svarande	15	31	25		29	100	2 983

Kommentar: I jämförelsesyfte redovisas för år 2000 även resultat för ett begränsat urval som omfattar samma åldersintervall, 15–80 år, som de tidigare årens undersökningar.

Appendix C Könsfördelning hos befolkningen, i urvalet och bland de svarande i de västsvenska SOM-undersökningarna 1992–2013 (procent)

År	Kön		Summa	
	Grupp	Män		Kvinnor
1992	Svarande	50	50	100
1993	Svarande	51	49	100
1994	Svarande	51	49	100
1995	Svarande	49	51	100
1996	Svarande	50	50	100
1997	Svarande	49	51	100
1998	Svarande	47	53	100
1999	Svarande	48	52	100
2000	Svarande	49	51	100
2001	Svarande	47	53	100
2002	Svarande	48	52	100
2003	Svarande	47	53	100
2004	Svarande	47	53	100
2005	Befolkningen	50	50	100
	Bruttourval	50	50	100
	Nettourval	50	50	100
	Svarande	47	53	100
2006	Befolkningen	50	50	100
	Bruttourval	50	50	100
	Nettourval	49	51	100
	Svarande	47	53	100
2007	Befolkningen	50	50	100
	Bruttourval	50	50	100
	Nettourval	49	51	100
	Svarande	47	53	100
2008	Befolkningen	50	50	100
	Bruttourval	50	50	100
	Nettourval	50	50	100
	Svarande	47	53	100
2009	Befolkningen	50	50	100
	Bruttourval	50	50	100
	Nettourval	50	50	100
	Svarande	47	53	100
2010	Befolkningen	50	50	100
	Bruttourval	50	50	100
	Nettourval	50	50	100
	Svarande	46	54	100
2011	Befolkningen	50	50	100
	Bruttourval	50	50	100
	Nettourval	50	50	100
	Svarande	47	53	100
2012	Befolkningen	50	50	100
	Bruttourval	50	50	100
	Nettourval	50	50	100
	Svarande	47	53	100
2013	Befolkningen	50	50	100
	Bruttourval	50	50	100
	Nettourval	50	50	100
	Svarande	48	52	100

Kommentar: Uppgifterna om befolkningen är hämtade från Statistiska centralbyrån (SCB).

Bilagor

OM FÖRFATTARNA

Dennis Andersson, studerar masterprogrammet i statsvetenskap vid Göteborgs universitet. Hans intresseområden är opinionsbildning och väljarbeteende.

Ulrika Andersson, fil. dr, är verksam som undersökningsledare vid SOM-institutet, Göteborgs universitet, där hon bland annat ansvarar för forskningsprogrammet Dagspresskollegiet. Hennes forskning är främst inriktad på mediepublik, medieinnehåll, samt journalistiskt arbete.
E-postadress: ulrika.andersson@jmg.gu.se

Annika Bergström, docent, verksam som forskare och lärare vid Institutionen för journalistik, medier och kommunikation, Göteborgs universitet. Hennes forskning fokuserar på nya mediers publik med särskilt fokus på deltagande på nätet; i sociala medier, i journalistiken och i politiken.
E-postadress: annika.bergstrom@jmg.gu.se

Edvin Boije, pol. master, är verksam som biträdande forskare vid Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet.
E-postadress: edvin.boije@gu.se

Josefine Bové, verksam vid SOM-institutet. Biträdande undersökningsledare för den västsvenska SOM-undersökningen 2013.
E-postadress: josefine.bove@som.gu.se

Emelie Dimberg, fil. kand. i medie- och kommunikationsvetenskap från JMG vid Göteborgs universitet. Studerar för närvarande Master of Science in Marketing and Consumption vid Handelshögskolan i Göteborg.

Henrik Ekengren Oscarsson, professor i statsvetenskap vid Göteborgs universitet. Hans forskning är inriktad på demokrati, opinionsbildning och väljarbeteende. Han ansvarar för det svenska Valforskningsprogrammet och är föreståndare för SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
E-postadress: henrik.oscarsson@pol.gu.se

Per Hedberg, fil. kand. Verksam som biträdande undersökningsledare vid det svenska Valforskningsprogrammet. Hans forskning är inriktad på opinionsbildning kring energifrågor.
E-postadress: per.hedberg@pol.gu.se

Sören Holmberg, professor emeritus vid Statsvetenskapliga institutionen och seniorprofessor vid SOM-institutet, Göteborgs universitet. Han är en av ledarna för Quality of Government Institute och forskar kring opinionsbildning, väljarbeteende, representativ demokrati och samhällsliga styrsystem.

E-postadress: soren.holmberg@pol.gu.se

Jonas Hägglund, fil. kand. i journalistik. Verksam som biträdande undersökningsledare och kommunikatör vid SOM-institutet.

E-postadress: jonas.hagglund@som.gu.se

Julia Ingemarsson, fil. kand. i medie- och kommunikationsvetenskap. Arbetar som kommunikatör för projektet Västlänken på Trafikverket.

Folke Johansson, professor emeritus vid Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet. Hans forskning är inriktad på kommunalt självstyre och representativ demokrati på kommunal och regional nivå.

E-postadress: folke.johansson@pol.gu.se

David Karlsson, docent i offentlig förvaltning vid Förvaltningshögskolan, Göteborgs universitet. Hans forskning är främst inriktad på lokal politik och demokrati, särskilt lokala och regionala politikers attityder och praktik.

E-postadress: david.karlsson@spa.gu.se

Lennart Nilsson, docent i offentlig förvaltning, Göteborgs universitet. Hans forskning är inriktad på välfärdspolitik och välfärdsopinion.

E-postadress: lennart.nilsson@som.gu.se

Jonas Ohlsson, fil. dr, verksam som undersökningsledare vid SOM-institutet och forskare vid Nordicom, Göteborgs universitet. Hans forskning är framförallt inriktad på mediestruktur och medieekonomi.

E-postadress: jonas.ohlsson@jmg.gu.se

John Magnus Roos, fil. dr i psykologi, ekon mag. Forskare vid Veryday i Stockholm och vid Centrum för konsumtionsvetenskap (CFK) vid Handelshögskolan vid Göteborgs universitet. Lektor i social psykologi vid Högskolan i Skövde. Han är redaktör för Konsumtionsrapporten och forskar om konsumtionsmönster och upplevelser av produkter, tjänster och varumärken.

E-postadress: magnus.roos@cfk.gu.se

Lennart Weibull, professor emeritus i massmedieforskning och seniorprofessor vid SOM-institutet och Institutionen för journalistik, medier och kommunikation, Göteborgs universitet. Hans forskning är inriktad på mediehistoria, mediestruktur och medieanvändning.

E-postadress: lennart.weibull@jmg.gu.se

SOM-institutet
Göteborgs universitet
Box 710
405 30 GÖTEBORG

E-postadress: info@som.gu.se
Hemsida: www.som.gu.se
Telefon: 031-786 33 00

Beställning av publikationer kan göras på bokbestallning@som.gu.se.

VÄSTSVERIGE

SOM-INSTITUTET
SAMHÄLLE OPINION MEDIER

2013

GÖTEBORGS UNIVERSITET

FORMULÄRETS INNEHÅLL

1 – 5	Nyheter & medier
6 – 14	Politik & demokrati
15 – 17	Västra Götaland
18 – 24	Offentlig service
25 – 32	Trafik & miljö
33 – 35	Tv, radio & internet
36 – 37	Utbildning & forskning
38 – 40	Energi
41 – 43	Kyrkoval
44 – 55	Aktiviteter, intressen & värderingar
56 – 61	Boende
62 – 71	Arbetsliv
72 – 87	Bakgrund

SÅ HÄR FYLLER DU I FORMULÄRET

Ett exempel:

Fråga 1 Hur intresserad är du av väderprognoser?

	Mycket intresserad	Ganska intresserad	Inte särskilt intresserad	Inte alls intresserad
Om du är <u>mycket intresserad</u> av väderprognoser, sätt ett kryss längst till vänster på följande sätt:	☒	☐	☐	☐
Om du <u>inte alls</u> är intresserad av väderprognoser, sätt ett kryss längst till höger på följande sätt:	☐	☐	☐	☒
Skulle du råka sätta ett kryss i fel ruta, stryk bara över hela rutan och sätt därefter kryss i rätt ruta – så här:	☒	☒	☐	☐

Formuläret läses optiskt av en dator.

Kryssa därför om möjligt helt innanför rutorna. Kryssa så här:

Kryssa ej så här:

Använd helst kulspeppenna och inte tusch eller blyerts.

Tack!

NYHETER & MEDIER

Fråga 1 Hur ofta brukar du ta del av följande nyhetsprogram?

	Dagligen	5-6 dagar/ vecka	3-4 dagar/ vecka	1-2 dagar/ vecka	Mer sällan	Aldrig
Aktuellt/Rapport i SVT	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Västnytt i SVT	☐	☐	☐	☐	☐	☐
TV4 Nyheterna	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Lokala nyheter i TV4	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Lokalnyheter i radions P4	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ekonyheterna i radion	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Nyheter i kommersiell radio	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 2 Läser eller tittar du i någon morgontidning regelbundet och i så fall hur ofta? Frågan gäller inte läsning på internet.

	7 dagar/ vecka	6 dagar/ vecka	5 dagar/ vecka	4 dagar/ vecka	3 dagar/ vecka	2 dagar/ vecka	1 dag/ vecka	Mer sällan	Aldrig
Göteborgs-Posten	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Metro	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Annan morgontidning:									
..... (morgontidningens namn)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	
.....	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	

Fråga 3 Läser eller tittar du regelbundet i någon eller några morgontidningar på internet?

	7 dagar/ vecka	6 dagar/ vecka	5 dagar/ vecka	4 dagar/ vecka	3 dagar/ vecka	2 dagar/ vecka	1 dag/ vecka	Mer sällan	Aldrig
GP.se (Göteborgs-Posten)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Annan morgontidning:									
..... (morgontidningens namn)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	
.....	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	

Fråga 4 Brukar du läsa eller titta i följande tidningar?

	6-7 dagar/ vecka	3-5 dagar/ vecka	1-2 dagar/ vecka	Mer sällan	Aldrig
Aftonbladet					
...på papper	☐	☐	☐	☐	☐
...på internet	☐	☐	☐	☐	☐
Expressen					
...på papper	☐	☐	☐	☐	☐
...på internet	☐	☐	☐	☐	☐
GT					
...på papper	☐	☐	☐	☐	☐
...på internet	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 5 Prenumererar du eller någon i ditt hushåll på någon morgontidning?

- Ja, på: (morgontidningens namn)
 Nej

POLITIK & DEMOKRATI

Fråga 6 Hur intresserad är du i allmänhet av politik?

Mycket
intresserad	Ganska
intresserad	Inte särskilt
intresserad	Inte alls
intresserad
☐	☐	☐	☐

Fråga 7 Hur intresserad är du av politik när det gäller:

- | | Mycket
intresserad | Ganska
intresserad | Inte särskilt
intresserad | Inte alls
intresserad |
|--------------------------|--------------------------|--------------------------|------------------------------|--------------------------|
| EU | ☐ | ☐ | ☐ | ☐ |
| Sverige | ☐ | ☐ | ☐ | ☐ |
| Västra Götalandsregionen | ☐ | ☐ | ☐ | ☐ |
| Den kommun där du bor | ☐ | ☐ | ☐ | ☐ |

Fråga 8 Vilken eller vilka frågor eller problem tycker du är viktigast i dag i den kommun där du bor?
Ange högst tre frågor/samhällsproblem.

.....

Fråga 9 Vilken eller vilka frågor eller problem tycker du är viktigast i dag i Västra Götaland?
Ange högst tre frågor/samhällsproblem.

.....

Fråga 10 På det hela taget, hur nöjd är du med det sätt på vilket demokratin fungerar i:

- | | Mycket
nöjd | Ganska
nöjd | Inte särskilt
nöjd | Inte alls
nöjd |
|--------------------------|--------------------------|--------------------------|--------------------------|--------------------------|
| EU | ☐ | ☐ | ☐ | ☐ |
| Sverige | ☐ | ☐ | ☐ | ☐ |
| Västra Götalandsregionen | ☐ | ☐ | ☐ | ☐ |
| Den kommun där du bor | ☐ | ☐ | ☐ | ☐ |

Fråga 11 Man talar ibland om att politiska åsikter kan placeras in på en vänster-högerskala.
Var någonstans skulle du placera dig själv på en sådan skala?

Klart till
vänster	Något till
vänster	Varken till vänster
eller till höger	Något till
höger	Klart till
höger
☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 12 Vilket parti tycker du bäst om i dag?

- Vänsterpartiet Folkpartiet Miljöpartiet
 Socialdemokraterna Moderaterna Sverigedemokraterna
 Centerpartiet Kristdemokraterna Annat parti:

Anser du dig vara en övertygad anhängare av detta parti?

- Ja, mycket övertygad Ja, något övertygad Nej

Fråga 13 Nedan finns ett antal förslag som förekommit i den politiska debatten. Vilken är din åsikt om vart och ett av dem?

	Mycket bra förslag	Ganska bra förslag	Varken bra eller dåligt förslag	Ganska dåligt förslag	Mycket dåligt förslag
Minska den offentliga sektorn	☐	☐	☐	☐	☐
Sänka skatterna	☐	☐	☐	☐	☐
Ta emot färre flyktingar i Sverige	☐	☐	☐	☐	☐
Satsa på ett samhälle med ökad jämställdhet mellan kvinnor och män	☐	☐	☐	☐	☐
Höja kommunal-/regionskatten hellre än att minska servicen	☐	☐	☐	☐	☐
Genomföra fler kommunala folkomröstningar	☐	☐	☐	☐	☐
Höja koldioxidskatten på bensin	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 14 Allmänt sett, vilken är din inställning till EU?

- Mycket positiv Ganska positiv Varken positiv eller negativ Ganska negativ Mycket negativ Ingen uppfattning

VÄSTRA GÖTALAND**Fråga 15 Vilka möjligheter anser du att du har att påverka politiska beslut i:**

	Mycket goda möjligheter	Ganska goda möjligheter	Varken goda eller dåliga möjligheter	Ganska dåliga möjligheter	Mycket dåliga möjligheter	Ingen uppfattning
EU	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sverige	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Västra Götalandsregionen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Den kommun där du bor	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Stadsdelen/den del av kommunen där du bor	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 16 Hur tycker du att kommunstyrelsen i den kommun där du bor respektive regionstyrelsen i Västra Götaland sköter sin uppgift?

	Mycket bra	Ganska bra	Varken bra eller dåligt	Ganska dåligt	Mycket dåligt	Ingen uppfattning
Kommunstyrelsen i den kommun där du bor	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Regionstyrelsen i Västra Götaland	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 17 Hur anser du att staten, Västra Götalandsregionen respektive den kommun där du bor lyckas med att främja sysselsättningen respektive företaget?

a) <u>Sysselsättningen:</u>	Mycket bra	Ganska bra	Varken bra eller dåligt	Ganska dåligt	Mycket dåligt	Ingen uppfattning
Staten	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Västra Götalandsregionen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kommunen där du bor	☐	☐	☐	☐	☐	☐
b) <u>Företagandet:</u>						
Staten	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Västra Götalandsregionen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kommunen där du bor	☐	☐	☐	☐	☐	☐

OFFENTLIG SERVICE

Fråga 18 Har du eller någon nära anhörig under de senaste 12 månaderna nyttjat någon av de former av service som anges nedan?

	Ja, jag själv	Ej själv, men nära anhörig	Varken jag själv eller nära anhörig
Kommunal barnomsorg	☐	☐	☐
Föräldrakooperativ/privat barnomsorg	☐	☐	☐
Kommunal grundskola	☐	☐	☐
Fristående grundskola	☐	☐	☐
Kommunal gymnasieskola	☐	☐	☐
Fristående gymnasieskola	☐	☐	☐
Sjukhus: akutvård	☐	☐	☐
Sjukhus: annan vård	☐	☐	☐
Offentlig vårdcentral	☐	☐	☐
Privat vårdcentral/läkare	☐	☐	☐
Folktandvården	☐	☐	☐
Privattandläkare	☐	☐	☐
Kommunal äldreomsorg	☐	☐	☐
Privat äldreomsorg	☐	☐	☐
Försäkringskassan	☐	☐	☐
Arbetsförmedlingen	☐	☐	☐
Socialtjänst	☐	☐	☐
Färdtjänst	☐	☐	☐
Kollektivtrafik	☐	☐	☐
Idrottsanläggningar	☐	☐	☐
Bibliotek	☐	☐	☐
Kulturaktiviteter	☐	☐	☐

Fråga 19 Vad anser du om servicen i den kommun där du bor på följande områden?

	Mycket nöjd	Ganska nöjd	Varken nöjd eller missnöjd	Ganska missnöjd	Mycket missnöjd	Ingen upp- fattning
Barnomsorg	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kommunal grundskola	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Fristående grundskola	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kommunal gymnasieskola	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Fristående gymnasieskola	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Vårdcentral	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sjukhusvård	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tandvård	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Äldreomsorg	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Socialtjänst	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Färdtjänst	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Stöd för personer med funktionsnedsättning	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kollektivtrafik	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Idrottsanläggningar	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Bibliotek	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kulturaktiviteter	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Fritidsverksamhet	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Miljöarbete	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tillgång på bostäder	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gator och vägar	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Renhållning på allmänna platser	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Möjligheten att få jobb	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 20 Hur tycker du på det hela taget att servicen har fungerat under de senaste 12 månaderna i:

	Mycket bra	Ganska bra	Varken bra eller dåligt	Ganska dåligt	Mycket dåligt	Ingen uppfattning
Den kommun där du bor	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Västra Götaland	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 21 Allmänt sett, vilken är din uppfattning om sjukvården i Västra Götaland i följande avseenden?

	Mycket bra	Ganska bra	Varken bra eller dålig	Ganska dålig	Mycket dålig	Ingen uppfattning
Den medicinska kvaliteten	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tillgången till vård	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Organisationens effektivitet	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Personalens bemötande	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 22 Och vilken är din uppfattning om Folktandvården i Västra Götaland i följande avseenden?

	Mycket bra	Ganska bra	Varken bra eller dålig	Ganska dålig	Mycket dålig	Ingen uppfattning
Den medicinska kvaliteten	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tillgången till tandvård	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Organisationens effektivitet	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Personalens bemötande	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 23 Allmänt sett, hur stort förtroende har du för det sätt på vilket följande grupper sköter sitt arbete?

	Mycket stort förtroende	Ganska stort förtroende	Varken stort eller litet förtroende	Ganska litet förtroende	Mycket litet förtroende	Ingen uppfattning
EU-parlamentariker	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Rikspolitiker	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Västra Götalandsregionens politiker	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kommunens politiker	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sjukvårdens personal	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Personal inom barnomsorgen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Personal inom äldreomsorgen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Lärare i grundskolan	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kollektivtrafikens personal	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Poliser	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Socialarbetare	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Handläggare vid Försäkringskassan	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Handläggare vid Arbetsförmedlingen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Forskare vid universitet/högskolor	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Universitetslärare	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Journalister	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Präster i Svenska kyrkan	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Pastorer i frikyrkor	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 24 Nedan finns ett antal förslag som förekommit i den politiska debatten. Vilken är din åsikt om vart och ett av dem?

	Mycket bra förslag	Ganska bra förslag	Varken bra eller dåligt förslag	Ganska dåligt förslag	Mycket dåligt förslag
Satsa på ett miljövänligt samhälle	☐	☐	☐	☐	☐
Satsa mer på friskolor	☐	☐	☐	☐	☐
Bedriva mer av sjukvården i privat regi	☐	☐	☐	☐	☐
Förhindra företag med vinstsyfte att driva sjukhus	☐	☐	☐	☐	☐
Låta privata företag svara för äldreomsorg	☐	☐	☐	☐	☐
Vinstutdelning ska inte tillåtas inom skattefinansierad vård, skola och omsorg	☐	☐	☐	☐	☐

TRAFIK & MILJÖ

Fråga 25 Hur brukar du ta dig till arbetet/skolan? Om du använder mer än ett färdmedel, ange det huvudsakliga.

- Arbetar ej/studerar ej/arbetar hemma* → *Gå vidare till fråga 27*
☐ Bil som förare	☐ Tåg/pendeltåg	☐ Båt/färja
☐ Bil som passagerare	☐ MC/moped	☐ Till fots
☐ Buss	☐ Cykel/elcykel	☐ Annat
☐ Spårvagn		

Fråga 26 Har du övervägt att använda dig av annat huvudsakligt färdmedel än det du nu använder för att ta dig till arbetet/skolan?

- Nej
- Ja → I så fall vilket?
☐ Bil som förare	☐ Spårvagn	☐ Cykel/elcykel
☐ Bil som passagerare	☐ Tåg/pendeltåg	☐ Båt/färja
☐ Buss	☐ MC/moped	☐ Till fots

Fråga 27 Hur tycker du att det fungerar att ta sig fram på följande sätt i den kommun där du bor?

	Mycket bra	Ganska bra	Varken bra eller dåligt	Ganska dåligt	Mycket dåligt	Ingen uppfattning
Gå till fots	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Cykla	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Åka kollektivt	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Köra bil	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 28 Om du har tillgång till bil, händer det att du avstår från att resa med bilen på grund av någon av följande anledningar?

- Har ej tillgång till bil*

	Aldrig	Någon gång	Ganska ofta	Mycket ofta	Alltid
Parkeringsavgifter	☐	☐	☐	☐	☐
Bilköer	☐	☐	☐	☐	☐
Bensinpriset	☐	☐	☐	☐	☐
Brist på parkeringsplatser	☐	☐	☐	☐	☐
Miljöskäl	☐	☐	☐	☐	☐
Trängselskatt	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 29 Allmänt sett, vilken är din uppfattning om kollektivtrafiken i Västra Götaland i följande avseenden?

	Mycket bra	Ganska bra	Varken bra eller dålig	Ganska dålig	Mycket dålig	Ingen uppfattning
Tillgången till kollektivtrafik	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Punktligheten	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Biljettsystemet	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Personalens bemötande	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 30 Vilken är din åsikt om följande beslutade trafikåtgärder?

	Mycket bra	Ganska bra	Varken bra eller dåligt	Ganska dåligt	Mycket dåligt	Ingen uppfattning
Västlänken (<i>tågtunnel under Göteborg</i>)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Marieholmstunneln (<i>ny älytunnel</i>)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ny Göta älvbro	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Trängselskatt i Göteborg	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Och vilken är din åsikt om följande förslag gällande trafiken?

	Mycket bra	Ganska bra	Varken bra eller dåligt	Ganska dåligt	Mycket dåligt	Ingen uppfattning
Bygga ut hela E20 till motorväg	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Bygga dubbelspår för tåg mellan Göteborg och Borås	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Finansiera utbyggnaden av motorväg genom vägavgifter	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Bygga ut kollektivtrafiken	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 31 I vilken utsträckning uppfattar du följande som problem i trafiken i den kommun där du bor?

	Mycket stort problem	Ganska stort problem	Varken stort eller litet problem	Ganska litet problem	Mycket litet problem
Trängsel i biltrafiken	☐	☐	☐	☐	☐
Förseningar i kollektivtrafiken	☐	☐	☐	☐	☐
Buller från trafiken	☐	☐	☐	☐	☐
Framkomlighet med cykel	☐	☐	☐	☐	☐
Försämrad luftkvalitet	☐	☐	☐	☐	☐
Otrygg miljö för fotgängare	☐	☐	☐	☐	☐
Pågående väg- och järnvägsbyggen	☐	☐	☐	☐	☐

FÖLJANDE FRÅGA BESVARAS ENDAST AV DIG SOM BOR I GÖTEBORGS KOMMUN**Fråga 32 Hur kommer du rösta i den kommande folkomröstningen i Göteborg som avgör om trängselskatten ska finnas kvar eller avskaffas?**

- Jag tänker rösta på ett förslag som innebär att trängselskatten ska finnas kvar
- Jag tänker rösta på ett förslag som innebär att trängselskatten avskaffas
- Jag vet inte hur jag ska rösta
- Jag tänker inte rösta i folkomröstningen
- Jag tänker rösta blankt
- Jag är inte röstberättigad

TV, RADIO & INTERNET

Fråga 33 Hur ofta brukar du ta del av följande tv- och radiokanaler?

	Dagligen	5–6 dagar/ vecka	3–4 dagar/ vecka	1–2 dagar/ vecka	Mer sällan	Aldrig
SVT1/SVT2	☐	☐	☐	☐	☐	☐
TV3	☐	☐	☐	☐	☐	☐
TV4	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kanal 5	☐	☐	☐	☐	☐	☐
P1 i Sveriges Radio	☐	☐	☐	☐	☐	☐
P4 i Sveriges Radio	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Mix Megapol eller Rix FM	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 34 Hur ofta har du under de senaste 12 månaderna använt internet?

Ingen gång	Någon gång de senaste 12 mån	Någon gång i halvåret	Någon gång i månaden	Någon gång i veckan	Flera gånger i veckan	Dagligen
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

→ *Gå till fråga 36*

Och hur ofta har du gjort följande på internet?

	Ingen gång	Någon gång de senaste 12 mån	Någon gång i halvåret	Någon gång i månaden	Någon gång i veckan	Flera gånger i veckan	Dagligen
Skickat/tagit emot e-post	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sökt information/fakta	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tagit del av nyheter/nyhetstjänst	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Använt sociala medier (<i>ex. Facebook, Twitter</i>)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Skrivit egen blogg	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gjort bankärenden	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gjort ärenden hos myndighet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Spelat onlinespel	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kommenterat nyhetsartiklar	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sökt information om hälso-/ sjukvård	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 35 Hur ofta har du under de senaste 12 månaderna besökt någon av följande hemsidor?

Hemsidan för:	Ingen gång	Någon gång de senaste 12 mån	Någon gång i halvåret	Någon gång i månaden	Någon/några gånger i veckan
Den kommun där du bor	☐	☐	☐	☐	☐
Västra Götalandsregionen	☐	☐	☐	☐	☐
Någon lokalpolitiker	☐	☐	☐	☐	☐
Någon regionpolitiker	☐	☐	☐	☐	☐
Någon riksdagsledamot	☐	☐	☐	☐	☐

UTBILDNING & FORSKNING

Fråga 36 Här följer några påståenden om högre utbildning i Sverige. Vilken är din uppfattning om vart och ett av påståendena?

	Helt felaktigt påstående											Helt riktigt påstående		
	↓	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	↓	Ingen uppfattning
Universitets- och högskoleutbildning lönar sig inte		☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
All universitets- och högskoleutbildning ska vara avgiftsfri		☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Universitets- eller högskoleutbildning är nödvändigt för att nå framgång i yrkeslivet		☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Universitets- och högskoleutbildning i Sverige håller hög kvalitet i internationell jämförelse		☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
På arbetsmarknaden spelar det ingen roll från vilket universitet eller högskola man fått sin examen		☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 37 Allmänt sett, hur stort förtroende har du för följande universitet och högskolor?

	Mycket stort förtroende	Ganska stort förtroende	Varken stort eller litet förtroende	Ganska litet förtroende	Mycket litet förtroende	Ingen uppfattning
Chalmers tekniska högskola	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Göteborgs universitet	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Högskolan i Borås	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Högskolan i Skövde	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Högskolan Väst	☐	☐	☐	☐	☐	☐

ENERGI

Fråga 38 Hur mycket bör vi i Sverige satsa på följande energikällor under de närmaste 5–10 åren?

	Satsa mer än idag	Satsa ungefär som idag	Satsa mindre än idag	Helt avstå från energikällan	Ingen åsikt
Vattenkraft	☐	☐	☐	☐	☐
Vindkraft	☐	☐	☐	☐	☐
Kärnkraft	☐	☐	☐	☐	☐
Kol	☐	☐	☐	☐	☐
Vågkraft	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 39 Allmänt sett, vilken är din inställning till följande energikällor?

	Mycket positiv	Ganska positiv	Varken positiv eller negativ	Ganska negativ	Mycket negativ	Ingen uppfattning
Vattenkraft	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Vindkraft	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kärnkraft	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 40 Hur ställer du dig till etablering av vindkraftverk i närheten av:

	Mycket positiv	Ganska positiv	Varken positiv eller negativ	Ganska negativ	Mycket negativ	Har ingen fritidsbostad
Din fasta bostad	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Din fritidsbostad	☐	☐	☐	☐	☐	☐

KYRKOVAL

Fråga 41 Har du uppmärksammat att det var kyrkoval i Sverige i september 2013?

- Ja
 Nej

Fråga 42 Hur viktigt tycker du att kyrkovalet är?

Mycket viktigt	Ganska viktigt	Inte särskilt viktigt	Inte alls viktigt
☐	☐	☐	☐

Fråga 43 Röstade du i kyrkovalet i september 2013?

	<i>Ej röstberättigad</i>	Ja	Nej
Valet till kyrkomötet	☐	☐	☐
Valet till stiftsfullmäktige	☐	☐	☐
Valet till kyrkofullmäktige i församling/pastorat	☐	☐	☐
Valet till Göteborgs kyrkofullmäktige (samfällighet)	☐	☐	☐

AKTIVITETER, INTRESSEN & VÄRDERINGAR

Fråga 44 Hur ofta har du under de senaste 12 månaderna gjort följande?

	Ingen gång	Någon gång under de senaste 12 månaderna	Någon gång i halvåret	Någon gång i kvartalet	Någon gång i månaden	Någon gång i veckan	Flera gånger i veckan
Motionerat/tränat	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Varit ute i naturen/friluftsliv	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Spelat på tips/trav/lotteri etc.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gått på restaurang/bar/pub på kvällstid	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 45 Är du medlem i någon typ av förening/organisation?

	Nej	Ja	...och jag deltar aktivt i verksamheten	...och jag har någon typ av uppdrag
Idrotts-/friluftsförening	☐	☐	☐	☐
Miljöorganisation	☐	☐	☐	☐
Politiskt parti/förbund	☐	☐	☐	☐
Facklig organisation	☐	☐	☐	☐
Kulturförening	☐	☐	☐	☐
Lokal samhällsförening, byalag	☐	☐	☐	☐
Invandrarförening	☐	☐	☐	☐
Patient- eller anhörigförening	☐	☐	☐	☐
Pensionärsorganisation	☐	☐	☐	☐
Hyresgäst-/bostadsrätts-/villaförening	☐	☐	☐	☐
Annan typ av förening/organisation	☐	☐	☐	☐

Fråga 46 Tillhör du någon kyrka, samfund eller annan religiös organisation?

	Nej	Ja, men jag har <u>inte varit</u> på gudstjänst/möte under de senaste 12 månaderna	Ja, och jag har varit på gudstjänst/möte under de senaste 12 månaderna
Svenska kyrkan	☐	☐	☐
Annan kristen kyrka/samfund	☐	☐	☐
Muslimsk förening/samfund	☐	☐	☐
Religiös förening/samfund som varken är kristen eller muslimsk	☐	☐	☐

Fråga 47 Tror du på Gud?

- Ja
 Nej

Fråga 48 Brukar du läsa eller titta i församlingsbladet som delas ut i din församling?

- Jag läser/tittar i varje nummer
 Jag läser/tittar ibland
 Jag läser/tittar inte i det
 Känner inte till

Fråga 49 Hur nöjd är du på det hela taget med det liv du lever?

- Mycket nöjd
 Ganska nöjd
 Inte särskilt nöjd
 Inte alls nöjd

Fråga 50 Hur ofta har du under de senaste 12 månaderna gjort följande?

	Ingen gång	Någon gång under de senaste 12 månaderna	Någon gång i halvåret	Någon gång i kvartalet	Någon gång i månaden	Någon gång i veckan	Flera gånger i veckan
Druckit sprit/vin/starköl	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Rökt/snusat	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Läst någon bok	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Diskuterat politik	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Deltagit i studiecirkel/kursverksamhet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gått på museum	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gjort utflykt med bil	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Shoppat/gått i affärer	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gått på bio	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gått på teater	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gått på idrottsevenemang	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Lyssnat på musik	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gått på opera/musikal/balet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gått på rockkonsert/popkonsert	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gått på konsert med klassisk musik	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Mekat med eller vårdat bil/mc/moped	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Trädgårdsarbete/balkongodling	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sjungit i kör eller spelat musikinstrument	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tecknat/målat/skrivit poesi	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 51 Har du under de senaste 12 månaderna besökt följande?

	Känner ej till	Flera gånger	Någon gång	Ingen gång	Har ej besökt men skulle gärna vilja besöka
Borås djurpark	☐	☐	☐	☐	☐
Gamla Ullevi	☐	☐	☐	☐	☐
Göteborgs konserthus	☐	☐	☐	☐	☐
Göteborgsoperan	☐	☐	☐	☐	☐
Göteborgs naturhistoriska museum	☐	☐	☐	☐	☐
Göteborgs stadsteater	☐	☐	☐	☐	☐
Havets hus i Lysekil	☐	☐	☐	☐	☐
Dalslands konstmuseum	☐	☐	☐	☐	☐
Liseberg	☐	☐	☐	☐	☐
Läckö slott	☐	☐	☐	☐	☐
Nordiska akvarellmuseet	☐	☐	☐	☐	☐
Skara sommarland	☐	☐	☐	☐	☐
Vara konserthus	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 52 Hur ofta har du under de senaste 12 månaderna gjort följande?

	Ingen gång	Någon gång under de senaste 12 månaderna	Någon gång i halvåret	Någon gång i kvartalet	Någon gång i månaden	Någon gång i veckan	Flera gånger i veckan
Cyklat	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Åkt med kollektivtrafik	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kört bil	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Åkt tåg	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Umgåtts med vänner	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Umgåtts med grannar	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Besökt gudstjänst eller religiöst möte	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Bett till Gud	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Besökt bibliotek	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 53 Enligt din mening, i vilken utsträckning går det att lita på människor i allmänhet? Svara med hjälp av nedanstående skala:

Det går inte att lita på människor i allmänhet
Det går att lita på människor i allmänhet

↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Och om du skulle använda samma skala när det gäller människor i det område där du bor?

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Fråga 54 Hur bedömer du ditt allmänna hälsotillstånd? Svara med hjälp av nedanstående skala:

Mycket dåligt
Mycket gott

↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Fråga 55 Ta ställning till följande påståenden om ditt liv. Markera ett alternativ för varje rad.

	Stämmer helt	Stämmer ganska bra	Tveksamt	Stämmer ganska dåligt	Stämmer inte alls
På det hela taget är mitt liv precis som jag önskar	☐	☐	☐	☐	☐
Mina levnadsförhållanden är utmärkta	☐	☐	☐	☐	☐
Jag är nöjd med mitt liv	☐	☐	☐	☐	☐
Med hänsyn till min ålder har jag hittills fått ut de viktiga saker jag vill av livet	☐	☐	☐	☐	☐
Om jag fick leva om mitt liv skulle jag nästan inte ändra någonting	☐	☐	☐	☐	☐
Överlag så trivs jag med min livssituation	☐	☐	☐	☐	☐

BOENDE

Fråga 56 Hur länge har du bott i den kommun där du bor nu?

☐ Har alltid bott här	☐ Inflyttad, har bott här mer än 10 år
☐ Har alltid bott här bortsett från kortare perioder, t. ex. studier på annan ort	☐ Inflyttad, har bott här 4–10 år
☐ Uppvuxen här och har återvänt efter långvarigt boende på annan ort	☐ Inflyttad, har bott här 1–3 år
	☐ Inflyttad, har bott här mindre än 1 år

Fråga 57 I vilken typ av område bor du?

☐ Storstad: centralt	☐ Större tätort
☐ Storstad: ytterområde/förort	☐ Mindre tätort
☐ Stad: centralt	☐ Ren landsbygd
☐ Stad: ytterområde	

Fråga 58 Vad anser du om följande i området där du bor?

	Mycket bra	Ganska bra	Varken bra eller dålig	Ganska dålig	Mycket dålig	Ingen uppfattning
Tillgången till kollektivtrafik	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tillgängligheten med bil	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Närheten till matbutiker och service	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Närheten till vårdcentral	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Närheten till fritidsaktiviteter	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tillgängligheten för personer med funktionsnedsättning	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tryggheten	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Närheten till natur	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gemenskapen bland de boende	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kulturutbudet	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tillgången till IT och bredband	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 59 Har du under de senaste 12 månaderna övervägt att flytta från det område där du bor?

- Ja Nej

Fråga 60 Hur bor du för närvarande?

☐ I villa/radhus	☐ I äldreboende eller gruppboende
☐ I lägenhet/flerbostadshus	☐ I studentrum
☐ På lantgård	☐ Annat boende

Fråga 61 Hyr eller äger du eller någon i ditt hushåll din nuvarande bostad?

- Hyr bostaden
 Äger bostaden (även bostadsrätt)

ARBETSLIV

Fråga 62 Vilken av de här grupperna tillhör du för närvarande?

☐ Förvärvsarbetande (även sjukskriven, föräldraledig)	☐ Ålderspensionär/avtalspensionär
☐ Har arbete i arbetsmarknadspolitiska åtgärder/
genomgår arbetsmarknadsutbildning	☐ Har sjuk-/aktivitetsersättning
☐ Arbetslös	☐ Studerande
	☐ Annat:

Fråga 63 Vilket är/var ditt huvudsakliga yrke? Om du inte är yrkesverksam för närvarande gäller frågan ditt senaste yrke.

- (yrke/sysselsättning)
- Har aldrig yrkesarbetat → Gå till fråga 68

Fråga 64 Vilka är/var dina huvudsakliga arbetsuppgifter?

.....

Fråga 65 Vilken av följande kategorier tillhör/tillhörde du?

Jag är/var...

☐ Statligt anställd	☐ Privatanställd
☐ Kommunanställd	☐ Anställd inom ideell organisation/stiftelse
☐ Anställd inom landsting/region	☐ Egen företagare

Fråga 66 Är din tjänst en tillsvidareanställning eller tidsbegränsad anställning?

Tillsvidare-/fast
anställning

Tidsbegränsad
anställning

*Jag är egen
företagare*

Fråga 67 Vilken är/var din normala veckoarbetstid?

1–19 timmar

20–34 timmar

35–40 timmar

41–50 timmar

51 timmar eller mer

Fråga 68 Har du varit sjukskriven vid något eller några tillfällen under de senaste 12 månaderna?

Nej

Ja →

Hur länge sammantaget?

Upp till en vecka

1–3 månader

Mellan en vecka och en månad

3–12 månader

Fråga 69 Är du medlem i någon fackförening?

Ja (ange hela namnet)

Nej

Fråga 77 Är du:Svensk
medborgare
Medborgare i
annat land
Både svensk medborgare
och medborgare i annat land
Fråga 78 Var någonstans har du, respektive din far och din mor, huvudsakligen vuxit upp?

	Du själv	Din far	Din mor
Ren landsbygd i Sverige	☐	☐	☐
Mindre tätort i Sverige	☐	☐	☐
Stad eller större tätort i Sverige	☐	☐	☐
Stockholm, Göteborg eller Malmö	☐	☐	☐
Annat land i Norden	☐	☐	☐
Annat land i Europa	☐	☐	☐
Land utanför Europa	☐	☐	☐

Fråga 79 Allmänt sett, hur bra tycker du det är att bo i:

	Mycket dåligt		Varken bra eller dåligt					Mycket bra			
	-5	-4	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3	+4	+5
Sverige	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Västra Götaland	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Den kommun där du bor	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Det område inom kommunen där du bor	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 80 Vilket språk talas huvudsakligen i ditt nuvarande hem?

- Svenska
 Annat språk:

Fråga 81 Har du/ditt hushåll:

Bil Nej Ja → Bilmärke: Årsmodell:

(den bil du/ditt hushåll använder mest)

Fritidshus

Fråga 82 Vilken är den ungefärliga sammanlagda årsinkomsten i kronor för samtliga personer i ditt hushåll före skatt (pension, studiemedel etc. ska räknas in)?

☐ 100 000 eller mindre	☐ 401 000 – 500 000	☐ 801 000 – 900 000
☐ 101 000 – 200 000	☐ 501 000 – 600 000	☐ 901 000 – 1 000 000
☐ 201 000 – 300 000	☐ 601 000 – 700 000	☐ 1 001 000 – 1 100 000
☐ 301 000 – 400 000	☐ 701 000 – 800 000	☐ Mer än 1 100 000

Fråga 83 Om du skulle beskriva ditt nuvarande hem respektive det hem du växte upp i, vilket av nedanstående alternativ stämmer då bäst?

Ditt nuvarande hem:

- Arbetarhem
- Jordbrukarhem
- Tjänstemannahem
- Högre tjänstemannahem
- Företagarhem

Det hem du växte upp i:

- Arbetarhem
- Jordbrukarhem
- Tjänstemannahem
- Högre tjänstemannahem
- Företagarhem

Fråga 84 Vilken skolutbildning har du? Markera det alternativ som du anser passar bäst in på dig. Om du ännu inte avslutat din utbildning, markera den du genomgår för närvarande.

- Ej fullgjort grundskola (eller motsvarande obligatorisk skola)
- Grundskola (eller motsvarande obligatorisk skola)
- Studier vid gymnasium, folkhögskola (eller motsvarande)
- Examen från gymnasium, folkhögskola (eller motsvarande)
- Eftergymnasial utbildning, ej högskola/universitet
- Studier vid högskola/universitet
- Examen från högskola/universitet
- Studier vid/examen från forskarutbildning

Fråga 85 Vilken inriktning har din utbildning i huvudsak? Kryssa för det alternativ som bäst stämmer in på din utbildning.

- Ekonomi/handel/administration
- Estetisk/design/hantverk/konst
- Hotell/restaurang/service/skönhetsvård
- Hälso-/sjukvård
- Humaniora/kultur
- Jordbruk/skogsbruk/miljövård
- Teknik/byggteknik/industri/transport
- Media/journalistik/reklam
- Naturvetenskap/matematik/data
- Pedagogik
- Samhällsvetenskap/juridik
- Socialt arbete/omsorg/psykologi
- Annan:

Fråga 86 Hur har enligt din mening nedanstående ekonomiska förhållanden förändrats under de senaste 12 månaderna?

	Förbättrats	Förblivit ungefär densamma	Försämrats
Din egen ekonomiska situation	☐	☐	☐
Ekonomi i din kommun	☐	☐	☐
Den svenska ekonomi	☐	☐	☐

Hur tror du att ekonomin kommer att förändras under de kommande 12 månaderna?

	Förbättras	Förbli ungefär densamma	Försämras
Din egen ekonomiska situation	☐	☐	☐
Ekonomi i din kommun	☐	☐	☐
Den svenska ekonomi	☐	☐	☐

Böcker från SOM-institutet

Detta är några av de böcker som SOM-institutet har gett ut baserade på resultaten från de senaste årens SOM-undersökningar. De finns tillgängliga i sin helhet på SOM-institutets hemsida.

Omstritt omval (2011), red. Linda Berg och Henrik Oscarsson

I framtidens skugga (2012), red. Lennart Weibull, Henrik Oscarsson och Annika Bergström

Vägshål (2013), red. Lennart Weibull, Henrik Oscarsson och Annika Bergström

Medborgarna om välfärden (2012), red. Annika Bergström och Jonas Ohlsson

Västsvensk vardag (2012), red. Annika Bergström

Du kan läsa mer om SOM-institutets verksamhet på vår hemsida:

www.som.gu.se

Där kan du också läsa och beställa våra böcker och rapporter.

Vill du kontakta oss är du mycket välkommen att göra det på:

Telefon: 031 - 786 33 00

E-post: info@som.gu.se

Om SOM-institutet

SOM-institutet är en oberoende forskningsorganisation som bygger på en samverkan mellan Statsvetenskapliga institutionen och Institutionen för journalistik, medier och kommunikation (JMG) vid Göteborgs universitet. Den unika mängden insamlad data har bidragit till att SOM-institutet idag är ett nationellt centrum för studier av samhälle, opinion och medier.

Ansvärliga för SOM-undersökningarna är professor *Henrik Ekengren Oscarsson*, docent *Annika Bergström* och fil. dr *Jonas Ohlsson*.

Kontakta oss gärna

Har du frågor eller funderingar kring enkätens innehåll?

Välkommen att höra av dig till *Josefine Bové* på tfn: 031-786 12 12 eller e-post: josefine.bove@som.gu.se. Föredrar du att skicka ett brev kan du även nå oss på adressen nedan.

Har du frågor som rör din medverkan i undersökningen?

Deltagande i vetenskapliga undersökningar är alltid frivilligt. Du är välkommen att kontakta undersökningsföretaget *Kinnmark Information AB* som ansvarar för vårt utskick av enkäterna. Tfn: 020-28 28 30 (kostar endast uppkopplingsavgiften).

Vill du läsa dig till mer information?

Välkommen att besöka vår hemsida, www.som.gu.se. Under FAQ hittar du svar på många av de vanligaste frågorna om enkäten och ditt deltagande.

När du besvarat enkäten lägger du den på brevlådan i det bifogade svarskuvertet (portot är betalt).

SOM-institutet arbetar i enlighet med Vetenskapsrådets forskningsetiska principer (www.vr.se). SOM-undersökningen 2013 är godkänd av den regionala etikprövningsnämnden i Göteborg. Under fältningsarbetet ansvarar Göteborgs universitet för att dina svar hanteras enligt personuppgiftslagen (1998:204) och behandlas så att inte obehöriga kan ta del av dem. Dina adressuppgifter har hämtats från befolkningsregistret i Västra Götalands och Hallands län (*Västfolket*) och behövs endast så länge insamlingsarbetet pågår. De förstörs vid fältningsarbetets slut. När enkätavaren har avidentifierats upphör de att vara personuppgifter och kan inte längre spåras tillbaka till någon enskild person. Enkät svar från många personer analyseras samtidigt och resultaten presenteras i form av siffror i tabeller i vetenskapliga publikationer. SOM-undersökningarna förvaras vid Svensk Nationell Datatjänst (www.snd.gu.se) där de görs tillgängliga för forskning och undervisning vid universitet och högskolor.

SOM-INSTITUTET
SAMHÄLLE OPINION MEDIER

SOM-institutet

Seminariegatan 1B | Box 710, 405 30 Göteborg | Telefon: 031-786 33 00
E-post: info@som.gu.se | Hemsida: www.som.gu.se

Denna streckkod är endast till för att inkomna svar ska kunna prickas av vid datorns optiska läsning. Då slipper du få påminnelse i onödan.

SOM-INSTITUTETS BÖCKER

ISSN 0284-4788

1. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *SOM-undersökningen 1986*
Göteborg 1987, 87 sidor. Pris 20 kronor (moms tillkommer)
2. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *SOM-undersökningen 1987*
Göteborg 1988, 112 sidor. Pris 20 kronor (moms tillkommer)
3. Björkqvist, Karin: *SOM-undersökningen 1988*
Göteborg 1989, 68 sidor. Pris 20 kronor (moms tillkommer)
4. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Åttiotal*
Göteborg 1989, 183 sidor. Pris 20 kronor (moms tillkommer)
5. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Medier och opinion i Sverige*
Göteborg 1990, 140 sidor. Pris 20 kronor (moms tillkommer)
6. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Politiska opinioner*
Göteborg 1991, 147 sidor. Pris 20 kronor (moms tillkommer)
7. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Åsikter om massmedier och samhälle*
Göteborg 1991, 150 sidor. Pris 20 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--7--SE
8. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Trendbrott?*
Göteborg 1992, 260 sidor. Pris 50 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--8--SE
9. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Perspektiv på krisen*
Göteborg 1993, 250 sidor. Pris 50 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--9--SE
10. Nilsson, Lennart (red): *Västsvensk opinion*
Göteborg 1993, 250 sidor. Pris 50 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--10--SE
11. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Vägval*
Göteborg 1994, 320 sidor. Pris 170 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--11--SE
12. Nilsson, Lennart (red): *Västsvrige i fokus*
Göteborg 1994, 150 sidor. Pris 130 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--12--SE
13. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Det gamla riket*
Göteborg 1995, 305 sidor. Pris 180 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--13--SE
14. Nilsson, Lennart (red): *Västsvensk horisont*
Göteborg 1995, 250 sidor. Pris 150 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--14--SE. ISBN 91-972694-1-7

15. Jarlbro, Gunilla (red): *Ungdomars opinioner*
Göteborg 1996, 120 sidor. Pris 110 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--15--SE. ISBN 91-972694-2-5
16. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Mitt i nittioalet*
Göteborg 1996, 470 sidor. Pris 220 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--16--SE. ISBN 91-972694-3-3
17. Nilsson, Lennart (red): *Västsvenska perspektiv*
Göteborg 1996, 238 sidor. Pris 160 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--17--SE. ISBN 91-972694-4-1
18. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Ett missnöjt folk?*
Göteborg 1997, 380 sidor. Pris 220 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--18--SE. ISBN 91-972694-5-X
19. Nilsson, Lennart (red): *Nya landskap*
Göteborg 1997, 290 sidor. Pris 190 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--19--SE. ISBN 91-972694-7-6
20. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Opinionssambället*
Göteborg 1998, 342 sidor. Pris 220 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--20--SE. ISBN 91-972694-8-4
21. Nilsson, Lennart (red): *Mångfald – bilder av en storstadsregion*
Göteborg 1998, 283 sidor. Pris 190 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--21--SE. ISBN 91-972694-9-2
22. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Ljusnande framtid*
Göteborg 1999, ca 420 sidor. Pris 250 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--22--SE. ISBN 91-973670-1-X
23. Nilsson, Lennart (red): *Region i omvandling*
Göteborg 1999, ca 300 sidor. Pris: 210 kr (moms tillkommer)
ISBN: 91-973670-2-8. ISRN: GU-STJM-SOM--23--SE
24. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Det nya samhället*
Göteborg 2000, ca 520 sidor. Pris: 275 kr (moms tillkommer)
ISBN: 91-973670-3-6. ISRN: GU-STJM-SOM--24--SE
25. Nilsson, Lennart (red): *Den nya regionen*
Göteborg 2000, ca 325 sidor. Pris: 210 kr (moms tillkommer)
ISBN: 91-973670-4-4. ISRN: GU-STJM-SOM--25--SE
26. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red) *Land, Du välsignade?*
Göteborg 2001, 485 sidor. Pris: 275 kr (moms tillkommer)
ISBN: 91-973670-6-0. ISRN: GU-STJM-SOM--26--SE
27. Nilsson, Lennart (red): *Flernivådemokrati i förändring*
Göteborg 2002, ca 340 sidor. Pris: 210 kr (moms tillkommer)
ISBN: 91-973670-7-9. ISRN: GU-STJM-SOM--27--E

28. Oscarsson, Henrik (red): *Spår i framtiden*
Göteborg 2002, ca 212 sidor. Pris: 210 kr (moms tillkommer)
ISBN: 91-973670-8-7. ISRN: GU-STJM-SOM--28--SE
29. Wadbring, Ingela: Weibull, Lennart & Bergström, Annika (red):
Efter Arbetet. Synen på nedläggningen och dess konsekvenser.
Göteborg 2002, 212 sidor. Pris: 210 kr (moms tillkommer)
ISSN: 1101-4692 och 0428-4788. ISRN: GU-STJN-SOM--29--SE
30. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red) *Det våras för politiken*.
Göteborg 2002, 544 sidor. Pris: 275 kr (moms tillkommer)
ISBN: 91-973670-9-5. ISRN: GU-STJN-SOM--30--SE
31. Nilsson, Lennart (red) *Perspektiv på Västsverige*
Göteborg 2003, 288 sidor. Pris: 210 kr (moms tillkommer)
ISBN: 91-89673-01-8. ISRN: GU-STJN-SOM--31--SE
32. Oscarsson, Henrik (red) *Demokratitrender*
Göteborg 2003, 343 sidor. Pris: 210 kr (moms tillkommer)
ISBN: 91-89673-02-6. ISRN: GU-STJN-SOM--32--SE
33. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red) *Fåfångans marknad*
Göteborg 2003, 432 sidor. Pris: 260 kr (moms tillkommer)
ISBN: 91-89673-03-4. ISRN: GU-STJM-SOM--33--SE
34. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red) *Ju mer vi är tillsammans*
Göteborg 2004, 440 sidor. Pris: 260 kr (moms tillkommer)
ISBN: 91-89673-04-2. ISRN: GU-STJM-SOM--34--SE
35. Nilsson, Lennart (red) *Svensk samhällsorganisation i förändring*
Göteborg 2004, 570 sidor. Pris: 260 kr (moms tillkommer)
ISBN: 91-89673-05-05-13
36. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red) *Lyckan kommer, lyckan går*
Göteborg 2005, 492 sidor. Pris: 260 kr (moms tillkommer)
ISBN: 91-89673-06-9. ISRN: GU-STJM-SOM--36--SE
37. Nilsson, Lennart (red) *Nya gränser – Västsverige*
Göteborg 2006, 328 sidor. Pris: 210 kr (moms tillkommer)
ISBN: 91-89673-07-7. ISRN: GU-STJM-SOM--37--SE
38. Nilsson, Lennart (red) *Nya gränser – Skåne*
Göteborg 2006, 288 sidor. Pris: 200 kr (moms tillkommer)
ISBN: 91-89673-08-5. ISRN: GU-STJM-SOM--38--SE
39. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red) *Du stora nya värld*
Göteborg 2006, 560 sidor. Pris: 260 kr (moms tillkommer)
ISBN: 91-89673-09-3. ISRN: GU-STJM-SOM--39--SE
40. Nilsson, Lennart (red) *Det våras för regionen - Västsverige 1998-2005*
Göteborg 2007, 328 sidor. Pris: 210 kr (moms tillkommer)
ISBN: 978-91-89673-10-6. ISRN: GU-STJM-SOM--40--SE

41. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red) *Det nya Sverige*
Göteborg 2007, 560 sidor. Pris: 270 kr (moms tillkommer)
ISBN: 978-91-89673-11-3. ISRN: GU-STJM-SOM--41--SE
42. Nilsson, Lennart & Johansson, Susanne (red)
Regionen och flernivådemokratin
Göteborg 2008, 336 sidor. Pris: 210 kr (moms tillkommer)
ISBN: 978-91-89673-12-0. ISRN: GU-STJM-SOM--42--SE
43. Nilsson, Lennart & Antoni, Rudolf (red) *Medborgarna, regionen och flernivådemokratin*
Göteborg 2008, 288 sidor. Pris: 210 kr (moms tillkommer)
ISBN: 978-91-89673-13-7. ISRN: GU-STJM-SOM--43--SE
44. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red) *Skilda världar*
Göteborg 2008, 616 sidor. Pris: 280 kr (moms tillkommer)
ISBN: 978-91-89673-14-4. ISRN: GU-STJM-SOM--44--SE
45. Nilsson, Lennart och Susanne Johansson (red) *Att bygga, Att bo, Att leva. En bok om Västra Götaland*
Göteborg 2009, 304 sidor. Pris: 210 kr (moms tillkommer)
ISBN: 978-91-89673-15-1. ISRN: GU-STJM-SOM--45--SE
46. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red) *Svensk Höst*
Göteborg 2009, 560 sidor. Pris: 280 kr (moms tillkommer)
ISBN: 978-91-89673-16-8. ISRN: GU-STJM-SOM--46--SE
47. Nilsson, Lennart (red) *En region blir till*
Göteborg 2010, 504 sidor. Pris: 250 kr (moms tillkommer)
ISBN: 978-91-89673-18-2. ISRN: GU-STJM-SOM--47--SE
48. Johansson, Susanne (red) *Regional demokrati. Om politik och medier i Skåne*
Göteborg 2010, 232 sidor. Pris: 210 kr (moms tillkommer)
ISBN: 978-91-89673-17-5. ISRN: GU-STJM-SOM--48--SE
49. Oskarson, Maria, Bengtsson, Mattias & Berglund, Tomas (red)
En fråga om klass. Stockholm: Liber
<http://www.liber.se/Facklitteratur/Sociologi/Sociologi/En-fraga-om-klass>
50. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red) *Nordiskt ljus*
Göteborg 2010, 592 sidor. Pris: 280 kr (moms tillkommer)
ISBN: 978-91-89673-19-9. ISRN: GU-STJM-SOM--50--SE
51. Nilsson, Lennart (red) *Västsvensk demokrati i tid och rum*
Göteborg 2011, 272 sidor. Pris: 210 kr (moms tillkommer)
ISBN: 978-91-89673-20-5. ISRN: GU-STJM-SOM--51--SE
52. Holmberg, Sören, Weibull Lennart & Oscarsson, Henrik (red)
Lycksalighetens ö
Göteborg 2011, 676 sidor. Pris 280 kr (moms tillkommer)
ISBN: 978-91-89673-21-2. ISRN: GU-STJM--52--SE

53. Bergström, Annika (red) *Västsvensk vardag*
Göteborg 2012. Pris: 210 kr (moms tillkommer)
ISBN: 978-91-89673-22-9. ISRN: GU-STJM--53--SE
54. Nilsson, Lennart, Aronsson, Lars & Norell, PO (red) *Värmländskt landskap*
Göteborg 2012. Pris: 250 kr (moms tillkommer)
ISBN: 978-91-86637-04-0. ISRN: GU-STJM--54--SE
55. Berg, Linda & Oscarsson, Henrik (red) *Omstritt omval*
Göteborg 2012, 216 sidor. Pris: 210 kr (moms tillkommer)
ISBN: 978-91-89673-23-6. ISRN: GU-STJM--55--SE
56. Weibull, Lennart, Oscarsson, Henrik & Bergström, Annika (red)
I framtidens skugga
Göteborg 2012, 696 sidor. Pris: 280 kr (moms tillkommer)
ISBN: 978-91-89673-24-3. ISRN: GU-STJM--56--SE
57. Bergström, Annika & Ohlsson, Jonas (red)
Medborgarna om välfärden
Göteborg 2012, 248 sidor. Pris: 210 kr (moms tillkommer)
ISBN: 978-91-89673-25-0. ISRN: GU-STJM--57--SE
58. Ohlsson, Jonas & Bergström, Annika (red)
Vanor och attityder i förändring
Göteborg 2013, 228 sidor. Pris: 210 kr (moms tillkommer)
ISBN: 978-91-89673-26-7. ISRN: GU-STJM--58--SE
59. Weibull, Lennart, Oscarsson, Henrik & Bergström, Annika (red)
Vägsäl
Göteborg 2013, 784 sidor. Pris: 340 kr (moms tillkommer)
ISBN: 978-91-89673-27-4. ISRN: GU-STJM--59--SE
60. Bergström, Annika & Ohlsson, Jonas (red)
En region för alla?
Göteborg 2013, 286 sidor. Pris: 250 kr (moms tillkommer)
ISBN: 978-91-89673-29-8. ISRN: GU-STJM--60--SE
61. Bergström, Annika & Oscarsson, Henrik (red)
Mittfära & marginal
Göteborg 2014, 576 sidor. Pris: 340 kr (moms tillkommer)
ISBN: 978-91-89673-30-4. ISRN: GU-STJM--61--SE
62. Bergström, Annika & Ohlsson, Jonas (red)
Brytningstider
Göteborg 2014, 322 sidor. Pris: 250 kr (moms tillkommer)
ISBN: 978-91-89673-31-1. ISRN: GU-STJM--62--SE

